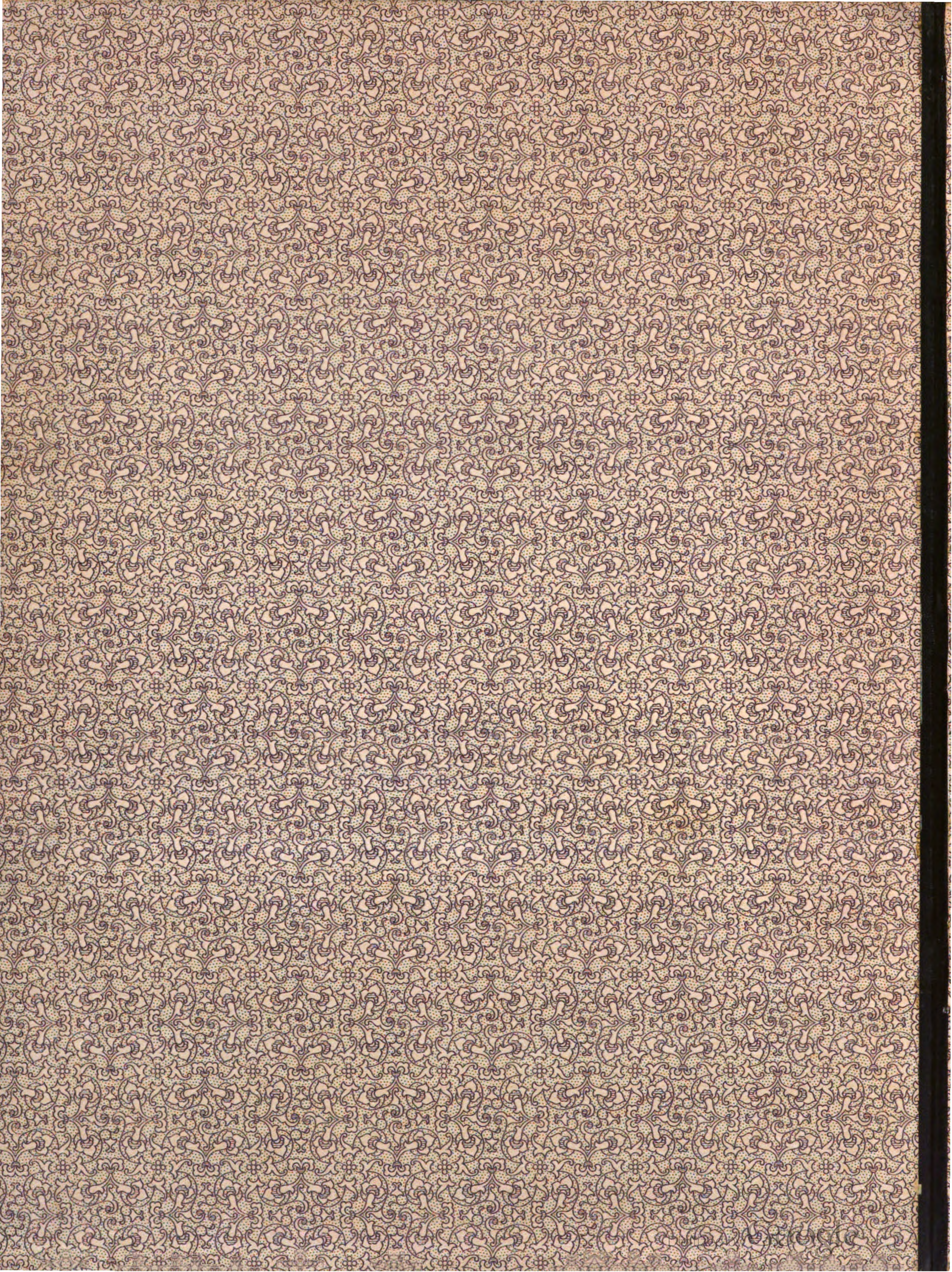
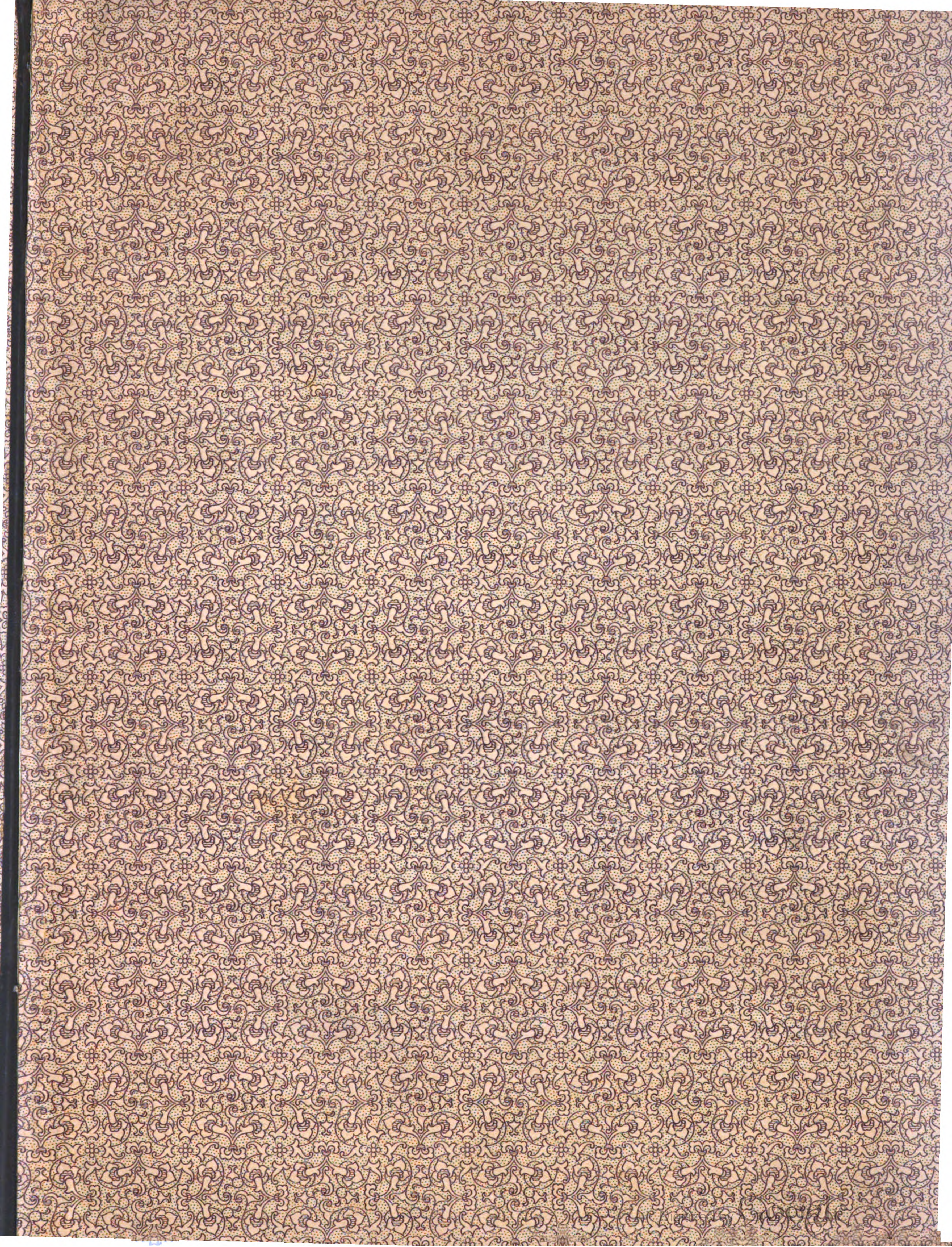
GLAVNI IZVJEŠTAJI

O STANJU USJEVA I O GOSPODARSKIH PRILIKAH U OBĆE.

GODINA DRUGA. 1894.

I-VII

Publikacije kr. statističkoga ureda u Zagrebu.

XVIII.

GLAVNI IZVJEŠTAJI

O STANJU USJEVA I O GOSPODARSKIH PRILIKAH U OBĆE.

PO IZVJEŠTAJIH GG. STALNIH GOSPODARSKIH IZVJESTITELJA

PRIREDJUJE I IZDAJE

KR. STATISTIČKI URED U ZAGREBU.

GODINA DRUGA. 1894.

(IZVJEŠTAJI I—XII).

U ZAGREBU 1894.

Tipografski zavod „Narodnih Novina".

SADRŽAJ.

GLAVNI IZVJEŠTAJI

o stanju usjeva i o gospodarskih prilikah u obće.

Po izvještajih gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja

sastavlja jih i izdaje

kr. statistički ured u Zagrebu.

I.

Glavni rezultati statistike vinogradarstva g. 1893.

	Hrvatska i Slavonija	Županije: Lika-Krbava	Modruš-Rieka	Zagreb	Varaždin	Bjelov.-Križevci	Požega	Virovitica	Sriem
I. Površine vinograda u jutrih po 1.600 □hvati.									
1. Ukupna površina vinograda po statističkih izvidih godine 1893.	**91.501**	**243**	**3.945**	**25.472**	**11.730**	**16.725**	**7.424**	**8.508**	**17.454**
2. Površina vinogradâ po izvidih g. 1893.: nedavajućih priroda	46.549	50	1.336	17.167	3·794	9.754	2.106	1.328	11.014
smanjena priroda	40.647	26	1.306	7.412	7.404	5.764	5.181	6.637	5.917
puna priroda	4.305	167	1.303	893	532	207	137	543	523
3. Medju vinogradi **nedavajućimi nikakva priroda** bilo jih je god. 1893.: mladih nasada	1.315	39	30	465	252	114	124	17	274
uništenih filokserom	24.174	—	101	11.753	3.030	740	—	—	8.550
uništenih peronosporom	13.450	2	814	3.374	149	6.219	1.045	1.164	683
uništenih filokserom i peronosporom	4.738	—	—	458	342	2.441	—	—	1.497
uništenih peronosporom i mrazom ili tučom	1.072	—	—	82	—	182	664	144	—
uništenih tučom	289	—	254	—	—	26	—	—	9
uništenih mrazom	279	—	37	—	—	—	241	—	1
neobradjenih	1.232	9	100	1.035	21	32	32	3	—
4. Medju vinogradi **smanjena priroda** bilo jih je god. 1893.: mladih nasada	784	—	22	267	173	161	89	26	46
oštećenih filokserom	7.182	—	40	2.478	3.040	475	—	—	1.149
oštećenih peronosporom	19.951	26	812	3.009	1.739	5.126	1.990	5.287	1.962
oštećenih filokserom i peronosporom	6.617	—	—	1.232	1.869	860	—	—	2.656
oštećenih peronosporom i mrazom ili tučom	4.916	—	30	423	120	78	2.839	1.324	102
oštećenih drugom kojom bolesti	324	—	324	—	—	—	—	—	—
oštećenih tučom	84	—	37	3	8	34	—	—	2
oštećenih mrazom	419	—	41	—	85	30	263	—	—
oštećenih filokserom i tučom	370	—	—	—	370	—	—	—	—
II. Produkcija vinogradarstva.									
1. **Šire** (mošta) dobilo se je sa vinogradâ **hektolitara**: smanjena priroda po jutru	3.12	2.73	11.08	3.40	3.07	1.97	2.89	2.81	2.90
smanjena priroda ukupno	126.633	71	14.470	25.226	22.705	13.301	14.991	18.683	17.186
puna priroda po jutru	14.52	5.81	27.77	8.78	8.65	9.06	5.05	12.91	6.37
puna priroda ukupno	62.506	970	36.188	7.841	4.601	1.875	691	7.009	3.331
sa svih vinograda davajućih prirod po jutru	4.21	5.39	19.42	3.98	3.44	2.18	2.95	3.58	3.19
sa svih vinograda davajućih prirod ukupno	189.139	1.041	50.658	33.067	27.306	15.176	15.682	25.692	20.517
2. **Šire** prodalo se je: hektolitara	34.672	25	5.012	6.201	9.845	2.226	2.150	3.310	5.903
pod poprieċnu cienu od for.	14.22	11.00	11.12	14.70	15.53	15.49	14.49	14.14	13.64
u ukupnoj vriednosti od for.	493.062	275	55.712	91.173	152.903	34.502	31.150	46.830	80.517
3. **Vina** produciralo se je: hektolitara	139.021	914	41.082	24.180	15.715	11.655	12.179	20.143	13.153
u poprieċnoj vriedn. od for.	16.82	13.23	15.94	16.03	17.43	17.71	17.69	17.88	17.25
u ukupnoj vriednosti od for.	2,337.816	12.094	655.180	387.547	273.962	206.417	215.397	360.264	226.955
4. **Ukupna vriednost** producirane šire i vina u for.	**2,830.878**	**12.369**	**710.892**	**478.720**	**426.865**	**240.919**	**246.547**	**407.094**	**307.472**
5. **Grožđja** prodalo se je: kilograma	83.714	500	41.150	6.005	2.090	709	2.350	5.490	25.420
u poprieċnoj vriedn. od for.	0.13	0.16	0.08	0.19	0.16	0.11	0.22	0.17	0.19
u ukupnoj vriednosti od for.	11.001	80	3.189	1.118	363	81	512	912	4.746
6. **Ukupna vriednost** vinogradarske produkcije u forintih	**2,841.879**	**12.449**	**714.081**	**479.838**	**427.228**	**241.000**	**247.059**	**408.006**	**312.218**

Kao što podatci za statistiku ratarske produkcije, sabiru se počam od g. 1885. i podatci za statistiku vinogradarstva od občinskih poglavarstva, dužnih, da svake godine uz sudjelovanje izkusnijih gospodara izvide za svaku pojedinu poreznu občinu svoga područja, kolike su površine vinograda bile u prirodu a kolike bez priroda, koliko jih medju prvimi ima oštećenih raznimi bolesti i elementarnimi nepogodami, i da prociene, kolika je po prilici bila godišnja produkcija. Njihovi se izkazi dostavljaju kr. statističkomu uredu, koji izradjuje gradju za cielu zemlju.

Kako su izradci za g. 1893. upravo sada zaključeni, držao si je statist. ured dužnošću, da glavne rezultate lanjskoga izvida priobći već u glavnih ovih izvještajih te da brojevi gornje skrižaljke pokaže, dokle je već doprlo propadanje našega vinogradarstva. Samo će, a to valja naročito iztaknuti, slika što nam ju podavaju ti brojevi, biti po svoj prilici nešto i precrnom. Imenito biti će prirod izkazan nešto slabijim od onoga, koji se je faktično polučio u cieloj zemlji i u pojedinih joj upravnih područjih. Gledajući naime oko sebe svu propast, slušajući jadikovke vinogradarâ, izvidni su se organi lako sklonuli, da suviše generalizuju, da po slaboj berbi jednoga diela vinogradara prociene prirod za cieli svoj kraj te u izkazih izkažu prenizke brojke. Pogrieškam ovakvim nije se moglo doskočiti, te se one nesmiju pustiti s vida, kad se uzmu prosudjivati brojevi gornjega pregleda.

U prvom redku gornje skrižaljke izkazuje se površina svih zemljišta, koja su po izvidih godine 1893. još spadala vinogradarskomu tlu, dakle i onih vinograda, koji su već bili posve uništeni, ali još nisu bili pretvoreni u drugu koju vrst gojitbe. A koliko od ukupne te površine od 91.501 jutra odpada na vinograde nedavajuće više nikakva priroda, koliko li na vinograde u prirodu, budi smanjenu budi normalnu, razabrati će se iz brojeva pod točkom 2.

Sravne li se podatci o površini onih vinograda, od kojih je g. 1893. još bilo priroda, s brojevi prijašnjih godina i to počamši od g. 1886. naći će se od godine do godine sljedeće razlike

Godine	Površina vinograda u prirodu	Prama prijašnjoj godini manje u jutrih	u postotcih
1886.	112.418	—	—
1887.	110.580	1.838	1.63
1888.	105.135	5.445	4.92
1889.	92.644	12.491	11.88
1890.	81.110	11.534	12.44
1891.	71.791	9.319	11.49
1892.	60.543	11.248	15.66
1893.	44.952	15.591	25.75

Do god. 1888. nazadovahu površine tih vinograda razmjerno dosta laganim korakom. Filoksera bila je doduše već tada zarazila velik dio naših vinograda al jih još nije bila dospjela uništiti. Od godine pako 1889. pada površina vinograda u „prirodu“ sve to jačim razmjerjem, osobito rapidno u najnovije doba. Godine je 1893. već za cielu jednu četvrtinu manjom, nego li što je bila g. 1892. te iznosi samo još 44.952 jutra, za 67.466 dakle jutara manje nego li godine 1886.

Koliko li u potonjoj toj svoti učestvuju pojedine županije, pokazuju sljedeći podatci:

Županije:	Površina vinograda u prirodu godine: 1886.	1893.	Prama g. 1886. više (+) ili manje (—) u jutrih	u %
Lika-Krbava	122	193	+ 71	+ 58.20
Modruš-Rieka	2.888	2.609	— 279	— 9.47
Zagreb	28.986	8.305	— 20.681	— 71.34
Varaždin	17.590	7.936	— 9.654	— 54.89
Bjelovar-Križevci	17.310	6.971	— 10.339	— 59.54
Požega	7.453	5.318	— 2.135	— 28.65
Virovitica	8.238	7.180	— 1.058	— 12.84
Sriem	29 837	6.440	— 23.397	— 78.41
Ukupno	**112.418**	**44.952**	**— 67.466**	**— 60.01**

Po ovom su pregledu županije sriemska i zagrebačka absolutno i relativno pretrpile najveći gubitak. Obje izgubiše preko 70 postotaka površine vinograda, izkazane za g. 1886. U županiji varaždinskoj, gdje se je filoksera takodjer vrlo rano pojavila, postotak je umanjaja (54·89) znatno manji, no po svoj prilici samo s toga, što su tuj već do godine 1886. bile propale dosta znatne površine, koje u gornjem pregledu nisu bile uzete u račun, te što se je s druge strane u toj županiji g. 1893. pribrojilo vinogradom u prirodu mnogo površina takvih, na kojih je prirod bio jedva i spomena vriedan.

Iz gornjega pregleda valja još iztaknuti dosta visoke postotke umanjaja kod onih krajeva, koji su kao što županija bjelovarsko-križevačka filokserom samo dielomice zaraženi, ili se filoksera ondje konstatovala istom u najnovije doba (žup. virovitička). I kod županije požežke, iz koje do g. 1893. nije bilo viesti o zarazi filoksernoj, iznosi umanjaj 2.135 jutara (28·65%). Uz južni dio županije zagrebačke sve su to krajevi, gdje je peronospora nanjela najviše šteta.

Da se u ostalom posve razabere obsjeg nesreći, koja je snašla naše vinogradarstvo, treba u skrižaljci na čelu ovoga izvještaja još promotriti potanje podatke, što jih ona izkazuje o vinogradih u prirodu. Po njih vidjeti će se, da je g. 1893. u cieloj Hrvatskoj i Slavoniji preostalo samo 4.305 jutara starijih vinograda, nezaraženih ni filokserom ni peronosporom te neoštećenih nikojom element. nesgodom, a da u toj glavnoj svoti osim županije modruško-riečke (Primorje) nijedna županija neučestvuje već samo sa kojom stotinom jutara. Od ukupne površine vinograda davajućih prirod (44.925 jutra) bilo je 39.036 jutara oštećeno filokserom i peronosporom, i to prvom 14.169, a potonjom 24.867 jutara, tako te je ova razarajući vinograde gotovo već i pretekla filokseru.

Mladih nasada izkazuje skrižaljka ukupno 2.099 jutara i to 1.315 jutara, od kojih još neima priroda, a 784 jutra vinograda, koji su istom počeli davati prirod. Brojevi ovi biti će medjutim po svoj prilici prenizki, a daje se to naslućivati već po tom, što se n. pr. za cielu županiju sriemsku g. 1893. izkazuje samo 320 jutara mladih nasada. Izvidnim organom lako da su tuj izmakle i znatnije površine, te će u obće trebati posebnih izvida, da se uzmogne uglaviti obsjeg radnja oko regeneracije naših vinograda.

Sa svih vinograda oštećenih i zdravih dobilo se je po statistici godine 1893. samo 189.139 hektolitara šire. Popriečni pako prirod po jutru iznosio je kod vinograda zdravih 14.52, kod oštećenih 3.12, kod svih ukupno 4.21 hektolitara. Da ovi brojevi možda neće posve odgovarati istini, već sam prije spomenuo. Al sve kad bi se granice pogrieškam ma kako daleko razmakle, našle bi se još uvjek ogromne razlike medju prirodom izkazanim za prošlu godinu i prirodom, što su ga uglavile prve naše statistike vinogradarske, po kojih je godišnja produkcija iznosila daleko preko jednoga milijuna hektolitara.

Kako se je ta godišnja produkcija u pojedinih županijah mienjala za cieloga razdobja 1886.—1893. izkazuje sljedeći pregled. Šire dobilo se je godine:

Županije:	1886.	1887.	1888.	1889.	1890.	1891.	1892.	1893.
				a) ukupno hektolitara:				
Lika-Krbava	1.129	966	1.185	590	437	399	452	1.041
Modruš-Rieka	29.362	23.004	25.440	17.335	11.291	16.239	16.521	50.658
Zagreb	393.580	407.354	280.379	170.501	71.770	50.333	36.559	33.067
Varaždin	181.954	164.767	126.753	69.975	49.146	47.642	30.636	27.306
Bjelovar-Križevci	302.089	215.594	242.638	48.788	48.679	36.598	25.109	15.176
Požega	95.214	102.629	92.768	40.457	41.842	28.187	29.123	15.682
Virovitica	135.853	105.380	105.083	46.570	39.880	27.022	29.417	25.692
Sriem	453.681	218.702	244.515	223.513	70.040	44.198	19.001	20.517
Ukupno	**1,592.862**	**1,238.393**	**1,088.761**	**617.729**	**333.085**	**250.618**	**186.818**	**189.139**
				b) po jutru hektolitara:				
Lika-Krbava	9.29	7.70	8.63	4.85	3.69	2.64	2 62	5.39
Modruš-Rieka	10.19	8.54	7.89	6.82	4.52	5.37	5 25	19.42
Zagreb	13.58	14.91	9.93	6.96	3.65	3.18	2.60	3.98
Varaždin	10.34	10.41	7.92	4 62	3.56	3.99	3.38	3.44
Bjelovar-Križevci	17.45	13.21	12.26	3.31	3.16	1.99	2.25	2.18
Požega	12.78	14.15	12.62	5.78	5.96	4.25	4.39	2.95
Virovitica	16.47	12.95	12.42	6.12	5.00	3.42	4.27	3.58
Sriem	15.21	9.16	9.99	10,63	4.78	3.33	2.05	3.19
Ukupno	**14.17**	**12.11**	**10.03**	**6.67**	**4.11**	**3.47**	**3.09**	**4.21**

Padajući postupice godinu po godinu sva je produkcija spala od 1,592.862 hektolitra godine 1886. na 189.139 hektolitara, a kao što absolutni tako se je i relativni prirod po jutru vinograda, koji su još davali priroda, sve to više smanjivao. Dok je popriečni prirod po jutru god. 1886. iznosio još 14.17 hektolitara, izkazuje se on za g. 1893., koja je bila nešto boljom od g. 1892., samo sa 4·21 hektolitara.

Od pojedinih županija najviše su absolutni prirod početkom razdobja davale županije zagrebačka i sriemska. Godine pako 1893. županija je modruško-riečka s vanredno obilate berbe u Primorju pretekla sve ostale županije. Njezin je prirod za 17.000 hekt. veći od onoga u županiji zagrebačkoj, a za 30.000 veći od priroda u županiji sriemskoj, činjenica, koja sama po sebi već dovoljno rasvietljuje svu nesreću, koja je snašla glavna naša vinogorja.

Uz podatke o količini priroda u hektolitrih izvidjela se je godine 1893. po prvi put i vriednost ciele produkcije vinogradarske i to tako, da su obćinska poglavarstva izkazala, kolika je bila popriečna ciena šire, koja se kao takva prodala, kolika novomu vinu, a kolika prodanu grožđju. Po naznakah njihovih, koje su u statist. uredu, u koliko je to u obće bilo moguće, što pomnije izpitane, iznosila bi bila ukupna vriednost ciele lanjske produkcije samo 2,841.879 forinti, dočim je još godine 1886. po površnoj procjeni morala vriediti najmanje 20 milijuna forinti. Od ukupne vriednosti godine 1893. odpada gotovo puna jedna četvrtina (714.081 for.) na samu županiju modruško-riečku.

Zor.

II.

Glavni izvještaj

o gospodarskih prilikah u obće.

Od 30. studenoga do konca veljače 1894.

a) Vrieme.

Za ciela ova tri zimska mjeseca vladalo je po čitavoj zemlji prilično jednolično vrieme, te se i nastale promjene podudaraju gotovo na dane, a razlike u temperaturi medju pojedinimi krajevi zemlje nisu bile veće od 3 do 6° C. Od početka prosinca pak sve do 26. bijaše mekano blago vrieme, uz malo oborina, što kiša, što sniega, većinom ob dan tmurno, oblačno, maglovito, ob noć po koji stupanj izpod ništice. Jedva se po koji dan znalo razvedriti oko 13./14., te opet o božiću. Istom od 26. prosinca spade toplina na 6° C. izpod ništice, te je uz male fluktuacije svedjer padala, dok nije 16. siečnja spala na minimum od 13° C. u zapadnom, 16° C. u iztočnom, a 19° C. izpod ledišta u južnom gorovitom predielu zemlje tako, da je snieg koji je padao iza 27. prosinca, i ponajviše 4./5. siečnja, do 12—13 cm. u nizini a gorskom kotaru i do 30—50 cm. visine, pokrivao usjeve, u koliko ga bura nije razpuhala, sve do 19. siečnja, za najveće dakle studeni, a tad su ga mlake kiše izmedju 19. i 21. siečnja okopnile. Tad je nastalo upravo krasno, za ovo doba preblago vrieme, koje je potrajalo sve do 13. veljače uz neznatne promjene, tako da su se počele ne samo voćke, već i usjevi „kretati“ a ozimine posijane u prosincu „u blato“ klijati i nicati, jer ni ob noć nije padala toplina od 1—3° C. izpod ledišta. Na 13./14. veljače učini kiša, mjestimice uz oluju i grmljavinu, prometnuvši se u vijavicu i susnježicu, tim liepim danom na zadovoljstvo gospodara kraj, a nasta opet studen i zima i prava „golosmrzlica“ i „striž“, od koje poljodjelac toliko zazire, jer je bilo ono malo sniega do brza nestalo, a zemlja na površini toli suha i smrzla, da su se iste njive „prašile“. Na svu sreću nije bilo tlo premokro, te studen postignuvši dne 12. veljače svoj minimum od 9.5 do 12.5° C. stade jenjavati do 24./25. veljače, a 26. susniežica i 27. blaga, da „topla“ „proljetna“ kišica popraviše u velike, ako je gdje što bila „striž“ nahudila usjevom. Koli je ova zima bila „blaga“ i „suha“ neka pokažu ovi brojevi, na kojih smo zahvalni g. izvjestitelju grada Bjelovara. Osrednja toplina mjeseca studenoga bila je + 3.93° C.; prosinca još uvjek + 1.24 C., a siečnja — 3.12° C.; (dočim je g. 1893. siečanj imao — 8.10° C.). Oborina bilo je u studenom 180.3 mm., u prosincu samo 18.5 mm., u siečnju tek 15.2 mm. Ako ovomu pregledu vremena i nije niti nemože biti svrhom razpravljanje meteorložkih prilika, to bi ipak dobro došli podatci o oborinah. S toga neka su ponovno umoljena ona gg. izvjestitelji koji razpolažu ombrometrom, da priobće u kratko prigodice u svojih izvještajih i množinu oborinâ, naznačivši doba za koje vriede.

b) Gospodarske radnje.

Malo se je koje zime moglo toliko poljodjelskoga i u obće gospodarskoga rada obaviti, kano ova tri zimska mjeseca, koja su se izticala znatnim brojem dana prikladnih za svakovrstni poljski rad. Mal ne iz svakoga kraja domovine ima viesti, da se je u prvom redu nastojalo dosijati ozimine, koje su bud s kojega razloga ostale neposijane s jeseni. Osobito mnogo se sijalo mjeseca siečnja, dapače i početkom veljače ozimina, na mnogih mjestih u isto doba kad su drugi sijali već jarine, poimence zob, pače mjestimice i jaru pšenicu, raž i ječam, tako da se i sami izvjestitelji u čudu pitaju, što li će biti od toga ozimoga, tako kasno posijana usjeva. Zob je u mnogih krajevih prije smrzavice u mjesecu veljači bila skoro sva posijana, a mnogi sijali bi u to doba i jaru pšenicu, raž i ječam.

Vrlo se je mnogo naknadno „ugarilo“ t. j. preoravalo, pod kuruzu ili druge jarine po najpovoljnijem vremenu. Čim bi smrzavica nastupila, izvažao se gnoj bilo u vinograde, bilo pod kuruzu na polja, posao koji se nije mogao niti s jeseni niti po mekanoj zimi obavljati po neprohodnih putevih, te je gotovo svigdje zaostao bio.

Po vinogradih vrlo se je živahno na sve strane radilo, grebeničalo, povaljivalo i gnojilo stare nasade, dapače i s nova zasadjivalo, a mnogo ima izvještaja koji spominju i obsežnije radove oko regeneracije vinograda. U dva potonja mjeseca mnogo jih je već i obrezalo i nakolilo svoje trsje. Samo je malo viesti, da se je sadilo i redilo po voćnjacih i štriglo živice, a još manje, da se krčilo grmlje i trnje po livadah. Tiem više ima tužba i žaoba, da se nisu livade i pašnjaci kako treba čistili ni ondje, gdje su zarašteni preko mjere, prem je vrieme po takove radnje bilo osobito povoljno.

Mnogo se je gg. izvjestitelja u svojih izvještajih potužilo i na to, da su kraj blage zime bez sanika občinski putevi bili gotovo neprohodni, da je blago prigodom drvarenja, izvažanja gnoja i inih voznih radnja bilo izvrgnuto silnomu mučenju. Nijedan izvještaj, koji u obće napominje livade, nezaboravlja napomenuti obsežna i u toj mjeri neobična rada, koji čeka gospodara s ravnanja livada, osobito onih sušega položaja, jer da su krtice na upravo nečuven način na vanredno blagoj zimi izrovale livade, a mjestimice i djetelišta, dapače gdjegdje i usjeve tako, da izgledaju kano uzorane ili kano kuruzišta. Mnogi pače izrazuju bojazan, da bi ovako razrovane livade mogle i slabo ponijeti, što se medjutim nije bojati, ako se za dobe pobranaju i povaljaju, jer krtica neogriza žilja, nego se hrani raznimi kukci, crvi i njihovimi ličinkami, koje bi svakako nanjele veće štete nego li ju krt svojim rovanjem nanieti može

c) Stanje zimskih usjeva.

Svi u pravo doba posijani zimski usievi prezimjeli su do malo iznimaka do konca veljače osobito povoljno. Stanje jim se ocienjuje po izvještajih pretežnom većinom sa „veoma dobrim“, „bujnim“, „krasnim“, „dobrim“. Niti su jim nanjele štetâ opetovane „striži“, „golosmrzavice“ ili „suhomrazice“, niti česta „kopnica“ ob dan, a ob noć „smrzavica“, niti kakve ine elementarne nepogode. Da vrlo dobro „obokorelim“, „obusenjenim“ („bestockten“) usjevom nisu nahudile česte „striži“ t. j. smrzavice bez zaštitne sniežne koprene, posve si izpravno tumače mnogi izvjestitelji tiem. što je za dobe najveće studeni, u siečnju i veljači, bila zemlja ipak pokrita ako i tankom koprenom sniega, što su te studeni trajale samo po nekoliko dana, a nisu bile ni prežestoke (— 19° C. bila je najniža temperatura u gorskom kraju); što je za „kopnice“ bilo tlo razmjerno dosta suho, a vrieme uz to ob dan skoro redovito dosta oblačno, pa se preko dana nije mogla zemlja dublje „odkraviti“. Ni „striž“ ni „kopnica“ da nisu po tom mogle žilje snažnih usjeva stezanjem i raztezanjem tla ozliediti, te rani usjevi na ocjeditih položajih da nisu mogli „izmrznuti“ (ausfrieren). Naprotiv nisu se ni podušili prebujni usjevi, koje su na mnogih mjestih po suhu vremenu morali opasti blagom, jer ove zime nije bio zapao nigdje debeo snieg, a ako je gdjekad suhomrazica i znala „opaliti“ i bolje usjeve, to bi jih opet koja „topla“ kišica oprala i kasniji vanredno blagi i topli dani doskora zaodjeli novim zelenilom. Jesu li dakle ipak raniji usjevi ili manje napredni gdjegdje postradali od zime, valja to pripisati samo mjestnim prilikam i uzrokom jer klimatski su odnošaji ova tri mjeseca bili tako jednolični po cieloj zemlji, kako se to malo kad sbiva.

Da jim ozimi, osobito kasnije (mjeseca studenoga) poimence po kuruzovištu i neocjedinah, dakle na vlažnijem ili polojnijem tlu posijani usjevi. slabo prezimljuju, da su oriedki ili žuti, tuže se izvjestitelji iz ovih krajeva, i to kotara:

1. Dugoselo (obćina Brckovljani).
2. Gorica velika (obćine Velika Gorica, Dubranec i Kratečko).
3. Glina (Kraljevčani i Mali Gradac po nizinah).
4. Samobor (Samobor, Podvrh i sv. Nedjelja, ozimi lan pozebao, i žita po nizinah).
5. Stubica (Bistra pšenica riedka).
6. Sisak (Kratečko i Topolovac po neocjedinah tako slabo stoji ozimina, da će se morati štošta preorati.)
7. Grad Sisak i grad Petrinja po nizinah izmrzli usjevi.
8. Klanjec (Sela) sva ozimina iza zadnje suhomrazice loše izgleda.
9. Krapina (Krapina po nizinah, a u obćini Gjurmanec obratno po briegovitom tlu suhomrazica oštetila usjev).
10. Gjurgjevac (Kloštar i Sesvete usjevi riedki sbog kasne sjetve).
11. Bjelovar (Gudovac i Farkaševac na polojninah ozebli usjevi).
12. Kutina (Popovača i Ludina, kasno sijano stoji loše).
13. Grad Brod, (olaj [repica] slab, izmrzao).
14. Našice (Feričanci, kasna pšenica i ječam preriedki).
15. Slatina (Miholjac gornji i Višnjica uz Dravu pozebli usjevi).
16. Virovitica (Špišić-Bukovica strn dosta slaba, a repica pozebom oštećena).
17. Grad Petrovaradin (po nizinah pozebli usjevi znatno).
18. Kotar Mitrovica (Martinci pšenica i repica zadnje studeni znatno pozebla).
19. Ilok (Čerević pšenica žuta s pozebe).
20. Šid (Kukujevci, repica kasnije sijana pozebla, te će se valjda preorati).
21. Vukovar (Opatovac kasniji usjevi požutjeli od pozebe).
22. Županja (Babinagreda lan ozimac pozebao).
23. Grad Karlovci, ječam loš, pšenica riedka s pozebe.

O usjevih, sijanih tek mjeseca siečnja i veljače, nemože se dosad nikakav sud izreći, jer nisu ni nikli, niti se može naslućivati da li će i kako niknuti. Njihov će daljni razvitak visiti o tom, kako će se razviti proljeće. Svakako biti će osjetljiviji prama nepogodam vremena i napadajem raznih nametnika.

Na manjih površinah opazilo se oštetâ na raznih usjevih, ponajviše na pšenici sa „crva“ (Drahtwurm) i miševa, koji si mjestimice i djeteliša odabraše za zimovanje, te mnogi izvjestitelji izrazuju bojazan, da bi mogli miševi do ljeta počiniti još više štete na usjevih nego li jih počiniše lanjske godine, ako jih koja elementarna nesgoda neumanji, ili ako se nebudu za dobe sistematično uništivali trovanjem. Takih ošteta, no po svud samo mjestimice, ima po kotarih:

1. Dugoselo (obćina Dugo selo) „crv“ i „miš“.
2, Gorica Velika (Novo Čiče i Vukovina) miš.
3. Grubišnopolje (Vel. Grdjevac) miš.
4. Kutina (Popovača i Ludina) „vrlac“ i miš.
5. Daruvar (Dežanovac, Antunovac i Uljanik) „miš“, djeteliša i pšenica vrlo znatno oštećena.
6. Gradiška nova (Mašić) pšenicu miš proredio.
7. Pakrac (Badljevina) miš mjestimice vrlo znatno.
8. Požega (Kaptol) dosta štete s miša.
9. Djakovo (Djakovo i Drenje) „crv“ i miš, a potonji i po obćini Levanjska varoš.
10. Našice (Našice) miš.
11. Osjek (Valpovo trg i vanjska, Bizovac) dosta kvara počinio miš.

12. Slatina (Vočin) „crv".

13, Virovitica (Cabuna, Pivnica, Špišić-Bukovica i Suhopolje) svud osjetljive štete po usjevih miševi počinili a u potonjoj obćini morati će se djetelišta preorati, jer su odviš izjedena.

14. Ilok (Susek) miš i tekunice (Ziesel).

15. Mitrovica (Mangjelos, Divoš i Čalma, Martinci, Laćarak, Kuzmin, Grk i Bosut) dosta znatna šteta s miša poimence na pšenici u obćini Martinci.

16. Vukovar (Negoslavci, Stari Jankovci i Opatovac „miš"; Gaboš i Jarmina „crv") ponajviše štete na pšenici i djetelini.

17. Županja (Račinovci, Gunja, Drenovci, Vrbanja i Rajevo selo) miš — šteta dosad malena.

Uzme li se s jedne strane u obzir, ogromna većina izvještaja, koja ocienjuje koncem veljače stanje zimskih usjeva dobrim i vrlo dobrim, a s druge strane i okolnost ta, što su razmjerno tek malene i neznatne površine označene oštećenimi bud kojim životinjskim škodljivcem, poimence miševi, bud pozebom, kakve ima na stanovitih površinah sa „striži" ili „suhomrazice" svake zime, to se mora uzeti, da je ozimina u cielom povoljno prezimila.

d) Gospodarski sustav i usjevni red, obhodnja (turnus, rotacija).

Nastavljajući priobćivanje opisa načina sjetve i usjevnih redova umoljava stat. ured ponovno gg. stalne gosp. izvjestitelje, koji nisu dosele priposlali slična opisa za svoj kraj. ili koji svoga opisa, priobćena već u br. X. glavnih izvještaja do sada popunili nisu, da to sgodom učiniti izvole tako, da se uzmogne pribrati što podpunija gradja tih za poznavanje gospodarskih prilika toli važnih podataka.

I. Županija Lika-Krbava.

1. Kotar Gračac, obćina Lovinac, izvjestitelj. g. Stj. Kovačević: Jesenska sjetva nije se mogla obaviti u onolikoj mjeri, koliko je bilo željeti, jer se nije mogla uhvatiti prava hora za sijanje sbog naglih promjena vremena. Usjevni red: 1. korun u pognojen ugar, 2, pšenica ozima, 3. ječam jari, i zob. (*A ostale žitarice proso, heljda event. kukuruza?)* Plug rabi drven, dosta lagan, ali obzirom na tlo vrlo prikladan. Slogovi osrednji, brazde uzke. Jedanput se ore za svaki usjev. Valjak se nerabi, dočim branu od bukova šiblja rabi svaki. Sjeme je domaće, koga odlazi do 85 kg. na katastr. jutru sijući iz ruke. Za oranje 1 katastr. jutra plaća se po 2 for. uz hranu volaru i blagu ili 4 for. 50 novč. bez hrane. Sijač dobiva hranu i 33 novč. te duhana (3 novč.) ili bez hrane 60—70 novč.

2. Kotar Udbina, obćina Podlapača. izvj. g. J. Dasović nadopunjuje svoj izvještaj o načinu sjetve ovim: Usjevni red jarina: 1. korun podpuno pognojen, 2. pšenica, 3. pir, 4. raž, 5. ječam podpuno pognojen, 6. zob, 7. djetelina, tko ju sije, ili proso podpuno pognojeno ili kuruza, — ali od potonje tri vrsti veoma malo, jer jim neprija zemlja. Ugara neima. Sije se na priredjenu brazdu. Plug za dan oranja stoji uz hranu 2 for., a bez hrane 4 for. uračunavši ovamo i brananje. Gospodar obično sije sam.

2. Županija Modruš-Rieka.

1. Kotar Slunj, obćina Rakovica, izvjestitelj g. F. Herveiss: Sjetva nije baš obavljena u pravo doba kao prošle godine s razloga, što je kišilo, a tlo je bilo odveć mokro. Koji uhvatiše vremena medju donekle liepim vremenom i prvim sniegom posijaše: pšenice, raži i ječma, najviše ipak pšenice, akoprem se ni ove nije ni trećina posijalo koliko lani, tako da je više hatara ostalo neposijanih. Red kojim se sije jest sljedeći: kuruza (pognojena), 2. pšenica (u nju djetelina) 3. djetelina, 4. proso ili zob. Koji manje gnoja posjeduju siju zob, a iza nje jošter proju. Okopavine: korun, kupus te lan i konoplja siju i sade se izvan rotacije poljske u malom na pognojene čestice „podkućišta". Puk se služi drvenim plugom i branom gvozdenimi zubci, a sijanje se obavlja rukom, i to nekoji prije oranja, pak sjeme zaoru, dočim drugi siju na priredjenu brazdu i sjeme zabranaju prama tomu, da li je tlo ilovača, „živa zemlja" ili crnica, „mrtva zemlja". Okapanje i nagrtanje obavlja se motikom. Ore se 10—12 cm. duboko na slogove 2 do 8 m. široke. Od prošle godine, odkada je naime dobila obćina trieur, mnogi čiste sjeme na trieuru, te se s toga rado upisuju u članove gospodarske podružnice. Pšenicu mal ne svi moče u raztopljenom vapnu protiv snieti. Sije se sve domaće sjeme na kat. jutro 1.5 hl. Za oranje 1 jutra plaća se 1 for. 33 novč. uz trokratnu hranu oraču i blagu, inače 3 for. do 3 for. 50 novč. bez hrane. Sijač dobije obično 25 do 33 novč. nadnice i podpunu hranu.

2. Kotar Delnice, obćina Delnice, Lokve i Crni lug, izvjestitelj g. M. Bolf: U području ovih upravnih obćina neima ozimih usjeva. Od jarina siju pšenicu, ječam i zob, te korun, repu, kupus i djetelinu. Najobičnije sije i sadi se ovim redom: 1. okopavina (podpuno gnojena), 2. koja jara žitarica, 3. djetelina. Medju korun siju dosta boba. Plugovi su drveni, koje si narod sam priugotavlja, a oru široke slogove i dosta duboko, te siju i sade sve u vrlo brižno priredjeno tlo, služeći se i drvenom branom željeznih zubaca. Sjemena jarina troše po kat. jutr. do 1·25 hl., i to domaćega, sijući sve rukom. Oraču se plaća na dan po 3 for. uz hranu njemu i blagu, a treba tri dana dok dogotovi jedno katast. jutro. Sijač dobiva 60 novč. nadnice i hranu.

3. Kotar Ogulin, obćine Dabar, Generalski stol i Tounj, izvjest. g. J. Broz: Vrlo je malo gospodara, koji bi bili prošle jeseni usijali ozime usjeve. Predugo bavili su se paljenjem rakije, a i jesen je bila prilično kišovita pa su tako dospjeli tek nešto lana ozimca u pravo doba posijati. Tekar mjeseca siečnja i početkom veljače za liepih i toplih dana posijali su svi oziminu, a nekoji već i jarinu. Pšenicu siju obično na kuruzištu, a na pšeništu zob ili proju. Ili ječmu podjubre dobro, iza njega kuruza, kojoj štogodj pridjubre, te posiju pšenicu s djetelinom, a na djetelištu opet kuruzu. U obće neima o stalnom redu govora, jer je posjed većim dielom razcjepkan, malen, pak siju i sade što je komu najnuždnije. *(Ugar, plug, brana, sjeme, trošak oranja?)*

4. Kotar Slunj, obćine Slunj i Primišlje, izvj. g. M. Teslić. Da se uzmogne razabrati, kako ovdje narod ratari, treba razlikovati zemljišta prama tomu, kako su udaljena od sela, dakle gospodaru manje više pri ruci, jer se prema udaljenosti po raznih obhodnjah i težaju, i to prama postojećem prilikam dosta prikladno. Obhodnje su ove običajne:

A. Za udaljena zemljišta: I. 1. Prielog (ugar), 2. proso, 3. pšenica ozima, s djetelinom štajerskom, 4. djetelina, 5. paša. II. 1. ug., 2. proso, 3. zob ili pir jari, 4.—6. livada, 7. prielog i pašnjak. III. Mjesto djeteline dodje zob u obhodnji I., te onda se kosi ili pase više godina. IV. Livada (više godina) onda jednu godinu ostane na prielogu, koji se pase i „torenjem" pognoji. Na toreno zemljište posiju zob, iza zobi proso, poslje prosa, ostaje njiva opet nekoliko godina pod livadom. V. 1. Paljevina, 2. proso više godina, onda pašnjak ili livada opet po više godina.

B. Za nešto bliža zemljišta: I 1. ug., 2. kuruza (i grah podpunoma pognojeno) ××, 3. proso, 4. $^1/_3$ pšenica, $^1/_3$ raž, $^1/_3$ ječam, sve ozimine, a s proljeća zasijane djetelinom, 5. djetelina, 6. djetelište za pašu. II. 1. ug., 2. proso, 3. raž ozima ××, 4. djetelina, 5.—6. djetelište, 7. kuruza ××, 8. pšenica ozima, 9. korun ××, 10. korun, 11. ječam, 12. zob ×, 13. livada ili pašnjak. III. 1. ugar, 2. kuruza ××, 3. pšenica ozima, 4.—5. djetelina, 6. kuruza ××, 7. proso, 8. pšenica jara(?) 9. djetelina. IV. 1. ugar, 2. ječam jari, 3. djetelina, 4. pšenica ozima ××, 5. proso, 6. kuruza ××, 7. ječam jari, 8. djetelina.

C. Najbliža zemljišta, podkućnice. Na tih zemljah goje se uz nešto kuruze ponajviše okopavine: kupus, korun, repa itd. i trgovinsko bilje lan, konoplja i malo broća, te najradje sade i siju ovim redom: 1. kupus ××, 2. konoplja, 3. lan, i 4. repa ××, a na tilu gnojniku ili naplavniku zareda i više godina uzastopce ista plodina na istoj čestici, n. pr. korun, luk, broć, kuruza itd. Ali ima u porabi i ovih turnusa: 1. sočivice, 2. korun ××, 3. konoplja, 4. kupus ××, 5. lan. Osim ovih plodina siju u takve zemlje od novije doba i lucernu.

Ore se običnim *(da li drvenim?)* laganim plugom, pokus sa Zugmayerovim plugom nije našao pristaša, i to na uzke slogove (razore) dosta plitko. Prielog (ugar) oru jedanput, riedko po dvaputa, a kad to čine zaoravaju gnoj pod drugo oranje. Ozimina sije se pod brazdu, a jarina na brazdu, prekopavši brazdu motikom, te se onda pobrana, branom gvozdenih zubaca. Valjak rabe uz suhu brazdu kod prosa, ili kad nastane potreba da se ozimi usijev prilegne, i kad je djetelinom usjev posijan, da se zemljište uravna, pa da se tako laglje kosi. Sjeme se pomno redi, a pšenica vapni. Neki proso čiste i „paljenjem", sipljući kroz plamen zapaljena škopa sjeme u podmetnutu kakvu kacu. Po jutru od 1.600□° siju pšenice i jare raži 1·44 do 1·72 hl.; pira i zobi 1·72—2·3 hl.; ozime raži i ječma 1·15—1·72 hl.; prosa 0.3—0·57 hl. i to domaćega sjemena, mienjajući ga iz susjednih sela kad uztreba. Sije se sve iz ruke. Za jedan „plug" konjski (dan oranja) plaća se obično 2 for., a za volovski 1 for. 33 novč. uz hranu; sijač se neplaća posebice.

3. Županija Zagreb.

1. Kotar Gorica velika, obćine Čiče novo i Vukovina, izvjestitelj g. Lj. Knežić. Jesenska se sjetva obavila podpuno, t. j. svaki je posijao što je kanio, doduše malo kasnije no obično sbog kiše, koja je padala početkom listopada. Pšenicu ozimu siju na većih površinah samo gospoštije, na manjih ostala manja vlastela i župnici, a riedko koji seljak po jedan najviše vagan. Biti će je posijano kojih 650 do 750 rali, svakako ništa manje od prošlih godinah, dok se radi i sije po stalnoj obhodnji. Gospoštije siju pšenicu po djetelištu na 3 brazdu, a mnogo i po ugaru na 2 brazdu. Manja vlastela i posjednici po djetelištu na 3 brazdu i po kuruzi na 1 brazdu, seljaci svi, koji ju u obće siju, samo iza kuruze.

Ječma ozimca sije gospoštija vrlo malo, seljaci svi i svaki, i to uvjek na gnojniku iza kuruze, te unj posiju s proljeća djetelinu. Jari ječam sije samo jedna gospoštija na kojih 80 rali po kuruzištu, dočim ga seljaci nesiju. Ječam se svake godine na jednako velikih površinah sije, a do konca siečnja stajao je isto tako dobro kano i pšenica, niti ga je što poginulo.

Raži nesije gospoštija ni zrna, seljaci svi, te neima seljačke kuće bez raži, koju siju bez razlike na 1 brazdu poslje kuruze i to svake godine na jednakoj površini. Jarine nesije nitko.

Zob sije gospoštija u velike, seljaci riedko i to po koji posjednik konjâ.

Napolice = suražice, dosele nije sijao nitko. Istom ove jeseni počeo ju sijati — oko 15 jutara — jedan doseljenik iz Ugarske.

Proju (žito) siju jedino seljaci obćine Vukovina na ugar, preoranu lošu livadu ili česticu pašnjaka.

Heljde se vrlo riedko vidi posijane po koji komadić, te se može reći, da se ni nesije.

Sierak (sirak) talijanskoga sjemena iz Fiorencije sije samo gospošt. zakupničtvo čičko za svoju tvornicu metala oko 180—200 jutara. Tri je godine dobro uspjevao i dozrio, ali prošle godine nije, jer s proljetne suše nije mogao pravilno klijati, a s jesenske mokrine dozrieti kako treba. Seljaci siju domaći sierak, ali riedko koji, jer napreduje samo na dobro priredjenu gnojnu tlu.

Kuruza se sije u velike i svikuda, te je najglavnijom plodinom ovih obćina. Gospoštija sije samo „cinquantin" seljaci samo domaću hrvatsku, prva ga sije na gnojniku i iza pšenice, orući dvaput, a potonji takodjer na gnojnik poslje raži i ječma, a mnogi i opet na kuružištu, pak kad siju po strni, tad i oni uvjek oru po dva puta. Gospoštija sije makinom, seljaci svi rukom, i to svi pod brazdu. Seljaci u obćini Novo Čiče u obće siju sve žitarice pod brazdu, ali u obćini Vukovina već mnogi siju pod branu. Gospoštija zaorava gnoj pod 2 brazdu, isto čine i seljaci, koji imaju svoje blago; koji ga neimaju, oni pod 1 brazdu. Kuruze siju seljaci svake godine u prilično jednakoj mjeri.

Repice se već odavno ovuda nije sijalo, do ove jeseni, kad je jedna gospoštija opet posijala oko 50 jutara, na kojih da liepo stoji.

Turnus. Gospoštije rade racijonalno, držeći se 6 godišnjega turnusa. *(Izvolite ga prigodice takodjer priobćiti!)* Seljaci rade redovito ovako: na slabo tlo iza kuruze i strni izvezu gnoj, imućniji prije izoru i tada izvoze gnoj pa ga onda zaoru (pod 2 brazdu) te siju: 1. kuruzu, 2. ječam ozimac, unj s proljeća djetelinu, 3. djetelinu, 4. kuruzu, 5. raž, pod koju, oni koji mogu gnoje a koji nemogu, gnoje istom pod kuruzu, koja iza raži sljedi. Gospoštije imaju plugove dobroga sistema razne vrsti i dvo i tro brazdne, dapače jedna je velika gospoštija pred kojih 5 godina rabila i parni plug. Narod rabi plugove izključivo željezne, većinom sistema Zugmayerova, drvenih plugova nestalo je već pred kojih 15 godina. Gospoštija sije sve u velike ravne površine (table), ostali manji posjednici na 2—3 hvata (4—6 m.) široke slogove, ali seljaci žalibože neće te neće. Oni svi imaju uzke slogove po 8 brazdâ, a u pravilu neće da duboko oru. Tek se gdjekoji povadja za boljim oranjem i ore nešto dublje. Seljaci riedko rabe branu, već svi motikom ravnaju i nakapaju „nabijaju" slogove. Drveni valjak rabe samo za kuruzu.

Sjeme priredjuju vlastela, posjednici i napredni gospodari pomljivo. Odabire se traži i zamienjuje najbolje. I u seljaka se pokazuje napredak, jer već 2 godine jagme se za trieuri, od kojih jim je 2 komada dala gospod. podružnica, te rado mienjaju i kupuju sjeme, kad opaze bolje i naprednije. Na katast. jutro sije se rukom 2 vagana (1·21 hl.) žitarica, makina dakako treba manje. Oraču se plaća obično 4 for. na dan i daje hrana, ali za blago se nedaje krma. Sijač ima kao obični svaki drugi težak po 50 do 60 novč. nadnice, a obično se uz to traži i hrana. U silnom poslu s proljeća traže orači i 5 for., a izpod 4 for. nikad se nedobije plug.

2. Kotar Jaska, obćine Petrovina i sv. Jana, izvjestitelj g. L. Kollay: Ozimine sijane su sljedeće: pšenica, raž, ječam i nešto malo pire i leće većinom u razmjerju lanjske godine. Narod u briegu sije ozimine obično na zemljištu, na kojem je imao ljetni lan, konoplju, zelje i ostale okopavine, a u ravnici sije na kuruzišta. U ravnici se ore, u briegu razbacaju sjeme po zemljištu i zakapaju motikama. Obhodnje: a) u ravnici: 1. kuruza, okopavine, pognojeno, 2. ječam, pšenica, raž, na slabije zemljište zob, b) u briegu. 1. trgovinsko bilje i okopavine pognojeno, 2. ječam ozimac, 3. djetelina štajerska, 4. kuruza, 5. kuruza, 6. raž, pir, u slabije tlo zob. Oru svi običnim željeznim plugom dosta duboko u briegu srednje široke, a u ravnici podpunoma široke slogove. U briegu ore se riedkom iznimkom samo jedanput i pod kuruzu i pod strn, u ravnici oru imućniji po dva puta. Sije se i pod brazdu, najviše kuruza i na preorano i povlaćeno zemljište, dakle na priredjenu brazdu, pak se tad sjeme zabrana. U briegu rabi jedino gospoštija valjak, a u ravnici kad nevrieme okori zemlju. Za sijanje uzima se samo čisto i težko zdravo sjeme bez drugoga priredjivanja, osim što se sjeme, ako se u suhu zemlju sije, navlaži. Sjeme je domaće, što si ga seljaci medju sobom izmienjuju, ili kupuju, tražeći, da bude što bolje, a sije se iz ruke na katastr. jutro 1 hl. do 1·20 hl. strni. Orač stoji na dan 4 for., te hranu volovom i oraču ili 5 for. bez svega, a u proljeće kad je silnije i 6 for. Sijač se neplaća napose, jer je to redovito koji ukućanin.

3. Kotar Sisak, upravna obćina Palanjek, izvjestitelj g. Luka König: Sjetva oziminâ, t. j. pšenice i ječma obavljena je po liepu vremenu koncem listopada, te je sve prije smrzavice liepo klilo i niklo, a posijane su iste površine kano i prošlih godina. Zemljišta razdieljena su na dva do tri jednaka diela, pa se svake godine iza kuruze siju ozimine. *(Izvolite priobćiti podpuni usjevni red, eventualno redove za sve plodine, koje se na poljih goje!)* Gnoji se u proljeće pod kuruzu, samo gnoj, koji se preko ljeta sakupi, izvaža se pod ječam s jeseni. Seljačtvo gotovo sve ore gvozdenim plugom na široke slogove od 10 do 12 brazda 8 do 10 cm. duboko, rabeći običnu drvenu branu i troseći do 1·15 hl; domaćega sjemena po jutru, koje kvase vapnenjačom. Ore svaki sam sebi.

4. Kotar Dugoselo, obćina Brckovljani, izvjest. g. E. pl. Barabaš: Ozimina je tuj: pšenica, raž i ječam; a sjetva se obično i obćenito obavlja kasno. Prošle su jeseni kuruzišta gotovo i prekasno zasijana, pak su ti kasni usjevi mjestimice i poginuli, a većim dielom preriedki i korovom zarašteni osobito oni, za koje se nije po tri puta oralo dočim su rani i za dobe posijani dosta bujni i gusti. Obhodnja je ova: 1. kuruza (pognojena), 2. pšenica, 4. raž, 5. zob, 6. proja ili heljda. Pod kuruzu se gnoji s proljeća oranica jur dvaput preorana. *(Izvolite priobćiti sgodom i ostale podatke o načinu sjetve).*

5. Kotar Karlovac, obćina Švarča, izvjestitelj g. Stj. Frkić: U jeseni posijane su ozimine pšenica i ječam, raž samo dielomice na osušnih položajih. Raž se nije mogla posijati svigdje zbog kišovita i mokra vremena, osobito ne po nizinah, pak ju s toga istom koncem siečnja dosijaše. Sva posijana površina nešto je manja od lanjske. Najviše je posijano ječma, koji rado siju jer dobro rodi i rano dospjeva za kruh u proljeću, te se iza njega može sijati proso. Manje se sije pšenice, a još manje raži. Jarina tih žitarica se obično ovdje nesije, tek iznimno jari ječam kadkada na malom. Obhodnje su ove najobičnije: a) 1. ugar ili prielog, preoran i pognojen, 2. kuruza, 3. ječam, 4. proso i ječam × (prignojen); ili b) 1. ugar, 2 kuruza ××, 3. ječam, 4. djetelina, (5. ?;) ili c) 1. ugar ××, 2. pšenica, 3. djetelina, 4. proso, 5. kuruza ××, 6. pšenica itd.; ili d) 1. ugar, 2. pšenica, 3. raž, a gdje su zemlje slabije ostaju po tri godine na ugaru, preoru se po dva puta i sije 1. proso, 2. ječam ×× ili raž ××, 3. proso i opet do 3 godišnji ugar. Ali rade i ovako: 1. ugar, 2. lan ××, 3. repa, 4. ječam, 5. proso, ili 1. ugar, 2. proso ××, 3. ječam, 4. zob, 5. djetelina, *(6. da li paša ili koja ozimina?)* Korun, kupus, zečak, konoplja obično se goje po ogradah, gnojeći godimice i mienjajući plodine, da nedodju uzastopce na isto mjesto.

Običaje se najviše gnojiti pod kuruzu riedje pod ječam i raž, kupusu. I korun se redovito gnoji. Pod pšenicu se ore dva puta, a kad se gnoji, dolazi gnoj pod drugo oranje. Pod brazdu siju raž, pšenicu i ječam na dobro priredjeno tlo. Ore se obično drvenimi plugovi, al u novije vrieme sve više i željeznimi, na brdovitijem tlu pliće, u ravnici dublje, do 10 palaca duboko. Brana se uvjek i svigdje rabi, drveni valj samo uz sušno vrieme. Sjeme je domaće, odabrano, a pšenično se „vapni", sjeme prosa pako „izpaljuju" t. j. toče kroz plamen. Sjemena troše po jutru i to pšenice do 2 vagana (1·22 hl.) ječma 1 vagan, prosa do 1 vagan (0·61 hl.), a raži do 3 vagana (1·83 hl.), sijući iz ruke. Oraču se plaća bez hrane 5 for. na dan za oranje i sijanje.

6. Kotar Pisarovina, općina Pokupsko, izvjestitelj g. A. Arnold: Od zimskih usjeva ponajviše posijano je raži. Radi slabe žetve pomalo izčezava pšenica i ječam, te se zamienjuju ražju. Od jarina sije se kuruza, malo prosa i zobi. Potonju poćeše nešto više sijati za domaću porabu tek posjednici konjâ. Ovdješnje pučanstvo dieli i obradjuje zemljišta prama plodovitosti na troje, i to na: 1. kuruzna zemljišta, koja se svake druge godine gnoje, te izmjenice kuruzom i oziminom — najčešće ražju siju; 2. žitna, slabija i udaljenija zemljišta, koja se nikada negnoje, nego ostaju na ugaru, te jih prema plodovitosti svake treće, četvrte godine siju prosom; 3. „sirčene“ zemlje, t. j. najslabija zemljišta, na kojih se samo svake druge, treće godine sije sjerak. Ove dvie potonje vrsti usljed razdiobe zadruga po malo izčezavaju, te pojedinci, kojim je manje plodna zemljišta pripalo, počeše jih gnojiti i bolje obradjivati. Korun, repa, kupus nesade se u polju, već samo po vrtovih i na krčevinah za domaću porabu Djetelinu siju po ozimini, većinom raži. Samo tko zob sije, taj sije djetelinu po zobištu, pa iza djetelina dodje opet kuruza, dakle: 1. kuruza ××, 2. raž ili zob s djetelinom, 3. djetelina, 4. kuruza ××. Zimski usjev siju većinom pod motiku, nekoji počeše sijati i pod brazdu, jer su uvidjeli, da suha zima tako sijanu usjevu toliko neškodi. Slogove, koji prije nikada nisu bili širi od 6 brazda. počeše zadnjih godina slagati na 8 do 10 brazda, ali je oranje još uviek plitko na 3—4 prsta. Katastr. jutro oranja dodje na 6 for. bez hrane, a na 4 for. uz hranu i sieno blagu. Uz plug dodje uvjek gonić i plužač, koji je ujedno i sijač. Uz hranu je laglje dobiti orača, osobito s proljeća, nego li bez hrane. *(Kakvi su plugovi, rabi li brana i valjak?)*

7. Kotar Glina, a) općina Klasnić i Žirovac, izvj. g. J Jakšić, dopunjuje prvi svoj izvještaj sljedećimi navodi: Siju po kuruzovištu i jarine, zob proju ili ječam, gdjekad i raž i pšenicu, ali potonje dvie na malom. Korun ima svoje posebno zemljište, u koje se uzastopce sadi uz redovito gnojenje ili se izmienjuje kupusom. Djetelina se sije po pšenici, ili običnije po ječmu, a treće se godine djetelište preore te posije kuruzom. Orač i sijač uz hranu.

b) Općine Kraljevčani i Mali Gradac, izvjest. G. G. Trivanović dopunjuje prvi svoj izvještaj. Usjevni red: 1. ugar, 2. kuruza ××, 3. ozimi ječam ili pšenica, a unj djetelina, 4. djetelina, 5. proja, zob, raž ili jari ječam ili jara pšenica, prema jakosti tla.

8. Kotar sv. Ivan Zelina, općina sv. Ivan Zelina, izvjestitelj g. J. Maletić. Ozimine su: pšenica, raž i ječam, koje vlastela siju iza djeteline a seljaci ječam i raž iza kuruze, kadšto i pšenicu. Obhodnja je ova najobičnija: 1. kuruza ××, 2. ječam ili raž, 3. i 4. djetelina, 5. pšenica, 6. zob. Ugara čistoga više neima, već samo ugara zelenoga. Brdjani rabe još drveni plug, dočim u ravnici služi željezni plug, obično Zugmayerova sustava. Seljaci oru na uzke slogove, do malo iznimaka. Kuruza se obično sije pod brazdu, a obradjuje motikom. Brana se riedko upotrebljuje. Plug u proljeće stoji po jutru 5 for. i hranu oraču i voznom blagu. Težak ini dobiva uz hranu 40 novč. te napitak do pet puta, nu napitka nestaje po malo usljed pomanjkanja vina.

4. Županija Varaždin.

1. Kotar Pregrada, općina Pregrada, izvjestitelj g. A. Kaučić: Seljaci neimaju pravo rekući stalna turnusa. Ako imaju gnoja, siju kukuruzu više godina zaredice na istom mjestu, a kadkad raž ili pšenicu i to potonje najviše sbog slame, koju treba za krov. Mnogi se drže tada ovoga reda: 1. kuruza ××, 2 kuruza, 3. kuruza, 4. kuruza ××, 5. raž ili pšenica. Koruna sade u obće malo, a prije nekoliko godina nisu ga ni sadili, isto tako malo siju djeteline i lucerne. U vlastele turnus je različit, najčešće ovaj: 1. kuruza ××, 2. ječam ili raž, 3. djetelina, 4. pšenica, 5. zob, ili 5. kuruza ××, 6. ječam, raž, 7. zob, tako da istom sedme godine dodje zob na red. Seljak ore plitko i to obično Zugmayerovim plugom, drveni starinski plug malo kojemu i danas služi. Vlastela se služe takodjer Zugmayerovim plugom, no nekoja rabe sad već plugove sistema Sack, koji oru od 4 do 14″ duboko, te jim treba 2 do 3 para jakih volova; slogovi su srednje širine *(Priredba sjemena, ciena po katast. jutru oranja, brana, valjak?)*.

2. Kotar Varaždin, općina Jalžabet, izvjestitelj g. A. Jalšovec. Sjetva je većim dielom obavljena u pravo doba. Jesenska kiša uzdržala je samo one, koji su oziminu sijali na kuruzištu, što je u ovoj okolici navadno. Seljak bo sije samo raž, pšenice samo po koji slog, isto i ozimi ječam, koji mu je, kad pomanjka kuruze, prvim kruhom Nu ove godine posijano je nerazmjerno mnogo raži, i to jer je sviet izginulu s proljeća raž preorao i zasijao grahoricom, a ovu jesenas ražju. Vlastela siju na grahorište i djetelište pšenicu ili raž, a seljak uz trokratno oranje kuruzu. S toga su ove jeseni do dvie petine svega tla zasijane ražju, i to u pravo doba.

Kuruzište ore se jedanput pod raž, koju puk sije pod brazdu, grahorište pako tri puta. Crnoga, pustoga ugara neima do riedkih iznimaka. Pod kuruzu, ako se sije u strnište, malom iznimkom uvjek se gnoji. U seljaka je ova obhodnja navadna: 1. kuruza ××, 2. raž ili po koji slog pšenice, 3. djetelina iza raži ili 3. u strnik dodje heljda. Tko neima gnoja sije na slabu oranicu iza strni grahoricu. Prema tomu obične su do 3 obhodnje, neuzevši obzira na ono malo pšenice i ječma i to: 1.) gornja; 2.) 1. kuruza ××, 2. raž, 3. heljda, i 3.) 1. kuruza ××, 2. raž, 3. grahorica. Vlastela i posjednici drže se 6-godišnje obhodnje: 1. kuruza ××, 2. raž, 3. djetelja, 4. pšenica, 5. kuruza, 6. zob; — ili ove: 1. sladorna blitva ××, 2. ječam, 3. djetelja, 4. pšenica, 5. kuruza, 6. zob. Za korun i bielu repu, koja se na malom sije, upotriebljava se pognojeno strnište. Za kupus i konoplju, ako nisu u vrtu, pognoji se komad djetelišta. Mnogo se koruna sadi po kuruzi, kano uzgredna plodina, a običaje se saditi i iza konoplje, a ova iza kupusa. Sve ore željeznimi plugovi što Vidačeva, što Zugmayerova sustava, koje domaći kovači prikladno tlu dobro priredjuju. Gospoštije rabe i Sackove plugove, člankaste brane i valjke ježevce za tvrdo grudje, dočim se seljak služi običnom branom željeznih klinaca, a grude motikom razbija. Narod sije rukom, a gospoštije sijalom na široke slogove, pače table. Seljaci imaju još uvjek uzke slogove za kuruzu, ali za ozimine priredjuju već i oni slogove po 12 brazda široke, radi djeteline, da se uzmogne laglje kositi. Tko mora, plaća oraču po 5 for. od kat. jutra, a za branu 80 novč., nu to riedko biva, jer

se obično na uzvrat ručnim težakom plaća plug, i to po 8 ručnih težaka uz cielu koštu za ral oranja i branjanja. Sijač je obično svaki svoj. Marni gospodari čiste sjeme na trieure i vjetrenjače gosp. podružnice, te ga do potrebe i zamienjuju.

3. Kotar Zlatar, obćine Lobor i Zlatar, izvjestitelj g. P. Gregorić: Ozima sjetva obavljena je sva za dobe, jer je vrieme bilo vrlo prijatno. Posijano je najviše raži, a dovoljno i pšenice. po prilici u istoj kolikoći kao i lani. Prave, stalne obhodnje kod sijanja neima, jerbo je zemljište diobom vrlo razcjepkano. Obično se na istoj njivi uzastopce sije kuruza, pak joj se svake godine gnoji. Neki opet siju redom 1. raž, 2. djetelinu, 3. djetelište za pašu, 4. kuruzu, ili se sije 1. raž, 2. heljda, 3. kuruza, a u jednom i drugom slučaju gnoji se pod kuruzu. Za oranje rabe nešto i stari drveni plugovi, ali vlastela i bolji gospodari imaju plugove željezne, Zugmayerove. Slogovi prave se osrednji na 8 do 12 brazda. Na pjeskovitom tlu, koje zove narod „jalšovka“ rabe i valjak, dočim ga na ilovastoj zemlji. tako zvanoj „kupinčici“ nerabe. Ozimine siju se splohom na priredjeno već tlo. Seljaci oru pod ozimine jedanput, jer na djetelištu nesiju ozimina. Vlastela oru po dva puta, a gnoj zaoravaju pod drugo oranje. Riedki samo gospodari namaču sjeme prije sjetve u raztopinu modre galice, da unište u njem trus od snieti. Poprieko se uzimlje na 1 kat. jutro 2 vagana (1.22 hl.) sjemena raži ili pšenice, a $1\frac{1}{2}$—2 vagana ječma. Sjeme mienjaju neki gospodari medjusobno, izvana ga redovito nenabavljaju. Ipak se već mnogi osvjedočiše, da je bolje sjeme s vana nabavljati. Oraču se plaća u jesen, ako je o svom trošku, po 4 for. od dana; s hranom za njega i konje po 3 for. Sijač dobiva običnu nadnicu po 50 nč. bez hrane.

4. Kotar Ludbrieg, obćina Bukovac mali, izvjestitelj g. F. Müller: Seljački posjed posijan je godimice većim dielom kuruzom, jedva 5% odpada na žitarice i krmu, od koje siju grahoricu i djetelinu. O kakvoj obhodnji tuj neima ni govora na malom i razcjepkanom seljačkom posjedu, jer pred kuruzom izčezavaju gotovo sve ine plodine. A jesenas posijano je još manje ozimine, no što obično, jer su prošle godine nastradali zimski i proljetni usjevi, pa seljak od njih još većma zazire. Na vlastelinskom posjedu, razdieljenom na 5 majura, ustanovljene su doduše obhodnje od 6, 9 i 10 pregona, ali su se morale u velike mienjati usljed nepovoljna vremena, poplava itd., pak se stoga ni nepriobćuju. Preoravati morale su ne samo razne ozimine, nego na žalost i djetelišta, te koječim na novo zasijavati, ponajviše kuruzom, projom itd. za zelenu krmu.

Seljaci se spremaju, da će proljetos mjesto djeteline sijati za krmu smjesu grahorice 50 l. i zobi 70 l. na ral, i to stoga, što u gospoštije neima ove godine djetelina sjemena na prodaju, a seljaci se žacaju od nečista, puna viline kosice sjemena, kakvo se po domaćih dućanih jeftino prodaje. Kuruzu i ono malo žita siju seljaci na uzke slogove i pod „jednu“ brazdu. No u zadnje vrieme počeli su mnogi poput vlastelinstva saditi kuruzu u redove, i to ili rukom na tlu na široko uzoranom i podrljanom, tuj i tamo i povaljanom za „markerom“ ili pako jednostavnim 2-rednim strojem, kako ga domaći kovači za 15 for. prave, i što ga po jedno marše lako tegli. U redove posijanu kuruzu osipavaju plugom ogrnjačem ne samo vlastelinstva nego i mnogi seljaci. Seljaci gnoje jedino pod kuruzu. Sjemena nikako nepriredjuju, a rabe izključivo domaće. Vlastelinstvo pokušavalo je mnogo i žitaricami i kuruzom, nabavljajući na glasu stojeće vrsti, nu nepostignuvši povoljnih rezultata, povratilo se — na veliko veselje seljaka — opet k domaćim vrstim. Sjemena se uzimlje na ral 120—140 l. žitarica, a kuruze 15—20 l.

Ugara seljaci nepoznaju; vlastelinstvo pako pase svoja brojna krda po zelenu ugaru, posijanu 3 godine nazad smjesom djeteline i travâ, a taj ugar sije tad suražicom u treću brazdu.

Plugovi su diljem jednostavni željezni Zugmayerova sustava.

5. Kotar Novimarof, obćina Varaždinske Toplice. Izvjestitelj g. Fr. Štefan dopunjuje svoj prvi izvjestaj: rotacija: 1. kuruza ××, 2. kuruza (eventualno i 3 godine uvjek u gnojnik); 3. raž ili ječam, potonjega malo; 4. djetelina, 5. pšenica, 6 heljda ili repa, posljednjoj se pognoji. Iza kuruze najviše sije se raž, pšenice i ječma manje, jer je premalo oranica, te se čuvaju više za kuruzu, koja je glavna plodina.

5. Županija Bjelovar-Križevci.

1. Kotar Koprivnica, obćina Novigrad, izvjestitelj g. P. Mihoković: Ozima sjetva pšenice, raži i ječma obavljena po sgodnom vremenu na jednakoj površini kano g. 1893. Raži se sije najviše, gotovo 70% svega usjeva. Plodine siju se ovako, i to samo na zemljišta I. i II. razreda: a) 1. kuruza na pogjubreno zemljište pod prvu brazdu, 2. ozima raž ili pšenica, potonje malo, 3. djetelina domaća. b) Bolji gospodari na slabijem zemljištu: 1. ugar, 2. pod treću brazdu raž ili pšenicu ili veoma malo ječma, dočim slabiji gospodari na takvom slabom tlu siju svake godine ove plodine pod treću brazdu uzastopce, pak jim zato i uspjevaju veoma slabo. Gnoj se kod višekratnoga oranja zaorava uvjek pod zadnju brazdu. Rabe se željezni plug i brana, sve proizvodi domaćih kovača. Sjeme se čisti na trieuru, i pomieša živim vapnom, a troše ga po kat. jutru po 1 hl. Napolica, suraž se nesije, a prosa nije vriedno ni spomenuti, jer ga veoma riedko siju. Sije se sve iz ruke. Oru svud vrlo uzke slogove, po 4 brazde, srednje ruke duboko. Jedno jutro od 1600□° oranja stoji 4 for. (*Da li sa ili bez hrane?*)

2. Kotar Kutina, obćina Kutina, izvjestitelj g. F. Plesničar: Zimska sjetva obavila se sva, te je sve posijano, što se posijati moralo i to po vrlo sgodnom vremenu. Posijalo se pšenice, raži i ječma na istoj površini, kano i lani. Red sijanja (turnus) jest sljedeći: 1. kuruza ××. (kadšto i po dvie godine), 2. pšenica ili ječam, 3. djetelina, 4. pšenica, 5. raž, 6. zob ili proja.

Plugovi su željezni sustava Zugmayerova u seljaka, a u vlastele takozvani „universalni plugovi“. Narod ore srednje slogove od 8—10 brazda, a vlastela široke slogove. Uz plug služi se sve i branom, za proso i kuruzu takodjer i valjem. Po briegovitu predielu siju samo raž i zob, te preoru po dvaputa, a za trećim oranjem siju na ugaru, koji

se, kako narod kaže — „odmarao“ dvie godine. Kuruza se sije najčešće rukom, ali i u redove strojem. Tlo se za svaku sjetvu valjano priredi, orući kakih 10 cm. duboko. Raži i pšenice posije se na ral od 1600□ $2^1/_4$ do $2^1/_2$ vagana (1.35—1.50 hl.), zobi nešto više, dakle obilato. Sije se čisto sjeme, čišćeno na trieuru, što ga ima gospodarska podružnica za svoje članove, ali i trgovci, kojim se plaća po 10 novč. od vagana za čišćenje. Vlastela siju i žita strojem, narod rukom. Oraču se plaća po kat. jutru 3 for. uz hranu, za branu 1 for. 50 novč. do 2 for.; sijaču 33 novč. nadnice i hranu.

3. Kotar Bjelovar, občine Ivanska i Štefanje, izvjestitelj g. N. Ivanović: Pšenice, raži i ječma zasijano je jesenas mnogo više od prošle godine, jer je služilo povoljno vrieme. Ozimine posijane su većinom na „trojaku“ u polju, ali se dosta sijalo i po kuruzištih po ogradah. (*Izvolite priobćiti i podpuni usjevni red svih ozimih i jarih usjeva, koji se goje a) u polju; b) po ogradah, te naznačiti i ostale prilike sjetve!*) Prije sjetve običaju sjeme kvasiti „plavim kamenom“ i pomiešati negašenim krečem.

4. Grad Ivanić, (donekle i okoliš), izvjestitelj g. J. Kelšin: Jer jesen bijaše ugodna i liepa, to je sijanje ozimina obavljeno za dobe. Sije se ječam i pšenica, a posijano je po prilici koliko i lani. Siju ovim redom: 1. kuruza ××; 2. ječam na lošije, pšenica na bolje njive; 3. djetelina. Oru željeznimi plugovi, na slogove osrednje širine, kuruzišta samo jedan put, strn dva do tri put, prema tomu da li je tlo teže ili laganije, a siju „pod plug“, i gnoje pod zadnje oranje. Kadšto siju i pod branu ili motiku, ako je lošije tlo. Valj se riedko rabi, brana češće. Sjeme domaće se čisti i vjetri, a rado i zamienjuje i dobavlja bolje, ali u susjeda. Troše na kat. jutro 100 do 110 l. sjemena, sijući rukom. Sijač dobije 40—50 novč. nadnice i hranu, a orač za jedno kat. jutro 4 for. uz hranu i jednu litru vina.

5. Kotar Garešnica (a ne Bjelovar, kako je otisnuto na str. 85. X. gl. izvj. od g. 1893.) občina Berek. Izvjestitelj g. M. Dubravac dopunjuje svoj prvi izvještaj: Najčešće rabe ove obhodnje: a) 1. ugar ××, 2. pšenica, raž ili ječam, 3. kuruza × (prignojena), 4. ječam jari; b) 1. ugar, 2. raž, 3. heljda; c) 1. ugar. ×, 2. zob, 3. djetelina ili grahorica, 4. (?). Na ogradah, a često i na suhih briegovitih livadah siju i sade: okopavine, trgovinsko bilje, te djetelinu, ali i kuruzu, te nešto ječma jaroga i zobi.

6. Kotar Križ, a) občina Križ. Izvjestitelj g. J. Cvianović, dopunjuje svoj prvi izvještaj: Korun i djetelinu sade i siju samo na malom. Oranje se riedko kad plaća novcem, već jedan drugomu pomaže, u iznimnom slučaju plaća se za „jedno oranje“, po prilici do $^3/_4$ kat. jutra, koje se može uzorati od jutra pak dobe užine 2—3 for. uz hranu.

b) občina Čazma, izvjest. g. J. Kolarić, dopunjuje svoj prvi izvještaj: Obhodnje a) u polju: 1. ugar trogodišnji, 2. raž ili pšenica, 3. zob, ili 1. ugar, 2. proja ×, 3. heljda, 4. raž ×; 5. zob. b) po ogradama: 1. kuruza ××. 2. ječam ozimi ili jari, 3. kuruza po 5 do 6 godina uzastopce uz prignojivanje, sve dok još hoće da išto rodi, tada raž podpunoma pognojena. Korun, lan, i djetelina obično se uz ostalo povrće goje po ogradama.

7. Kotar Križevci, občina Vojakovac, izvjest. g. St. Lepušić, dopunjuje svoj prvi izvještaj: Iza žitarica, koje su stajale na pognojenom tlu okopavina i kuruze, siju: crvenu djetelinu ili grahoricu, ili heljdu sa kuruzom za zelenu krmu, dakle krmne plodine, što je svakako neki napredak, a bio bi još veći, da krmno bilje dolazi iza kuruze, a ozimine iza djetel. itd. Korun se sadi po ogradah, ali se ostavlja zanj i po koji slog uz kuruzu, napokon mnogo se sadi koruna izmedju kuruze, kano uzgredna plodina.

6. Županija Požega.

1. Kotar Požega, a) občina Pleternica, izvjestitelj g. V. Tomac: Hvala liepoj jeseni posijane su sve ozimine u pravo vrieme, te stoje dobro. Seljaci siju izključivo rukom, dočim vlastelinstva siju ili redomičnim ili sijalom na omaške. Kod vlastelinstva, malom iznimkom i promjenom sljedeća je obhodnja u porabi: a) 1. kuruza ××, 2. zob s djetelinom, 3. djetelina, 4. pšenica, 5 raž, 6. zob, ili b) 1. okopavina ××; 2. repica, 3. pšenica, 4. raž, 5. zob. Kod seljaka je obična obhodnja. 1. okopavina (obično kuruza ××), 2. pšenica, 3. grahorica.

Doseljenici siju djetelinu na polju, ter je obhodnja ova: 1. kuruza ××, 2. zob s djetelinom, 3. djetelina, 4. pšenica.

Urodjenici siju djetelinu u tako maloj mjeri, da njoj oprediele obično komadić vrta ili drugu malu kakvu parcelu, dakle je djetelina izvan obhodnje.

Isto vriedi i za korun. Proso dodje kad se već sije u zadnju godinu, te se poslje njega gnoji, ili pako sije zob, koja jedina plodina može uspjevati poslje prosa. Nekoja vlastelinstva, koja imaju od majura znatno odaljene poveće parcele, obično jih izdavaju seljakom iz polovice, ter je onda obhodnja: 1. ugar, 2. pšenica itd., dakle kako se vidi dvopoljno gospodarenje. Za pšenicu ore se tri puta čisti ili crni ugar, jer samo na taj način može uspievati. Ore se svigdje željeznim plugom i brana željeznimi branami, ali žalibože jednokrilnimi. Valjak upotrebljuju samo vlastelinstva. Sjeme se kvasi u raztopini modre galice. (*Što stoji jutro oranja?*)

b) občina Kaptol, izvjestitelj Š. Vudy, dopunjuje svoj izvještaj o načinu sjetve, (vidi gl. izvj. br. X. g. 1893. str. 87.) ovimi podatci: Nisam ja u svojem zadnjem izvještaju hotice izpustio usjevni red, već što nisam ni onda, kao što nemogu ni sada točan red označiti. A to stoga: U cieloj župi i občini ovdje naseljeno je množtvo Čeha i Moravaca, tako da je skoro već polovica toga življa ovdje, a urodjenici nestaju. Taj narod doselio se iz gorskih krajeva Česke i Moravske, gdje se nije bavio poljskim gospodarstvom ni ratarstvom u obće, već su to većinom obrtnici ili takovi, koji su se tek uzgredice i to posve na malo bavili gospodarstvom. Taj narod doselivši se ovamo, pokupovao si je nešto posjeda, da se počme baviti ratarstvom. Kako je neizkusan, želi svaki komadić zemlje da posije bez ikakova reda i poredka, bez svakoga promišljanja, da li svaki usjev uspjeva na svakoj zemlji, pak tako postaje u

polju cieli chaos, a da se izbjegne silnim poljskim štetam nepreostaje napokon urodjenikom ino, nego da siju što i kada naseljenici siju.

Medjutim urodjenici nastoje, koliko gdje mogu, da jim se neporemeti ovaj usjevni red — i to na jakih zemljah: 1. kuruza, korun ××; 2. djetelina, grahorica, 3. ozimine, pšenica, raž, ječam, 4. jarine — najčešće zob. Po prilici svake 3—4 godine pognoje sve zemlje.

c) občina Ruševo, izvjestitelj g. Stj. Kalamari: Sjetva obavljena je sva u pravo doba, te stoji koncem siečnja vrlo dobro. Posijana je skoro izključivo pšenica, raži malo, jer rado pozebe, po prilici koliko i lani. Najviše pšenice posijano je po ugaru, manje po kuruzištu. Obhodnja je ova: 1. ugar ili grahorica, koja se istom uvadja, 2. pšenica ili zob. Korun se sadi najviše po ogradah po jednom tragu. Djetelina, koja se takodjer istom uvadja, dolazi u pšenicu ili zob, dakle treće godine iza tih plodina, a pred kuruzu. Gnoji se redovito pod kuruzu, redje pod pšenicu, i to pod drugu brazdu. Ječam se sije samo po starih, preoranih šljivicih ili po novini. Plugovi su s veće strane gvozdeni, slogovi široki, osim ako je tlo podvodno. Oranje više plitko nego duboko. Voli sijati tko može pod branu, no sije se dosta i pod brazdu. Drljače su skoro izključivo drvene; valjak nerabi. Sjeme se kvasi prije sijanja u modroj galici ili kreču. Pšenice ide na kat. jutro 2 mjerova ili 1.22 hl., zobi $1^1/_2$ mjerova = 92 l. Sjeme se mienja, nu ne s daleka, a sije iz ruke. Oraču i sijaču se plaća po jutru 4 for. uz dobru hranu, a da se jutro žita uzore i posije, treba 2 dana.

5. Kotar Brod, a) občina Velika Kopanica. Izvjest. g. A. Vidaković dopunjuje svoj prvi izvještaj: Obhodnja: 1. ugar, 2. pšenica ili raž ili olaj, 3. ječam, 4. grahorica. 5. kuruza ××, 6. (?). Djetelina se sije na posebnih kompleksih, isto tako korun, obično po vrtovih i ogradah.

b) občine Kobaš, Orijovac i Stupnik, izvjestitelj J. Kalajdžić: Na zemljištu razcjepkanom diobami siju kano oziminu: pšenicu, napolicu, raž i ječam, a u potonjoj občini i pir, od jarina pako kuruzu, zob i grahoricu. Djetelina i okopavine siju se po ogradah. Pri sjetvi se najviše služe ovimi redovi: a) 1. ugar tri put preoran, 2 koja ozimina; b) 1. kuruza ××, 2. koja ozimina, i po koji komad zobi ili grahorice, a iza posljednje u preor koje žito. Ore se obično plugom Zugmayerova ili Vidačeva sustava na uzke slogove, jer su zemlje u ravnici dosta neocjedne; rabi se brana, ali valjak ne. Sjeme se čisti trieurom i moči u raztopljenoj modroj galici. Svi siju iz ruke domaće sjeme na jutro do $1^1/_2$ hl. žitarica. Orač i sijač dobiva po jutru 5 for. uz trokratnu dnevnu hranu i napitak sastojeći obično od rakije.

7. Županija Virovitica.

1. Kotar Osjek, upravna občina Harastin, izvjestitelj g. M. Ćirić: Pošto je jesenje vrieme dugotrajno liepo bilo, to su se svi jesenji usjevi za dobe posijali. Sijano je: pšenice, napolice (suražice) raži, ječma i olaja (repice). Svi su usjevi veoma brzo nikli i bujno napredovali, tako da je cieli hatar već početkom studenoga izgledao, kao da je zastrt jednim zelenim ćilimom. Tri su hatara (rudine) a) ugarni, b) žitni, c) kuruzni. Ugar nije nikad čist, obično se proljećem zasije grahoricom, korunom i grahom, a kad se taj usijev skine, onda se još dvaput poore (ugari) pa u jesen zasije: pšenicom, suražicom, raži, ječmom i olajem. Kuruzni hatar obično se dva put ore u jesen i u proljeće. U kuruzni hatar sije se zob što ranije, a kuruza obično pred Gjurgjevo. Kuruza se sije pod pétu (pluga) trećom brazdom, okapa se ekstirpatorom (prahačom) a zagrće kultivatorom (ogrtalom). Na istom hataru poslje kuruze i zobi siju se žita i ječmovi. Većinom se preko zime gjubri kuruzni hatar, na jutro 60—80 vozova gjubra. Djetelina i krmna blitva obično se siju po vrtovih i ogradah, u hatarih (po polju) jih neima. Zelje (kupus) i povrće, koje u kućnih vrtovih sade, kad je iole pogodna godina, na pretek svakom gospodaru urodi, koji o njem marljivo radi. I konoplja se na izdašno pogjubrenoj i dobro uzoranoj livadskoj zemlji sije, te ondje dobro napreduje i vriedne gospodarice rodom svojim i izvrstnom kakvoćom bogato nagradjuje. Dobro i duboko se u obće ore običnim gvozdenim plugom, upotrebljujući i drljače (brane) sa gvozdenimi zubci. Ako je busevito oranje, onda se i valja. Sjeme se obično prije sijanja redi ili vjetrenjačom ili trieurom, zatim se u obće u raztopljenoj modroj galici nakiseli i sije. Na slavonsko jutro od 2000□° od svih žitarica baca se po 3 mjerova sjemena, (dakle na kat. jutro 1·27 hl.). Sjeme se mienja svake 5. ili 6. godine. Riedko je čuti, da tko daje za novac orati, svaki bo sam svoje zemlje ore, sije i drlja. Kad bi baš tko trebao, mogao bi orača i drljača dobiti za 4 for. bez hrane.

2. Grad Osjek, izvjestitelj g. G. Ilić: Sjetva ozimina obavljena je sva, akoprem ponajviše kasno, jer je kuruza kasno dozriela, a poslie ove često dolazi ozima pšenica. Mnogi sijahu u prosincu, što je omogućilo povoljno vrieme. Posijana je repica, ova dakako već ranije, zatim pšenica, raž i ječam. Napolice (suražice) sije se riedje i to samo od malih posjednika za domaću porabu. U površini prema predjašnjoj godini bit će male razlike, koje se težko označiti mogu. Jedino bit će repice kojih 20% više posijano nego god. 1892. Ugar se ovdje nedrži, a neima ni prave obhodnje, te se donekle drži mjenbeno gospodarstvo, što je uz intenzivno obradjivanje i marljivo gjubrenje ovdje lako moguće. U glavnom mogla bi se sljedeća obhodnja navesti: 1. kuruza, gdjekad i blitva ××, 2. jarina, a često i ozima pšenica, 3. repica, poslje ove često još kuruza iste godine × (prignojena), 4. ozimina: pšenica, raž, 5. kuruza ×× (podpuno pognojena), 6. zob ili ječam, 7. grahorica ×, 8. pšenica i raž. Al i u ovoj obhodnji ima mnogo varijacija. Poslje ječma često se iste godine sije još i proja, a poslje repice i kuruza cinquantin, a uz kuruzu sije se uzgredice i pasulj i bundeve. Djetelišta su obično izlučena iz obhodnje.

Plugovi su izključivo gvozdeni, često čelični Zugmayerova i Vidačeva sustava, dosta imade i Sackovih plugova, a vidja se i ruhadlo. Ore se redovito na široke slogove, na kojih razor gotovo izčezava. Strn se plitko preore, a za sjetvu oko 20 cm. duboko. Pod ozimine se ore redovito dva puta, a gnoj zaorava obično pod prvu brazdu, pa je tada drugo oranje pliće. Sije se pod brazdu, nu često i na podrljano oranje napose sa sijali, kojih dosta imade.

Redovita je poraba i brane i valjka. Sjeme se vazda kvasi. Sjemena se uzimlje na kat. jutro, pšenice, ječma i zobi po $2^1/_2$ mjerova, (à 61 l.) a raži nešto manje. repice po 10 l. Sjeme se mienja, obično u okolišnih većih posjednika. Pšenica napose mienja se svake četvrte godine, pak za sjeme nabavlja banatska pšenica. Za jedno jutro od 1600□° oranja, drljanja i sjetve zajedno plaća se 6 for., a orač je podjedno i sijač.

3. Kotar Virovitica, a) občina Gradina, izvjestitelj g. H. Matković: Ozima sjetva mogla se je radi liepe jeseni dobro svršiti. Posijano je ozime pšenice, ječma, raži i repice skoro istom površinom kao i lani. Osim kuruze sije se sve u strni. Pšenica se sije iza kuruze i grahorice, raž iza pšenice i ječma, a pod ječam i zob se obično gjubri. Seljaci siju većinom ozimi ječam, dočim vlastela proljetni radi trgovine. Strnjaci se oru tri puta, kuruzišta jedan put. Strnjaci se gjubre pod kuruzu ječam i zob, i to prije trećega oranja. Plugovi su svi dobri, a rabe se i gvozdene drljače i valjci. Ore se na široke slogove, i to kod seljaka na 5 palaca, a kod vlastele dublje. Pod brazdu se nesije. Seljaci obično nemienjaju sjemena a siju rukom. dočim vlastela siju strojevi. Na katastralno jutro treba sjemena:

	a) strojem:	b) rukom:
pšenice	120 l. = 90 kg.	160 l. = 122 kg.
napolice	120 „ = 85 „	160 „ = 120 „
raži	120 „ = 82 „	160 „ = 118 „
ječma	130 „ = 86 „	160 „ = 105 „
repice	9 „ = 7 „	— „ = — „

Sjeme se priredjuje vjetrenjačom i trieurom. Repicu siju samo vlastelinstva. Za oranje i drljanje od kat. jutra plaća se 4 for., sijaču 80 novč. bez hrane.

4. Kotar Osjek, občine Petrijevci i Retfala, izvjestitelj g. A. M. Sip: Sve je po volji zasijano. ozimine i to pšenice: do $^2/_3$ svega usjeva, napolice, malo raži. ječma i nešto olaja (repice). Zimski usjevi zapremaju preko dvie, a jarine ostalu površinu svih oranica, a medju jarinami odpada opet najveći dio na kuruzu. Pošto su pašnjaci osim u mjestih Ladimirevci i Satnica podieljeni, to ni neima u ostalom području ovih občina čista ugara. Poljska je paša skoro posve dokinuta. Narod goji svoju marvu redovito u štali, dobivajući tako dovoljno izvrstna gnoja. kojega vriednost svakim danom to većma cieni. Uz dovoljnu količinu gnoja, koji se redovito izvaža pod kuruzu i zob na obližnjih njivah, a na udaljenije, kad god se može dospjeti, tlo je snažno. pak se i prilično slobodno sije i sadi na brižno i valjano obradjenu mekotu, što se komu svikne, često puta i više godina jedna te ista plodina uzastopce na istom pregonu, te unatoč tomu rodi vanredno dobro. samo kad prija vrieme. Obhodnje se najviše rabe ipak ove: a) 1. kuruza××, 2. pšenica, 3. zob×, 4. pšenica, 5. grahorica, 6. pšenica. 7. ječam. 8. pšenica; b) 1. zob××; 2. grahorica, 3. pšenica, 4. kuruza××, 5. pšenica; — c) 1. grahorica, 2. ječam, 3. kuruza××, 4. pšenica, 5. zob, 6. grahorica, 7. pšenica. Više puti siju i ovako: zob, ječam. pšenicu, onda istom kuruzu ili grahoricu. Raž siju samo oni, kojim treba ražene slame za krov ili za vezanje snopja, ako nevole rabiti za taj posao rogozovinu ili rakitovinu. Olaja se takodjer dosta malo sije. a za njim siju kuruzu. Djetelina, lucerna. korun, repa, kupus, lan i konoplja, sve to se sije i sadi po ogradah ili na posebnih najbližih česticah. Sjeme se pomno čisti vjetrenjačom ili sad već i na trieurih, dapače prebiru i rukom, kad nemogu drugčije. Pšenicu i raž redovito kvase modrom galicom protiv snieti. Plugovi su izključivo gvozdeni — imitacija Zugmayerova i Vidačeva pluga, a oru 4—6 palaca duboko, uz porabu brane sa zubci drvenimi ili gvozdenimi. Valjak rabe samo vlastelinstva i dva tri njemačka doseljenika. Sjeme siju omaške rukom do 3 mjerova (1.83 hl.) na slavonsko jutro od 2000□° Vlastelinstva rabe razna sijala i razmjerno manje sjemena. Od jutra slavonskoga se plaća za oranje i brananje po 4 for., sa sijanjem 5 for. Hrana se redovito nedaje radnikom bilo koje vrsti, pa ni piće, osim kadkada po koji napitak rakije (špire) kano poticalo na marljiviji rad, ali nije pogodjeno.

8. Županija Sriem.

1. Kotar Županja, občine Bošnjaci, Gradište, Štitar i Županja, izvjestitelj g. F. Wolfhardt: Sjetva ozimina obavljena sva za vremena, a siju se, pšenica, napolica, ove sve to manje, a mjesto nje čista pšenica, za tiem ječam i lan, posljednji samo za domaću porabu. Oziminom zasijana je površina kano i lani. Većina je sijala po ugaru. nekolicina po kuruzištu i to samo ako je dobra zemlja. 1. Ugar. 2. pšenica, 3. kuruza ili zob, pak opet ugar čisti ili zasijan grahoricom (malo). Korun i proso siju se u istom pregonu sa kuruzom, a lan sa žitom; djetelina i kupus u posebnih ogradah. Gnoji se ugar o prvom oranju stajskim gnojem na jedno jutro od 1600□° 80 kola. Neki gnoje i pod kuruzu.

Ore se gvozdenim plugom 16—18 cm. duboko na široke slogove. Ugar oru po tri puta. Ozimine siju se u priredjeno tlo, vrlo riedko sije tko pod brazdu. Brana je drvena sa gvozdenimi klinovi. Valj nerabi. Sjeme za sjetvu čiste na trieuru, te ga „okreće“ ili „oplavetnjače“. Na kat. jutro zasiju: pšenice ili napolice 1.9 hl. zobi isto toliko, a ječma 1.7 hl., sve rukom. Oraču se plaća za jutro oranja 4 for. i hranu, u tri obroka, u jutro slanine, podne juha kupusa i mesa, večera od tiesta i mesa. Bez hrane 5 for. Sijaču dnevno 50 novč. i ista hrana kao oraču. Drljanje „zubljevina“ po jutru 1 for. bez hrane.

2. Kotar Stara Pazova, za cieli kotar izvjestitelj g. A. Rupp: Sjetva se obavila prošle jeseni bez zapreke po najpovoljnijem vremenu, i to pšenice, ječma, suražice, malo repice. Pšenice posijano po prilici jedna trećina više nego lani, jer se bolje unovčuje nego li suražica, a bolje i rodi. Posijalo se pšenice $^1/_3$ na ugaru, $^1/_3$ na strni iza zobi, a $^1/_3$ na kuruzištu. *(Izvolite priobćiti cielu rotaciju!)* Gnoji se obično i ponajviše pod kuruzu, a nikad pod koju drugu žitaricu. Tropredielni žitnički sustav je prestao, te ima nade, da se više nanj ni vraćati neće, jer se ove godine

dogovorno zaključilo, da će se sav ugar posijati grahoricom. Potreba je naime zemljišta postala toli osjetljivom, da nijedan gospodar neostavlja ove godine ni brazde pod ugar. Narod ore običnim plugom, a veći gospodari gvozdenimi dvo i trobrazdnimi, pod žita na široke, a pod kuruzu na uzke slogove: „Ugare" preoravaju se bolje zemlje po jedanput, a slabije po dvaputa. Osobito se ugarenje pod kuruzu jako uobičajilo, jer se pokazuje vrlo uspješnim. Ponajviše sije se rukom, veći gospodari, vlastela i zakupnici samo strojem. Brane, drljače i valjci obćenito se rabe. Pšenicu nitko ni nesije, a da nebi sjeme nakvasio u vapnenjači ili raztopinom plavetna kamena. Siju većinom na priredjenu brazdu, i to na 1 kat. jutro po $1\frac{1}{2}$ hl., strojem 1·2 hl., pšenice i napolice, a ječma 10—20 litara po jutru više. Domaće sjeme se redovito sije, tek veći gospodari dobavljaju si svake četvrte, pete godine za sjeme pšenicu iz Ugarske, ponajčešće iz Potisja. Pod svako žito ore se kat. jutro po 3 for.; a ugarenje (preor) i po 4 for., sijač dobije 80 novč. o svojoj, a 60 novč. o hrani gazdinoj.

3. Kotar Vukovar, obćine Gaboš i Jarmina, izvjest. g. F. Lang: Ozima sjetva pšenice, napolice, raži, ječma i repice obavila se za dobe, od svake više nego lani kakih 6%, nu pšenice se najviše sije. Pšenice je posijano $\frac{1}{3}$ po ugaru, a ostale $\frac{2}{3}$ po strni iza zobi (?) grahorice ili kukuruze, pa iza tih plodina sije se obično i raž i ječam, a repica dolazi u strn žitnu, t. j. iza pšenice, napolice i raži. *(A iza kojih plodina sljede zob i grahorica?)* Obično se zimi gnoji, gdje će se sijati kuruza. Plugovi su gvozdeni kovački u seljaka, a u vlastele tvornički, Sackova i drugih sustava, a ore se na osrednje slogove, u Jarmini na široke, 4—6 palaca duboko, uz porabu brane i valjka kod vlastele, dočim seljaci upotrebljavaju samo branu. Strn oru dva, a ugar tri puta; gnoj dolazi pod prvu brazdu. Sve sije na priredjeno tlo sjeme čisto izvijano, a pšenično pokvašeno plavim kamenom i to po jutru pšenice i napolice 1·24 hl. raži 1 hl., ječma 0·90 hl., a repice 4 kg. Narod vrlo riedko mienja sjeme, veleposjednici svake četvrte godine, a sije prvi rukom, potonji strojevi. Oraču se plaća po jutru 3 for. 50 novč., a sijaču 80 novč. *(da li bez svega?)*

e) Vinogradi.

Svi su izvještaji, koji govore o vinogradih u tom složni, da je loza posve zdrava i liepo prezimila, gdje se lani ili prijašnjih godina bar ponešto branila protiv peronospore. Gdje se je do lani po bregovitih položajih — uz promaju održala u snazi, te je list ostao do jeseni barem s veće česti na lozi, tud je i dozriela pak joj ni blaga zima, ni „striž" nisu mogle nahuditi. Gdje se pako nije branilo trsje štrcanjem, tuj je domaća loza do korjena pozebla. te ju narod na mnogih mjestih zimus i izkrčio, tako da tuj domaćih vinograda više gotovo ni neima. Kako su bili lanjskoga ljeta izvještaji puni hvale, kako bujno domaća loza napreduje i tjera bilo s panja, bilo s korena ili s reznika, a ova zima pogodovala u velike vinogradarskim radnjam, to mnogi izvještaji zadovoljstvom ističu, da je narod u nefilokseriranih predjelih živo nastojao, da si svoje stare vinograde pomladi i ojača gnojenjem, povaljivanjem, grebeničanjem, dapače i dosadjivanjem s korenjaci, uzdajući se da će mu kriepka i zdrava loza naplatiti obilno uloženi trud, dakako pod uvjet, da ju pod svaku ruku brani protiv peronospore. Ove je zime više uradjeno po starih vinogradih, nego zadnje 3—4 godine ukupno, naglasuju dotični izvještaji iz kotara: Kostajnica, Križ, Pakrac, Požega itd., gdje se je osobito mnogo po starih vinogradih radilo. Na izravno pitanje g. izvjestitelja obćina Pakrac i Lipik, da li se ima nadati već ove godine i plodu s krpke iz panja ili korena porasle loze, neka služi za odgovor staro, izkustvom utvrdjeno pravilo riezi: Plodan reznik stoji na dvogodišnjem drvu, a kod riezi u golu glavu, nadomješta ta „glava" dvogodišnje drvo, a dalje izkustvo dokazuje da baš nemora biti plodan ni svaki reznik na dvogodišnjoj rozgvi. Izbojci iz panja i korena imaju se smatrati „mladim" trsom, te s njimi valja postupati kano i s mladim trsom, da se druge, treće godine dodje do plodna reznika. Naprotiv s loze, što je potjerala iz lanjskih reznika može se očekivati ploda već ove godine, ako se nespretnom rezitbom neodrežu plodni pupoljci, a neplodni neostave na rezniku.

Iz kotara iločkoga ima dapače i jedan izvještaj, koji priobćuje, da su seljaci u Banoštru posadili na filokseriranom tlu kojih 50.000 domaće loze!

O regeneraciji vinograda na temelju američke loze ima izvještaja dosta povoljnih, iz sljedećih kotara:

1. Slunj, obćina Slunj: Pripravljeno je tlo rigolanjem i naručeno 40.000 ključeca amer. loze za vinograde u kojih je ljetos konstatovana filoksera, da se nečaseći započne obnovom.

2. Jaska a) obćine Sv. Jana i Petrovina: Počelo se i u potonjoj obćini raditi. Videći da nije druge, rigolalo je jedno 20 gospodara za nove nasade, male površine do duše, ali je prvi korak učinjen. U sv. janskoj obćini nastavljao se rad marljivo, gotovo obćenito.

b) Obćina Plešivica: Preko svakoga očekivanja latiše se posla i imućniji i siromašniji, samo da opet dodju do vinograda, bez kojega ovaj kraj težko i mučno živi. Bude li pako narod i dalnjih godinah tako marljiv i zauzet, kako je ove godine, to će za 8 godina sve gorje imati drugo lice, mjesto današnje pustoši budu zasadjeni vinogradi kao vrt. I još više bi se do sada bilo uradilo, da se nije narod — najbolje radine sile — u Ameriku za zaslužbom odputio, u misli da će u Americi svojom radnjom nadoknaditi, što mu je kod kuće trsna uš otela. Danas se ti američki putnici vraćaju kući razočarani, jer su tamo neimajući rada i posla, potratili liepo vrieme, koje bi kod kuće mogli bili bolje upotriebiti; a potrošili silan novac, koji bi, da je kod kuće ostao, bio liepom i izdašnom pomoći za nasadjivanje vinograda. A oni koji su još u Americi, rado bi se kući povratili, da imaju čim. Ako se uzme, da je iz ovih strana bilo pošlo u Ameriku kojih 5000 radnika, a da je svaki njih trebao za taj daleki put itd. 150—200 for., to se već ukupni taj trošak primiče jednomu milijunu forinti, a jedva da se je gubitak taj nadoknadio novcem, što su ga ljudi slali kući iz Amerike.

Unatoč tomu liep je napredak, jer je do danas regenerirano američkom lozom oko 90 rali vinograda, dočim je priredjeno (rigolano) tečajem ove jeseni i zime za proljetnu sadbu do 270 rali zemljišta. Danas upravo je jagma

za ključeci i korenjaci americke loze, te će onim, koji imaju svoje loznjake i matičnjake odatle poteći liep dohodak. Ciene, pod kojimi jih prodavaju u ovom kraju, jesu sljedeće:

1. Ciepljena loza. dvogodišnja	100 komada	15	for.
2. Korenjaci, riparije sauvage	1000 „	20	„
3. Korenjaci, riparije portalis	1000 „	30	„
4. Ključeci, riparije sauvage	1000 „	6	„
5. Ključeci, riparije portalis	1000 „	10	„

Zasluga, što su ljudi toli svojski prionuli uz regeneraciju ide kraj ostalih faktora u prvom redu upravnu oblast, koja je svakom sgodom i prilikom i seljake i obćinske odbore nukala i upućivala na sadjenje amer. loze i na osnivanje ložnjaka i matičnjaka, i zem. vinogradara, koji je zemaljski loznjak „Starjak" toli liepo uredio, da se svatko, tko ga vidi, odlučuje na rad, i koji uz to rado daje stvarnih uputa, pouke i savjeta te svakomu ide na ruku, koliko mu to služba dopušta. Najviše se radi na „akord", plaćajući za rigolanje 16—17 nvč. od četvornoga hvata i 60—70 cm. dubljine; neki se pogode napoprieko; drugi opet rade nadnicom po 50 nvč. i hranu. Radnja uz nadnicu od 50 nvč. i hranu, računajući hranu po 30 nvč. izlazi za 48 for. skupljijom po katast, jutru od radnje na „akord", kad se plaća 17 nvč. po četvornom hvatu.

3. Samobor, obćine Samobor, Podvrh i sv. Nedjelja. Svestrano se radi na obnovi starih vinograda ako i na malenih površinah. Samo nedostaje američke loze. Najviše trguju lozom ljudi iz susjedne Kranjske, ali su ti reznici i ključeci prečesto i suviše nalik na domaću lozu, te bi dobro bilo na tu trgovinu pripaziti, da nebudu vinogradari oštećeni, a trud, trošak i vrieme izgubljeni.

4. Sv. Ivan Zelina. a) obć. Kašina. Narod se svojski latio posla: sadi amer. lozu, povaljuje ciepove, što je minule godine na zeleno ciepio, te se već ove godine nada maloj berbi, koja će biti najbolja pobuda za nastavak obsežnijega rada.

b) obć. sv. Ivan Zelina. Mnogi se dadoše na rovičanje staroga uništenoga trsja, te će se amer. lozom na novo saditi. Samo je šteta, da se ulaže trud i trošak u vapnenasto bielo tlo. Narod doduše upućuju, neka toga ne čini, ali mnogi nemare za te savjete. Rigolano će tlo u ostalom dobro doći lucerni ili esparseti, za koje su laporasta biela tla svakako prikladnija nego li za ma koju dosada poznatu i nam pristupnu amer. lozu.

5. Stubica dolnja, obćine Marija Bistrica i Stubica gornja. U prvoj se obćini inteligencija prihvatila rada, a uz nju samo po koji seljak, pripremajući tlo rigolanjem. U potonjoj obćini pako ima jih dosta, koji su se odlučili, započeti sadbom amer. loze.

6. Grad Zagreb. U okolici glavnoga grada rigolalo se je što starih vinograda što oranica, što šumskih krčevina mnogo više, nego li svih dojakošnjih godina ukupno. Za rigolanje plaća se tuj po četvornom hvatu prama jedrini tla i dubljini rovičanja od 14 do 16, 17 nvč. na 60—75 cm. dubljine, a na šumskoj krčevini 21 nvč. za 90 cm. dubljine.

7. Cieli kotar Ivanec. Vrlo se marljivo radilo i radi a od novo ustrojene gospodarske podružnice očekuje se tiem blagotvorniji uticaj na cieli taj rad, što se je mnogo seljaka upisalo u članove.

8. Krapina: obćine sv. Križ Začreće, Zabok i Gjurmanec. I tuj prionuše uz regeneraciju vlastela, župnici, učitelji i gdjekoji seljak te ima nade, da će taj rad postajati godimice sve to obćenitijim.

9 Ludbrieg: obć. Martijanec. Jesenas prijavio se je priličan broj seljaka da će rigolati za amer. lozu.

10. Pregrada: obć. Pregrada: Rigolano do 30 jutara, te se sad čeka samo na lozu riparia sauvage i riparia portalis, što no je obećana iz županijskoga i obć. ložnjaka.

11. Novimarof: obć. Varaždinske Toplice: Počelo se raditi, dakako po malo svake godine, jer rigolanje mnogo stoji, za 1600□° dodje na 192 for. jer stoji 1□° 12 nvč. Najviše je dosele učinilo vlastelinstvo Varažd. Toplice, koje je u jednom briegu dalo rigolati 7 jutara.

12. Varaždin, obćine Vinica i Vidovec: Rade ponajviše posjednici i vlastela plaćajući nadnicu od 20 do 25 nvč. bez svega i kraj njih tek malo koji seljak.

13. Grad Petrovaradin. Zasadjene su oveće površine američkom lozom, a loza zemljom zagrnuta, da nepozebe. Radnici bijahu tako jeftini, da su rigolali na 70 cm. dubljine 1□° po 7 nvč.

14. Vukovar: Obćine Berak, Negoslavci i stari Jankovci: Uz povoljno vrieme živahno nastavljaju vinogradari rigolanje tla i sadbu amer. loze.

Neima dvojbe da se je za ovogodišnje blage zime svojski radilo oko obnove vinograda i po drugih sriemskih kotarih, iz kojih neima dosele podataka, te se stat. ured pouzdano nada, da će stizati i viesti o vinogradarstvu čim se sadba obavi. Sva p. n. gg. izvjestitelji u čijih se područjih radi oko regeneracije vinograda, neka nastoje koliko je samo moguće, da saznaju makar približno i površine, koje su već pod kulturom američke loze, da bi se kako mogla sračunati za cielu zemlju površina posadjena amer. lozom, i prispodobiti sa podatci obćinskih poglavarstva.

Napokon priobćujemo ovdje dva proračuna ili troškovnika za regeneraciju jednoga jutra vinograda ciepljenom američkom lozom, što su priposlali velečast. gg. izvjestitelji Ljudevit Ivančan župnik u Zaboku kotara Krapina i Mirko Ivanić župnik u Plešivici kotara jastrebarskoga.

Proračun velečast, g. Ivančana, uzimajući za podlogu polovičnu nasadbu sa američ. korenjaci, njihovo ciepljenje na zeleno, i dopunitbu cieloga vinograda povaljivanjem ciepljenoga čokoća, toli je izcrpivo sastavljen, da mu se nije izmakla nijedna nuždna radnja, obsiže trogodišnji rad dok vinograd neuzme roditi, te izkazuje uz vanredno nizke ciene n. pr. za gnoj, kolje i radnike, svotu od 982 for. 80 nvč. kano trošak za jedno katastralno jutro.

Proračun veleč. g. Ivanića, pako uzimlje za podlogu drugi način regeneracije. Vinograd se ima naime zasaditi sa 3.200 korenjaka i na suho na licu mjesta u živi panj ciepiti, te izkazuje uz nešto veće ciene za jednogodišnji rad trošak od 726 for. 87 nvč. po jutru. Popuni li se taj trošak sa troškom dosadjivanja i docieplјivanja, te još dvogodišnjega obradjivanja i interkalari dok vinograd počme plod donositi, tad neće biti znatne razlike medju oba ova računa, pokraj sve razlike u načinu podizanja i cienah radničkih itd. Obojici veleč. gospod. izvjestiteljem budi ovdje izražena na trudu i spremnosti najtoplija hvala, te je stat. uredu zamoliti i ostalu gg. izvjestitelje, da bude li jim moguće, izvole svaki za svoj kraj priobćiti sličnih troškovnika, eventualno izjaviti i svoje mnienje o troškovnicih tuj otisnutih, koliko naime pojedine stavke vriede i za njihov kraj.

1. Proračun

troškova za vinograd nasadjen ciepljenom američkom lozom, prama prilikam i cienam u kotaru krapinskom za 1600□°, priobćio izvjestitelj Ljud. Ivančan, župnik u Zaboku.

a. Radnje jeseni g. 1893.

1.	Rigolanje 1600□° 75—80 cm. duboko, po 15 nvč. 1□°	for.	240.—
2.	Pod rigol. 50 vozova gnoja, gnoj po 1 for., vožnja po 50 nvč.	for.	75.—
		for.	315.—

b. Radnje g. 1894.

1.	Planiranje rigolana tla, 20 težaka po 35 nvč.	for.	7.—
2.	2120 korenjaka, (računajući red od reda 150 cm., trs od trsa 200 cm., koji potonji će se nakon ciepljenja grebeničanjem ili bolje povaljivanjem dvijuh ciepljenih rozgva svesti na razmak od 100 cm.) — vrst riparia portalis prema cienam visoke vlade 1000 komada po 25 for. sa transportom	for.	53.—
3.	20 vozova komposta za gnojenje korenjaka po 1 for. 50 nvč.	for.	30.—
4.	2120 komada kolaca sa privozom po 1 nvč.	for.	21.20
5,	Kopanje graba, prinašanje gnoja i sadjenje korenjaka po $1^1/_2$ nvč. od komada	for.	31.80
6.	Koljenje 15 težaka po 35 nvč.	for.	5.25
7.	Trokratno okapanje po 25 težaka à 35 nvč.	for.	26.25
		for.	174.50

c. Radnje g. 1895.

1.	Rezanje mladica na korenjacih 8 težaka à 35 nvč.	for.	2.80
2.	Oštrenje i kolenje 15 težaka à 35 nvč.	for.	5.25
3.	Vezanje mladica 10 težaka po 35 nvč.	for.	3.50
4.	Ciepljenje rozgva u zeleno, računajuć 3—4 na trsu po 1 nvč. od komada 7420 komada	for.	74.20
5.	Za kaučuk (povezice)	for.	8.—
6.	Nabava plemenitih mladica	for.	15.—
7.	Štipanje divljih izboja na amer. podlozi, u mjesecih lipnju, srpnju, kolovozu 20 težaka po 35 nvč.	for.	7.—
8.	Trokratno okapanje	for.	26.25
9.	Štrcaljka za peronosporu	for.	20.—
10.	Dvokratno štrcanje po 7 for.	for.	14.—
		for.	176.00

d. Radnje g. 1896.

1.	Grebeničanje (povaljivanje) u razmak od 100 cm., 4240 komada po 1 nvč. sa prinašanjem gnoja (Ostali, eventualno suvišni ciepovi se odrežu, ter se mogu ukoreniti iste godine u loznjaku. *Nebi li se to sigurnije postiglo, da ostanu do presadbe u vinogradu kano prekobrojne grebenice bez prekidanja vegetacije?*)	for.	42.40
2.	20 vozova gnoja sa privozom za grebenice po 1 for. 50 nvč,	for.	30.—
3.	2120 novih kolaca, kolje, djelo i privoz po 1 nvč.	for.	21.20
4.	Oštrenje starih kolaca i kolenje cieloga vinograda 30 težaka à 35 nvč.	for.	10.50
5.	Vezanje ciepova i mladica, ter oštipavanje vršaka 20 težaka â 35 nvč.	for.	7.—
6.	Trokratno okapanje.	for.	26.25
7.	Trokratno štrcanje à 7 for.	for.	21.—
		for.	158.35

e. Ostali troškovi.

1.	Gubitak prihoda oranice g. 1894., 1895. i 1896. po 20 for.	for.	60.—
2.	Od glavnice 315 for. 5% kamata g. 1894., 1895.,i1896.	for.	47.25
3.	Od glavnice izdane g. 1894. 174 for. 50 nvč 5% za g. 1894., 1995., 1896.	for.	26.18
4.	Od glavnice izdane g. 1895. 176 for. 5% kamate za god. 1895. i 1896	for.	17.60
5.	Od glavnice 158 for. 35 nvč. izdane g 1896. 5% kamate za g. 1896.	for.	7.92
		for.	158.95
	Sav trošak	for.	982.80

2. Proračun

troškova za jedno katastralno jutro vinograda zasadjena ciepljenom američkom lozom, obzirom na ciene radnika i potrebitih za tu radnju predmeta u Plešivici kotaru Jaska, priobćio izvjestitelj župnik Mirko Ivanić.

1.	Rigolanje 1600□° zemljišta po 17 novč □° hvat	for.	272.—
2.	Planiranje, 12 radnika po 60 nvč.	for.	7.20
3.	Kolje 3200 komada po 4 nvč.	for.	128.—
4.	Koljčenje vinograda 26 radnika po 60 nvč.	for.	15.60
5.	Loza, korenjaci, 3200 komada, komad po 3 nvč.	for.	96.—
6.	Gnoja 45 vozova po 1 for. 50 nvč.	for.	67.50
7.	Sadjenje loze. 56 radnika po 60 nvč.	for.	33.60
8.	Ciepljenje na suho na mjestu 18 radnika po 1 for. 50 nvč. (malo)	for.	27.—
9,	Pluto za vezivo 3200 kom. po 4 for. pro ‰	for.	12.80
10.	Okapanje ciepova, 12 radnika po 60 nvč.	for.	7.20
11.	Trokratno okapanje 36 radnika po 60 nvč.	for.	21.60
12.	Modra galica 6 kg. po 80 nvč., i 9 kg. vapna po 3 nvč.	for.	5 .07
13.	Trokratno škropljenje 7 radnika po 60 nvč. (malo)	for.	4.20
14.	Ogrtanje ciepova 16 radnika po 60 nvč.	for.	9.60
15.	Rafija 3 kg. po 90 nvč.	for.	2.70
16.	Višekratno vezanje mladica 28 radnika po 60 nvč.	for.	16.80
	Sav trošak	for.	726.87

Tko se pako pogodio na dnevnicu od 50 nvč. i hranu, računajući vriednost hrane sa 30 nvč. na dan taj plati za rigolanje više . . . for 48.—

te trošak iznosi tad u svem . . . for. 774.78

f) Stoka.

Do konca veljače bilo je zdravstveno stanje stoke po cieloj zemlji povoljno. Tek u osamljenih nekoliko slučajeva bilo je štete, i to u kotaru: a) Ogulinu, obćini Plaški poginule su 2 glave goveda. G. izvjest. misli doduše na bedrenici, ali pošto nije stigla kr. zemaljskoj vladi o tom prijava, bit će koja druga bolest uzrokom;

b) Križevci, obćini Vojakovec, poginulo je troje konja i jedno june na nepoznatoj bolesti;

c) Požega, obćina Kaptol. više glava konja parnulo na „kehu" i „angini" sa žestoke prehlade, a ne kako je priobćio bio g. izvjestitelj na sakagiji;

d) Lapac, u mjestih Srb, Neteka i Kunovac gotovo su sve ovce ometiljavile tako da neće ni glave ostati, a u kotaru Perušić u obćini Perušić pogiba janjad, čim se ojanji. Protiv „metilja" (Leberegel, distoma hepatikum), najbolji je uztuk netjerati ovaca na mokru pašu.

U obćini Vojakovac, selu sv. Jeleni, kotara Križevci, već treću godinu u isto doba, i kod istih kuća pogiba perad hametom na peradskoj koleri ili kugi, koju bolest da Wegener ubraja u red bedrenice, te bi valjalo sve kurnjake (kokošinjake) radikalno očistiti i razkužiti.

Akoprem je neobično blagom zimom mnogo krme prištedjeno, to je ipak počelo ponestajati siena i slame, kako se dotična gg. izvjestitelji tuže, po kotarih: Ludbrieg, gdje su si veći posjednici pomagali ensilagom. Novimarof, Zlatar, Gjurgjevac, Kutina, Požega (Kutjevo ni po 4 for nemože se dobiti q siena), Osjek (blago gladno) Slatina, Virovitica (steone krave u veliko pobacuju) Mitrovica i Vukovar. Na mnogih mjestih, osobito po Sriemu, krmilo se blago i krupicom kuruze, koja je i onako dosta loša zrna a uz to i prejeftina, kano i sve ostale žitarice osim jedine zobi. Svi se izvještaji tuže na bezprimjerno jeftine ciene blaga i žitka, jedino tovljena goveda da se dobro plaćaju, a svinje da su skupe kao nikad.

Pošto su djeteline po lanjskih izvještajih slabo gdje valjano nikle, po mnogih stranah pokraj toga pune viline kosice, drugud pako silni miš po djetelištih zimuje, a krmnu blitvu počela napadati peronospora, dočim će prirod livada ovisiti o pogodi proljetnoj, dobro će doći, ako ovdje priobćimo što piše gosp. izvjestitelj u Velikom Bukovcu Fr. Müller o „ensilagi", i tiem podjedno zadovoljimo izravnomu pitanju jednoga g. izvjestitelja iz Slavonije, kojemu nehtjedosmo lani odgovoriti po „knjizi" znajući dobro, da si seljak-gospodar nemože cementom uzidati jame za „ensilage". Gosp. izvj. Fr. Mülleru budi izražena hvala za njegov iz prakse za praksu priobćen opis e n s i l a g e:

„Vlastelinstvo posijalo je g. 1893. do 40 jutara kuruzom za zelenu krmu i hranilo ciele godine do 100 krava tom krmom. Što pako blago potrošiti nije moglo, bje ensilagirano (ukiseljeno). Postupak kod ansilaže bio je posvema jednostavan i što je glavno bez svakog troška. Izkopane budu jame 4 m. široke, 1 m. duboke i 12 do 16 m. duge, na dno jama položilo se malo slame i u nje bude pokošena i 2—3 dana na suncu i vjetru odležala kuruza uvežena i slagana. Gazilo se malo i to samo malo na periferiji (obodu). Čim se počela kamara nad površje zemlje slagati, odsjecale su se stiene, starom oštrom kosom, nasadjenom poput noža ili mača, tako da su bile liepe ravne površine. Toplina u kamari bila se povisila na 60 do 72°C. Čim je bila kamara na 2.5 m. nad površinom zemlje, a za to je trebalo više dana, jer svaki dan se nešto slegla, i nije se svaki dan navozilo, bje pokrita malo slamom, a zatim posve hermetično zemljom iz jame izkopanom. U prosincu bje prva jama otvorena: plesnivo je bilo na okolo do svojih 10 cm., od ozgora ništa, a ostala je krma imala ugodan miris, te su ju krave odmah prvi dan, pa sve do danas tečno i slastno jele. Po osvjedočenju g. izvjestitelja iztisnuti će ensilaga kuruze sijanje buraka (krmne blitve) i znatno podići stočarstvo i mliekarstvo.

J. B.

III. Obavjest p. n. gg. stalnim gospodarskim izvjestiteljem.

Na ponovno stavljena pitanja kada i kako se ima unapried izvješćivati, čast je statist. uredu u savezu s onim što je u izvještajih od prošle godine o tom rečeno, i to u br. II. str. 21. i 22. i br. VII. str. 63. 64. odgovoriti i p. n. gg. izvjestitelje što toplije zamoliti, da izvole koncem ožujka (marta) i koncem travnja (aprila) priposlati po jedan samo izvještaj na žutih dopisnicah o tom kako ozimi usjevi stoje i kako napreduje sjetva jarina, a eventualno i o kojoj inoj važnoj gospodarskoj prilici.

A kako će se izvješćivat počam od mjeseca svibnja, priobćiti će se gg. izvjestiteljem mjeseca travnja o. g.

IV.

Dodatak imeniku

p. n. stalnih gospodarskih izvjestitelja.

(Imena u zaporci znače upravne obćine, koje čine područje dotičnoga g. stalnoga gospodarskoga izvjestitelja).

a) Odrekoše se izvješćivanja:

1. Županija **Lika-Krbava,** kotar **Gračac**: g. Milan Pejnović, ravn. učitelj i kult. viećnik (Gračac); kotar **Korenica**: gg. Daniel Luzaić, ravn. učitelj (Korenica) i Josip Rosandić, pučki učitelj (Zavalje).

2. Županija **Modruš-Rieka,** kotar **Ogulin**: gg. Franjo Kostelić, umirovljeni učitelj (Josipdol, Modruš i Oštarije) i Mane Šumonja, učitelj više pučke učione (Ogulin).

3. Županija **Zagreb,** kotar **Dugo selo**: velečastni g. Mijo Milić, župnik (Lupoglav); kotar **Sisak**: g. Pavao Matijašec, posjednik (Martinska ves); kotar **Jaska**: veleč. g. Nikola Segedi, župnik (Kalje i Sošice).

4. Županija **Sriem,** kotar **Ilok**: g. V. Grgurov, posjednik (Erdevik); kotar **Stara Pazova**: veleč. g. Franjo Regen, vice-arhidj. i župnik (Krčedin, Novi Karlovci. Novi i stari Slankamen i Surduk); kotar **Vinkovci**: g. Slavoljub pl. Nemčić, kulturni viećnik (Andrijaševci i Cerna); kotar **Zemun**: veleč. g. Milan Subotić, paroh (Batajnica i Ugrinovci).

5. Grad **Koprivnica**: g. Miroslav Mihalinec, trgovac i posjednik (grad Koprivnica).

b) Novoimenovani:

1. Županija **Lika-Krbava,** kotar **Gračac**: g. Bude Babić, ravn. učitelj (Gračac); kotar **Korenica**: gg. Mirko Lepušić, kot. šumar (Korenica) i Andrija Hranilović, kot. šumar Zavalje).

2. Županija **Modruš-Rieka,** kotar **Ogulin**: gg. Josip Magdić, učitelj više pučke učione (Ogulin) i Mirko Maričić, pučki učitelj (Josipdol, Modruš i Oštarije).

3. Županija **Zagreb,** kotar **Dugo selo**: g. Josip Čop, obć. bilježnik (Lupoglav); kotar **Sisak**: g. Josip Dvoranić, posjednik (Martinska ves); kotar **Jaska**: g. Marko Hranilović, pučki učitelj (Kalje i Sošice).

4. Županija **Sriem,** kotar **Ilok**: veleč. g. Gustav Lobmajer, župnik (Erdevik); kotar **Stara Pazova**: izvješćuje za cieli kotar g. izvjestitelj Antun Rupp; kotar **Vinkovci**: g. Koloman Böellein, nadšumar (Andrijaševci i Cerna); kotar **Zemun**: g. Teodor Vulk, ekonom (Batajnica i Ugrinovci).

5. Grad **Koprivnica**: g. Stjepan Subotičanac, gradski gospodarski činovnik (grad Koprivnica).

Kr. statistički ured.

U Zagrebu 20. ožujka 1894.

Predstojnik:

Zoričić v. r.

Tiskarski zavod „Narodnih Novinah“.

GLAVNI IZVJEŠTAJI

o stanju usjeva i o gospodarskih prilikah u obće

Po izvještajih gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja

sastavlja jih i izdaje

kr. statistički ured u Zagrebu.

I.

Ratarska produkcija g. 1893.: Prirod sav i prirod po jutru. Popriečna težina žitarica i sočivica. Popriečna ciena pojedinih plodina. Vriednost produkcije.

Plodine	Hrvatska i Slavonija	Županije							
		Lika-Krbava	Modruš-Rieka	Zagreb	Varaždin	Bjelovar-Križevci	Požega	Virovitica	Sriem
	I. Sav prirod g. 1893. u metr. centih.								
1. Žitarice.									
Pšenica ozima	2,157.887	10.830	59 768	131.625	41 223	170.949	342.256	601.271	799.965
Pšenica jara	74.234	34.676	7.963	6.954	414	5.448	8.069	10.577	133
Pir ozimi	7.380	78	146	6.350	270	—	330	—	206
Pir jari	24.577	19.748	3.415	1.216	—	10	130	—	58
Raž ozima	720.694	15.408	31.857	109.696	77.779	275.786	77.809	110.674	21.685
Raž jara	35.327	10.177	2.499	4.056	1.760	6.519	6.560	3.613	143
Ječam ozimi	363.712	204	23.456	79.410	20.280	44.309	35.446	57.936	102.671
Ječam jari	163.574	111.927	5.501	3.632	10.791	8.191	4.387	5.798	13.347
Suražica ozima	472.317	1.829	1.485	986	571	564	23.366	103.692	339.824
Pšenica i pir — ozimina	1.846	1.608	43	151	—	—	44	—	—
Suražica jara	11.670	2.153	339	—	147	—	1.620	5.219	2.192
Pšenica i pir — jarina	1.927	1.578	223	96	—	—	30	—	—
Zob i pir	21.036	19.757	1.006	16	—	18	—	239	—
Ječam i pir	13.375	11.489	285	48	70	—	574	371	538
Ostale jare napolice	6.863	6.789	—	—	—	—	74	—	—
Zob	553.284	49.597	26.378	63.776	33.115	25.768	56.048	141.185	157.417
Proja	298.466	14.006	50.170	132.947	7.676	54.993	4.858	11.273	22.543
Bar	2.510	1.133	1.367	—	—	—	—	5	5
Heljda	59.262	3.041	1.814	5.999	13.537	30.407	1.840	2.624	—
Sjerak	21.826	143	1.416	13.422	4	2.195	3.656	904	86
Kuruza	4,028.779	89.836	143.029	908.302	558.235	482.761	444.805	356.434	1,045.377
Ostale žitarice	117	—	81	—	—	36	—	—	—
2. Sočivice.									
Leća	3.225	54	97	631	379	234	238	253	1.339
Grah	240.321	11.910	20.135	57.561	25.173	29.101	32.754	24.412	39.275
Zečak	14.458	309	3.258	1.969	745	3.242	922	1.647	2.366
Bob	29.956	308	2.554	12.751	6.291	1.531	4.151	1.051	1.319
Ostale sočivice	1.524	4	246	54	3	8	—	—	1.209
3. Okopavine.									
Korun	3,007.821	420.959	481.298	547.823	356.841	569.949	245.414	180.394	205.143
Blitva	371.017	3.496	52.385	100.304	54.677	48.684	45.980	25.379	40.112
Biela repa	418.561	777	27.297	67.226	225.997	53.027	6.585	26.253	11.399
Burak	129.393	16.100	445	12.891	20.119	18.068	10.286	25.748	25.736
Kupus	789.365	91.112	205.443	144.846	74.414	73.152	98.418	36.138	65.842
Mrkva	52.672	1.092	8.261	12.630	5.075	13.686	8.560	1.010	2.358
Koraba	38.195	2.146	18.811	10.000	611	2.882	2.450	450	845
Luk	92.360	849	3.207	20.077	774	18.155	21.356	13.854	14.088
Buče	1,729.740	23.420	95.103	383.130	177.971	445.778	244.133	89.145	271.060
Dinje i ljubenice	39.383	2	71	343	—	1.035	2.590	1.134	34.208
4. Trgovinsko bilje.									
Repica ozima	70.767	—	—	1.058	2.552	653	1.630	39.171	25.703
Repica jara	1.618	7	5	1.279	—	310	5	—	12
Lan u vlaknu	29.624	893	1.912	8.427	1.219	8.552	3.790	2.287	2.544
Konoplja u vlaknu	64.556	7.698	7.702	11.657	9.879	10.688	1.784	7.229	7.919
Duhan	442	—	5	12	—	—	255	170	—
Hmelj	95	—	—	—	18	—	—	1	76
Mak	1.233	—	—	18	15	272	242	210	476

Plodine	Hrvatska i Slavonija	Županije: Lika-Krbava	Modruš-Rieka	Zagreb	Varaždin	Bjelovar-Križevci	Požega	Virovitica	Sriem
5. Krmovno bilje.									
Djetelina	1.104.222	61.000	145.657	293.204	138.739	181.278	65.746	113.760	104.838
Lucerna	305.532	2.594	13.646	85.050	31.516	66.352	17.894	49.567	38.913
Grahorica (Wicke)	568.183	—	62	10.967	50.874	62.973	75.413	137.773	230.121
Grahorka (Esparsette)	11.569	176	112	1 230	24	2.265	1.398	2.660	3.704
Muhar	45.136	—	12	346	1.730	—	46	6.295	36.707
Ostalo krmovno bilje	258.369	3.270	28.114	16.835	37.080	73.670	3.110	80.120	16.170
6. Prirod siena.									
S livada	10,197.796	1.083.494	1,219 930	2,436.757	944.896	1,641.348	923.221	758.886	1,189.264
S pašnjaka	3,739.335	839.859	473.009	616.065	222.063	234.494	464.966	283.230	605.649

II. Popriečni prirod g. 1893. po jutru.

Plodine	Hrvatska i Slavonija	Lika-Krbava	Modruš-Rieka	Zagreb	Varaždin	Bjelovar-Križevci	Požega	Virovitica	Sriem
1. Žitarice.									
Pšenica ozima u hektolitrih	7.54	7.03	6.12	6.41	7.31	6.86	8.00	7.93	7.70
Pšenica jara „	6.58	6.34	5 82	5.09	4.33	8.31	7.33	8.73	6.00
Pir ozimi „	7 32	9.53	5.50	7.30	7.17	—	7.29	—	8.30
Pir jari „	6.92	7.17	6.19	5.94	—	4.00	5.54	—	6.00
Raž ozima „	6.30	7.46	6.14	7.35	6.11	6.26	6.28	6.80	7.57
Raž jara „	6.11	5.98	5.78	5.38	5.82	6.67	6.22	6.73	7.00
Ječam ozimi „	7.28	7.53	6.70	7.33	8.47	5.75	7.66	7.93	7.49
Ječam jari „	8 33	8.79	6.42	6.78	10.12	6.62	6.37	8.26	7.35
Suražica ozima „	7.33	8.18	5.94	5.40	4.97	4.91	8.81	7.42	7.24
Pšenica i pir ozimina „	9.32	9.57	12.00	7.33	—	—	8.00	—	—
Suražica jara „	7.94	7.70	5.58	—	10.00	—	10 00	6.99	12.01
Pšenica i pir jarina „	8.28	9.40	5.57	4.00	—	—	9.00	—	—
Zob i pir jari „	6.27	6.32	5.41	6.00	—	6.00	—	6.33	—
Ječam i pir jari „	7.38	7.40	5.72	8.00	10.00	—	7.00	6.33	9.00
Zob „	7.73	7 95	6.39	7.51	10.85	7.04	7.93	9.24	6.66
Proja „	5.11	4.90	3.38	5.63	6.31	5.51	5.93	7.10	7.81
Bar „	2.90	4.94	2.18	—	—	—	—	4.00	4.00
Heljda „	4.05	6.53	3.71	4.67	3.74	3.87	5.08	6.69	—
Sjerak „	5.70	7.09	4.65	5.62	7.00	4.99	6.84	8.37	5.00
Kuruza „	8.63	7.72	7.08	8.20	9.18	7.95	9.00	9.28	9.11
2. Sočivice.									
Leća u hektolitrih	4.08	5.14	3.19	3 82	3.06	5.33	5.09	3.52	4.51
Grah „	6.45	5.80	3.95	6.04	6.89	6.35	8.08	8.37	7.60
Zečak „	5.32	4.91	4.93	4.25	5.28	4.64	6.50	6.81	7.02
Bob „	5.93	5.43	4.31	5.77	7.17	5.08	5.87	9 12	6.09
3. Okopavine.									
Korun u metr. centih	29.87	30.79	29.09	27.11	35.07	30.33	33.23	25.91	29.58
Blitva „	37.85	30.67	30.30	34.71	48.26	25.61	89.71	34.16	61.90
Biela repa „	44.58	23.55	40.62	34.37	54.37	32.65	68.60	39.60	60.63
Burak „	47.73	120.15	34.25	30.99	66.84	29 82	58.05	36.11	73.32
Kupus „	30.95	32.44	37.25	25.42	36.14	20.82	42.66	25.33	30.31
Mrkva „	23.59	32.12	19.21	25.01	27.43	19.12	52.84	13.47	18.71
Koraba „	28.38	26.49	44.37	19.23	21.82	18.84	46.23	14.06	15.36
Luk „	20.11	8.00	12.33	21 63	19.35	17.83	27.99	22.75	17.72
Buče „	48.26	46.75	31.00	42.51	52.89	55.34	66.29	37.85	46.70
Dinje i ljubenice „	38.27	2.00	7.89	12.25	—	15.68	33.21	12.33	45.31
4. Trgovinsko bilje.									
Repica ozima u metr. cent.	6.42	—	—	8.60	5.55	6.40	8.86	6.39	6.55
Repica jara „	7.22	7.00	5.00	7.44	—	6.60	5.00	—	6.00
Lan u vlaknu „	2.54	2.46	2.35	2.50	2.50	2.31	2.79	2.83	3.23
Konoplja u vlaknu „	4.28	4.49	3.65	3.65	4.24	4.15	4.27	5.24	5.69
Duhan „	5.02	—	5.00	3.00	—	—	5.67	4.47	—
Hmelj „	3.65	—	—	—	2.00	—	—	1.00	4.74
Mak „	2.74	—	—	2.57	3.75	1.89	4.10	3.18	2.87
5. Krmovno bilje.									
Djetelina u metr. cent.	18.55	21.01	14.07	22.94	20.53	18.50	15.90	15.46	19.31
Lucerna „	21.53	15.44	14.47	27.12	28.50	24.23	24.15	15.30	18.35
Grahorica „	10.18	-	15.50	18.37	18.53	14.73	12.82	9.35	8.35
Grahorka „	9.25	16.00	16 00	15.57	12.00	12.31	11.46	11.52	6.02
Muhar „	17.28	—	12.00	13.31	31.45	—	9.02	12.49	18.16
Ostalo krm. bilje „	23.04	19.70	16.99	13.34	26.02	34.67	20.87	24.21	13.81
6. Prirod siena.									
S livada u metr. cent.	13.07	12.08	10.11	16.59	18.08	14.62	11.05	12.14	10.59
S pašnjaka „	3.64	2.95	3.05	3.95	5.91	4.85	4.20	3.84	3.98

Plodine	Hrvatska i Slavonija	Županije: Lika-Krbava	Modruš-Rieka	Zagreb	Varaždin	Bjelovar-Križevci	Požega	Virovitica	Sriem
III. Poprieèna težina jednoga hektolitra u kilogramih g. 1893.									
1. Žitarice.									
Pšenica ozima	77.14	76.42	77.13	76.21	76.94	77.05	76.32	78.45	76.82
Pšenica jara	73.96	73.69	73.52	75.18	75.82	75.84	74.17	72.49	74.00
Pir ozimi	46.27	48.15	44.00	46.65	42.00	—	44.00	—	46.00
Pir jari	45.49	47.38	43.52	44.00	—	42.00	42.33	—	46.00
Raž ozima	69.95	70.56	69.07	68.93	70.49	70.46	69.32	69.73	70.82
Raž jara	68.45	69.76	65.78	68.72	68.46	68.91	66.67	69.32	68.00
Ječam ozimi	59.88	60.20	58.73	58.64	58.44	59.82	59.13	61.46	60.85
Ječam jari	61.13	61.24	60.36	61.09	62.67	59.94	62.60	60.81	59.95
Suražica ozima	72.30	73.04	75.00	70.23	75.00	73.63	71.43	72.09	72.43
Pšenica i pir — ozimina	69.71	70.90	60.00	68.64	—	—	50.00	—	
Suražica jara	68.27	69.77	58.45	—	70.00	—	72.00	63.97	78.00
Pšenica i pir — jarina	53.99	53.31	58.00	60.00	—	—	48.00	—	—
Zob i pir jari	42.26	42.14	44.59	45.00	—	50.00	—	42.00	—
Ječam i pir jari	54.86	55.40	51.35	60.00	58.00	—	50.00	65.00	46.00
Zob	44.45	42.24	42.87	42.91	42.92	43.75	43.30	45.57	45.34
Proja	70.47	71.39	65.47	70.74	70.07	74.68	74.00	70.85	69.88
Bar	63.87	65.00	63.00	—	—	—	—	63.00	65.00
Heljda	63.51	60.14	62.94	60.30	62.64	64.92	63.26	64.00	—
Sjerak	55.28	58.00	53.96	53.56	58.00	58.00	59.85	60.00	59.31
Kuruza	75.59	74.07	70.42	76.65	75.56	76.02	77.00	75.49	75.07
2. Sočivice.									
Leća	79.22	75.00	70.00	77.90	80.00	80.00	79.36	74.85	81.42
Grah	79.71	79.08	72.68	79.06	80.21	83.08	79.82	80.06	81.88
Zečak	77.01	68.36	77.46	73.72	78.00	79.11	76.64	76.35	77.67
Bob	77.83	74.57	80.19	78.28	75.00	76.82	79.61	77.91	79.55
3. Okopavine.									
Korun	75.86	72.89	75.58	75.80	77.39	76.73	78.16	72.94	77.39
4. Trgovinsko bilje.									
Repica ozima	68.78	—	—	64.93	66.50	68.00	66.50	72.74	73.99
Repica jara	67.33	64.00	70.00	70.00	—	64.00	64.00	—	72.00
IV. Poprieèna ciena po metričkoj centi u for. a. vr. mjes. kolovoza i listopada 1893.									
1. Žitarice.									
Pšenica ozima	6.54	6.58	6.57	6.18	6.97	6.32	6.13	6.57	6.77
Pšenica jara	6.32	6.50	7.00	6.21	6.49	6.29	5.72	5.77	7.30
Pir ozimi	3.54	6.06	5.00	3.29	5.00	—	5.40	—	4.50
Pir jari	3.93	3.77	4.81	3.00		5.00	5.00	—	4.50
Raž ozima	5.39	5.44	5.33	5.43	5.90	5.23	5.13	5.43	5.47
Raž jara	5.01	4.83	5.95	4.21	5.83	5.08	5.03	5.19	5.20
Ječam ozimi	5.00	5.42	5.16	5.08	5.23	4.67	4.92	5.19	4.93
Ječam jari	4.56	4.35	5.51	4.88	5.02	4.70	4.98	5.48	4.87
Suražica ozima	5.74	5.26	6.13	4.21	6.00	5.03	5.17	5.99	5.70
Pšenica i pir — ozimina	5.33	5.28	6.85	5.51	—	—	5.00	—	
Suražica jara	5.77	4.96	5.34	—	6.50	—	6.00	5.96	6.00
Pšenica i pir — jarina	3.74	3.46	5.50	4.00	—	—	4.50	—	—
Zob i pir	3.51	3.43	3.60	5.00	—	5.00	—	5.00	—
Ječam i pir	3.58	3.47	4.68	4.50	6.00	—	3.00	5.00	4.60
Zob	5.46	3.70	5.29	5.44	6.47	6.18	5.27	5.54	5.78
Proja	3.74	3.76	3.81	3.71	4.44	3.62	3.81	3.98	3.67
Bar	5.93	5.00	6.70	—	—	—	—	6.00	5.00
Heljda	5.64	5.30	3.71	5.44	5.87	5.84	5.76	4.33	—
Sjerak	3.31	3.00	2.51	3.22	3.20	3.00	3.26	3.97	2.10
Kuruza	4.42	4.29	4.84	4.48	4.94	4.64	4.22	4.23	4.10
2. Sočivice.									
Leća	19.44	15.43	20.00	20.49	20.09	16.00	27.27	15.64	18.84
Grah	4.89	6.30	6.26	4.96	5.20	4.61	3.93	4.04	5.05
Zečak	17.70	14.74	19.93	13.90	18.00	19.13	24.00	13.07	16.74
Bob	4.41	4.86	4.46	4.75	4.28	4.62	3.56	3.49	4.72
3. Okopavine.									
Korun	2.04	1.99	2.54	2.34	1.92	1.77	1.72	1.49	2.04
Blitva	1.15	1.15	1.71	1.23	0.66	1.24	0.80	0.97	1.29
Biela repa	0.95	1.11	1.68	1.22	0.70	1.08	0.83	1.15	1.37
Burak	1.41	2.50	1.00	2.36	0.89	1.42	0.90	1.30	1.00
Kupus	1.72	1.81	1.83	1.92	1.59	1.62	1.50	1.66	1.46
4. Trgovinsko bilje.									
Repica ozima	12.55	—	—	11.57	12.35	12.00	11.28	13.09	11.88
Repica jara	11.81	12.00	12.00	12.00	—	11.00	11.00	—	13.00
Lan u vlaknu	50.02	45.48	49.74	52.94	50.00	54.77	48.19	37.96	40.08
Konoplja u vlaknu	39.24	33.16	41.18	46.89	47.15	42.50	33.95	26.49	31.78
Duhan u lišću	15.00	—	15.00	15.00	—	—	15.00	15.00	—
Hmelj u cvatcih	182.74	—	—	—	280.00	—	—	160.00	160.00

Plodine	Hrvatska i Slavonija	Županije: Lika-Krbava	Modruš-Rieka	Zagreb	Varaždin	Bjelovar-Križevci	Požega	Virovitica	Sriem
5. Krmovno bilje.									
Djetelina	2.97	2.50	2.67	3.59	2.93	3.17	2.38	2.20	2.78
Lucerna	2.96	2.27	2.77	3.63	3.11	2.83	2.42	2.43	2.63
Grahorka (Wicke)	2.38	2 00	2.50	2.71	1.50	2.12	2.19	2.33	2.55
Grahorica (Esparsette)	2.49	—	2.50	3.35	2.43	2.43	2.12	2.52	2.59
Muhar	2.27	—	2.50	3.28	1.86	—	2.43	2.15	2.29
6. Sieno i otava s livada	2.46	2.10	2.52	2.65	2.68	2.47	2.23	2.41	2.41

V. Ukupna vriednost produkcije g. 1893. u forıntih a. vr.

Plodine	Hrvatska i Slavonija	Lika-Krbava	Modruš-Rieka	Zagreb	Varaždin	Bjelovar-Križevci	Požega	Virovitica	Sriem
1. Žitarice.									
Pšenica ozima	14,110.420	71.212	392.726	813.092	287.152	1,079.525	2,097.173	3,948.810	5,420.730
Pšenica jara	469.473	225.437	55.738	43.209	2.685	34.269	46.137	61.027	971
Pir ozimi	26.141	473	740	20.869	1.350	—	1.782	—	927
Pir jari	94.463	73.420	16.434	3.648	—	50	650	—	261
Raž ozima	3,880.875	83.791	179.762	595.860	459.185	1,443.393	399.153	601.070	118.661
Raž jara	177.039	49.175	14.858	17.065	10.265	33.120	33.063	18.749	744
Ječam ozimi	1,819.078	1.107	122.111	403.407	106.012	207.097	174.498	299.128	505.718
Ječam jari	745.659	486.043	30.295	17.721	54.143	38.482	21.860	31.969	65.146
Suražica ozima	2,708.757	9.621	9.099	4.146	3.426	2.836	120 667	621.865	1 937.097
Pšenica i pir — ozimina	9.832	8.484	295	833	—	—	220	—	—
Suražica jara	67.444	10.671	1.810	—	956	—	9.720	31.135	13.152
Pšenica i pir — jarina	7.211	5.464	1.227	384	—	—	136	—	—
Zob i pir — jarina	73.788	68.799	3.624	80	—	90	—	1 195	—
Ječam i pir — jarina	47.847	39.826	1.334	216	420	—	1.722	1.855	2.474
Ostale jare napolice	24.859	24.599	—	—	—	—	260	—	—
Zob	3,022.985	183.490	140.581	347.132	214.236	149.219	295.346	782.677	910.304
Proja	1,116.032	52.612	190.948	493 431	34.090	198.855	18.524	44.888	82.684
Bar	14.879	5.665	9.159	—	—	—	—	30	25
Heljda	334.649	16.108	6.734	32.665	79.507	177.653	10.612	11.370	—
Sjerak	69.590	429	3.557	43.239	13	6,585	11.917	3.592	258
Kuruza	17,807.071	385.013	691.689	4,068.022	2,758.562	2,242.212	1,877.176	1,508.716	4,275.681
Ostale žitarice	653	—	527	—	—	126	—	—	—
Sve žitarice	**46,628.745**	**1,801.439**	**1,873.248**	**6,905.019**	**4,012.002**	**5,613.512**	**5,120.616**	**7,968.076**	**13,334.833**
2. Sočivice.									
Leća	62.693	833	1.940	12.928	7.580	3.744	6.492	3.956	25.220
Grah	1,176.729	73.830	126.330	285.574	130.871	134.017	128.891	98.677	198.539
Zečak	255.725	4.554	64.945	27.373	13.410	62.017	22.133	21.523	39.770
Bob	132.120	1.497	11.381	60.572	26.949	7.066	14.773	3.663	6.219
Ostale sočivice	7.550	—	20	1.107	162	11	7	—	6.243
Sve sočivice	**1,634.817**	**80.714**	**204.616**	**387.554**	**178.972**	**206.855**	**172.296**	**127 819**	**275.991**
3. Okopavine.									
Korun	6,135.469	826.466	1,224.008	1,283.453	684.860	1,006.233	424 151	268.395	417.903
Blitva	426.724	4.016	89.634	123.191	36.217	60.384	36.861	24.619	51.802
Biela repa	397.323	868	45.906	82.311	159.064	57.486	5.466	30.569	15.653
Burak	183.048	40.250	445	30.397	17.882	25.573	9.292	33.473	25 736
Kupus	1,359 283	164.947	376.000	278.037	118.068	118.526	147.915	59.838	95.952
Sve okopavine	**8,501.847**	**1,036.547**	**1.735.993**	**1,797.389**	**1,016.091**	**1,268.202**	**623.685**	**416.894**	**607.046**
4. Trgovinsko bilje.									
Repica ozima	888.059	—	—	12.246	31.522	7.836	18.384	512.763	305.308
Repica jara	19.114	84	60	15.349	—	3.410	55	—	156
Lan u vlaknu	1,481.589	40.613	94.108	446.115	60.950	468.414	182.658	86.803	101.928
Konoplja u vlaknu	2,533.285	256.247	317.150	536.064	465.838	454.203	60.577	191.525	251.681
Duhan u lišću	6.630	—	75	180	—	—	3 825	2.550	—
Hmelj u cvatcih	17.360	—	—	—	5.040	—	—	160	12.160
Sve trgov. bilje	**4,946.037**	**296.944**	**411.393**	**1,009.954**	**563.350**	**933.863**	**265.499**	**793.801**	**671.233**
5. Krmovno bilje.									
Djetelina	3,274.819	152.672	388.559	1,052.898	407.862	574.962	156.665	250.258	290.943
Lucerna	903.930	5.900	37.800	308.520	98.003	188.016	43.085	120.261	102.345
Grahorka (Wicke)	27.521	352	280	3.335	36	4.799	3.062	6.200	9.457
Grahorica (Esparsette)	1,417.284	—	155	36.680	123.377	153.043	161.455	347.711	594.863
Muhar	102.220	—	30	1.136	3.219	—	112	13.512	84.211
Sve krmovno bilje	**5,725.774**	**158.924**	**426.824**	**1,402.569**	**632.497**	**920.820**	**364.379**	**737.942**	**1,081 819**
6. Sieno i otava s livada	**25,311.748**	**2,407.973**	**3,071.024**	**6,449.438**	**2,536.790**	**4,065.226**	**2,075.308**	**1,833.524**	**2,872.465**
Ukupna vriednost ratarske produkcije (1—6)	**92,748.968**	**5.782.541**	**7,723.098**	**17,951.923**	**8,939.702**	**13,008.478**	**8,621.783**	**11,878.056**	**18,843.387**

U skrižaljci, uvrštenoj na čelo ovomu glavnomu izvještaju, izkazuje se u razdielu I., kolik je g. 1893. bio sav prirod od svih plodina, koje su u nas predmetom statističkih izvidah o ratarskoj produkciji, u razdielu II, koliko je po podatcih obćinskih poglavarstva bilo poprieko priroda po jutru, u razdielu III., kolika je bila poprieċna težina žitarica i sočivica po naznakah stalnih gospod. izvjestitelja, u razdielu IV., kakva je bila poprieċna ciena plodina takodjer po naznakah stalnih gosp. izvjestitelja, u razdielu napokon V, koliko je prama potonjim tim naznakam iznosila ukupna vriednost produkcije. U prvom je redu ova skrižaljka namienjena tomu, da se što prije iznesu na javu svi važniji i definitivno uglavljeni rezultati statistike žetve g. 1893. No podjedno doznati će iz nje gg. stalni gospodarski izvjestitelji, kako su se upotriebili podatci, što su jih prošle godine o poprieċnoj težini i cieni raznih plodina priobćili statističkomu uredu i kakvi su iz njihovih naznaka potekli prosjeci za pojedine županije i za cielu zemlju, te će jim brojevi ovi jamačno dobro poslužiti, kad će ove godine opet sastavljati propisane svoje izkaze.

Da pregledi budu podpuni. uvršteni su u nje i one plodine, za koje je već X. glavni izvještaj od prošle godine 1893. objavio rezultat žetve. A trebalo je to učiniti i s toga, što su ondje priobćeni brojevi kasnije, jer se je naišlo na nekoje pogrieške, dielomice izpravljeni.

Prepuštajući potanju ocjenu podataka posebnoj publikaciji o ratarskoj produkciji g. 1893., koja se nalazi u tisku, upozoriti ću ovdje samo na nekoje važnije brojeve.

Kako je ciela žetva uspjela prošle godine, moći će se donekle prosuditi, ako se podatci o poprieċnu prirodu po jutru za g. 1893. sravne s jedne strane s podatci g. 1892. s druge pako strane s poprieċnim prirodom god. 1885.—1892., cieloga naime razdobja, što ga obsiže naša ratarska statistika. Za cielu zemlju i za sve važnije produkte izvodi se ova prispodoba u sljedećem pregledu. Poprieċni je prirod po jutru kod žitarica (računajući ovamo i kuruzu) i sočivica u hektolitrih, a kod ostalih produkta u metr. centih iznosio.

Plodine	1893.	1892.	Prosjekom 1885.—1892.	Plodine	1893.	1892.	Prosjekom 1885.—1892.
Pšenica ozima	7·54	7·09	6·75	Grah	6·45	5·15	4·94
Pšenica jara	6·58	5·61	4·79	Korun	29·87	23·14	26·20
Raž ozima	6·30	5·24	5·67	Biela repa	44·58	32·83	38.06
Raž jara	6·11	4·37	4·59	Kupus	30·95	19·57	23·89
Ječam ozimi	7·28	6·88	7·15	Repica ozima	6·42	4·20	4·54
Ječam jari	8·33	6·25	6·16	Lan	2·54	2·41	3·05
Suražica ozima	7.33	8·03	8·12	Konoplja	4·28	4·28	4·69
Zob	7·73	7·47	7·61	Djetelina i lucerna	20·46	17·40	18·07
Proja	5·11	5·94	5·47	Grahorica i grahorka	10·17	13·11	12·07
Heljda	4·05	3·95	4·08	Sieno s livada	15·24	12·30	13·92
Kuruza	8·63	8·94	8·09				

Naznake izvidnih organa o poprieċnom prirodu bile su u nas, kako to potanje razlažem na drugom mjestu, redovito nešto prenizke. Al se god. 1893. u tom pogledu jamačno nije griešilo toliko manje, da bi već okolnost ova smetala sravnjivosti gornjih brojeva.

Ako li se najprije uzmu na oko podatci za obje posljednje godine, vidjeti će se, da je g. 1893. prama g. 1892. poprieċni prirod zaostao kod suražice, proje, kuruze, grahorice i grahorke. No prem se medju timi plodinami nalazi i kuruza, koja važnosti svojom nadkriljuje svaku pojedinu od ostalih naših plodina, bilansa se ipak smije držati po godinu 1893. dosta povoljnom, dok se kod svih ostalih plodina opaža višak dosta znatan, dok medju onimi, koje su g. 1893. bolje uspjele, vidimo ne samo pšenicu, već i sve vrsti okopavina i produkciju s livada, dielomice pače i krmno bilje, (djetelinu i lucernu), kojemu vrieme prošle godine nimalo prijalo nije. Još se u povoljnijem svietlu prikakazuje produkcija g. 1893. ako ju prispodobimo onoj za cielo razdobje 1885.—1892. Prama prosjeku potonjih tih godinah ima manjak samo kod suražice, proje, heljde, lana, grahorice i grahorke, kod plodina dakle, koje zauzimlju važnije mjesto samo u produkciji nekojih dielova zemlje. Koliko brojevi naše statistike u obće dopuštaju sud, mogli bismo po njih uztvrditi, da je za cieloga razdobja 1885.—1893., za koje imamo podataka ob uspjehu žetve, godina 1893. obzirom na rezultat za cielu zemlju bila ako ne najboljom, a ono svakako jednom od najboljih da je produkcijom po jutru nadkrilila kod većega diela plodina sve prijašnje godine. A da se ona iztiče takodjer absolutnom produkcijom, sljedi već odatle što su g. 1893. površine obradjene važnijimi plodinami znatno narasle prama površinam, izkazanim za prijašnje godine.

Da se takodjer za pojedine županije uzmogne opredieliti, kakva jim je bila ljetina, nastavljam sravnjivanje sljedećim pregledom, za koji je, da nezapremi previše prostora, odabrano samo 15 plodina veće važnosti, te se u njem uz poprieċni prirod godine 1893. izkazuje samo onaj za cielo razdobje 1885.—1892.

Plodine		Županije: Lika-Krbava	Modruš-Rieka	Zagreb	Varaždin	Bjelovar-Križevci	Požega	Virovitica	Sriem	Hrvatska i Slavonija
Prirod po jutru u hektolitrih.										
Pšenica ozima	1893	7.03	6.12	6.41	7.31	6.86	8.00	7.93	7.70	7.54
	1885—1892	4.87	4 23	4.64	5.71	5.41	6.51	7.48	7.70	6.75
	1893 + ili —	+ 2.16	+ 1.89	+ 1.77	+ 1.60	+ 1.45	+ 1.49	+ 0.45	—	+ 0.79
Pšenica jara	1893	6.34	5.82	5.09	4.33	8.31	7.33	8.73	6.00	6.58
	1885—1892	4.62	4.56	4.01	4.07	4.30	4.76	5.29	8.70	4.79
	1893 + ili —	+ 1.72	+ 1.26	+ 1.08	+ 0.26	+ 4 01	+ 2.57	+ 3.44	— 2.70	+ 1.79
Raž ozima	1893	7.46	6.14	7.35	6.11	6.26	6.28	6.80	7.57	6.30
	1885—1892	5.64	4.46	5.28	5.68	5.08	6.31	6.79	8.44	5.67
	1893 + ili —	+ 1.82	+ 1.68	+ 2.07	+ 0.43	+ 1.18	— 0.03	+ 0.01	— 0.87	+ 0.63
Raž jara	1893	5.98	5.78	5.38	5.82	6.67	6.22	6.73	7.00	6.11
	1885—1892	4.13	4.06	5.60	4.60	4.34	4.85	5.48	6.82	4.59
	1893 + ili —	+ 1 85	+ 1.72	— 0.22	+ 1.22	+ 2.33	+ 1.37	+ 1.25	+ 0.18	+ 1.52
Ječam ozimi	1893	7.53	6.70	7.33	8.47	5.75	7.66	7.93	7.49	7.28
	1885 - 1892	6.25	5.29	6.58	7.01	5 87	6.92	8.30	8.28	7.15
	1893 + ili —	+ 1.28	+ 1.41	+ 0.75	+ 1.46	— 0 12	+ 0 74	— 0.37	— 0.79	+ 0.13
Ječam jari	1893	8.79	6.42	6.78	10.12	6.62	6.37	8.26	7.35	8.33
	1885—1892	5.89	4 61	6.51	6 26	5.55	5.42	6.94	7.67	6.16
	1893 + ili —	+ 2 90	+ 1.81	+ 0.27	+ 3.86	+ 1.07	+ 0 95	+ 1.32	— 0.32	+ 2.17
Suražica	1893	8.18	5.94	5.40	4.97	4.91	8.81	7.42	7.24	7.33
	1885—1892	6.24	4.36	5.36	6.00	4.62	6.91	8 11	8.27	8.12
	1893 + ili —	+ 1.94	+ 1.58	+ 0.04	— 1 03	+ 0.29	+ 1.90	— 0.69	— 1.03	— 0.79
Zob	1893	7.95	6.39	7.51	10.85	7.04	7.93	9.24	6.66	7.73
	1885—1892	5.77	5.67	6.20	8 52	6.43	7.68	8.67	8.32	7.61
	1893 + ili —	+ 2.18	+ 0.72	+ 1.31	+ 2.33	+ 0.61	+ 0.25	+ 0.57	+ 1.66	+ 0.12
Proja	1893	4 90	3.38	5.63	6.31	5.51	5.93	7.10	7.81	5.11
	1885—1892	4.71	4.91	5 64	4 66	5.79	5.67	5.56	6.36	5.47
	1893 + ili —	+ 0.19	— 1 53	— 0.01	+ 1.65	— 0.28	+ 0.26	+ 1.54	+ 1.45	— 0.36
Kuruza	1893	7.72	7.08	8.20	9.18	7 95	9.00	9.28	9.11	8.63
	1885—1892	7.69	6.47	7.61	8.91	7.41	6.95	8.59	9.29	8.09
	1893 + ili —	+ 0.03	+ 0.61	+ 0.59	+ 0.27	+ 0.54	+ 2.05	+ 0.69	— 0.18	+ 0.54
Grah	1893	5.80	3.95	6.01	6.89	6.35	8.08	8.37	7.60	6.45
	1885—1892	5.75	3.39	4.81	5.37	4.87	4.71	5,61	5.32	4.94
	1893 + ili —	+ 0.05	+ 0.56	+ 1.23	+ 1.52	+ 1.48	+ 3.37	+ 2.76	+ 2.28	+ 1.51
Prirod po jutru u metričkih centih.										
Korun	1893	30.79	29.09	27.11	35.07	30.33	33.23	25.91	29.58	29.87
	1885—1892	24.62	26.05	23.43	30.76	31.56	22.28	24.62	23.22	26.20
	1893 + ili —	+ 6.17	+ 3.04	+ 3.68	+ 4.31	— 1.23	+ 10.95	+ 1.29	+ 6.36	+ 3.67
Kupus	1893	32.44	37.25	25.42	36.14	20.82	42.66	25.33	30.31	30.95
	1885—1892	26.85	31.66	19.23	26.86	20.29	19.71	16.48	20.96	23.89
	1893 + ili —	+ 5.59	+ 5.59	+ 6.19	+ 9.28	+ 0.53	+ 22.95	+ 8.85	+ 9.35	+ 7.06
Krmovno bilje	1893	22.25	15.11	20.58	21.73	23.30	15.31	14.76	11.34	16.51
	1885—1892	18.21	13 22	20.46	20.19	18.03	14.77	14.23	13.97	15.93
	1893 + ili —	+ 4.04	+ 1.89	+ 0 12	+ 1.54	+ 5.27	+ 0.54	+ 0.53	— 2 63	+ 0.53
Sieno s livada	1893	12.08	10.11	16.59	18.08	14.62	11.05	12.14	10.59	15.24
	1885—1892	8.80	7.27	13.21	15.38	13.82	11.54	10.36	9.75	13.92
	1893 + ili —	+ 3.28	+ 2.84	+ 3.38	+ 2 70	+ 0.80	— 0.49	+ 1.78	+ 0.84	+ 1.32

Sbog velike suše, koja je zavladala proljećem i tako oštetila usjeve, da su se kasnije tek slabo oporavljali pak i sbog drugih raznih nepogoda najgore je godine 1893. prošla županija sriemska. Pšenica, koja je u svih ostalih županijah dobro ponjela, nije Sriemu dala većega priroda nego li za razdobja 1885.—1892., ostale pako žitarice, koje se ondje goje u većoj mjeri i kojim je Sriem glavnim područjem, kao što suražica, kuruza i zob, zaostale su osim jedine zobi za prirodom prošlih godina. Isto je tako slabo uspjelo krmno bilje i to ponajviše sbog nedaće, koja je bila snašla grahoricu, po Sriemu osobito razširenu. Prama manjku kod tih plodinah ima doduše priličan višak kod koruna i kupusa, al valja znati, da ove okopavine u gospodarstvu sriemskom nezauzimlju ni s daleka tako važna mjesta, kao što u zapadnih naših županijah. I u županiji virovitičkoj slabo su od važnijih po nju plodina uspjele: raž ozima, suražica i ozimi ječam. Ipak se je već ona mogla pohvaliti dosta dobrom žetvom kod pšenice, zobi, kuruze i okopavina. I krmnim je biljem prošla znatno bolje od Sriema. Dalje prama zapadu rezultati su sve to povoljniji te razlike medju prirodom god. 1893. i onim gg. 1885.—1892. sve to veće. U županiji požežkoj naći će se manjak samo kod raži ozime i siena i livada, znamenit pako višak kod okopavina, pšenice, suražice i kuruze. U bjelovarsko-križevačkoj izdale su samo tri plodine: ječam, ozimi, proja i korun, u varaždinskoj jedina suražica, koja ondje i onako neima ni-

kakve važnosti. Najbolju pako ljetinu donjela je prošla godina županijam ličko-krbavskoj i modruško-riečkoj, gdje je vrieme svedj bilo po vegetaciju vanredno povoljno. U županiji ličko-krbavskoj ima kod jare pšenice i jare raži, koje se ondje siju više nego li drugdje po zemlji, višak od 1·72—1·85 hl. po jutru, kod jaroga ječma pače, koji je u toj županiji najvažnijom žitaricom, višak od gotovo 3 hl. po jutru. A gotovo su isto tako dobro jarine ove urodile i u županiji modruško-riečkoj.

Od žitarica, koje nisu spomenute već u VI. glavnom izvještaju od godine 1893., kuruza je do jedine županije sriemske prošle godine svigdje bolje urodila nego li prosjekom gg. 1885.—1892., razmjerno najbolje u županiji požežkoj, a dosta dobro i u županiji zagrebačkoj, koja joj je iza županije sriemske glavnim područjem. Proja pako, a kraj nje i heljda slabo ponješe upravo u onih županijah, gdje se najviše siju. U modruško-riečkoj urodilo je proje manje za 1·53 hl. po jutru, dočim je u zagrebačkoj prirod g. 1893. jednak onomu gg. 1885—1892.

Tko je prošle godine pratio glavne izvještaje, sjećati će se, kako su bile učestale jadikovke na nestašicu krme, te će se naći u čudu, kad opazi u gornjem pregledu, da je po njegovih podatcih godine 1893. pokošeno ne samo krmnoga bilja već i siena s livada u svem više nego li prosjekom god. 1885.—1892. Al ako pomnije razgleda te brojeve, vidjeti će, da sav višak potiče samo s obilnije košnje u onih županijah, iz kojih nije bilo toliko tužba na vrieme nepovoljno po razvitak krme, a da su brojevi za god. 1893. tek neznatno viši, dielomice pače, kao što n. pr. u županijah požežkoj i sriemskoj, niži od brojeva za gg. 1885.—1892. u onih krajevih, gdje je po izvještajih gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja suša najviše oštetila i krmno bilje i livade. Uz to sva je prilika, da je osim županije sriemske nestašica krme po ostalih županijah zahvaćala samo pojedine predjele tako, te se ni s te strane nebi trebalo podvojiti o pouzdanosti naših podataka. —

Godine 1893. pokušalo se je po prvi put, popuniti našu statistiku ratarske produkcije i podatcî o njenoj vriednosti. Stalni su naime gospodarski izvjestitelji trebali da izkažu popriečnu cienu po jedne metričke cente raznih plodina, produciranih u njihovu području, imajući pred očima ciene mjeseca kolovoza, odnosno za kasnije dozrievajuće plodine ciene mjeseca listopada. Kombinirajući naznake o popriečnoj cieni sa podatci obćinskih poglavarstva o produciranih količinah sračunavala se je tad u statističkom uredu ukupna vriednost ciele produkcije, u koliko je ova bila predmetom izvidu. Valja naime znati, da izvidi o vriednosti produkcije za sada još neobsižu vrtljarske produkcije, a da se naznake o popriečnoj cieni neizkazuju ni za sve poljske plodine već samo za one, koje se ističu većom važnosti u gospodarstvu ciele zemlje.

U rezultatih prvoga toga izvida biti će jamačno raznih nedostataka. Gg. stalnim gospodarskim izvjestiteljem nije u mnogo slučajeva bilo ni moguće, da točno izkažu popriečnu cienu, dok stanovite plodine u znatnom dielu zemlje ni nedolaze u promet, jer se neproduciraju za trgovinu već samo za domaću porabu, te jim s toga nisu mogle poslužiti ciene u važnijih tržištih njihova kraja. Odatle n. p. i znatne one razlike, koje se kod nekojih plodina opažaju u popriečnih cienah, izkazanih za pojedine županije u IV. razdielu gornje skrižaljke. Uz to biti će gg. izvjestitelji znatnim dielom izkazali nešto previsoke ciene, te će prama tomu i vriednost produkcije, sračunana u stat. uredu biti izkazana ponešto previsokimi iznosi. Statistički ured nije ipak oklievao, da koli u posebnoj publikaciji o ratarskoj produkciji g. 1893. toli i u glavnom ovom izvještaju priobći, kakvih je podatakah pribavio prvi ovaj pokus, jedno s toga, što njegovi rezultati podavaju bar neku podlogu, da prosudimo vriednost naše ratarske produkcije u cieloj zemlji i u pojedinih joj dielovih, a drugo za to, da o njih uzmognu svoj sud izreći stručnjaci, te da osbiljna kritika doprinese svoju, kako bi se izvidi te vrsti svakom godinom to više usavršivali.

Pošto već po statistici porabe tla znademo prilično točno, kolike li se površine u nas namienjuju pojedinim plodinam i koja su jim glavna područja, to nas brojevi, sadržani u V. razredu gornje skrižaljke — koliko dakako dotiču podatci za jednu samu godinu — po prvi put upućuju, koje li plodine i po vriednosti produciranih količina ide veća važnost u cieloj zemlji i u pojedinih joj županijah.

Ukupna vriednost ratarske poljske produkcije godine 1893. izkazuje se u gornjoj skrižaljci okruglim brojem sa **92,750.000** forinti.*) Od toga iznosa odpada nešto preko jedne četvrtine — okruglo **25,300.000** forinti — na produkciju siena i otave s livada, a **67.450.000** po prilici na produkciju s oranica, osim plodina dakako, kojih izvid nije obsizao, prem se takodjer goje na poljsku, te će jim produkcija dielomice kao što n. p. kod buča reprezentirati i dosta znatnu vriednost. U tom iznosu od 67·45 miljuna učestvuju žitarice same sa 46·6 miljuna — malo ne sa 70% — a medju njimi prva po važnosti kuruza sa 17·8, druga pšenica sa 14·5 milijuna, iza njih sa vriednosti od preko 1 milijuna još raž (4·0 miljuna), zob (3·1), suražica (2·7), ječam (2·5) i proja (1·1 milijuna). Ostale pako vrsti plodina redaju se sljedećim redom: okopavine sa 8·5 (medju njimi korun sam sa 6·1 milij., koji dakle iza kuruze i pšenice zauzimlje treće mjesto medju svim pojedinimi plodinami), krmovno bilje sa 5·7, trgovinsko bilje sa 4·9, a posljednje po redu sočivice sa 1·6 milijuna forinti.

Kako li se pojedine županije razlikuju razmjerjem medju pojedinimi plodinami, koje se u njih goje po oranicah — neuzevši dakle u račun vriednosti siena i otave s livada — izkazuje sljedeći pregled. Od ukupne vriednosti ciele produkcije, sračunane za svaku županiju i za cielu zemlju, išlo je god. 1893. postotaka razne skupine plodinâ i pojedine važnije plodine:

---

*) Ako bi tko zapitao, zašto se rezultati izvida, koji će u najboljem slučaju tek aproksimativno odgovarati istini, neizkazuju samo u okruglih brojevih, odgovoriti ću mu, da se je za izradjivanja gradje sbog laglje računske kontrole moralo sračunavanjem vriednosti ići i do pojedinih forinti, da je prama tomu udešena i gornja skrižaljka ali da stat. ured tiem dakako nekani zajamčiti, da je n. pr. vriednost ciele produkcije koruna iznosila upravo 6,135.469 for. a ne možda 6,140.000 ili 6,130.000 forinti.

Plodine:	Lika-Krbava	Modruš-Rieka	Zagreb	Varaždin	Bjelovar Križevci	Požega	Virovitica	Sriem	Hrvatska i Slavonija
Pšenica	8·79	9·64	7·45	4·53	12·46	32·71	39·93	33·95	21·62
Raž	3·94	4·18	5·33	7·33	16·51	6·60	6·17	0·75	6·02
Ječam	14·44	3·28	3·67	2·50	2·75	3·00	3·29	3 57	3·81
Zob	5·44	3·03	3·02	3·35	1·67	4·51	7·79	5·70	4·48
Kuruza	11·41	14·87	35·37	43·09	25·07	28·68	15·02	26·77	26·41
Napolice sve	4·96	0·37	0·04	0·07	0·03	2 03	6·53	12·22	4·36
Ostale žitarice	4·40	4·89	5·15	1·79	4·28	0·69	0·60	0·53	2·45
Sve žitarice	53.38	40.26	60.03	62.66	62.77	78.22	79.33	83.49	69.15
Sočivice	2.40	4.40	3.36	2.79	2.32	2.63	1.27	1.73	2.42
Korun	24·49	26·31	11.16	10·70	11·25	6·48	2·67	2·62	9·10
Ostale okopavine	6·23	11·01	4·47	5·17	2·93	3·05	1·48	1·18	3·51
Sve okopavine	30.72	37.32	15.63	15.87	14.18	9.53	4.15	3.80	12.61
Trgovinsko bilje	8.79	8.85	8.78	8.80	10.44	4.05	7.91	4.21	7.33
Krmovno bilje	4.71	9.17	12.20	9.88	10.29	5.57	7.34	6.77	8.49
Sve plodine	**100.00**	**100.00**	**100.00**	**100.00**	**100.00**	**100.00**	**100.00**	**100.00**	**100.00**

Ako li ponajprije uzmeš na oko samo razmjerje medju 5 glavnih skupina (sve žitarice, sočivice, okopavine, trgovinsko i krmovno bilje), svih ti se osam županija na prvi pogled sastavlja u tri grupe, koje se oštro luče imenito razmjerjem medju žitaricami i okopavinami. U prvoj sa županijami ličko-krbavskom i modruško-riečkom zapada žitarice samo 40—50 postotaka od vriednosti ciele produkcije, a što je modruško-riečka prama ličko-krbavskoj izgubila kod žitarica, nadoknadjuje joj se još višim postotkom okopavina i krmovnoga bilja. U drugoj skupini sa županijami zagrebačkom, varaždinskom i bjelovarsko-križevačkom iznosi postotni dio žitarica već nešto preko 60 postotaka, dočim je postotni dio okopavina spao na 14—15%. Ostale su vrsti plodina prilično jednake važnosti u sve tri županije. Samo se zagrebačka i to medju svimi županijami ističe sa najvišim postotkom krmovnoga bilja. U trećoj pako skupini sa županijami požežkom, virovitičkom i sriemskom diže se žitaricam postotni dio sve do preko 80% ili do preko četiri petine od vriednosti ciele produkcije. Okopavine učestvuju tuj: u županiji požežkoj samo sa 10, u virovitičkoj pako i sriemskoj samo sa 3—4 postotka u cieloj vriednosti. Isto tako gubi se tuj kraj silne prevage žitarica važnost i ostalim vrstim plodina.

Posmotre li se nadalje postotni dielovi pojedinih vrsti samih žitarica, vidjeti će se, kako je u županiji ličko-krbavskoj ječam svojom vriednosti nadkrilio sve ostale žitarice, medju njimi takodjer pšenicu i kuruzu, kako potonja već u modruško-riečkoj zauzimlje prvo mjesto, kako je prevaga kuruze vrlo znatna u zagrebačkoj i bjelovarsko-križevačkoj a najveća (sa 43·09%) u varaždinskoj, a kako ona u požežkoj, virovitičkoj i sriemskoj županiji uzmiče pred pšenicom, sačuvavši si ipak i tuj dosta visok postotak. U požežkoj i sriemskoj odpada na samu pšenicu po prilici jedna trećina, u virovitičkoj do 40% od ciele vriednosti. Glede ostalih plodina spomenuti valja još za karakteristiku pojedinih županija visok postotni dio raži u županiji bjelovarsko-križevačkoj, gdje plodina ta sa 16% znatno nadkriljuje i županiju varaždinsku, nadalje relativno visoke postotne dielove zobi u virovitičkoj (7·79%) i napolice (ozime suražice) u županiji sriemskoj (12·22%).

U sljedećem pregledu omjeruje se konačno vriednost produkcije, uzimajući tuj u račun i vriednost siena s livada, o žiteljstvo pojedinih županija. Prosjekom zapalo je g. 1893. po jednoga žitelja forinti:

Od produkcije:	Lika-Krbava	Modruš-Rieka	Zagreb	Varaždin	Bjelovar-Križevci	Požega	Virovitica	Sriem	Hrvatska i Slavonija
pšenice	1·55	2·03	1·77	1·12	4·18	10·56	18·55	15·62	6·66
kuruze	2·02	3·13	8·40	10·69	8·43	9.25	6·97	12·32	8·14
ostalih žitarica	5·87	3·33	4·10	3·73	8.48	5·43	11·30	10·49	6·53
svih žitarica	9.44	8.49	14.27	15.51	21.09	25.24	36.82	38.43	21.33
sočivica	0.42	0.92	0.80	0.69	0.77	0.85	0.59	0.79	0.75
okopavina	5.43	7.87	3.71	3 94	4.76	3.07	1.92	1.75	3.88
trgov. bilja	1 55	1.86	2.09	2.18	3.50	1.39	3.67	1.93	2.26
krmovnog bilja	0.83	1.94	2.89	2.45	3.46	1.79	3.41	3.12	2.62
siena i otave s livada	12.61	13.92	13.32	9.84	15.24	10.24	8.47	8.28	11.58
ciele produkcije	**30.28**	**35.00**	**37.08**	**34.64**	**48.87**	**42.58**	**54.88**	**54.30**	**42.42**

Osobito su zanimivi brojevi posljednjega redka, pokazujući, koliko li se pojedini naši krajevi razlikuju gospodarskom svojom snagom. Dok u Lici poprieko na jednu glavu žiteljstva dolazi samo po 30 for. od vriednosti ciele ratarske produkcije, u varaždinskoj i modruško-riečkoj tek 34—35 for., narasao je taj iznos u bjelovarsko-križevačkoj na preko 40, u virovitičkoj i sriemskoj i na preko 54 for. Uz to valja imati na umu, da su po prve tri županije brojevi godine 1893. usljed vanredno dobre ljetine osobito povoljni i jamačno viši, nego li što bi bili prosjekom duljega reda godina, a da se razlike, koje se razabiru iz gornjega pregleda, zaoštruju tiem, što je u krajevih, gdje je u omjeru prama žiteljstvu produkcija ratarska najveće vriednosti, i obrtna produkcija na daleko višem stepenu.

Ima još drugih gledišta, s kojih bi se mogli posmotriti rezultati izvidâ o vriednosti ratarske produkcije. No izpitivanje to valja ostaviti za drugo prikladnije mu mjesto, pak će već primjeri, što sam jih naveo, doteći, da posvjedoče, koliko li će biti koristi od izvida te vrsti, ako se nastave i ako će jim podatci bivati sve to pouzdanijimi i koliko službena statistika duguje hvale gg. stalnim gospodarskim izvjestiteljem, što su se sklonuli, podavati joj materijal za takva iztraživanja.

Zor.

II.

Glavni izvještaj

o gospodarskih prilikah u obće.

Od 1. ožujka do konca svibnja 1894.

a) Vrieme.

Iza vanredno blage, suhe zime sliedilo je rano, razmjerno blago i neobično suho proljeće, te je suša po južnih i zapadnih stranah potrajala od 23—24. ožujka sve do 17—18. travnja. Po najiztočnijem pako dielu zemlje nije bilo izdašnijih kiša niti do konca travnja, dielomice ni do 7. svibnja. Tuj nisu pače na mnogo mjesta ni kiše, koje su iza toga, poimence izmedju 14. i 22. svibnja pale, doticale, da dovoljno nakvase zemlju. Tek pod konac svibnja izvješćuje se i s iztoka zemlje o izdašnijih oborinah.

Početkom ožujka (1—5) vladahu „suhomrazice“ ili hladni vjetrovi; od 5. do 16 bijaše kišovito vrieme, 17. i 18. smrzlica, a od 19. pak do 23—24. sniežno po gorskih predjelih a kišovito po nizinah, i burno (2—3°C izpod ništice u Lici). Pod konac, osobito 27. i 28. dodje i do oštrih mrazova, koji su jož za dobe suzbili napredovanje vegetacije.

Cieloga mjeseca travnja bijaše razmjerno malo oborina: u Bjelovaru tek 9·9 mm., u Osjeku 29·7 mm., a u istoj Lici (Lapcu) nije bilo više od 62·3 mm. Popriečna toplina bila je u Osjeku 6·98°C, dakle znatno viša od normalne topline toga mjeseca. Mjeseca travnja vladalo je sve do 16., 17. i 18. suho vrieme uz hladne vjetrove (N; E i NE) i to po cieloj zemlji, ako se izuzmu do dvie neznatne kišice, koje su pale izmedju 10. i 12. ovdje ondje po Lici i po nekih mjestih županijâ Varaždin i Bjelovar-Križevci. Od tad nastade sve do 26. nestalno kišovito vrieme, a čim dalje prema iztoku i ravnici to bijaše izrazitiji značaj „kiša-hodalica“ (Strich- und Streifregen) izpremješanih još neobičnijimi u ovo doba „salankami“ (Sommergewitter) uz vrlo nejednake množine oborina, tako da je bilo mjestimice iza 21. i 23. te 25. silnih „zaljevica“ (Gussregen — Platzregen — ploha, plajda) dapače i tuče, dočim su se druga mjesta morala zadovoljiti samo sa „kišicom“ ili jim je tek „škropnulo“, jedva za nuždu, ili „kiše ni danas za liek“, kako mnogi izvjestitelji pišu. Slabih mrazova bilo je izmedju 5. i 9. te 11. travnja po gorskom kotaru, mjestimice po kotaru Novimarof a 2. i 3. u Petrinji, no bez ikakve osjetljivije štete. Neima dvojbe, da je i drugdje prama prilikam mjestnim koje to jutro osvanuo mraz, ali pošto nije ničemu nanio znatnije štete, to se ni nespominje po izvještajih. Ni „tuče“ što no su dne 1., 20., 21., 23., 24, 25. i 27. mjestimice padale po kotarih: Požega, Brod, Našice, Slatina, Križ. Varaždin, Vukovar, Grubišnopolje i Jaska nenanješe nikakve štete. Tiem više ima sa svih stranah tužba na poplave uzduž potočnih korita, na vihore i „bujice“, koje su nastale silnimi i naglimi kišami, koje jedan izvjestitelj po narodnu sgodno nazivlje „zaljevicami“ i to izmedju 21. i 30. travnja, od kojih se opet osobitom množinom oborina iztiču 23., te 28. i 30. travnja.

Izuzevši ravnice najiztočnijega diela zemlje bijaše cieli mjesec svibanj gotovo neprekidan niz oluja, salanka, zaljevica, riečju nečuvena nevremena, kakvo se riedko kada pojavljuje u to doba godine. Jedva je bilo 5—6 dana bez oborina, a malo koji dan, piše mnogi izvjestitelj, što nismo strepili, da će nas poklopiti strašni tmasti oblaci, dolazeći sad s juga (S), sad sa zapada (W), jugozapada (SW) ili sa iztoka (E). Na 17 dana i to 1., 4., 6., 7., 8., 11., 12., 13., 14., 16., 17., 18., 19., 23., 25., 26., 27. bilo je solike ili manje više žestoke tuče, osobito obsežne dne 13. i 26. No nije manjkalo ni sniega ni mraza. Po briegovih i ravnici padao je 5. snieg, a na 4., 5 i 7. opažalo se po nizinah i mraza, koji je samo mjestimice nešto malo repici, sočivicam i po vrtovih, te voću neznatno štete nanio. Na 2., 6., 8., 11., 13., 18., 19., 20. i 31. bilo je u bjelovarsko-križevačkoj i po slavonskih županijah tuj i tamo takodjer gustih magla, za koje gospodari vele, da „izpijaju“ osobito raž, ali i drugo žito u cvietu. Pošto je tih elementarnih ošteta s tuče i „bujica“ te „poplava“ vrlo mnogo prijavljeno, to ćemo jih pod posebnim naslovom kronoložki i zemljopisnim redom navesti, a ovdje spomenuti samo nekoliko predjela, koji su od 23. ožujka pak sve do 9. svibnja gotovo stradali od „suše“, te koji su poslje toga dana sve do pod konac svibnja tek po koju „kišicu“ dobili, dočim su obližnja mjesta imala dovoljno kiše ili su ćak svaki dan „plivala“ u vodi. U kotaru Mitrovica, obćini Šašinci palo je samo dva puta kiše od 22. ožujka, i to 30. travnja i opet istom 30. svibnja, medjuto je tek jedan do dva puta „škropnulo“ ali je bilo obilnih rosa. U pazovskom kotaru od 22. ožujka tek je dne 7. svibnja pala prva nešto izdašnija kiša; po obćinah Ugrinovci i Batajnica kotara Zemun istom 9. svibnja. Isto tako je vrlo malo i neznatnih oborina bilo do 10—12. svibnja po kotarih: Djakovo, Vinkovci, Mitrovica, Šid, Ilok, Irig, Ruma, Zemun i Županja. Pače obćine Dobrinci i Kraljevci kotara rumskoga te neke obćine kotara Mitrovica, i obćina Opatovac kotara Vukovar očekivahu jošter 21. svibnja uzalud vlage itd. Obćina Petrijevci kotara Osjek bila je neka oaza suše, jer u toj obćini nije bilo izdašnje kiše od 21. ožujka pak sve do 30. svibnja. Ono malo, što je naglo palo 10. i 11. svibnja tek je u toj obćini prašinu utaložilo, dočim je u susjednoj obćini Retfali i gradu Osjeku dovoljno kišilo. Još 23. svibnja piše tamošnji g. izvjestitelj: „Čuditi ćete se ako Vam reknem, da uzdišemo za kišom, a svigdje okolo kiše i previše. Uzrokom će biti položaj mjesta, kojemu je na sjeveru Drava sa mnogimi šumami, gdje svaki čas kiši, ali je izvan našega područja; na jugu, gdje nam se je hatar naš pružio, na jedan do poldrug sata hoda nevidiš skoro ni jednoga drveta a ni grmlja. Tu obično neimamo kiše.“ — G. beočinski izvjestitelj piše dne 25. svibnja: „Bojati se moramo u nas glada. Kiše ima svud u okolici, samo kod nas ne“, a g. izvjestitelj obćine Opatovac, kot. Vukovar primjećuje dne 24. svibnja: „na grahoricu, što se sije za krmu, još nije palo kiše“ itd.

b) Elementarne oštete sa poplavâ, bujicâ, vihora i tuče.

Kako su već od 18. travnja zaredale kiše „zaljevice“ i kiše „hodalice“ a od 1. svibnja česte tuče, spominju izvještaji dosta šteta počinjenih bujicami i poplavami ne samo uz sve potoke i rieke po livadah i polojnih oranicah, nego i po bregovitih predjelih na podnožju obronaka, po dolinah i udolicah. Svih tih ošteta ovdje nemožemo redom spomenuti, već se moramo ograničiti samo na važnije dogodjaje te vrsti. Isto tako nemožemo navesti ni svih mjesta, u kojih je bilo u obće tuče, mjestimice po dva tri puta, jer se za mnoga mjesta iztiče po izvještajih, da je gotovo uz svaku „zaljevicu“ padalo i leda ali bez znatne i opazive štete.

Pokraj sve, mjestimice vrlo osjetljive štete, nastale s bujica i poplava, utješljiva je ipak činjenica, da su te poplave isto tako brzo nestajale, kako su naglo postajale, ostavljajući samo omanje neocjedne udolice dulje vremena pod vodom. te što nije došlo uzduž većih potoka i rieka do obćenitih, većih poplava.

1. Kotar Ogulin, obćina Ogulin; dne 23. travnja i 28. travnja opetovano je odronila bujica zemlju zajedno sa plodinami s oranica i pomuljila livade tako, da se je na mnogo mjesta i po treći put moralo na novo sijati i saditi.

2. Dne 23. travnja: kotar Varaždin, obćina Jalžabet, mjesto Bartolovec, uz gustu kišu padala tuča, kao lješnjaci, ali nije mnogo štete nanjela.

3. Dne 25. travnja: kotar Grubišnopolje, obćina Veliki Grdjevc, u mjestu Zrinjska tuča oštetila dosta znatno voće i vinograde.

4. Dne 1. svibnja: kotar Mitrovica, u jednom kraju obćinâ Martinci, Bosut i Kuzmin uz prolom oblaka, sitan led oštetio jedinu repicu, ali neznatno.

5. Dne 6. i 8. svibnja; Kotar Našice, obćina i mjesto Podgorač, tuča pomješana s kišom, nešto voća oklatila.

6. Dne 7. svibnja: kotar Kostajnica, obćina Dvor, led i plaha kiša, svemu dosta kvara nanjela.

7. Dne 11. svibnja: a) kotar Ogulin, obćina Plaški, tuča krupna ali riedka nekim dielom mjesta Medjedjaka i Plaškoga, uzkim mlazom. oštetila povrće i voće, usjeve manje. Više kvara u ta dva mjesta i po selih Kunić, Latin i Podhum počinila je bujica po poljih; b) kotar Vojnić, obćina Krstinja, tuča ponajviše voće stepla u selih Klokoč, Dunjak, Petrova poljana, Rajićbrdo i Lisina; c) kotar Glina, obćina Mali Gradac, solika a još više silna kiša nanjela mjestimice znatna kvara; d) kotar Ivanec, obćina i mjesto Ivanec tuča otepla dosta voća.

8. Dne 12. svibnja: a) kotar Dolnji Lapac, obćina Srb, poslje podne potukla tuča u selih dolnji i gornji Zaklopac i dolnja i gornja Suhaja sve usjeve, a nagla bujica odnjela zemlju sa oranica i mjestimice zasula kamenjem, a na košanicah tik Une zaplavila i do temelja pokvarila za ovo ljeto prirod; b) kotar Otočac, obćina Škare. u selih Škare i Podhum poharala tuča sve usjeve. Tuče je bilo po jarcih još nakon tri dana; a strašna kiša sanjela svu mekotu u doline, zamuljivši na mjestih do 10 cm. visoko usjeve, te se je moralo na novo sijati i saditi. Uz to je silni vjetar polamao i izčupao mnogo drveća; na svem silna šteta; c) kotar Brinje. obćina Jezerane, u mjestu Križpolje pala je toli silna solika, da je sve usjeve sravnila sa zemljom, a bujica je zemlju rušila i korun odplavila, te je krûpe na pedanj i više palo.

9. Dne 13. svibnja: a) kotar Varaždin, obćine Biškupec, Vidovec i Petrijanec, hametom su potučena mjesta prve obćine: Sv. Ilija, Beretinec, Beletinec, Črešnjevo, Krušljevec, Šaulovec, Križanec i Seketin, te mjesta druge obćine: Selina, Vidovec, Nedjelanec, Gojanec, Prekno i Zamlača; u polovicu smanjen je prirod svih plodina u selih gornji i dolnji Kneginec i Lužan obćine Biškupec, dočim je u obćini Petrijanec uhvatila tuča samo onaj okrajak, što se proteže duž župe vidovečke. bez osobite štete. Po hametom potučenih mjestih mogla se je tuča lopatami sgrtati, voćke stoje gole i puste kano usried zime, a bile su rodne kako već dugo nezapamtismo, piše g. izvjestitelj obćine Biškupec, vinogradi pako, koji se krasno pokazaše, sada su goli, te niti lista neima na njih, a da bude nevolja još većom, zalije livade silna poplavina, vukuć mekotu sa posadjenim kuruzom i korunom u ravnicu, tako da o travi neima ni spomena, a bila ove godine krasna već za košnju. U obćini Vidovec razliše se prolomom oblaka potoci Bednja i Plitvica tako naglo, da je u dolini Bednje kod župne crkve Margečan voda sizala od briega do briega, a u selu Gojanec zalazila kroz prozore u kuće, te si je lako pomisliti, kolike su tuj nastale štete po njivah i livadah: b) kotar Novimarof, obćina Varaždinske Toplice, od tuče pomješane kišom, nije bilo doduše štete, ali su potoci poplavili oranice i livade, te nanjeli dosta i mnogo kvara: mnogi morali ponovno sijati kuruzu. Povodnje bilo je u to doba i po kotaru Ivanec. i dosta štete po livadah i oranicah. a bez dvojbe i drugud gdje je bilo zaljevica; c) kotar Križ, obćine Čazma i Križ, u selu Šišćani čazmanske obćine, žita, poimence raž, u jednu trećinu stradala s tuče, u Križu „rušili se crni oblaci talasima na zemlju“ da su zaplivale livade i polja. a dne 14. svibnja bilo je u selih Marčani, Sovari, Dabci i Palančani i leda no bez znatne štete dočim je u susjednoj obćini Dubrave taj dan bilo dosta kvara. Bez osobite štete bilo je solike 13. i mjestimice po obćinah Trojstvo i Kapela kotara Bjelovar; d) kotar Vrginmost, mjesto Vrginmost, gusta tuča, srećom vrlo uzkim mlazom. oštetila povrtelje, konoplje i šljive dosta znatno kud je projurila, a i poplava i odplavljivanja tla bilo je dosta štetnih; e) kotar Požega, 1. obćina Jakšić, sitna tuča nije ničemu nanjela ozbiljna kvara; 2. obćina Brestovac, bez ovećega kvara bilo je leda u Lučincih, Oljasih i Bratuljevcih, a 12. svibnja u okolici Sloboštine; f) kotar Virovitica, obćine Cabuna i Suhopolje, u cabunskom i budaničkom hataru uništio led osobito vinograde. a u potonjem hataru i usjeve. U cielom hataru Suhopolje, u pol hatara Borovo i pol hatara Antunovac (Kapan) usjevi su posve uništeni tako, da su žitelji pokosili pšenicu, raž i suražicu, te će sijati kuruzu; osjegurano nije bilo ništa; g) kotar Vukovar, obćina Trpinja, jaki led sasvim uništio preko 200 jutara pšenice i napolice, a preko 300 jutara do polovice ploda omlatio i izlomio. Oblak je po prilici 1000 metara

širine hatara zahvatio — a da nije ostale usjeve nimalo oštetio. Istoga dana bilo je leda i u obćini Brod na Kupi, kotara Delnice, te Velika Kopanica kotara Brod, ali bez znatnijega kvara.

10. Dne 16. svibnja: a) kotar Čabar, obćina Gerovo, mjesto Gerovo potukla tuča tako, da se mjestimice nezna što je bilo posijano, voće je zajedno s lišćem i hvojami okljaštreno, da je žalost gledati. Što nije tuča porazila, odnjela je voda; druga sela malo oćutiše tu nesreću; b) kotar Lapac, obćina Lapac, nad selom Nebljuje uz jaku tuču, prolomio se oblak. Usjevi većinom uništeni, pak i voće. Voda odnjela zemljište jednoga seljaka zajedno s kućom i stajom, 4 komada svinja i troje goveda zaglavilo, a zaljevicom jesu i mnoge druge oranice oštećene. I dne 11. bilo je tuče u selu Nebljusih. a dne 12. u selu Doljani, ali malom štetom. U okolici Klanjca, u kotaru klanječkom i u Petrovini kotara Jaska palo nešto tuče bez štete; c) kotar Brod, obćina Orijovac, tuča potukla lužansko polje „Bubnjare“ posijano pšenicom i zahvatila mjesta Živike, Pričac i Lužane, kvara dosta na svem poimence na voću.

11. Dne 17. svibnja: kotar Vrginmost, obćine Bučica i Vrginmost. Jaka tuča dielom Taborište i južnu Bučicu potukla posve, da su morali usjeve pokositi; zemlju odnjela bujica i poplavila livade. U Vrginmostu nastradale su ponajviše šljive, presadi i konoplje, a 20. svibnja bilo je tuj opetovano tuče bez osjetljivijega kvara; mnoge su livade ponovno zaplivale.

Dne 18 svibnja: a) kotar Požega, obćina Kutjevo; u selu Grabarju i Ašikovcih pala tuča nije mnogo napravila kvara. U okolici i mjestu Kutjevu bilo je i 15 nešto tuče, a na 17. pala je jaka tuča no samo po šumi i gori; b) kotar Brod, obćina Sibinj, palo dosta grada, znatnije oštećeno samo voće; c) Istoga dana bilo je takodjer u kotarih: Petrinja (i 19.), Sisak i u gradu Ivaniću (i 24.) tuče, ali bez znatnijih posljedica.

13. Dne 19. svibnja: a) kotar Sv. Ivan Zelina, istoimena obćina, u mjestu Sv. Helena jaka pala tuča, na svem dosta kvara; b) kotar Virovitica, obćina Podgorač, u poreznoj obćini Sv. Gjuragj uništila tuča više stotina jutara razvijene plodine, ponajviše pšenice.

14. Dne 17. i 19. svibnja: kotar Stara Pazova, po obćinah: Krčedin, Novi Karlovci, Slankamen, Surduk, Stara Pazova i Golubinci bila oluja sa ledom, šteta može se popriečno u jednu četvrtinu računati.

15. Dne 23. svibnja: a) kotar Bjelovar, 1. obćina Trojstvo i Kapela, vjetar i tuča oštetili na medji severinske obćine i po nekih mjestih obćine Kapela, mjestimice u jednu četvrtinu usjeve; najviše kvara je bilo u šumi, a u selu Tomašu ubio je grom jednu ženu, vraćajuću se s polja. 2. obćina Gudovac, u mjestu Brezovac na jugu od grada Bjelovara, išla je tuča vijavicom samo u širini od kojih 60 metara od W na E, te kud je zahvatila, ostala je jedva $^1/_8$ od svih plodina; b) kotar Petrinja, 1. obćina Gora, „vihor“ (cyklon) osobito je u selu Grabarje poharao voćnjake, rušeći debela stabla i lomeći ogranke. 2. obćine Pračno i Hrastovica, silna oluja s tučom povaljala usjeve, a tuča vrlo znatno okljaštrila voće i vinograde. 3. obćina Sunja, vihor povaljao žita, a s gràda pretrpjeli mnogo vrtovi, manje žita; c) grad Petrinja, šteta počinjena tučom na povrću, voću i vinogradih procienjena je na 350 do 400 for; d) kotar Sisak, obćina Topolovac, u selu Lukavec tuča i vihor povaljali žita, od kojih se veći dio neće više podići; e) grad Koprivnica, tuča oštetila malu površinu vinograda, nu tiem silniju štetu nanjela šumi; f) kotar Gjurgjevac, obćina Sesvete, od prilično pala leda nije odviše štete bilo, te je nade, da će se i ono popraviti, što je ozliedjeno; g) kotar Mitrovica, po obćinah Bosut i Grk pao jak led, te je na svih plodinah počinio velike štete.

16. Dne 26. svibnja: a) kotar Udbina, obćina Podlapač, oko 9 sati prije podne pala je nagla kiša sa „krûpom“ i nastale su poplave, u svakom su selu mjestimice jako odrasla žita oštećena, a konoplje uništene; b) kotar Korenica, obćina Bunić, na konoplji i povrću počinila tuča nešto štete, žita su patila više od vode, mjestimice jih voda upravo uništila; c) kotar Delnice, u obćini Skrad počinila je tuča veće štete; d) kotar Slunj, obćina Rakovica (5h 30m jut.) krûpa potukla sve usjeve hametom, osobito liepo razvitu raž, ječam, pšenicu, presadjeni kupus, pasulj itd. i to zemljišta što spadaju pod „oštarske stanove“ i „drage“: Luketiće, Badanjke i Palijane; u samoj Rakovici u isti čas padala je solika bez ikakve štete, ali je silni vjetar polamao voćke i otresao sve voće. Tuj je još 2 sata kasnije ležala poput „vučjaka“ špriha krupna tuča u debelih naslagih; e) kotar Kostajnica, obćina Dvor (po drugi put) pobio je led tako, da će od jesenskih usjeva malo što biti, a raži ni malo; šljiva većim dielom propala, a od vinograda neće biti ništa; f) grad Kostajnica (9h 30m jut.) krupna kano orasi tuča padala 15 časova, da je sva zemlja pobielila i gràdom pokrita bila. Voćke i vinogradi su najviše stradali, potonji dakako i na više godina, usjevi su većim dielom sasvim uništeni; g) kotar Bjelovar, obćina Gudovec, tuča uništila je do temelja usjeve u Sredicah i manjem dielu Brezovca; h) kotar Brod, obćina Sibinj, (oko 11h jut.) velika tuča. potrajala je pol sata tako, da je koli zimske toli ljetne usjeve, zatim vinograde i voćare a zaljevica i košanice u velike potukla i oštetila, te se nije nikakvu plodu nadati. Narod je prisiljen kositi zimske usjeve sploh i kuruzom zasijati, u koliko se bude moglo. Oluja je povaljala mnogo svakovrstnih stabala i porušila nekoliko sgrada, te polupala mnogo kućnih prozora. 2. obćina Velika Kopanica, tuča prilično nahudila voću i vrtovom, 3. obćina Kobaš, tuča potukla u selih Kobašu i Novom selu osobito vrtove i voćnjake, zatim hatar „Rastić“ zasijan žitom, šteta znatna i povjerenstveno konstatirana, 4. obćina Stupnik, u mjestu Kuti oštetila tuča ozimine, kuruzu, povrće i voće; i) kotar Daruvar, obćina Dežanovac, (oko podne) silna tuča potukla sve usjeve u poreznoj obćini Dežanovac, na pola u selu Kreštelovac, na trećinu u selih Imsovo selo, Blagorodovac i Uljanik. Pobijen se žitak kosi, kuruza na novo sije, okopavine se iza tuče oporavljaju; j) kotar Nova Gradiška, obćina Svinjar, led je samo šljive i ostalo voće nešto omlatio, isto tako nije bilo znatnije štete s tuče ni u Okučanih; k) kotar Požega, 1. obćina Kaptol, u Vetovu, Lukaču i Hrnjevcu uništila je tuča skoro sav usjev; patili dosta i vinogradi. Osjegurano nije bilo ništa. Šteta u ta tri sela procienjena je na ukupno 47.995 for. Ljudi na novo oru i siju kuruzu, te proso i heljdu, koje se potonje žitarice inače ovuda nesiju; 2. obćina Kutjevo (11h jut.) nadošla sa SW tuča uz jak vjetar, poharala je na nečuven način iztočnu stranu zapadnoga

vinogorja kutjevačkoga, tako da nije ostalo ni lista ni bobice, te se moralo trsje obrezati kano s proljeća, pak sad izgleda kano u ožujku. I u ostalih vinogradih Kutjeva, Mitrovca te Venja bilo je tuče, gdje je manje ili više štete nanjela, ali nigdje vrlo znatne. U ravnici potučena su doduše i polja mjesta Tominac i Bjeliševac, ali ne tako jako kano u napomenutih mjestih obćine Kaptol. U Kutjevu samu nekoji su vrtovi, šljivici i voćnjaci hametom potučeni, a da u kojem šljiviku ni lista na drveću neima, prem su vrlo rodni bili; korunu se ni nezna za cimu. Tuča kakva je taj dan u Kutjevu pala, spada medju vrlo riedke elementarne nesgode svojom silnom snagom i raznoličnosti ledaca. Ovi su bili veliki kano velik orah, nekoji okrugli, nekoji uglasti i drugog obličja, uz to tjeraše jih vjetar tolikom silom, da su se lomili isti criepovi na krovovih. Voće pada i ono, što je poštedjeno na stablih ostalo. Sva sreća, što je tuča išla uzkim potezom, koji ove svibanjske tuče na osobiti način karakteriše; l) kotar Vinkovci, obćina Stari Mikanovci, oko podne zahvatila je krupna tuča mali dio polja mikanovačkih, te popriečna šteta može iznašati 15% priroda, osjegurano bijaše vrlo malo; m) kotar Djakovo, 1. obćina Vrbica, oko 12 sati, grozna tuča, krupna kano orah, počela je harati sve što je u polju bilo. U selu Gjurgjanci su vinogradi i svi ozimi usjevi tako potučeni, da se gotovo ni nezna, gdje je što bilo. U Vrbici je južna strana takodjer vrlo nastradala, dočim je prema sjeveru manje trpila. Tako je isto bilo i u selu Mrzoviću. Sve je voće tako pomlaćeno, da je zemlju pokrilo, a i ono što je gdjegod ostalo, sve je ozledjeno. Pokošen olaj (repica) sav je u zemlju stjeran, te je narod, misleći već, da zanj ima novac u djepu, lišen i te nade. Sva sila prozora je takodjer polupana. Po izvjestiteljevih riečih bojati se je oskudne godine; 2. obćina Semeljci, na pusti Štetnerovac došao poslje podne led od SW dosta krupan i gust, te izmlatio sve usjeve, voće i vinograde, da će biti od svega slabe koristi. 40 jutara pšenice, 10 jutara raži, 3 jutra ječma, 8 jutara zimskoga graška, 18 jutara zobi, 20 jutara kuruze i 6 jutara grahorice vrlo je jako iztučeno, te bi se tek kuruza mogla oporaviti; n) kotar Osjek, 1. obćine Dalj i Erdut, štete nastale s leda i oluje vrlo su nejednake. Dok su u Dalju obćinska zemljišta malo oštećena, iznaša šteta na daljskom vlastelinstvu na: pšenici do 20%, ječmu 35%, u vinogradih pako ima mnogo više štete i to manje s leda nego li s oluje, mjestimice ima na lozi i voću i do 80% kvara, mjestimice posve malo. U poreznoj obćini Almaš oštećena je hrana kao žito i ječam do 60%, a vinogradi zajedno sa erdutskimi otučeni su takodjer u 60%. „Kuruze“ i „zobovi“ otučeni su doduše u sve tri obćine ali ima nade, da će se oporaviti. Pokošenoj jur repici svakako je silna kiša takodjer na štetu; 2. obćina Sarvaš, od 12h 15m do 12h 45m, dakle pol sata padala je gusta tuča, te je u mjestih Bielobrdo i Sarvaš usjeve, vinograde, voće i sjenokoše mjestimice sasvim, mjestimice preko polovice uništila, tako da mnogi žitelji kose pšenicu, ječam i posve uništenu konoplju, te siju kuruzu. Prvi put okopana kuruza takodjer je užasno potučena, ali ljudi misle, da će na novo potjerati i da se neće morati preoravati; o) kotar Slatina, obćina Miholjac gornji i Sopje, po ovih obćinah bilo je dne 14., 17. i 26. mjestimice leda, koji je manje više, osobito 26. u okolici puste Višnjica počinio štete na pšenici, kuruzi, ponajviše grahorici; p) kotar Virovitica, obćina Špišić-Bukovica, tuča počinila je nešto štete u poreznoj obćini Gradac; q) kotar Vukovar, 1. obćina Trpinja: po drugi put potučeno je mjesto Trpinja, tako da je od 2.500 jutara usjeva 1.000 jutara sasvim uništeno, 1.000 jutara u 50% te jedva 500 jutara u 25%. Vinogradi, voćnjaci i vrtovi izgledaju kao u mjesecu veljači, na mnogih mjestih neima ni traga da je što posijano bilo, jedino je još nade, da će izčijana kuruza na novo iztjerati. Djetelina je sasvim izpresjecana, repica pokošena, većinom u „baglicah“, vjetrom je raznesena i izmlaćena. Stanje je u obće žalostno, tiem više, što su samo 22 posjednika bila osigurana; 2. obć. Gaboš i Jarmina, velika kiša i tuča naškodila je svim usjevom u Tordincih, Markušici, Antinu, nešto u Korogju, a najviše na pustari Ada i jednom dielu pustare Križevci. 3. obćina Bobota: Veliki led sa jakom kišom počinio veliku štetu, i to u mjestu Bobota: U žitnom hataru popriečno 40%, nu jedan komad, oko 100 jutara, što se proteže prema Pačetinu, te što je bio zasijan pšenicom i ječmom sasvim je uništen, dakle štete 100%, u ugarnom hataru ima štete oko 25 do 30%, isto je tolika šteta u kuruznom hataru, u kojem se i zob sije, ali se nadaju da će se kuruza i u drugom tek koljencu tučom zatečena zob oporaviti. Jedan dio vinograda prama Pačetinu sasvim potučen, ostalo čokoće crno bez loze, drugi dio oštećen u 50%. Voće, naročito jabuke i šljive, otrešeno, ako nebude s ozleda bolovalo moglo bi ga ostati kakvih 30%. Bašće u selu, dobro su prošle, nije jim velike štete nanio led. Popriečno uzimaju ekonomi, da je led napravio štete oko 40 do 45% mjestu Boboti. U mjestu Pačetinu: Žitni hatar bez leda. Ugarni hatar potučen sasvim, u njem posijana grahorica satjerana u zemlju, dakle šteta 100%. Svaki hatar mora na novo drugu krmu sijati, kao muhar, sitnu proju, ako želi svoju marvu preko zime prehraniti. Kuruzni hatar, izmlaćen, ali se nadaju, da će se kuruza opet oporaviti, kako izkustvo uči. Voće u 50% otrešeno. Na pustari Klisa oko 300 jutara žita potukao led za 75%. Samo ekonomi i riedko koji ratar da je svoju „hranu“ osjegurao. Tek dok sunce 3—4 dana pripeče, vidit će se, da li je procjena izpravna.

17. Dne 27. svibnja a) kotar Čabar, obćina Gerovo, što nije tuča potukla na 16. svibnja i drugi dan, poharala je noćju 17. svibnja. Neima skoro dana kad solika nepada; što nije potukla tuča, to gnjije od silne kiše; b) kotar Otočac, obćina Vrhovine: s jutra rano padala je dosta jaka tuča, koja je u selih Vrhovine, Rudopolje i Dugi dol počinila velikoga kvara, koji je povećao silan pljusak, što je mahom iza tuče padao.

18. Dne 28. svibnja: kotar Novi, obćina Drežnica, do podne udario veliki vihor sa kišom i tučom, te otresao i ono voća, što je bilo ostalo. Po poljih izašla velika voda, te zalila usjeve i livade, počinivši velike štete u svem. Žita, osobito pšenicu, namjeravaju preorati i drugim čim zasijati.

19. a) kotar Slunj, obćine Slunj i Primišlje. Silne kiše, poplave i vjetrovi počinili su dosta štete, a tuča učinila je dosta kvara u selih Ladjevcu, Furjanu, isto tako u selu Toboliću, obćine Primišlje, gdje je grom ubio 35 ovaca i zapalio ovčarnicu. b) kotar Samobor, obćina Sv. Martin, kiše, oluje i tuča počinile su dosta kvara na voćkah, na usjevih nije bilo baš mnogo štete s tuče. c) kotar Zagreb, obćina Brdovec: U savskoj dolini morala se kuruza po drugi put sijati, jer je poplava prvu sjetvu uništila. U sutlanskoj i krapinskoj dolini mnogo

su i često patile livade od poplava, a tuča većim dielom u poreznoj obćini Pušća novo nasadjene vinograde stranom u velike oštetila. d) Grad Brod: Tuče bilo je nekoliko puta, ali ona, što je pala koncem svibnja (valjda 26.?) nanjela je baš znatnu i osjetljivu štetu jednom dielu vinograda, koji se pružaju po sljemenu brda. e) kotar Pakrac, obćine Lipik i Pakrac: Česte kiše, vrlo burno vrieme, sa vrlo čestom tučom i povodnjami, poimence ovo dvoje posljednje nanjelo je mjestimice znatne štete. f) kotar Požega, obćina Brestovac: Na mnogih mjestih padao i sitan ali gust led i ponajviše voće ozliedio.

20. a) kotar Klanjec, obćina Sela: Dne 5. svibnja pao je tako debeo snieg, da se je morala mjestimice raž pokositi, budući da je bila već u trećem koljenču, te se izprekidala težinom sniega. Drugim plodinam snieg nije nahudio; b) kotar Ogulin, obćine Josipdol, Oštarije i Modruš, dne 26., 27. i 28. svibnja puhao je uz kišu i na suho toli silan vjetar (koji?), da je trgao krovove, lomio drveće i granje, te otresao gotovo sve voće i pofurio lišće na drveću, a na polju povaljao i izprelamao usjeve, raž, pšenicu i ječam, nanesao dakle svemu ogromnu štetu. Narod naziva taj silni vjetar „suhom tučom", jer je opustošio polje baš kao i tuča. Napokon vriedno je zabilježiti i mali „tornado" što se je pojavio; c) u kotaru Brod, obćini Velika Kopanica još dne 15. ožujka oko 3½ sata poslje podne na prilično veliku polju, okruženu šumom izmedju Kopanice i Beravaca. Tuj se preko šume dovalja silni vjetar na polje, pograbi od dvoje pastirčadi jednoga momčića, te ga ponese u zraku kojih 20 metara prema bari Maštanik, gdje se srećom o jednu vrbu zaustavi, inače bi ga bio vjetar u vodu bacio. Štete nije bilo.

Da se uzmogne dobiti preglednija slika onih mjesta, koja su bud s koje elementarne nepogode nastradala, dodajemo ovu skrižaljku po županijah, dodavši kod svakoga mjesta ili obćine, gdje su bile koje plodine posvema uništene po dva križića (††), kod mjesta ili obćine gdje je bilo vrlo znatne štete po jedan križić (†), dočim se ina mjesta ili obćine, po kojih je bilo manje kvara, bilježe bez svakoga znaka.

Pregled mjesta i obćina oštećenih elementarnimi nepogodami.

Upravni kotari, gradovi	Upravne obćine	Oštećena mjesta: (††) hametice; (†) znatna šteta; bez znaka manja šteta
	1. Županija Lika-Krbava.	
1. Brinje	Jezerane	Križpolje ††.
2. Lapac	Srb, Lapac dolnji	Dolnji i gornji Zaklopac, gornja i dol. Suhaja, oba ††, Nebljusi ††; Doljani.
3. Otočac	Škare, Vrhovine	Škare, Podhum, oba ††. Vrhovine, Rudopolje i Dugi dol, sva tri †.
4. Udbina	Podlapač	Podlapač †.
5. Korenica	Bunić	Bunić †.
	2. Županija Modruš-Rieka.	
1. Čabar	Gerovo	Gerovo ††.
2. Delnice	Skrad	Skrad †.
3. Novi	Drežnica	Drežnica †, mjestimice ††.
4. Ogulin	Ogulin, Josipdol, Oštarije, Modruš, Plaški	Ogulin ††, Josipdol †, Oštarije †, Modruš †, Plaški, Medjedjak, Kunić †, Latin †, Podhum †.
5. Slunj	Rakovica, Slunj, Primišlje	mjestimice †† po obćini Rakovica; Ladjevac, Furjan i Tobolić, u sva tri †.
6. Vojnić	Krstinja	Klokoč, Dunjak, Petrova poljana, Rajić brdo i Lisine.
	3. Županija Zagreb.	
1. Glina	Kraljevčani i Maligradac	mjestimice †.
2. Kostajnica	Dvor	Dvor †, mjestimice ††.
3. Kostajnica grad	Kostajnica grad	Kostajnica grad ††.
4. Petrinja	Gora, Pračno, Hrastovica, Sunja	Grabarje †, Pračno †, Hrastovica †, Sunja †.
5. Petrinja grad	Petrinja grad	Petrinja †.
6. Samobor	Sv. Martin	Sv. Martin.
7. Sisak	Topolovac	Lukavec ††.
8. Sv. Ivan Zelina	Sv. Ivan Zelina	Sv. Helena †.
9. Vrginmost	Vrginmost, Bučica	Vrginmost, Taborište, južna Bučica, u oba †, dielomice ††.
10. Zagreb	Brdovec	Pušća †.
	4. Županija Varaždin.	
1. Novimarof	Varaždinske Toplice	Varaždinske Toplice } mnogo štete mjestimice s poplave.
2. Ivanec	Sve obćine	Po cielom kotaru } mnogo štete mjestimice s poplave.
3. Varaždin	Jalžabet, Biškupec, Vidovec i Petrijanec	Sv. Ilija, Beretinec, Beletinec, Črešnjevo, Krušljevec, Šaulovec, Križanec i Seketin, te Selina, Vidovec, Nedjelanec, Gojanec, Prekno i Zamlaća, po svih tih mjestih ††; gornji i dolnji Kneginec i Lužan †, i neki predjeli obćine Petrijanec.
	5. Županija Bjelovar-Križevci.	
1. Bjelovar	Trojstvo, Kapela, Gudovac	mjestimice po prve dvie obćine †; Brezovac uzkim pojasom ††; Sredice mjestimice ††.
2. Gjurgjevac	Sesvete	Sesvete.
3. Grubišnopolje	Veliki Grdjevac	Zrinjska †.
4. Koprivnica grad	Grad Koprivnica	Koprivnica grad †.
5. Križ	Čazma, Križ, Dubrave	Siščani †, Marčani, Sovari, Dabci, Palančani, — u obćini Dubrave mjestimice †.

Upravni kotari, gradovi	Upravne obćine	Oštećena mjesta: (††) hametice; (†) znatna šteta; bez znaka manja šteta
		6. Županija Požega.
1. Brod	Sibinj, Kopanica vel Kobaš, Stupnik	Sibinj ††; Kopanica velika †; Kobaš, Novoselo, Kuti, sva tri †.
2. Brod grad	Brod	Brod †.
3. Daruvar	Dežanovci	Dežanovci, Kreštelovac, Imsovo selo, Blagorodovac i Uljanik, svud †.
4. Gradiška nova	Svinjar, Okučani	Svinjar, Okučani.
5. Požega	Kaptol, Kutjevo, Brestovac, Jakšić	Vetovo ††; Lukač i Hrnjevac u oba dielomice ††, a dielomice †; Kutjevo †† vinogradi; Mitrovac † vinogradi; Venje † vinogradi; Tominac †; Bjeliševac †; Ašikovci, Grabarje, Jakšić, Brestovac, Lučinci. Oljasi, Bratuljevci, Sloboštine.
6. Pakrac	Lipik, Pakrac	mjestimice †.
		7. Županija Virovitica.
1. Djakovo	Vrbica, Semeljci	Gjurgjanci †, Mrzović ††, Vrbica dielomice †: pusta Štetnerovac †.
2. Našice	Podgorač	Podgorač.
3. Osjek	Dalj, Erdut, Sarvaš	Dalj †, vinogradi mjestimice skoro ††: Almaš mjestimice skoro †† ino †; Erdut vinogradi gdjekoji skoro ††, ini†; Sarvaš i Bielo brdo mjestimice ††, ostalo †.
4. Slatina	Miholjac gornji, Sopje	u obje obćine mjestimice, osobito u okolici puste Višnjica †.
5. Virovitica	Podgorač, Cabuna, Suhopolje, Špišić-Bukovica	Sv. Gjuragj ††; cabunski vinogradi ††; budanički vinogradi i usjevi ††; cieli suhopoljski i pol hatara kapanskoga ††; — porezna obćina Gradac.
		8. Županija Sriem.
1. Mitrovica	Bosut, Grk, Martinci, Kuzmin	Bosut †, Grk †; Martinci i Kuzmin jedino repica oštećena.
2. Stara Pazova	Krčedin, Novi Karlovci, Slankamen, Surduk, St. Pazova i Golubinci	Po svih tih obćinah popriečno do 25% štete.
3. Vinkovci	Stari Mikanovci	Stari Mikanovci, u malenu dielu polja do 15% štete.
4. Vukovar	Trpinja, Gaboš, Jarmina, Bobota	Trpinja, većim dielom ††, manjim †; Tordinci †; Markušica †, Antin †, dielomice Korogj †; Bobota †; Pačetin grahorica ††, pusta Klisa skoro ††; jedan dio vinograda ††.

Kolika je površina bilo kojom elementarnom nepogodom uništena ili manje više oštećena, moći će se tek onda ustanoviti, kad stignu od obćinskih poglavarstva izkazi ob oštećenih površinah, sastavljeni na temelju izvida, obavljenih na licu mjesta. Bujice, poplave i tuče nastajale i prolazile su često na brzo, a naročito tuče uzkimi mlazovi, da si je riedko koji od gg. izvjestitelja mogao sabrati pouzdanih podataka o oštećenih površinah svoga često obsežnoga područja.

c. Gospodarske radnje.

Pošto je ovoga proljeća vanredno rano počela sjetva jarih usjeva poimence zobi, a i ostalih jarih žitarica, kako je to već u I. ovogodišnjem glavnom izvještaju napomenuto, to su se u pravilu mogle obaviti za dobe sjetva jarina i radnje vinogradske Jedino je bilo oranje za jarine, poimence kuruze te „ugarenje“ za ozimine, gdje se posljednjim radom zadocnilo, vrlo otegoćeno sušom, a kasnije spriečavale su opet česte kiše po zapadnih i južnih stranah oranje i sijanje kuruze, dočim je rad te vrsti u iztočnih stranah trajna suša upravo obustavila, tako da i ove godine ima dosta tužbâ, da se je sijanjem kuruze zakasnilo sve do pod konac svibnja i to osobito po Sriemu i nekih kotarih županije virovitičke. Ali ima i viesti, da su seljaci neobično rano sijali kuruze, prvom polovicom travnja a vinogradi, da su bili na mnogih mjestih u prvu ruku poredjeni već polovicom ožujka, dapače koncem veljače, a do 8. travnja bilo je već i prvi put okopano rana koruna. Sa suše, a kasnije s kiša zatezale su se i nagomilavale takodjer ostale kulturne radnje tako, da je mjestimice nastajala i oskudica radnih sila. Pod konac svibnja pridodje tim i vrtljarskim radnjam jošter žetva repice ozime i prva košnja djetelina i livada po vrlo nestalnu vremenu. Sjetva „crnih“ žita takodjer je već započela.

d. Stanje zimskih i jarih žitarica koncem svibnja.

Pokraj svih elementarnih nepogoda, koje su proljećem zadesile ozime usjeve, kano suše, kišâ, zaljevice, oštrih oluja i tuča, ipak se može obćenito stanje oziminâ u većem dielu domovine nazvati „dobrim“ i iznad „srednje ruke“. Ozimine, riedkimi i mjestnimi iznimkami, tako su dobro prezimile, da su gusto prekrivale tlo. Na boljih zemljištih pače su tako bujne zašle u proljeće, da su mogle uz obilne rose odoljevati i potrajnoj suši. Jedino za „raži“ mniju izvještaji iz varaždinske i nekoji iz virovitičke županije, da su kiše oko polovice travnja već prekasno došle, jer da je raž bila već tada klasala, klasje da će s toga ostati tanko i kratko, slabo ozrnjeno. Naprotiv mnogi se izvještaji bjelovarske županije hvale svojom raži, jer da se iza prvih kiša oporavila — da jim je „prava dika“. Niti česte kasnije kiše nisu toliko nanjele štetâ, koliko se je bilo bojati, jer su neprestani jaki vjetrovi sušili naglo tlo, te nije moglo doći do obćenitijega i toli štetnoga polieganja bujne strni. Ipak primjećuju mnogi izkusni gospodari izvjestitelji, da će česte kiše i magle u cvietu pšenici i suražici i ječmu obaliti vrlo dobre izglede na tek dobre, gdje gdje i na izglede srednje ruke, jer da se neće moći klasje tako savršeno oploditi, kako bi se na snažnoj stablici bilo oplodilo uz povoljnije vrieme.

Od jarih žitarica ima kuruze i ove godine u svakom stadiju razvitka, rane, koja se „prvačila“, kad se druga tek sijala, te će već do mala dospjeti do druge motike, dočim će zadnje istom nicati, pak se za sad još o ku-

ruzi ni nemože izreći valjan sud. Većinom ipak ju je zaustavljalo dosta hladno i premokro vrieme u naprednijem razvitku. Rano posijane zobi znatno su bolje podnašale sušu nego li ina jara žita: pšenica, raž i ječam, te se može nazvati njihovo stanje poprieko „dobrim“, ako nepreotme maha s više strana najavljena „hrdja“, koja se je za kišarenja pojavila bila i ličinka leme menalope, koje se je takodjer opazilo po mjestih, gdje je lanjske godine harala „zobove“ i grahorice. Za vrieme suše stizali su o stanju jarih usjeva: pšenice, raži i ječmovâ upravo očajni izvještaji. osobito o onih usjevih, koji su tik pred sušom sijani, no iza kišâ javljaju izvještaji, da se sve u velike popravlja i oporavlja, te sad već ima iz krajeva, gdje prevladjuju jarine, dosta izvještaja, koji svoje jarine kažu „vrlo dobrimi“ — „iznad srednje ruke“, a malo izvještaja, koji jih naznačuju „izpod srednje ruke“. Prama svemu tomu, izuzevši dakako predjele oštećene tučom ili bujicami, može se nazvati stanje svih žitarica dosta povoljnim, a izgled na žetvu najmanje na dobru srednje ruke, u znatnom dielu i na žetvu iznad srednje ruke.

Statistički se ured pouzdano nada, da će mu do 25. lipnja stići od svih izvjestitelja izvještaji na crvenih dopisnicah o stanju usjeva dne 21. lipnja (treći četvrtak), tako da će već u sljedećem izvještaju moći i brojevnimi naznakami označiti stanje usjeva. U ovom izvještaju mora se zadovoljiti tiem, da tuj, koliko to dopušta materijal, nadoveže nekoliko primjetba o stanju usjeva u pojedinih županijah i to po izvještajih, koji su stigli do konca svibnja.

I. Županija Lika-Krbava. 1. Pšenica ozima i raž ozima: stanje je poprieko iznad srednje ruke, pače znatnim dielom i vrlo dobro.

2. Pšenica jara i raž jara, nešto su doduše slabije od ozimina, ali većinom su dobre i srednje ruke. Tek mjestimice u gdjekojoj občini kotara Otočac i Gračac stanje je izpod srednje ruke.

3. Ječam jari — ozimi vrlo se malo sije — označuje većina izvještaja, izuzevši netom spomenute občine i kotar Udbinu, dobrim.

4. Zob je većinom dobra i srednje ruke. Samo jedan izvještaj označuje zob vrlo lošom.

Jare usjeve su mjestimice po kotarih Brinje, Otočac i Udbina oštećivale „grčice“ i „crvi“.

2. Županija Modruš-Rieka. 1. Pšenica ozima i raž ozima, u koliko se gdje siju, u dobrom su razvitku.

2. Pšenica jara i raž jara, većina iznad, manji dio srednje ruke.

3. Ječam jari i ozimi, u obće iznad srednje ruke, mjestimice jari vrlo dobar.

4. Zob mogla bi se skoro sva naznačiti dobrom.

5. Napolica (suražica), koje vrlo malo ima, srednje je ruke.

Najlošije stoje svi usjevi jari i ozimi u občini Plaški kotara Ogulin i u občini Drežnica jarine, koje kažu izvjestitelji izpod srednje ruke.

3. Županija Zagreb. 1. Ozimine: pšenica, raž i ječam podjednako su u vrlo povoljnom stanju po cieloj županiji, dakako gdje jih nisu znatnije oštetile kakve elementarne nepogode. Od 46 izcrpljenih izvještaja nazivlju tek četiri pšenice, a po jedan raži i „ječmove“, da su izpod srednje ruke, dočim tri četvrtine tih izvještaja ocienjuju sve tri ozimine vrlo dobrimi i iznad srednje ruke, a ostatak, nešto manje od četvrtine, da je srednje ruke.

2. Jarine: pšenica, raž i ječam stoje doduše nešto slabije od ozimina, ali se razmjerno malo siju. Osobito malo ima jarice pšenice, nešto više raži, a ječma jaroga ponajviše. Neima nijedne naznake „izpod srednje ruke“, u većini slučajeva ocienjuju se te jarine sa „srednje ruke“.

3. Zob se sije skoro u svakoj občini, te ju samo pet izvještaja nazivlje „izpod srednje ruke“, 12 izvještaja „srednje ruke“, a dvie trećine ostaju za naznake iznad srednje ruke i vrlo dobro.

4. Suražicu spominje tek 6 izvjestitelja, i ta se može popriečno sa „srednje ruke“ ocieniti.

4. Županija Varaždin. 1. Pšenica, raž i ječam, ozimina i jarina — potonje ima i tuj razmjerno manje nego ozimine — označuju se u 16 izvještaja vanredno povoljnimi, pak ako su jednako dobre prilike i u područjih ostalih 15 izvjestitelja, od kojih nisu stigli izvještaji, biti će stanje tih žitarica, pak i zobi i suražice u varaždinskoj županiji daleko „iznad srednje ruke“, te bi se mogla očekivati dobra žetva.

2. Zob u cielom „iznad srednje ruke“ i „vrlo dobra“.

3. Suražica, koje ima malo. „dobra“. Samo u občini Desinić kotar Pregrada sve su ozimine izpod srednje ruke.

5. Županija Bjelovar-Križevci. 1. Ozimi usjevi pšenice, raži i ječma stoje poprieko „iznad srednje ruke“ i vrlo dobro. Samo za jedan se ječam kaže, da je „izpod srednje ruke“, a po jedan izvještaj od njih 18 za svaku tih plodina rabi ocjenu srednje ruke; svi ostali su povoljniji.

2. Jare pšenice i raži ima vrlo malo, te je samo jedna jara pšenica vrlo loša, dočim su ostale pšenice i raži u stanju iznad srednje ruke. Ječma jaroga siju gospodari redovito, a ocienjuje ga većina izvještaja dobrim i vrlo dobrim.

3. Zobi su malom iznimkom skoro sve vrlo dobre.

4. Suražice su tek u tri izvještaja spomenute, i te su vrlo dobre.

Nebude li nazadovanja a izvještaji ostale gospode izvjestitelja koji nisu do sele izvješćivali, isto tako povoljni, smiju se gospodari i u toj županiji nadati dobroj žetvi.

6. Županija Požega. 1. Ozimine: pšenica, raž i ječam. U 22. stigla izvještaja našle su se za jedinu raž dvie samo oznake „srednje ruke“. Za sve tri ozimine rabe u znatnoj prevazi izrazi „vrlo dobro“, „iznad srednje ruke“.

2. Jarine: pšenica, raž i ječam, razširene su najviše u kotaru Požega, te su tuj, pa i drugud, izuzevši dva slučaja u kotaru Novska i jedan kotara Daruvar, gdje su „srednje ruke“ — sve većinom vrlo dobre, ili dobre.

3. Zob: izuzevši četiri naznake „srednje ruke“, sva je skoro vrlo dobra.

4. Napolica-suražica. Nijedna nije izpod „dobro“ i „vrlo dobro“ ocienjena u 15 izvještaja, koji tu plodinu spominju.

Reklasiranje na gore opaža se samo kod te tri jarine i zobi u kotaru Novska i to u dvie obćine, što valja po svoj prilici pripisati posebnim mjestnim prilikam.

U dva izvještaja iz kotara Novska i Požega napominje se i nešto štete s „hrdje“ na pšenici, ali samo na manjih prostorih.

7. Županija Virovitica. 1. Ozimine: pšenica, raž i ječam. Stiglo je 25 izvještaja, pak ako se izuzme jedan slučaj (Sarvaš-Tenje) gdje su usjevi nastradali za 50—100% s tuče, i dva, kojim su sve tri plodine srednje ruke uspjele, tad je ozimina većinom u „dobrom“ a mjestimice i u vrlo dobrom razvoju.

2. Jarih usjeva ima vrlo malo, osobito pšenice i raži, nešto više ječma. Sve tri jarine su izpod srednje ruke u Feričancih kotara Našice, dočim je ječam još u tri druga područja isto tako slabo uspjeo. Ostalih 11 na broj „ječmova“ polovicom je stanja „dobra“, polovicom srednje ruke. Pšenica i raž popriečno su „srednje ruke“.

3. Zobi stoji jedna trećina veoma dobro, malne polovica je iznad srednje ruke, a ostatak „srednje ruke“, jedna jedina izpod srednje ruke.

4. Suražice, koje ima gotovo u svakoj obćini, ocienjeno je blizu 70% iznad srednje ruke i vrlo dobro a ostatak odpada na „srednje ruke“.

Da se je pojavila „hrdja“ na pšenici i zobi nešto znatnije, potužiše se dva izvjestitelja, dolnjo-miholjački i špišić-bukovički. U Feričancih bilo je štete i od „crva“ na pšenici i raži po viših položajih; dočim ima i ove godine u gornjem Miholjcu i Spišić-Bukovici toli štetne, dapače kako joj pridjevak svjedoči, upravo zatorne „Cecidomyiae destructor, (Hessenfliege), koja bi mogla postati po cieli kraj vrlo opasnom, čim se znatno razmnoži, te bi stoga valjalo nastojati, da se kojim od poznatih načina čim prije utamani.

8. Županija Sriem. 1. Pšenica ozima. Od 32 izvještaja, opisuju njih blizu $^2/_3$ tu oziminu iznad srednje ruke i vrlo dobrom, a $^1/_3$ tek srednje ruke.

2. Raž ozima, koja se na znatno manjoj površini sije nego li pšenica, bila bi, sudeći po ono 24 izvještaja, koji ju napominju, nešto preko $^2/_3$ dobrom, a jedna trećina srednje ruke.

3. Ječam ozimac, stoji znatno lošije, jer se jedva polovica ocienjuje iznad srednje ruke i vrlo dobrim, a polovica srednje ruke i lošije.

4. Od jarina vriedno je posebice spomenuti samo jari ječam, jer ga imenuje 19 izvještaja od 32 u obće stigla. Istom jedna trećina bila bi mu vrlo dobrim i iznad srednje ruke, a ostatak srednje ruke i izpod srednje ruke.

5. Zobi sije se redovito i dosta mnogo, a najslabije zadovoljuje gospodare. Cigla tri izvještaja kažu da je vrlo dobra, a drugih 6 da je dobra, dočim preko $^3/_4$ stoje srednje ruke i izpod srednje ruke.

6 Suražica: Jedna je polovica iznad srednje ruke i vrlo dobra, a druga polovica srednje ruke.

U sriemskoj županiji opažaju se najjače zle posljedice suše i čestih magla u mjesecu svibnju, te mnogi izvjestitelji nagadjaju vanredno ranu žetvu, bojeći se „učmalosti“ (Schwächtigkeit des Kornes) zrna i „suhovlatnosti“, a svakako su u Sriemu prvobitne nade u vrlo dobru žetvu u velike smanjene.

c. Gospodarski sustav i usjevni red, obhodnja (turnus, rotacija.)

Nastavljajući priobćivanje gradje, sabrane o usjevnih redovih, umoljavamo opetovano p. n. gg. izvjestitelje, koji toga još učinili nisu, da izvole prigodice opisati, kako se u njihovu području obavlja sjetva, i pri tom točno naznačiti, koje se žitarice, poimence ozime i jarine, te ine plodine u polju siju i sade, te kojim redom se sije na istoj čestici jedna iza druge (obhodnja-rotacija) uz koju se gnoji, kako ore, itd. Upućujemo jih na priobćene o tom izvještaje.

I. Županija Lika-Krbava. 1. Kotar Lapac, obćina Lapac, izvjestitelj g Milan Miličević. Kod sjetve nevlada sbog oskudice zemljišta nikakva stalna obhodnja. Tek u novije doba počela se je sijati djetelina medju usjeve, i tako će se makar u malom polučiti bolja obhodnja. Obično se sije ovako: 1. Ugar, 2. ječam ili pšenica *(da li jarina ili ozimina?)* podpuno pognojena (××); 3. kuruza ili opet ječam. (*A druge žitarice, poimence „crna žita“ i korun? plug? brana? ciena oranja?*“; itd

2. Kotar Otočac a. obćina Dabar, izvj. g. Stevo Ljuština. Obhodnja: 1. Ječam ××, 2. okopavina, 3. pšenica. *(Dali jare ili ozime? Ima li ugara?)* No mjestimice siju uzastopce kuruzu, te ju tad svake treće godine gnoje. Plug je drveni, brana gvozdenih klinaca, sije se rukom. Plug i brana, na dan po 2 for., uz hranu težaku i marvi.

Kotar Otočac b., obćine Otočac, Škare i Sinac; izvj. g. Josip Ciganović. Obhodnja: a. kuruza ××; 2. ječam, 3. pšenica, 4. zob ili b. 1. korun ×× ili pir; 2. ozima pšenica ili raž, 3. pir ili karišik (smjesa pira, zobi i ječma). 4. ugar po 1 ili 2 godine, ili ako se pognoji mjesto ugara kuruza. Rabi se obični lagani drveni plug, te brana željeznih zubaca, redje brana od šiblja. Slogovi su uzki do 2 m., brazde plitke 8—12 cm. Valj nerabi. Sjeme je obično domaće, a orač dobiva bez hrane 3 for. na dan, ili sa hranom njemu i volovom 2 for. Hrana se sastoji

kod imućnijih o podne od nešto mesa uz varivo i vina, u jutro uz kruh rakije te smotak duhana 3 nč., kod siromašnijih obično se zalaže varivo kakvo i palenta (žganci).

3. Kotar Perušić, obćina Klanac, izvj. veleč. g. Mihovil Sgombić: a. Obhodnja na boljih zemljištih: 1. korun ili kuruza ××; 2. pšenica ili raž bilo jare bilo ozime, pir, vrlo riedko gdje ječam, *(koji?)* 3. crvena djetelja, 4. djetelja, 5. jara pšenica na boljem, proja na lošijem zemljištu. 6. zob.

b. Obhodnja na slabijem zemljištu: 1. korun ××, 2. heljda, 3. zob, 4. djetelina. Plug rabi se samo drven, za ova zemljišta dostatno dobar, ore se 10 do 16 cm. duboko na osrednje slogove. Na koruništu sije se pod brazdu, inače na priredjenu. Valjka neima nitko, niti ne „ugari". Rabe većinom „branu" (od trnja), gdjekoji i „drljaču" drvenimi i željeznimi zubci. Sjeme pšenice i raži prije sjetve ovapne, a proju kroz plamen „opərže". Sije se iz ruke na kat. jutro pšenice ozime oko 2·4 hl.; jare 2·2 hl.; raži ozime 2·6 hl.; zobi od 2·8 do 3 hl.; pira jara 3·5 hl. Oraču po jutru (2 čovjeka i 4 vola ili 2 vola i 2 konja) 3 for. 33 nč. i hranu; bez hrane 7 for. 33 nč. Hrane marvi jednoga pluga na dan 60—70 kg. siena. Sijaču sa hranom 33 nč. na dan; bez hrane neće da rade. *(Neima li biti mjesto hl. vagana ili tamo običajna „kvarta?")*

2. Županija Modruš-Rieka. 1. Kotar Čabar, obćine Gerovo i Plešce, izvj. g. Mate Martinčić: Ozimih usjeva, osim nešto malo na Plešcih, neima. Jarine siju se ovim redom: 1. Pšenica ××, 2. zob, 3. djetelina, 4. kuruza ××. Plug je drven, a brana gvozdenih zubaca. Sije se rukom na priredjenu brazdu, samo zob pod brazdu a korun sade pod brazdu i u jamice. Za oranje se plaća na dan 3 for. uz petkratnu hranu oraču i blagu; sijač uz nadnicu od 25 novč. i petkratnu hranu.

3. Županija Zagreb. 1. Kotar Petrinja, obćina Sunja, izvj. veleč. g. Ivan Živoder. Prama položaju zemljišta siju kuruzu na kuruzu, samo nastoje, da svake druge godine pognoje. Kuruza je glavni usjev. Zobi se malo sije, a korun sadi se samo po vrtovih. Koji imaju povišenija zemljišta siju izmjenice kuruzu i pšenicu, gnojeći pod kuruzu. Na slabe zemlje siju svake druge godine proso, koje „žitom" zovu, tako da je zemljište svake druge godine na ugaru. Ore se željeznim plugom na uzke slogove „šestake". Orač dobije za ral 5 for. pak mora poorati, posijati, pobraniti i valjkom izgladiti.

2. Grad Petrinja, izvj. g. Nikola Kos: Obhodnja najobičnija: 1. kuruza ××, 2. pšenica ili ječam, 3. kuruza, 4. raž, 5. kadkad proso (ali prignojeno ×). Jarih usjeva pšenice, raži i ječma neima. *(Izvolite popuniti prigodice ostalimi podatci o načinu sjetve: plug, brana, valjak, priredba sjemena, širina i dubljina sloga, trošak oranja* itd.)

3. Kotar Sisak, obćina Lekenik, izvj. veleč. g. Mirko Ptiček: Od ozimina sije se najviše raži i ječma, dočim vlastelinski zakupnici i veći posjednici siju najviše pšenicu. Zakupnici siju na ugaru i djetelištu uvjek na treću brazdu, dočim ostali siju samo na jedanput uzoranu djetelištu i kuruzištu. Plugovi i brane su željezni; drvenih biti će jedva 1%.

Djetelišta se poslje oranja uvjek povaljaju drvenim valjkom, branom podraže, na što se sije i opet posijano sjeme podraži; dočim preoranoga kuruzišta nevaljaju, postupajući inače kano sa djetelištem, ali jih ima i takvih, koji kuruzišta prije sjetve nebranaju. Obhodnje su ove običajne: a) Vlastelinstva: 1. kuruza, cinquantin ××; 2. pšenica, 3. djetelina, 4. djetelina prvi odkos, zatim paša. 5. na jesensko oranje zob, ili na treću brazdu pšenica. b. Veći posjednici (izključivo seljaka): 1. kuruza ××, (obično hrvatska), 2. pšenica, 3. djetelina, 4 pšenica, 5. kad kad zob, ili kuruza ×× itd. c) Seljaci: 1. kuruza ××, 2. raž, manje pšenica, 3. djetelina. Korun se sadi po zavrtnicah (polje tik kuće); okruglica repa u priličnoj mjeri poslje strni, gdje neima djeteline. Ore obično svaki sebi; plaćeni orač dobije 3 for. na dan i hranu; nadničari 50—60 nč.; kad je manje rada bez hrane; kad navali posao dobivaju i hranu. Seljaci oru slogove od 8 do 12 brazda.

4. Kotar Vrginmost, obćina Vrginmost, izvj. g. Matija Dmitrović: Na boljem zemljištu se sije: 1. kuruza ××, 2. pšenica, raž. Na lošijem iza višegodišnjega ugara zob i proja. Plug je drven, slogovi su uzki od 6 do 8 brazda, o višekratnom oranju za jednu te istu plodinu neima ni govora.

4. Županija Virovitica. 1. Kotar Djakovo, obćine Levanjska varoš, Trnava i djelomice Gašinci, izvjest. g. M. Lazarić: Sije se najviše pšenice ozime, po „trojaku" tek 5—6% po kuruzištu, i to omaške rukom na katast. jutro po 1·2 do 1·5 hl. Plug je gotovo po svud gvozden, a brana ima drvenih i željeznih. Katast. jutro oranja, sijanja i drljanja dodje uz hranu na 7 for., bez hrane na 9—10 for. *(Izvolite popuniti ovaj opis sa svimi plodinami, koje se siju u polju, dakle i sa djetelinami, grahoricom itd., te naznačiti, kojim redom sljedi jedna iza druge na istom zemljištu.)*

2. Kotar Našice. a. obćina Orahovica, izvj. g. K. pl. Mihalovich: Od ozimina siju se pšenica, raž, napolica (suražica) vrlo mnogo, i ječam, potonjega malo. *(Ima li od ovih koja jarina?)* Pšenica se sije za kuruzom i i grahoricom. *(Molimo, da izvolite priobćiti obhodnju svih usjeva poljskih!)* Plugovi su skoro iznimno gvozdeni, a oru 5—6 palaca duboko. Sve se sije na priredjenu brazdu, vlastela sijalom, a seljaci rukom. Sjeme se priredjuje vjetrenjačom, a po većih selih ima i trieura. Pšenicu, raž i suražicu kvase prije sjetve modrom galicom proti snieti. *(Trošak jednoga jutra oranja od 1600□°?)*

b, obćina Podgorač, izvj. g. Alex. Popović: Pošto je cieli hatar na troje podieljen, to se jedno polje sije jesenjim usjevom: pšenicom, raži, suražicom i ječmom; drugo polje gdje su prošle godine bile ozimine, sije se kuruzom, zobi i grahoricom, a treće ugarno polje većinom grahoricom; kad se ova skine, tad se podvojači za jesenji usjev. Na nekih mjestih siju bez ikakva poredka u sva tri polja, za jesenjim usjevom kuruzu, zob i grahoricu, za tim opet jesenji usjev. Plugovi i drljače su gvozdeni. *(Pod koje se plodine gnoji? Trošak oranja po katastr. jutru?)*

3. Kotar Doljnji Miholjac, obćina Šljivoševci, izvj. g. Jakov Župić: Narod većinom dieli oranice na tri polja i to: 1. za ozimine, 2. izmjenično s prvim jedne godine ugar, a druge ozimo žito, a 3. za jarine, proljetne usjeve, izmjenice kuruzu i zob, pod koje češće i djubre. Ovo treće polje diele opet u dva pregona, u kojih se zob s kuruzom reda, što bi se dakle donekle moglo nazvati i četveropoljnim gospodarenjem. Umjesto čistoga ugara bolji i naprednji gospodari, držeći više marve, sve to više siju krmno bilje, naročito grahoricu i predivno bilje, dapače i kuruzu, zob i korun, pomažući obilnijim i češćim gnojenjem, te tako nastaje i sve više prelaza na slobodnije mjenbeno gospodarenje, povadjajući se za primjerom vlastelinstva. Kuruza se sada dobrim dielom obradjuje sa ratili: sije se po ravnalu ili marqeuru u razmak od 24—28 palaca, a obradjiva extirpatorom (prahačom), te ogrće kultivatorom (ogrtalom), ponukom dolnjo-miholjačke gospodarske podružnice, koja se je odvažila, da će za seljake nabaviti dapače i redno sijalo (Drillsaemaschine) za sada Kühneovo sa 11 redova i to već za porabu buduće jeseni Narod rabi gvozdene plugove Vidačeva sustava, proizvod domaćih kovača; drljača ima gvozdenih i drvenih. Pluže obično šesterospregom, hvatajući uspješno i krave podolske pasmine pod plug, ali oru preuzke slogove, tek od 8 brazda. Ipak vidjaju se sve više i slogovi do $2^1/_2$ hvata širine te ima nade, da će se i ta širina znatno povećati, čim se uvede redno sijalo. Brazda se nakapa, sitni i motikami kad ogrumeni, te nepomaže brana. Za katast. jutro oranja plaća se 3 for., a sa drljanjem i sijanjem 4 for.

5. Županija Sriem. 1. Kotar Vukovar, obćine Gaboš i Jarmina. G. izvj. F. Lang nadopunjuje svoj izvještaj (god. 1894. I. str. 14.) ovimi podatci: U tropoljarskoj razdjelbi oranica, ugarni je hatar u $^2/_3$ zasijan repicom, grahoricom i nešto zoblju, a $^1/_3$ se „ugari" (preorava); iza ovih plodina dolaze zimski usjevi, većinom pšenica, a kad se ovi skinu na proljeće, jarine: zob, grahorica i kuruza, te po tom opet žitna strn. Cienu orača i sijača valja razumjevati bez hrane.

f) Sočivice i okopavine.

Kako se u nas grah (bažulj) sadi na poljsku ponajviše po kuruzi, mnogo manje u polju sam za sebe kano glavna plodina, to je i on dielio u pravilu sudbinu kuruze. Prama tomu, kako se je gdje otegla sadba kuruze bilo sa suše, bilo kasnije s kiše, ima i graha u svakojakih stadijih razvitka, te mu s toga ni izvještaji nisu mogli još označiti stanja.

Rani korun sadio se je ove godine svigdje vrlo rano — velikoga tjedna bilo ga je već dosta posadjena —, pak se prama tomu druge polovine svibnja već trošilo i mladoga koruna. Kasnijih vrsti nisu posvuda mogli ili htjeli saditi prije „kišarenja" (oko 18.—20. travnja), pak se je to moralo činiti, kako se mnogi izvještaji žale „po blatu", samo da dodje u zemlju. Česte kiše uz nizku temperaturu nisu dakako prudile ni grahu ni korunu, osobito po udolicah i mastnih zemljištih — no da li će s toga biti kakih trajnijih zlih posljedica, još se sada nezna.

Kupusu je vrieme dosta ugadjalo, a neima ni tužba, koliko lani, da bi bili presadnjaci izdali sa suše. Isto se tako izvjestitelji netuže ni na „buhača". Ostale su se okopavine jedva spominjale po izvještajih. S početka suša, a poslje neprestane kiše, svud su u velike spriečavale i otežčavale težatbu ostalih tih vrsti, skoro gore nego lanjske godine.

g) Trgovinsko bilje.

Lan i konoplja, što jih gospodari siju većinom za domaću samo porabu, stoje popriečno dobro, u koliko jih dakako nisu oštetile tuče i vihori

Repica ozima, koja se je, prezimivši neobično povoljno, cielo vrieme vanredno liepo razvijala sve do pred žetvu, vrlo je neugodno iznenadila gospodare i količinom i kakvoćom priroda. Nije samo patila na odkosu s neprestanih kiša koncem svibnja, već se je kod vršitbe opazilo, da ju je znatno oštetio — svigdje počam od kotara velikogoričkoga pak skoro sve do zadnje obćine Sriema — „medar promienljivi", Meligethes aeneus, Rapsglanzkäfer. Prvi je o njem već mjeseca travnja o. g. izvjestio g. odranski izvjestitelj, dočim su mu po drugih stranah ušli u trag istom tik pred žetvom i za žetve i vršitbe. Taj je štetnik mjestimice u velike smanjio prirod. Primjerice ima u obćini Petrijevci kotara osječkoga gospodarâ, koji na slavonskom jutru (2000□°) dobiše jedva 1 hl, dočim je drugim urodilo 5—6 hl. U obćini Vuka kotara Djakovo sipala je repica popriečno po jutru 3 q; a u Osjeku mjesto očekivanih 8 do 9 q bilo je priroda tek 4 q. Metr. cent se plaća po 8 for. do 8 for. 50 novč., pod cienu dakle koja da je vanredno nizka. Kakvoća je naravski vrlo različita prema zarazi. Ako i nije sploh loša, to nije nigdje ni najbolja, kako se je mogla očekivati.

Cikorije se je ove godine sijalo osobito po kotarih Zagreb, Varaždin i Bjelovar i to na većih prostorih. G. izvjestitelji izvješćuju medjutim iz tih krajeva, da je slabo nikla sbog suše, te da se nije nadati povoljnu prirodu.

h) Krmno bilje, livade i pašnjaci.

Za vrieme proljetne suše glasile su viesti o stanju krmnoga bilja, livada i pašnjaka malom samo iznimkom vrlo žalostno, te se je bilo osbiljno bojati, da će ove godine nastati oskudica krme i u po onih stranah, gdje je lani nije bilo. Izuzme li se najiztočniji dio domovine, gdje je suša dulje potrajala i gdje se nisu mogle trave više oporaviti, to su se nastalim potrajnim kišarenjem preko svakoga očekivanja djetelišta i livade danomice popravljale, te su stizali sve to povoljniji izvještaji o stanju krme iz svih ostalih krajeva. Ne samo da su lanjska djetelišta i livade prikladna položaja stale bujno napredovati, već su se i proljetni usjevi djeteline, koji slabo i riedko niknuše, počeli sgušćivati, tako da su lanjske djeteline i livade mjestimice dospjele do prve kose za 14 dana ranije nego obično. Iz predjelâ, gdje

je gotovo bila nastala nestašica krme, mnogi izvjestitelji u velike preporučuju sijanje lucerne, koja da jim je već polovicom travnja za nuždu služila zelenom krmom, kad su druge djeteline jedva zemlju prikrivale a pašnjaci bili još posve pusti. Samo je posvud bilo velike nevolje sušenjem krme i to s neprestanih kiša, koje su u velike kvarile kakvoću krme, a dosta puta upravo priečile kositbu u obće, tako da je prebujna trava po livadah i djetelina po poljih polegla, počela gnjiti i većim dielom prošla po zlu. Koseći koncem svibnja i početkom lipnja, malo je koji gospodar bez znatna troška i uštrba na hranivosti spremio svoju krmu pod krov. Na mnogih i mnogih livadah-potočarah izkvarile su svibanjske zaljevice i poplave svu silu prebujnih trava, dočim su prve travanjske poplave manje štetne bile, jer su trave bile malene, „neodrastne", pak su kiše kasnije opet izprale, što je bilo pomuljeno. Kako su po Sriemu i ravničkih predjelih županije virovitičke livade slabe i razmjerno malena obsjega, a kako se grahoricom, koja je u tih predjelih glavno krmivo, hvali tek malo koji izvještaj, moglo bi u tih stranah biti i ove godine dosta malo krme. Predaleko bi zaseglo, kad bismo htjeli poimence navesti sva mjesta, po kojih je bilo osjetljivih i potrajnih ošteta s bujica i poplava po livadah i pašnjacih, ali je vriedno i nuždno spomenuti, da je ovoga proljeća s raznih strana stizalo neobično mnogo izvještaja ističućih, da se je zimus po njihovu kraju marljivo krčilo kojekakvo šikarje i žbunje, da su se ravnale krtorovine po livadah. Ima pače po jedan izvještaj, da su uspješno sadrili livade, a po dva da su jih zasijavali djetelinami i trinom, a jedan, da su stali svoje tako zvane livade diljem preoravati i zasijavati grahoricom, muharom i drugim krmivim biljim. Iz županije požežke hvale se svi izvještaji bez iznimke, kako su se ondje poticanjem i nastojanjem oblasti livade obćenito krčile, ravnale i čistile.

Pošto je košnja djetelinâ i livadâ koncem svibnja tek odpočela, to će se izvjestniji podatci ob uspjehu prvoga priroda krme moći priobćiti istom u sljedećem kojem izvještaju.

i) Vinogradi.

Kako je loza, ako je bila iole branjena od peronospore, vrlo dobro prezimila, a nije bilo u obće ni mraza, iza što je nastupila vegetacija, to su i proljetos vinogradi bujno potjerali. Ima viesti, da je pače i u vinogradih već napuštenih potjerala loza iz panja, a to da je mnogoga vinogradara seljaka ponukalo, te se je s nova latio obradjivanja svojih „parloga". I po zaraženih predjelih da su unatoč svim opomenam mnogi vinogradari, opazivši, kako se po koja domaća lozica pojavljuje iz preostalih žila, uzeli saditi domaću lozu na zaraženom tlu, služeći se poimence u Sriemu i „pilotinom". Uz mnoge viesti o marljivijem obradjivanju starih domaćih nasada, i o obsežnijem nastojanju istih seljaka oko regeneracije vinograda pomoćju američke loze ima još više glasova, osobito iz bjelovarsko-križevačke te požežke županije i kotara vrbovskoga, da su se krčili stari vinogradi, jer da je za većinu njih došlo „prisilno štrcanje" već prekasno, te su propali i bez filoksere. Vinogradi, koli stari, dobro redjeni i branjeni, toli novi ciepljeni, liepo se pokazaše, mjestimice upravo i obilnimi zametci ploda (Gescheine), ali kako jih kiše hladne zatekoše u „cvietu" to će se o nadi na buduću berbu tek kasnije moći reći koja izvjestnija.

Dodajemo ovdje iz izvještaja, što se je i gdje se radilo o regeneraciji vinograda na temelju američke loze, nebismo li si tiem makar i sporo, prikupili podataka o napredovanju i obsegu toga preznamenitoga rada:

1. Kotar Stubica dolnja, obćina Bistra: Narod je po sajmovih u Stubici, Klanjcu i Luki rado kupovao ciepove sve po 10—15 novč. komad, da se domogne opet plemenitije loze, a amer. ključece po 30 novč. 100 komada. U Bistri samoj razmjerno se je mnogo rigolalo i sadilo korenjaka („zarešenih ključeca") kupljenih ponajviše u Brežcih 1000 kom. po 25—30 for. a „crkveni je vinograd" narodu za uzor nasadjen amer. korenjaci. Kad nebi ti amer. ključeci toli skupi bili, da bi rad bio još obsežniji, jer da se volja zanj sve to više pokazuje u seljačtvu.

2. Kotar Zagreb, obćina Brdovec: Seljaci se ove godine upravo svojski pobrinuli za američku lozu, te je mnogo više posadili, nego li prošlih deset godina. Što ima od prije novih amer. nasada, veoma dobro uspjevaju.

3. Kotar Klanjec, obćina Klanjec: Prošle zime i ovoga proljeća nasadio je narod mnogo vinograda amer. lozom, mnogi pako već prijašnjih godina.

4. Kotar Varaždin, obćina Jalžabet: Na 18 rali i 418□° razdieljeno je 9800 reznika i 100 korenjaka iz varaždinskoga županijskoga i loznjaka obćine Jalžabet. Od tih je 18 rali preko 10 rali pjeskovito tlo, a ostalo tvrda ilovača. Ove su godine ključeci po vrtovih posadjeni „u školu", a samo korenjaci izravno u rigolano tlo vinogradsko, te se je nadati i boljemu uspjehu.

5. Kotar Zlatar, obćine Zlatar i Lobor: Bolji su gospodari ovoga proljeća marljivo sadili u rigolano tlo američke podloge, ponajviše riparie sauvage i portalis te vitis rupestris. Rigolalo se na 70—75 cm. dubljine. Od dva vinograda prijašnjih godina zasadjena, stoji jedan posve dobro, dočim u drugom loza žuti, čemu će biti razlog, što je tlo tvrdo i težko, a nije dovoljno rigolano.

6. Kotar Ilok, obćina Beočin: Ovoga se je proljeća iz obć. loznjaka podielilo 50—60.000 amer. loze, koju je narod svu posadio, dobivši volju za taj rad. Većinom posadiše amer. lozu na stara vinogradišta, dočim mnogi sade domaću lozu na mjestih, gdje nije nikad bilo vinograda. O uspjehu da će izvještaj sljediti u svoje doba. Ponajviše da se sadi riparia, ali kraj nje i Elvire, Jaquez i Herbemont.

7. Grad Petrovaradin. Ove je zime i proljetos znatna količina amer. korenjaka oplemenjena i posadjena. Narod sve većim marom nastoji, da svoje vinograde podigne pomoćju američke podloge, te su i oni koji su još lanjske godine sadili domaću lozu u filokserirano tlo, uvidjeli, da jim je posao i trud uzaludan. Novi se loznjaci na sve strane osnivaju.

Peronospora se ovoga proljeća vrlo rano pojavila, već s trećim listom, a da se nije mogla prekomjerno razmnožati pokraj svega obilja vlage, valja zahvaliti neobično nizkoj temperaturi. Pošto je ovoga proljeća visokom

vladom odredjeno, da se ima prisilno štrcanje obavljati u svih onih vinogradih, koje bi ta obrana mogla spasiti od posvemašnje propasti, te pošto se je već po prvi put štrcanje provelo, u koliko je vrieme dopuštalo, ima nade, da će se pustošenju peronospore koliko je moguće, stati na put.

Kano prilog poznavanju, koliko troška traži renegeracija vinograda, priobćujemo dva troškovnika iz raznih krajeva zemlje i to jedan veleč g. izvjestitelja A. Jalšovca iz Jalžabeta kotara varaždinskoga, a drugi g. izvj. Jovana Stojnića iz Mitrovice.

1. Troškovnik.

za regeneraciju 1 jutra vinograda u Jalžabetu kotara varaždinskoga.

	a) Vlastela:	b) Ini posjednici:
Godina 1894.		
1. Rigolanje 1.600□° 75 cm. duboko, 1□° po 10 nč.	for. 160.—	for. 160 —
2. Gnojenje u jame 20 vozova a 1 fr. 50 nč	„ —	„ 30.—
Ukupno	for. 160.—	for. 190.—
Godina 1894.		
1. Planiranje tla	for. 2.—	for. 2.—
2. 640 korenjaka amer. iz Štajerske 1.000 po 20 for.	„ 128 —	„ 128.—
3. 10 vozova komposta u jamice	„ 15.—	„ —
4. 6.400 kolaca po 1 novč.	„ 64.—	„ 64.—
5. Kopanje jama i sadba korenjaka	„ 24.—	„ 24.—
6. Koljenje, 10 težaka po 30 novč.	„ —	„ 3.—
7. Trokratno okapanje po 20 težaka po 30 novč.	„ 18.—	„ 18.—
8. Nabava plemenitih mladica	„ —	„ 36.—
9. Ciepljenje 6.400 komada	„ 48.—	„ 64.—
Ukupno	for 299 —	for. 339 —
Godina 1895.		
1. Rezanje	for. 2.—	for. 2.40
2. Oštrenje kolaca i koljenje, 10 težaka po 30 nč.	„ 3.—	„ 3.—
3. Vezanje 10 težaka po 20 novč., i 10 težaka po 30 novč.	„ 2.—	„ 3.—
4. Odštipanje izboja	„ 7.—	„ 7.—
5. Trokratno okapanje	„ 20 —	„ 20.—
6. Dvokratno štrcanje, galica i vapno	„ 7.—	„ 3.—
Ukupno	for. 41.—	for. 38 40
Godina 1896.		
1. 200 novih kolaca po 1 novč.	for. —	„ 2.—
2. Oštrenje staroga kolja i kolenje	„ 9.—	„ 9.—
3. Vezanje 20 težaka po 30 novč.	„ 6.—	„ 6.—
4. Trokratna kop	„ 20.—	„ 20.—
5. Trokratno štrcanje galicom i vapnom	„ 9.—	„ 4.—
Ukupno	for. 44.—	for. 41.—
Ostali troškovi:		
1. Gubitak oranice 3 godine á 20 for.	for. 60.—	for. 60.—
2. Interkalari izdatih glavnica 5%	„ 81.05	„ 81.35
Ukupno	for. 141.05	for. 141.35
Sav trošak	for. 685.05	for. 749.75

2. Troškovnik.

glavnih radnja i nabava za regeneraciju 1 jutra vinograda u području grada Mitrovica.

1. Rigolanje 1.600□° 75 cm. duboko 1□° po 10 novč.	for. 160.—
2. 7.000 ključeca, 1.000 po 10 for.	„ 70.—
3. Ciepljenje računajujuć od svake primljene loze po 4 novč.	„ 280.—
4. Sadba po 1 nč. od komada	„ 70.—
5. Nabava kolaca i prva kolitba	„ 115.—
Ukupno	for. 695.—

Doda li se k tomu trošak za potrebiti gnoj, za tiem troškovi 3-godišnjega redovitoga obradjivana i redjenja mladih nasada uz visoku nadnicu od 80 nč. do 1 for. mužkarcem, a 50 nč. ženskinjam, te napokon i interkalarni kamati, tad bi potonji taj troškovnik po jutru dosegnuo, do blizu 1000 for.

j) Voćnjaci.

Sve su voćke bez razlike ovoga proljeća vanredno bujno cvale, tako te se je bilo nadati osobito plodnoj godini. Dapače i šljive bistrice cvale su obilno i u onih krajevih, gdje su lani prerodne bile. Kako nije bilo mraza rano je voće i redovito ocvalo, odmetnuvši i preobilan plod, poimence trešnje, kajsije i breskve, te mnoge ranije cvatuće kruške i jabuke. No što je cvalo kasnije, kad su nastale vječite kiše i duvali jaki južni vjetrovi, osobito šljive bistrice, nekoje jabuke i kruške, to se je mnogo slabije, mjestimice i lošo oplodilo, a ono ploda kod šljiva bistrica, što se je bilo zametnulo, u velike se je „izrogačilo", „izjalovilo"; tako, da će po mnogih mjestih biti malo ili nimalo šljiva crnica. Od izvještaja mnogi su izticali, da su svi voćnjaci po odredbi oblasti vrlo pomnjivo otriebljeni i očišćeni od zapredaka gusjenica, drugi su pako žalili, što se po njihovu kraju slabo nastoji oko čišćenja voćnjaka. Iz nekih krajeva, gdje su se voćnjaci bili vrlo pomno čistili, stizale su česte tužbe, da se je pokazala sva sila — „dosada nevidjenih" — gusjenica, te da se od njih voće nemože braniti već težkom svakdanjom mukom. Iste su šume mjestimice patile od gusjenica, što nije ni čudo, kad nekoja gg. izvjestitelji medju: glavonjom (gubar, Schwarmspinner, Ocneria dispar), grbami malom i velikom (kl. u. gros. Winterfrostspanner, Chimatobia brumata i Hibernia defoliaria) itd. spominju izrično osim drugih prelaca i hrastovoga prelca (Processionsspinner, Cnethocampa processionea). Osim gusjenica navališe na mnogih mjestih i silni hrušti (Maikäfer, Melolontha vulgaris) na voćke da su ostajali voćnjaci, osobito šljivici, primjerice u Opatovcu kako, dodaje g. izvjestitelj, „s nemara" „goli i crni" kano usried zime.

Na svu sreću nisu bile navale gusjenica i hrušteva obćenite, nego mjestimične. Ima naime mnogo izvještaja, koji izrično naglasuju, da u njihovu kraju neima ni gusjenica ni hrušteva više nego li svake godine. Na ponuku g. izvjestitelja plaćala je obćina Kaptol kotara Požega 15 nvč. za 1 kg hrušteva, te jih se do 2 metr. centa pohvatalo i potamanilo, dočim je drugud svaki sam nastojao da si svoje voćke brani od toga napadnika, kako je mogao i znao. Kolika je navala hrušta mjestimice bila, tomu može poslužiti primjerom prijava g. izvjestitelja obćine Odra, koji da jih je lih u svojem voćnjaku za nekoliko dana uništio preko 2 vagana i tako spasio bar nešto voća. Više tužba ima s raznih strana, da već zametnuti plod šljiva šteti **„crn"**, te da će spasti. Ta crn potječe od uboda „mušice sitnije od komarca" Selandria fulvicornis Klug. Pflaumenblattwespe, koja zaleže svoja jajašca još za cvatnje u pestiće. Sve voće bilo koje mu drago, što spadne prije dobe, moralo bi se izpod stabala odstraniti i uništiti, jer se u takvom crvljivom voću razvijaju i preobrazuju ličinke raznih štetnika-insekta.

Malo je izvještaja, u kojih se nebi čitala tužba da se je i ovoga proljeća posušilo mnogo starih stabala šljivovih. ili da se list po šljivicih žuti, da su šljive chlorozne s raznih nametnika, ali samo jedan izvještaj (obćina Negoslavci-Stari Jankovci, kot. Vukovar) spominje da su branili i voćke „štrcanjem". Dočim šljivici sve to većma propadaju, pojavljuje se na više mjesta najljući zatornik jabukovih stabala „krvava uš", Schiconeura lanigera, Blutlaus, koju je već lanjske godine primjetio g. izvjestitelj obćine Gradina kotar Virovitica. Visoka je vlada izdala shodne naloge i upute, te se postarala i za najuspješnije sredstvo „lysol", da se uzmogne zapriečiti ta neočekivana nova zaraza, a gdje postoji čim prije izkorieniti.

Pokraj svih ošteta, elementarnih, životinjskih i po mikrobih ipak se može tvrditi, da je godina rodna voćem, Imenito dobro su uspjele ili uspjevaju po svud trešnje i višnje, kajsije i breskve, zatim šljive „bjelice" (Spilling), „dabinke" (jajare — Eierpflaume) „bardaklije" (Damascenerpflaume), „cibare" (Kriechenpflaume, Prunus insititia), „torgulje" (Aprikosenpflaume), „glodare" (rana plava), „zelenjare" (Reine-Claude); ali najvažnija „šljiva bistrica" ili „crnica" stoji u obće samo srednje ruke, a tek je mjestimice dobro rodna. Jabuke i kruške popriečno su dosta rodne; orasi mjestimice obilno plodni. I šuma, žir i bukvica, obećaje dobru godinu.

Pošto se voće još neprestano triebi, to se poimence o jesenskom i zimskom nemože još sada kazati, koliko će od obilna mjestimice priroda dospjeti do berbe.

k) Stoka.

Osim tri osamljena slučaja sakagije kod konja i jedne prijave prispjele još početkom ožujka da se je naime u nekih selih kotara Irig opet pojavila slinavka i šap, nije vladala koncem svibnja nikakva kužna bolest medju stokom. Ali je vrlo mnogo izvještaja stiglo, da je bilo s „metilja" (Distoma hepaticum Abildgaard, Leberegel) kvara kod ovaca, dapače i goveda i to po kotarih Gračac, Korenica, Otočac, Perušić, Glina i Križ (mjestimice do noge) pogibahu ovce, a g. izvjestitelj obćine Gradina kotara Virovitica javlja, da je dosta „blaga" poginulo s metiljavosti. „Metilj" živi u pužiću barnom Limneus minutus, Schlammschnecke neko vrieme kano parasit, zatim pliva po barah kano oklopljena ličinka (Cercaria), prilijepi se za trave, osobito neke vrsti, dok nedodje travom u koju toplokrvnu životinju, ponajčešće ovce, goveda, srne, zeceve itd. (a kadkad i u čovjeka draguščem ljekovitim, Nasturtium officinale, Brunnenkresse što no se jede kano šalata), te prodre u jetra, u kojih se razvija podpunoma u metilja, dočim životinja napokon nepogine s gnjiloće jetara, manja nakon kraćega, veća n. pr. goveda nakon duljega bolovanja, prama tomu, koliko je cercarija dospjelo u jetra. Lieka neima protiv metilja doli absolutne zabrane paše po močvarnih travnicih i napajanja blaga po kaljužinah, a tu bi zabranu jamačno laglje bilo odrediti nego li provadjati.

Od „nadama" poginulo je 13 glava ovaca (obćina Negoslavci, kot. Vukovar) i nekoliko glava goveda (obćina Novska), a od katara želudca i crievja više goveda (obćina Križ).

Sakagija da se je pojavila po kotaru virovitičkom na konjih; u Bjelovaru je bio jedan samo slučaj iste bolesti, a u Vrbici kotara Djakovo pod sumnjom sakagije bilo je 8 konja paženo i osamljeno. A gdje god je bilo samo sumnje o kakvoj kužnoj bolesti, s mjesta su se provadjali postojeći propisi.

S tri mjesta stigoše glasovi, da su i svinje bolovale, ali bez zlih posljedica, i to u jednom slučaju s ospica i „buti“ a u jednom s nepoznate bolesti.

Zanimivo je spomenuti, da imaju iz raznih krajeva: Like, Zagorja i Sriema itd. suglasne viesti, kako se ovoga proljeća neobično slabo legla perad, poimence kokoši. Od 15 jaja izleglo bi se jedva četvero petero pilića, sva su ostala jaja bila „mućki“. Uzroku se nije nijedan izvjestitelj mogao dosjetiti.

Stoka se je do paše i nove krme povoljno prehranila, izuzev virovitičku i sriemsku županiju, odakle jednom jedinom iznimkom viesti u obće glase, da je „stoka slaba“, „stoka mršava“ s nestašice ili nedostatka krme. S drugih krajeva neima više izvještaja, koji bi se tužili da je uzmanjkalo krme; a ima jih s druge strane vrlo mnogo, koji izrično navode: „blago u snazi“; krme „dosta“, krme „izobiljno“ ili krma „jeftinija“ nego u vrieme kositbe.

Ciene su blaga doduše nešto poskočile za vozno blago i muzare, ali još uvjek dosta jeftine, osobito za mesarenje. Po navodu presvietl. g. izvjestitelja obćine Maria Bistrica plaća se za „hranjene“ volove po q živo 25 for. i traži još od toga 12% popust; a i ciene žita da su vrlo slabe: 1 q kuruze 5 for.; 1 q zobi 6 for. Svinje i konji naproti da su skupi, dà preskupi, isto tako po Lici i ovce glava po 10—14 for.

l) Nadnice.

Akoprem se obradjuje posebna statistika gospodarskih nadnica po izkazih obć. poglavarstva (gled. glav. izvj. br. IV. od god. 1893 str. 35.), to će se ipak i na ovom mjestu pregledno po županijah priobćivati, kako se mienjaju poljodj. nadnice. Koliko je moguće, još ćemo jih i specificirati po raznih kategorijah radnika i raznovrstnih radnja, koje se i raznoliko plaćaju, tako da se i s te strane postupice popunjuje gradja za prosudjivanje proizvodnih troškova u pojedinih krajevih zemlje. S toga se evo i obraćamo na p. n. gg. izvjestitelje zamolbom, da nam izvole priobćivati nadnice, koje se uz hranu i bez hrane plaćaju u njihovu kraju za raznovrstni rad: poljski, vinogradarski, žetve, kositbe i vršitbe itd., razlikujući radnika prednjaka, mužkarce, ženskinje i djecu: te obazirući se i na takove prilike, u kojih se stanoviti rad obavlja „na poprieko“ u „akordu“. Gdje se naručuju radnici sa strane, neka se izvoli naznačiti, s kojih li imenito krajeva ti radnici dolaze; takve bi naznake dobro došle i za stalne na cielu godinu ili sezonu pogodjene radnike. Ako se običavaju prigodom vršitbe seljakom iznajmljivati kakvi strojevi n. pr. mlatila, tricuri i t. d., valjalo bi i tu okolnost iztaći i naznačiti, koliko li se običaje tražiti za porabu strojeva. Prigodom žetve i kositbe bila bi primjerice sgodna ovakva specifikacija nadnica: kosac, žetelac, žetelica, sakupljač, privoz, vršaj, radnik kod stroja, ini radnik ili radnica, najamnina za stroj, ciena košnje žita, djeteline ili livade po jutru od 1600□°, ako se taj rad obavlja na poprieko ili u akordu itd., u koliko je u dotičnom kraju ovaj ili onaj način žetve i kositbe u običaju. Vinogradarske radnje: rezač, radnik za koljenje, povaljivanje i grebeničanje, gnojenje, kopanje, vezenje, ciepljenje, kod berbe, „brentaš“, berač itd. Riečju za poznavanje proizvodnih prilika raznih kulturnih grana, potrebno je znati i nadnice, odnosno akordne ciene svih onih posebnih radnja, koje iziskuju bud posebne, rek bi stručne vještine, bud osobita napora, te se i bolje plaćaju, i to daleko bolje, nego li su prosječne nadnice običnoga težaka ili težakinje.

Koncem svibnja plaćale su se sljedeće nadnice po županijah:

I. Županija Lika-Krbava. 1. Obični poljski rad: 25 do 40 nvč. i hranu; 50 do 66 nvč. bez hrane.

2. Plug stoji na dan for.	1.—	uz hranu oraču i blagu; 2 for. bez hrane u kotaru	Gračac.
	1.50 do 1.66	„ „ „ „ „ — „ „ „ „	Perušić.
	2.—	„ „ „ „ „ — „ „ „ „	Otočac.
	2.— do 3.—	„ „ „ „ „ — „ „ „ „	Korenica.

3. Kotar Perušić, obćina Pazarište: Nadnica 33 novč. Hrana težačka sastoji: U jutro „palenta“ začinjena varenikom, a kasnije „kiselinom“. O podne: varivo, kiseli kupus sa suhom svinjetinom, korunom i kruhom. Na večer: tiesto (rezanci) ili varivo s kruhom i to svega obilno, da prama običaju od svega jela preostane nešto na stolu. Kosac mora se bolje hraniti, a dobije i napitak rakije ili vina uz nadnicu od 66 novč.

Nadnica ženskinjah manja je za kojih 10, 13 do 15 novč. nego li nadnica mužkaraca.

2. Županija Modruš-Rieka. 1. Obični poljski rad u kotarih:

a) Ogulin, Slunj, Vojnić i obćina Drežnica kot. Novi: mužkim 30 do 40 novč. uz hranu, 50 do 75 novč. bez hrane, ženskim 25 do 33 novč. uz hranu 50 novč. bez hrane.

b) Čabar, Delnice, Novi, Vrbovsko: mužkim 40 do 60 novč. uz hranu, 70 do 100 novč bez hrane, ženskim 40 do 50 novč. uz hranu, 60 do 70 novč. bez hrane.

c) Sušak mužkim 100 do 110 novč. uz hranu, 120 do 130 novč. bez hrane, ženskim 40 do 45 novč. uz hranu, 50 do 55 novč. bez hrane.

2. Plug, brana i sijač u kotaru Čabar na dan 3 for. 25 novč. uz petkratnu hranu obilnu i dobru, i sieno blagu, u kotaru Ogulin na dan 3 for. 50 novč. uz trokratnu hranu i sieno blagu.

3. Hrana se težačka u području bivše Krajine sastoji obično u tri obroka i to: jutrom začinjena palenta; o podne varivo kakvo, mjestimice uz meso ili slaninu, na večer kano u jutro ili o podne. Za napitak služi češće rakija nego li vino ali se nedaje redovito. Bez hrane i to dobre po mnogih mjestih se težko dobije težaka, a skoro svud je manje više oskudice na mužkoj radnoj sili, jer se je momčad razišla za radom po svietu.

3. Županija Zagreb. 1. Obični poljski rad: od 33 do 50 novč. uz hranu; od 50 do 80 novč. bez hrane. Nadnica ženskinjâ diferira jedva za 10 do 15 novč. od nadnice mužkarcem. Oskudica mužkih radnih sila osjeća se najosjetljivije po kotarih Jaska i Karlovac, a da je bilo oskudice na radnicih u obće, ima tužba i iz kotara Stubica

dolnja. Časovito porasla je nadnica mužkaraca preko 80 novč. do 110 novč. u gradu Petrinji. Po kotarih Petrinja i Kostajnica obćenit je običaj, podavati nadničarom kad se i nehrane 2 do 3 decilitra rakije (špire) u 2 do 3 obroka.

2. Nadnica koscem varijira od 60 novč. do 120 novč. uz obilna 3 do 4 obroka hrane i napitka. Na poprieko se plaćalo za jutro livade kositi i uplastiti u kotaru Sisak 3 for. 70 novč. i „aldomaš".

3. Plug, brana i sijač dodje na dan popriečno na 3 for. uz hranu oraču i blagu, a bez svega mogao se je orač dobiti na dan za 4 for. do 4 for. 50 nč.

4. Kotar Glina, obćine Klasnić i Žirovac. Nadničarska hrana uz 33 novč. u gotovu: Jutrom u 9 satih žganci s kiselinom, ili kakvo varivo; — o 2 sata po podne: varivo, obično kupus ili luk, kod imućnijih uz meso ili slaninu; večera: jestvina od brašna, salate i kiselo mlieko — svaki put kruha po volji.

4. Županija Varaždin. 1. Obični poljski rad: od 20 do 30 novč. uz hranu; od 35 do najviše 50 novč. bez hrane, tek za vrieme nagomilana rada plaćalo se je u jednoj obćini kotara Ludbrieg i do 70 novč. mužkarcu.

2. Rezač u vinogradu 30 do 40 novč. bez svega.

3. Plug, brana, sijač u kotaru Ludbrieg 2 for. uz hranu oraču i blagu; 3—4 for. bez svega; u kotaru Novimarof konjski 4 for., volovski spreg 3 for. uz hranu oraču i blagu; u kotaru Ivanec 5 for. uz obskrbu orača i blaga.

4. Hrana se daje običnim težakom u jednom do 2 obroka, riedko kad u tri obroka.

5. Županija Bjelovar-Križevci. 1. Obični poljski rad: od 30 do 50 novč. uz hranu, 60 do 70 novč. bez hrane. Samo po gradovih i mjestimice po kotaru Križevci bile su nadnice za kojih 10—15 novč. više od izkazanih.

2. Plug, brana i sijač: Kotar Križevci 3 for. na dan, a po kotaru Križ daju 8 ručnih težaka u zamjenu. Mjestimice običaje se kod niže nadnice bez hrane podavati i čaša vina.

3. Kosci se plaćaju na dan po 80 do 100 novč. i tri obroka hrane.

6. Županija Požega. 1. Obični poljski rad: 40 do 60 novč. uz hranu; 70 do 80 novč. bez hrane. Nadnica ženskinja niža je od nadnice mužkaraca samo za 10—15 novč. U doba okapanja bilo je i oskudice ili bolje stiske za težake po kotarih Pakrac, Požega i mjestimice Gradiška. U Novoj Gradiški daje se uz nadnicu od 60 do 80 novč. bez hrane mužkomu i ženskomu težaku po jedna „stara holba rakije", bez koje neće ni za veću nadnicu da rade.

2. Za jedno jutro 1600□° livade pokositi, osušiti i sadjeti u oveće plastove plaća se u kotaru Požega po prieko 4 for.

3. Plug okapač (extirpator) stoji na dan 1 for. u kotaru Brod.

7. Županija Virovitica. 1. Obični poljski rad: 40 do 50 nvč. uz hranu; 60 do 80 nvč. bez svega. Po svud je običajnije uzimati težake bez, nego li uz hranu; a nadnica ženskinja diferira za 15 do 20 nč. od nadnice mužkaraca.

2. Plug, brana i sijač se plaća po 3 for. uz obskrbu, bez obskrbe 4 do 5 for. prama vremenu u Djakovštini, dočim se dobije u kotaru Našice i za 3 for. bez svega.

3. Radnje u vinogradu: kopanje 40 novč., vezitba 50 novč., prskanje 70 novč., kolčenje 40 novč., rezanje i povaljivanje 90 novč., sve bez hrane u kotaru Našice.

4. Vlastelinstva i zakupnici u kotaru Slatina naručuju za žetvu i kositbu radnike iz željezne županije u Ugarskoj, koji dobivaju za jutro (1600□°) livade 3 for. 50 nvč., od žita i djeteline 4 for. i 5 litara vina po jutru, te u ime putnoga troška 2 for. po osobi. U kotaru našićkom dobije kosac 1 for. uz hranu na dan, a žetelica 50 novč. ili $15\frac{1}{2}$ litara žita i hranu kod vlastele.

8. Županija Sriem. 1. Obični poljski rad: 40 do 50 novč. uz hranu, 60 do 80 bez hrane; ženske u svakom slučaju za 10—20 novč manje. Riedko gdje se uzimaju radnici uz hranu. U gradu Mitrovici da su bile nadnice 100 do 150 novč. mužkarcem a ženskinjam 60 novč. bez svega.

2. Vinogradske radnje varijiraju od 120. 160 pak ća do 200 novč. Potonje najviše nadnice izkazuje izvjestitelj obćine Vukovar

J. B.

III.

Obavjest p. n. gg. stalnim gospodarskim izvjestiteljem.

Statističkomu je uredu čast, i na ovom mjestu upozoriti p. n. gg. izvjestitelje na sljedeće ustanove naredbe Njeg. Preuzvišenosti bana od 4. svibnja 1894. br. 1.661/Pr., kojimi se preinačuju rokovi za redovito izvješćivanje na crvenih i žutih dopisnicah:

„Točke 10. i 11. naredbe od 19/4. 1893. br. 967/P. promienjuju se u toliko, da se izvještaji stalnih gospodarskih izvjestitelja počam od g. 1894. neće više svakoga četvrtka slati kr. statističkomu uredu, već se izvješćivanje to uredjuje ovako:

Izvještaje o stanju pšenice, raži, ječma, zobi i napolice na crvenih dopisnicah slati će počam od mjeseca travnja, odnosno g. 1894, počam od mjeseca svibnja pa sve do početka žetve stalni gospodarski izvjestitelji prvoga i trećega četvrtka svakoga mjeseca kr. statističkomu uredu u Zagrebu.

Izvještaje pako o stanju usjeva i o gospodarskih prilikah u obće na žutih dopisnicah slati će stalni gospodarski izvjestitelji kr. statističkomu uredu:

1. U mjesecih travnju, svibnju, lipnju, srpnju, kolovozu, rujnu i listopadu prvoga i trećega četvrtka svakoga mjeseca.

2, U mjesecih siečnju, veljači, ožujku, studenom i prosincu samo jedanput na mjesec i to drugoga četvrtka svakoga mjeseca.

Razumjeva se medjutim samo po sebi, da ovimi odredbami neprestaje dužnost stalnih gospodarskih izvjestiteljah, da, sluči li se koji dogodjaj osobito važan po gospodarstvo, ovaj odmah posebnim izvještajem priobće kr. statističkomu uredu."

IV.
Dodatak imeniku

p. n. stalnih gospodarskih izvjestitelja.

(Imena u zaporci znače upravne obćine, koje čine područje dotičnoga g. stalnoga gospodarskoga izvjestitelja).

a) Odrekoše se izvješćivanja:

1. Županija **Modruš-Rieka,** kotar **Delnice**: veleč. g. Matija Cvetko. župnik i kultur. viećnik (Brod, Brod-Moravice, Skrad).
2. Županija **Zagreb,** kotar **Petrinja:** Stjepan Nakić, posjednik i kult. viećnik (Sunja); kotar **Sv. Ivan Zelina:** g. Mijo Legin, bilježnik, preselio se (Moravče).
3. Županija **Požega,** kotar **Nova Gradiška**: g. Ivan Stiasni, posjednik (Stara Gradiška).
4. Županija **Virovitica,** kotar **Miholjac dolnji:** veleč. g. Slavoje pl. Maršó, župnik (Šljivoševci).
5. Županija **Sriem,** kotar **Irig**: g. Radovan Georgijević, c. i kr. satnik, preselio se (Kamenica, Ledinci); kotar **Vukovar:** g. Miroslav Šimić, poštar i posjednik (Sotin): kotar **Županja:** g. Franjo Kutuzović, učitelj, preselio se (Babinagreda, Gundinci, Sikirevci i Šamac).

b) Novoimenovani:

1. Županija **Modruš-Rieka,** kotar **Delnice:** g. Franjo Maruzzi, učitelj, (Brod Brod-Moravice, Skrad).
2. Županija **Zagreb,** kotar **Petrinja:** veleč. g. Ivan Živoder, upravitelj župe (Sunja); kotar **Sv. Ivan Zelina:** g. Josip Šatrak, posebnik, Moravče); kotar **Pisarovina:** veleč. g. Dragutin Murat, župnik (za upr. obćinu Kupinec, koja se izlučila iz područja g. izvjestitelja Bischitza).
3. Županija **Požega,** kotar **Nova Gradiška:** g. Ivan Štajcar, bilježnik (Stara Gradiška).
4. Županija **Virovitica,** kotar **Slatina:** g. Ivan Antoš, kotarski šumar (Slatina, Sladojevci); kotar **Osjek:** gosp. Julijo Niederländer, poštar i posjednik (Sarvaš, Tenje); kotar **Miholjac dolnji:** g. Jakov Župić, vlastelinski upravitelj (Šljivoševci).
5. Županija **Sriem,** kotar **Irig:** g. Dragutin Maršić, oenolog (Kamenica, Ledinci); kotar **Vukovar**: veleč. g. Robert Thurmayer, župnik (Sotin); kotar **Županja:** g. Mijat Živković, ravn. učitelj (Babinagreda, Gundinci, Sikirevci i Šamac).

c) Umrli:

Županija **Virovitica,** kotar **Osjek:** veleč. g. Matija Velenderić, paroh (Sarvaš, Tenje); kotar **Slatina:** g. Miroslav Pollak, posjednik (Slatina).

Kr. statistički ured.

U Zagrebu 12. lipnja 1894.

Predstojnik:

Zoričić v. r.

Tiskarski zavod „Narodnih Novinah“.

GLAVNI IZVJEŠTAJI

o stanju usjeva i o gospodarskih prilikah u obće

Po izvještajih gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja

sastavlja jih i izdaje

kr. statistički ured u Zagrebu.

I.

Stanje usjeva po izvještajih od 21. lipnja 1894.

Županije (s gradovi)	Sva površina po izvidih g. 1893. u jutrih po 1.600□h.	Usjevi stoje: 1 vrlo dobro	2 iznad srednje ruke	3 srednje ruke	4 izpod srednje ruke	5 vrlo loše	Sva površina po izvidih g. 1893. u jutrih po 1.600□h.	Usjevi stoje: 1 vrlo dobro	2 iznad srednje ruke	3 srednje ruke	4 izpod srednje ruke	5 vrlo loše
		na površini od jutra						na površini od jutra				
		A. Pšenica ozima.						**E. Ječam ozimi.**				
Lika-Krbava	2,012	580	723	671	38	—	45	2	43	—	—	—
Modruš-Rieka	12.660	1.259	4.367	6.961	73	—	5.958	1.176	2.797	1.877	108	—
Zagreb	26.963	6.319	10.616	9.368	639	21	18.485	2.465	9.905	5.967	100	48
Varaždin	7.330	2.268	3.026	1.729	307	—	4.099	2.001	1.384	687	27	—
Bjelovar-Križevci	32.347	12.850	15.702	3.795	—	—	12.582	5.357	4.601	2.624	—	—
Požega	57.368	39.647	15.464	2.257	—	—	7.824	5.291	1.256	1.277	—	—
Virovitica	96.847	25.809	34.342	33.806	2.390	500	11.884	1.394	4.790	3.714	1.986	—
Sriem	135.316	15.178	63.847	55.022	566	703	22.540	2.606	9.538	9.802	359	235
Hrvatska i Slavonija	**370.843**	**103.910**	**148.087**	**113.609**	**4.013**	**1.224**	**83.417**	**20.292**	**34.314**	**25.948**	**2.580**	**283**
		B. Pšenica jara.						**F. Ječam jari.**				
Lika-Krbava	7.427	1.958	1.501	3.507	461	—	20.790	2.613	7.981	8.414	1.782	—
Modruš-Rieka	1.847	166	123	1.192	31	335	1.420	512	181	673	43	11
Zagreb	1.819	—	280	1.473	66	—	877	—	542	335	—	—
Varaždin	126	—	118	8	—	—	1.702	644	365	120	573	—
Bjelovar-Križevci	865	629	140	96	—	—	2.063	809	563	691	—	—
Požega	1.485	717	373	395	—	—	1.101	171	528	402	—	—
Virovitica	1.663	—	—	1.367	259	37	1.154	255	—	638	261	—
Sriem	30	—	—	—	30	—	3.031	4	74	2.913	40	—
Hrvatska i Slavonija	**15.262**	**3.470**	**2.535**	**8.038**	**847**	**372**	**32.138**	**5.008**	**10.234**	**14.186**	**2.699**	**11**
		C. Raž ozima.						**G. Zob.**				
Lika-Krbava	2.926	1.596	1.137	187	6	—	14.463	—	7.660	5.408	258	1.137
Modruš-Rieka	7.513	1.622	3.240	2.651	—	—	9.637	429	2.246	6 798	164	—
Zagreb	27.249	5.524	13.546	7.276	794	109	19.788	3.187	10.419	5.667	319	196
Varaždin	18.058	5.920	9.873	1.970	295	—	7.112	2.918	4.194	—	—	—
Bjelovar-Križevci	62.539	29.605	25.342	7.592	—	—	8.371	5.320	1.987	1.064	—	—
Požega	17.863	11.878	3.146	2.839	—	—	15.952	6.494	7.720	1.738	—	—
Virovitica	23.313	2.076	6.120	13.561	1.276	280	33.516	1.710	14.984	14.626	2.196	—
Sriem	4.043	50	2.885	1.078	—	30	52.149	5.031	17.354	24.595	5.129	40
Hrvatska i Slavonija	**163.504**	**58.271**	**65.289**	**37.154**	**2.371**	**419**	**160.988**	**25.089**	**66.564**	**59.896**	**8.066**	**1.373**
		D. Raž jara.						**H. Napolica ozima (suražica).**				
Lika-Krbava	2.444	678	781	965	20	—	306	128	27	151	—	—
Modruš-Rieka	657	241	—	327	81	8	333	143	162	—	28	—
Zagreb	1.097	—	373	724	—	—	260	—	123	137	—	—
Varaždin	442	29	253	160	—	—	153	—	49	104	—	—
Bjelovar-Križevci	1.419	906	257	256	—	—	156	34	122	—	—	—
Požega	1.582	106	689	787	—	—	3.712	2.795	917	—	—	—
Virovitica	774	—	—	716	58	—	19.397	2.813	7.350	7.884	1.350	—
Sriem	30	—	—	30	—	—	64.874	3.698	32.342	28.174	308	352
Hrvatska i Slavonija	**8.445**	**1.960**	**2.353**	**3.965**	**159**	**8**	**89.191**	**9.611**	**41.092**	**36.450**	**1.686**	**352**

Statistički je ured želio, da već početkom lipnja izdade prvi tabelarni pregled o stanju usjeva. Al jer mu izvještaji gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja nisu stizali u dovoljnom broju, nije bilo druge — već da se u II. glavnom izvještaju stanje usjeva u pojedinih županijah označi sa nekoliko rieči. Istom iza 21. lipnja nabralo se je izvještaja toliko, da se je po njih mogla sastaviti gornja skrižaljka.

U njoj izkazane su ukupne površine svih plodina po rezultatih izvida prošle godine 1893. Kako je naime ove godine bila zakasnila sjetva nekih jarih plodina, poimence kuruze, trebalo je obćinskim poglavarstvom do 15. lipnja produljiti rok za podnesak izkaza o porabi tla. A posljedicom tomu bijaše, da se sve do pod konac lipnja nije mogao sabrati materijal tako podpun, te bi se već za ovaj izvještaj mogli bili upotriebiti podatci o površinah obradjenih ove godine onimi plodinami, koje su predmetom izvještaja o stanju usjeva. No svakako će se već u sljedećem glavnom izvještaju pregled o stanju usjeva osnivati o površinah, što su jih ljetos izvidjeli naši izvidni organi.

Omjere li se kod svake plodine površine, izkazane u pojedinih stupcih gornje skrižaljke, o cielu površinu, što ju zaprema odnosna plodina, vidjeti će se, da od potonje po izvještajih od 21. lipnja 1894. odpada postotaka na površine, gdje je bilo stanje usjeva:

kod plodine:	vrlo dobro	iznad srednje ruke	srednje ruke	izpod srednje ruke	vrlo loše
pšenice ozime	28·02	39·93	30·64	1·08	0·33
pšenice jare	22·73	16·74	52·55	5·55	2·43
raži ozime	35·64	39 93	22·73	1·45	0·25
raži jare	23·25	27·88	46 90	1·88	0·09
ječma ozimoga	24·32	41·13	31·12	3·09	0·34
ječma jaroga	15·48	31·84	44·26	8·39	0·03
zobi	15·58	41·35	37·21	5·01	0·85
napolice suražice	10·74	46 08	40 90	1·89	0·39

Kraj svih tužba, koje su se na nepovoljno vrieme dizale s raznih strana zemlje, glase po tom pregledu izvještaji bar do 21. lipnja vrlo povoljno. Osim jedine jare pšenice, koja u našem gospodarstvu do nekojih tek krajeva i onako nezauzimlje važnijega mjesta, stoji preko polovice usjeva iznad srednje ruke. Usjeva koje bi stajali vrlo loše gotovo ni neima, a ni oni izpod srednje ruke nedosižu već samo kod ječma jaroga i zobi nešto viši postotak. Osobito je pako važno, da se po prilici jedna četvrtina pšenice ozime i jare, raži jare i ječma ozimoga te puna jedna trećina ozime raži označuje „vrlo dobrom“. Kod ječma jaroga, zobi i suražice postotni je dio usjeva „vrlo dobrih“ doduše manji, al se i kod ovih plodina postotak usjeva iznad srednje ruke diže preko 30 i 40 postotaka.

Poslje 21. lipnja biti će kiše pa i drugi nekoji uzroci, koji se napominju u II. dielu ovoga izvještaja, ponešto nahudili usjevom. Ipak se, nebude li vanrednih kakvih nepogoda, kod svih plodina, što jih obsiže gornja skrižaljka, smijemo nadati žetvi daleko boljoj od žetve srednje ruke a svakako znatno obilnijoj od žetve prošle godine 1893.

Da se o tom uvjerimo, treba samo sravniti postotne brojeve gornjega pregleda s onimi, što jih je o stanju usjeva dne 29. lipnja 1893. priobćio II. glavni izvještaj od prošle godine. Po tih brojevih, što jih ovdje da olakotimo prispodobu pretiskujemo i koji stanje usjeva prikazuju još povoljnijim nego li izvještaji od 15. lipnja 1893. iznosio je prošle godine po prilici u isto doba ljeta postotni dio usjeva:

kod plodine:	vrlo dobro	iznad srednje ruke	srednje ruke	izpod srednje ruke	vrlo loše
pšenice ozime	3·03	27·89	60·73	7·45	—
pšenice jare	6·52	25·11	52·32	10·59	0·72
raži ozime	3·27	18 65	58.64	16·41	2·27
raži jare	2·23	22·31	64·74	4·16	1·93
ječma ozimoga	10·40	22·92	44 87	17·67	2·42
ječma jaroga	11·05	29·51	51·87	5 04	1·91
zobi	8·05	18·50	38·36	22·98	10·55
napolice suražice	2·58	10·19	55·86	30·54	—

Usjevi „vrlo dobri“ nisu pod konac lipnja prošle godine iznosili većinom već samo po koji postotak a samo kod ječma ozimoga i jaroga oko 10 postotaka svih usjeva. Po ljetošnjih pako izvještajih odpada na nje samo kod suražice 10, kod jaroga ječma i zobi 15, a kod svih ostalih plodina preko 20, dielomice i preko 30 postotaka.

Isto su tako ljetos mnogo jače zastupani postotni dielovi usjeva „iznad srednje ruke“. Prošle jih je godine zapadalo po 10, po 18, a samo dielomice preko 20 postotaka, a ljetos najmanje po 16, većinom 30—40, kod ječma ozimoga, zobi i suražice pače i preko 40 postotaka. S druge strane bile su pod konac lipnja prošle godine dosta znatne površine označene s „izpod srednje ruke“. Kod tri su plodine iznosile 10—20, kod zobi i suražice 20—30 postotaka. I „vrlo su loši“ usjevi osim pšenice ozime učestvovali bar sa kojim tim postotkom, kod zobi pače sa preko 10%. Po ljetošnjih pako naznakah iznosi maksimum postotnoga diela usjeva „izpod srednje ruke“ samo 8 postotaka, a „vrlo loši“ gotovo da nisu ni zabilježeni.

Stegnemo li još „usjeve vrlo dobre“ i one „iznad srednje ruke“ u jedno te posmotrimo, koliko jih je postotaka od svih usjeva zapadalo mjeseca lipnja ove godine, koliko li pod konac lipnja godine 1893., naći ćemo, da je postotni dio svih tih usjeva iznad srednje ruke iznosio:

	1893.	1894.		1893.	1894.
kod pšenice ozime	31	68	kod ječma ozimoga	33	66
kod pšenice jare	32	40	kod ječma jaroga	41	48
kod raži ozime	22	75	kod zobi	27	57
kod raži jare	24	51	kod suražice	13	57

Rezultat je dakle prispodobe obzirom na podatke za cielu zemlju kod svake pojedine godine vanredno povoljan po god. 1894., te se njim podpuno opravdava tvrdnja, da su izgledi žetve mjeseca lipnja ove godine daleko bolji nego li što su bili prošle godine u isto doba.

Kakve su prilike u pojedinih županijah bar glede četiri najvažnije žitarice, razširene po većem dielu zemlje, razabrati će se iz postotnih brojeva sljedećega pregleda, u kojih su, da se i tuj omogući prispodoba, uvršteni takodjer brojevi za prošlu godinu (po stanju od 29. lipnja 1893.). Postotni dio iznosio je kod:

		pšenice ozime			raži ozime			ječma ozimoga			zobi		
Županije:		iznad srednje ruke	srednje ruke	izpod srednje ruke	iznad srednje ruke	srednje ruke	izpod srednje ruke	iznad srednje ruke	srednje ruke	izpod srednje ruke	iznad srednje ruke	srednje ruke	izpod srednje ruke
Lika-Krbava	1894.	65	33	2	94	6	—	100	—	—	54	37	9
	1893.	*59*	*41*	—	*83*	*17*	—	*49*	*51*	—	*22*	*75*	*3*
Modruš-Rieka	1894.	44	55	1	65	35	—	67	31	2	28	70	2
	1893.	*13*	*86*	*1*	*28*	*71*	*1*	*55*	*35*	*10*	*10*	*40*	*50*
Zagreb	1894.	63	35	2	71	26	3	67	32	1	68	29	3
	1893.	*23*	*72*	*3*	*16*	*41*	*40*	*17*	*59*	*20*	*48*	*28*	*22*
Varaždin	1894.	72	24	4	87	11	2	83	16	1	100	—	—
	1893.	*26*	*70*	*3*	*4*	*73*	*22*	*29*	*48*	*20*	*45*	*31*	*21*
Bjelovar-Križevci	1894.	89	11	—	88	12	—	79	21	—	87	13	—
	1893.	*51*	*48*	*1*	*35*	*57*	*8*	*24*	*51*	*24*	*16*	*79*	*5*
Požega	1894.	96	4	—	84	16	—	83	17	—	89	11	—
	1893.	*54*	*46*	—	*15*	*54*	*30*	*7*	*61*	*28*	*18*	*46*	*24*
Virovitica	1894.	64	33	3	34	59	7	52	31	17	49	44	7
	1893.	*13*	*81*	*5*	*4*	*77*	*19*	*2*	*52*	*46*	*19*	*37*	*44*
Sriem	1894.	59	40	1	73	26	1	55	43	2	44	47	9
	1893.	*31*	*53*	*16*	*31*	*52*	*17*	*74*	*22*	*4*	*31*	*24*	*45*
Hrvatska i Slavonija	1894.	68	31	1	75	23	2	66	31	3	57	37	6
	1893.	*31*	*61*	*7*	*22*	*59*	*18*	*33*	*45*	*20*	*27*	*38*	*33*

Pšenica ozima stoji dakle ove godine najbolje u županijah bjelovarsko-križevačkoj i požežkoj, gdje na usjeve iznad srednje ruke odpada do i preko devet desetina ciele površine. Al je i u glavnom joj području, u županijah virovitičkoj i sriemskoj najveći dio usjeva, u prvoj 64, u drugoj 59%, označen oznakom „iznad srednje ruke“. **Raž ozima** sije se najviše u županijah varaždinskoj i bjelovarsko-križevačkoj a upravo u te dvie županije najbolji su su joj izgledi žetvi. Kod **ječma ozimoga** prilike su gotovo posve jednake onim kod ozime pšenice. **Zobi** su u županijah varaždinskoj, bjelovarsko-križevačkoj i požežkoj stranom sve (u varaždinskoj) stranom sa devet desetina „iznad srednje ruke“. U virovitičkoj i sriemskoj stoji jim po prilici polovica srednje a polovica iznad srednje ruke, tako te bi se i tuj mogla polučiti žetva ako ne osobito dobra a ono bar nešto iznad srednje ruke. **Ječam jari**, koji je županiji ličko-krbavskoj glavnom plodinom, označen je ondje sa 52 postotka iznad srednje, sa 40 srednje, a sa 8 izpod srednje ruke. Bolje su ondje prilike raži jaroj, kojoj usjevi „iznad srednje ruke“ iznose 60 postotaka. Od jare pako pšenice odpada po prilici polovica na usjeve „iznad“ a polovica na usjeve „srednje ruke“. U modruško-riečkoj županiji kažu sve te tri jarine nešto slabije. **Suražica** konačno stoji: u županiji požežkoj sva „iznad srednje ruke“, a u virovitičkoj sa 52, u sriemskoj sa 56 postotaka.

Sravne li se kod pojedinih županija naznake ljetošnje s naznakami od prošle godine, kako su izkazane u gornjem pregledu, naći će se, da usjevi kod svih plodina i u svih županijah osim dvie iznimke — kod ozimoga naime ječma u županijah virovitičkoj i sriemskoj — stoje ljetos daleko bolje nego li u isto doba prošle godine. Pšenica je ozima — da spomenem kod svake plodine samo važnija joj područja — prošle godine usjeva „iznad srednje ruke“: u bjelovarsko-križevačkoj ljetos 89, lani 51; u požežkoj ljetos 96, lani 54; u virovitičkoj ljetos 64, lani samo 13; u sriemskoj ljetos 59, lani 31 postotak. Raži ozimoj bijahu prošle godine izgledi u ovo doba ljeta u obće dosta slabi. Ljetos stoje oni, kako već napomenuh, malne za devet desetina „iznad srednje ruke“ u županijah varaždinskoj, bjelovarsko-križevačkoj i požežkoj. Ječam ozimi, koji se počam od županije zagrebačke sije u znatnoj mjeri u svih županijah, kaže u županijah zagrebačkoj, varaždinskoj, bjelovarskoj i požežkoj mnogo bolje nego li lani, a u županijah virovitičkoj i sriemskoj bar su usjevi „izpod srednje ruke“ zastupani znatno manje nego li prošle godine. Kod zobi konačno neima u nijednoj županiji ni s daleka toliko usjeva, označenih oznakom „izpod srednje ruke“ koliko jih je bilo prošle godine, a najbolje stoji i ona u tri županije varaždinskoj, bjelovarsko-križevačkoj i požežkoj koje kao da će se u obće ljetos moći pohvaliti najboljom ljetinom u cieloj zemlji.

Zor.

II.

Glavni izvještaj
o gospodarskih prilikah u obće.

Od 1. do 30. lipnja 1894.

a) Vrieme.

Cieli je mjesec lipanj nestalnošću vremena nalikovao svomu predšastniku, te kao i mjesec svibanj obilovao nepogodami svake ruke. Bilo je neprestana kišarenja, kiša hodalica, salanka, vjetrova, leda, hladnih noći i jutara, magle, dapače 13. i 14. i sniega po planinah, a za ono malo vedrih dana bilo je i sparine, akoprem je i tada toplina zaostajala za popriečnom toga mjeseca. Dok je u Lici sve do Kapele od 30. svibnja pak sve do 6. lipnja duvao žestoki jug (sirocco) osobito 3., 4. i 5. bez kiše, izredaše se u isto doba po ostalom dielu zemlje žestoke salanke, koje su prosule 1. i 3. mjestimice jakim ledom, a drugdje opet poimence po iztočnijih stranah svu silu vode. Pošto su kiše cieloga mjeseca manje više bile „hodalice", uz kadkad vrlo burno gibanje zraka, to često i vrlo bliza mjesta bilježe prerazne množine oborinâ, od plohe „zaljevice" do blage kišice. Gdjekad se za isti dan iz susjedstva kaže, da niti nije palo kiše. Od 6., na mjestih od 8. lipnja nastalo je kišarenje po cijeloj zemlji i potrajalo sve do 15., 16. lipnja, izprekidano malo kojim vedrim i toplijim danom; od 12.—14. bijahu kiše hladne, tako da je 13. po Velebitu i viših vrhuncih gorskoga kotara bilo sniega i mraza. Izmedju 20./21. i 25./26. sljedio je najdulji niz liepih i toplijih dana, da ga opet zamjeni kišarenje, salanke i olujine malom iznimkom sve do pod konac mjeseca. Niti u sriemskoj ravnici nije najviša temperatura sve do 21. nadmašivala 20°C, a osrednja temperatura cieloga mjeseca znatno je niža bila od normalne. Množinom oborina zaostaje dosta daleko iztok prama zapadu. U Bjelovaru je do 21. palo 44·8 mm., u Osjeku kojih 38 mm. vode. Tuče je bilo 1., 3., 8., 9. 13., 14., 21. i 26., na vrlo mnogih mjestih a nije manjkalo ni „bujica", ni ošteta sa silnoga vjetra, pak smo žalibože prisiljeni spomenuti sve te nesgode i ovaj put pod posebnim naslovom.

b) Elementarne oštete sa poplavâ, bujicâ, vihora i tuče.

1. dne 1. lipnja, a) kotar Ogulin u istoimenoj občini potukla je tuča vitunjska polja pod Klekom; b) kotar Delnice, občina Brod na Kupi, uz kišu bilo je mjestimice i tuče, štete neznatne; c) kotar Mitrovica, občina Mangjelos, po briegovih i dolovih počinila mnogo štete nagla kiša, kano prolom oblaka.

2. dne 3. lipnja, a) kotar Dugoselo, 1. občina Brckovljani: 20 časova trajala tuča, krupna poput divjega kostanja totalno uništila svu ljetinu u obsegu ciele občine, tako da su se morali svi usjevi pokositi, i ista trava po livadah, jer je i ona u zemlju zatučena bila. Jedini korun mogao bi se povratiti. I sve je voće uništeno, granje izprekidano,a ni od povrtelja nemože biti nikakve koristi. Žalost i bieda, da su neopisive; osigurano nije ništa bilo; 2. občina Dugoselo: u poreznih občinah Prozorje, Andrilovec, Ježevo i Trebovec uništeni su zimski usjevi tako tučom, da su većinom pokošeni i preorani. I livadam nanesena je ogromna šteta, jer je trava velikom kišom u zemlju zabita; b) kotar Velika Gorica, 1. po viesti g. odranskoga izvjestitelja potučeni su oko Markuševca i Šišljakovine vinogradi i usjevi hametom; mnogi su pokosili potučenu strn, preorali i većinom prosom posijali; 2. občina Orle, u selih Bukevje i Sop, uz strašni pljusak i silni vihor vrlo krupna, ali srećom oriedka tuča izčihala kuruzu i povrtelje, ali vihor i zaljevica užasno povaljaše najbolja žita tako, da se nemogu više pridignuti, te će biti s toga velike štete; c) kotar Petrinja občina Sunja, okolica nastradala je s tuče, vihora i nagle kiše dosta znatno; d) kotar Sisak, 1. občina Topolovac: mjesto Lukavec dne 26. svibnja, a mjesto Prelošćica dne 3. lipnja nastradala su s tuče, ali još većma sa plajde i vjetra, osobito su povaljane bujnije pšenice, koje se nemogu više uzpraviti; 2. občina Palanjek: led je nešto oštetio kuruze, jače po kuruzi posadjeni grah, koji se neće moći popraviti kano kuruze; vrlo krupni led prošao je šumom, takozvanimi pašnjaci, koje je tako izmlatio, da se blago moralo više dana hraniti kod kuće; 3) občina Martinska ves: tuča i ploha počinila je znatne štete na svih plodinah, osobito na pšenici, lanu i konoplji; okljaštrena kuruza mogla bi se oporaviti; e) kotar Sv. Ivan Zelina, občina Sv. Ivan Zelina: vihor, pljuskavica i tuča izmlatili su usjeve u Sv. Ivanu, Psjarjevu gornjem, Hrnjancu, Bunjaku, Sv. Nikoli Zelina dolnja i Sv. Heleni tako žestoko, da se do 9. lipnja nisu podigli: pšenica, raž i ozimi ječam, dočim jari ječam i zob nisu toliko štetovali. Livade su sve zamuljene, konoplje su odplivale, vrtovi razrovani, voće, što je ostalo po stablih, sve je natučeno; f) kotar Vrginmost, občina Bović: tuča je mjestimice sasvim, mjestimice dielomice uništila zimske usjeve, a svi su bujniji manje više polegli s nagle kiše i jakih vjetrova; g) kotar Ivanec, u jednom dielu občine Bednja tuča oštetila; usjeve; h) kotar Zlatar, občine Mače, Mihovljan, Lobor i Zlatar, SW prama SE poharala je tuča, krupna kano orah, mjestimice suha bez kiše, u 12 do 20 minuta sve usjeve mjesta: Petrova gora, Peršaves, Lobor, Zlatar do Konjšćine, srećom dosta uzkim pojasom. Mjestimice uništeni su usjevi posve, mjestimice u velike, kako je gdje zahvatila, najjače oko Lobora. Dok je primjerice u Zlataru tuča harala, nije u susjednom selu Lovrečanu ni kiše bilo. Najgore je prošao ječam, jer je bio već puna zrna i konoplja, od koje nije preostalo ništa do kratkih strčaka, kuruza je takodjer nastradala, ali gore i potrajnije svakako grah i buče posijane po kuruzi. I sva ostala strn bje silno povaljana i polamana, u velike su oštećeni vrtovi, voćnjaci, po imence i novo nasadjeni vinogradi zlatarski, s kojih je bujica odronila rigolanu zemlju, a tuča sve mladice polamala. Šteta nedogledna.

3. dne 8. lipnja, a) kotar Ilok: krupan i gust led u cieloj občini poimence u selih Sviloš i Grabovci, svim usjevom nanio štete, do 50%, kuruza još veoma mlada i malena, da se može posve oporaviti; 2. občina Čerević: žito uz šumu vrlo znatno tučom oštećeno, i kuruza je dosta osakaćena; 3. občina Beočin: oko 4h udario tako jak led, da je potukao: žito, zob, ječam, kuruzu, sve voće i baštanske plodine, te pučanstvo nezna kako će dočekati zimu. Ono što je bilo učinjeno za regeneraciju vinograda: loznjak američke loze, divje i kalamljene, i ono nešto preostale domaće loze, sve je u „mlevu" potučeno, te će se sada opet sve na novo morati saditi; 4. občina Ilok: pšenica, ječam i zob potučeno je tučom tako, da mjestimice niti sjeme uhvatiti neće, dočim je mjestimice prošao led bez štete; b) kotar Irig, občina Kamenica: tuča poput lješnjaka od W prama E, potukla vinograde, kuruze, pasulj i „bostane" (lubenice i dinje), šteta najmanje 40%. Sve prozore prama W polupalo; c) kotar Vukovar, 1. obine Benak, Negoslavci i Stari Jankovci: led, krupan poput golubjega jajeta, mjestimice i krupniji te raznoga oblika počinio je goleme štete na svem. Ječam je sav olupao, te mnogi neće dobiti ni sjemena. Pšenice je najviše olupano u Starih Jankovcih, u Petrovcih, Berku i u Negoslavcih, dočim je u Svinjarevcih samo ona pšenica uništena, što je posijana po nekdašnjih livadah, budući u žitnom hataru toga mjesta ni kiše nije bilo. Osim u Petrovcih pojednako su po svih selih stradali: ječmovi, grahorice i zobovi. I kuruze su silno

izčehane i vrlo izpresjecane, jer je led zahvatio osobito hatare kuruzne, ali se gospodari nadaju, da će se kuruze ipak oporaviti. Šteta bi bila mnogo manja, da nije po kuruznih hatarih bilo toliko inih usjeva: pšenice, ječma, zobi i grahorice, kojim neima oporavka. Vinogradi u Starih Jankovcih svi su posve uništeni, osim nekojih u blizini sela, dočim je samo polovica vinograda sela Svinjarevci i Berka hametom potučena, a druga polovica ostala je posve netaknuta. Žalostno je, što je od potučenih usjeva vrlo malo osigurano, pak će šteta biti tim osjetljivija po ratare, što su s prošlogodišnje nerodice dosta već stradali; 2. obćina Opatovac, s tuče ima štete na: pšenici u polovicu; ječmu do $^3/_4$, zobi i kuruze mogu se još oporaviti; neki su vinogradi u polak, drugi posve potučeni i na više godina oslabljeni; 3. obćina Čakovci: u Mikluševcih jedan dio vinogradâ u polak potučen; ječam s trećine; pšenica s petine; konoplja je mjestimice sasvim uništena, mjestimice s polovice; zobovi s četvrtine; voće i vrtovi oštećeni su s polovice priroda. U Tombojevcih ima u jednom dielu usjeva štete do 20%; d) grad Petrovaradin: krupna tuča, koja je potrajala 8 do 10 minuta, uništila je mjestimice žitarice, posvud jih znatno oštetila, kuruzu znatno izrešetala, ali bi se opet mogla pomoći. Zlo su prošli zeleno ciepljeni nasadi vinograda, jer je većina ciepova polomljena ili znatno osakaćena, a prirod vinograda, koji su bili liepo ponjeli u velike je smanjen; d) kotar Zemun, obćina Kupinovo: led je počinio nešto štete, ponajviše u Ašanji i Obrežu; e) kotar Požega, obćina Jakšić: jedan dio obćine ledom smjera od NW prama SE uz silni vjetar žestoko potučen.

4. dne 9. lipnja, kotar Novi, obćina Drežnica: uz silni pljusak palo je i tuče, nu mnogo je više štete po njivah s poplave nego li s leda.

5. dne 13. lipnja, a) grad Sisak: tuča pomješana kišom, nije mnogo štete nanjela, ali tim više povaljao vjetar usjeve, koji se neće u tom stadiju dozrievanja pridignuti; b) kotar Zlatar, obćina Zlatar: tuča je zahvatila $^1/_2$ sata južno od Zlatara, dielomice porez. obćine Zlatar, Lovrečan i Veleškovec te oštetila sve plodine ponajviše zimske usjeve, jer su povaljani, slama izlomljena, pak zrno neće moći dozrieti.

6. dne 14. lipnja, a) kotar Lapac dolnji, obćina Srb: tuča je pomlatila nešto malo zaselak Nad-Urljaj, gornji Srb, Kupinovo i Kaldrmu; b) kotar Gračac, 1. obćina Gračac: tuča je po nekih mjestih izpod Velebita naniela nešto štete kuruzi i konoplji; 2. obć. Bruvno: silna kiša sa krûpom, tako utukoše usjeve u zemlju, da će uz najpovoljniji oporavak jedva s polovice od njih kakove koristi biti.

7. dne 21. lipnja, a) kotar Bjelovar, obćina Trojstvo: po nekih selih nastradalo je ponajviše voće, manje strn s tuče, koja nije preko 2 minute trajala, više ima kvara na žitu s jaka vjetra i zaljevica kiša, jer su baš najbujnija povaljana; b) kotar Krapina, obćina Zabok: tuča potrajala 2 minute, nanjela je mnogo štete novim nasadom vinograda i ciepovom amer. loze, pak konoplji.

8. dne 26. lipnja, kotar Sv. Ivan Zelina, a) obćina Kašina: u poreznoj obćini Blaguša i jednom dielu por. obćine Vurnovec ima znatne štete s tuče; b) obćina Moravče: cieloj poreznoj obćini Glavnica t. j. selom Glavnica, Jesenovec potučeni su svi usjevi i vinogradi hametom; por. obćina Adamovec usjevi i vinogradi u $^2/_3$; poreznih obćina Laktec i Lužan u isto toliko usjevi; bujica je u poreznih obćinah Glavnica, Adamovec i Blažkovec pomuljila livade, te osim toga odplavila mekotu s bregovitih oranica. U selih Adamovec i Glavnica slomila je olujina i svu silu voćnih stabala. Već 12. svibnja bila je potukla tuča čitavu poreznu obćinu Blažkovec i to vinograde hametom, a usjeve u dobre dvie trećine priroda.

9. dne 17. svibnja, kotar Ruma, obćina Indjija, kako g. izvjestitelj naknadno javlja, pokrhala je tuča nekoliko stotina jutara raznih usjeva, nu poslje su se dosta dobro oporavili, te neće biti šteta izvanredno velika.

Pregled mjesta i obćina oštećenih elementarnimi nepogodami.

Upravni kotari, gradovi	Upravne obćine	Oštećena mjesta: (††) hametice; (†) znatna šteta; bez znaka manja šteta
	1. Županija Lika-Krbava.	
1. Gračac	Bruvno, Gračac	mjesta izpod Velebita kuruza i konoplja †; neka mjesta obćine Bruvno ††; druga † s bujice.
2. Lapac dolnji	Srb	nad Urljaj; gornji Srb; Kupinovo i Kaldrma.
	2. Županija Modruš-Rieka.	
1. Delnice	Brod na Kupi	mjestimice.
2. Novi	Drežnica	Drežnica † više s bujice nego li tuče.
3. Ogulin	Ogulin	Vitunjsko polje †.
	3. Županija Zagreb.	
1. Dugoselo	Brckovljan, Dugoselo	Ciela obćina Brckovlja ††; porezne obćine Prozorje, Andrilovec, Ježevo i Trebovec sve četiri ††.
2. Velika Gorica	Velika Gorica, Orle	Markuševec i Šišljakovina ††; Bukevje i Sop †.
3. Petrinja	Sunja	okolica mjesta Sunje †.
4. Sisak	Topolovac, Palanjek, Martinska ves	Lukavec i Prelošćica oba †; Palanjek †; Martinska ves †, po svuda veća šteta sa zaljevice i vihora nego li sa tuče.
5. Sisak grad	Sisak grad	više štete s vjetra, nego s tuče.
6. Sv. Ivan Zelina	Sv. Ivan Zelina, Kašina i Moravče	Sv. Ivan, Psjarjevo gornje, Hrnjanec, Bunjak, Sv. Nikola Zelina dolnja i Sv. Helena, svuda † do ††; Blaguša i dielomice Vurnovec †; Glavnica i Jesenovec usjevi i vinogadi ††; Adamovec, Latkovec i Lužan skoro †† (66%); Blaškovec vinogradi †† usjevi 66%.
7. Vrginmost	Bović	u obće †, a samo mjestimice ††.
	4. Županija Varaždin.	
1. Ivanec	Bednja	u jednom dielu obćine †.
2. Krapina	Zabok	vinogradi, osobito ciepovi †.
3. Zlatar	Mače, Mihovljan, Lobor, Zlatar	Petrova gora, Peršaves, Lobor, Zlatar, uzkim pojasom, mjestimice ††; mjestimice †; Lovrečan i Veleškovec †.
	5. Županija Bjelovar-Križevci.	
1. Bjelovar	Trojstvo	mjestimice †, ali više s vjetra i zaljevice, nego li s leda.
	6. Županija Požega.	
1. Požega	Jakšić	jedan dio obćine †.

Upravni kotari, gradovi	Upravne obćine	Oštećena mjesta: (††) hametice; (†) znatna šteta; bez znaka manja šteta
	7. Županija Sriem.	
1. Ilok	Susek, Čerević, Beočin, Ilok	Susek, Sviloš i Grabovo †; Čerević žita uz šumu †; Beočin vinogradi ††, i usjevi većim dielom ††; manjim † voće te „bostani" ††; Ilok mjestimice ††.
2. Irig	Kamenica	Kamenica † do 40 /...
3. Mitrovica	Mangjelos	Mangjelos, s bujice †.
4. Vukovar	Berak, Negoslavci, Stari Jankovi, Opatovac, Čakovci	Berak, Petrovci, Negoslavci, Svinjarevci, Stari Jankovci, Opatovac, Tompojevci mjestimice mnogi usjevi, poimence ječam ††, isto tako i vinogradi, svagdje štete od 20% do preko 60%.
5. Petrovaradin	Petrovaradin	na svem, poimence na vinogradih †.
6. Zemun	Kupinovo	Ašanja i Obrež.
7. Ruma	Indjija	Indjija.

c) Gospodarske radnje.

Uz vrlo nesgodno, promienljivo vrieme, nagomilalo se ovoga mjeseca svakovrstnih radnja, jedna neodklonivija od druge. Okapanja i ogrtanja po vrtovih, poljih i vinogradih, presadjivanje povrtelja, sijanje crnih žita, štrcanje vinograda, kositba sijanih krmiva i livada, čupanje lana, te žetva ječmova, pak po Sriemu i pšenice ozime, sve se to moralo, bilo započimati, bilo nastavljati, u nekoliko ljepših dana. Nije stoga ni čudo, što se gotovo svaki izvještaj tuži, kako su se gospodarske radnje obavljale jagmice uz težku muku, veći trošak i koliko je odkos krme i žita, zatečen zaljevicami, izgubio od svoje kakvoće. Razumjeva se, da se je uz takve prilike po svih stranah tražilo više radne sile, nego li što se nudjalo za posao, te da je kadšto bilo i osjetljive oskudice radnika. Na svu sreću često su i jaki vjetrovi naglo susili zemlju, te su se većinom mogle i gospodarske radnje nastavljati i obavljati, čim bi kiše prestale.

d) Stanje usjeva koncem lipnja.

Kakvo je bilo dne 21. lipnja stanje ozime i jare pšenice, raži i ječma te zobi i suražice i to na stablici, izkazuje se po naznakah gg. izvjestitelja u prvom dielu ovih izvještaja. Da li će i u koliko odgovarati i „sipanje" raznih žitarica njihovu izgledu na strnici, pokazati će istom vršitba, koja nije nego jedva ovdje ondje kojim vršajem ječma odpočela. Ponapose još je danas posve neizvjestno koliko li će djelovati na kvalitet i kvantitet ozimih usjeva činjenica ta, što su mnogi bujni usjevi kako se tuže sa svih strana, vjetrom i naglimi kišami povaljani. Manje ima razloga bojazni, da bi bilo znatnijih ošteta s hrdje i snieti, a ni životinjski štetnici, poimence: Cecidomyia destructor i Zabrus gibbus, jedva da će u cielosti obaliti prirod žitarica. Koliko se dosele znade, takove su se oštete pojavljivale samo na nekojih mjestih i na razmjerno malenih površinah, pak jih netreba tuj ni poimence navoditi.

Kuruzi nije ugadjalo hladno i kišovito vrieme; mnogo je bilo tužba, da kasnija, po nižih položajih „žuti" i da slabo napreduje. No pošto je u zadnjoj trećini lipnja bilo i toplijih dana bez oborina, nestajalo je i žutice, te je i mladja kuruza iza motike uznapredovala. Ranije podnašale su bolje nepovoljno vrieme, te jih većina izvještaja u velike hvali. Pod konac mjeseca bilo jih dapače, koje su počele i klasati, i bile u podpunom naponu razvitka. Po Sriemu i djelomice po virovitičkoj županiji, gdje se sbog suše vrlo kasno sijala kuruza i ove će godine kasno dozrievati, te će mnogo ovisiti o jesenskom vremenu.

Proso i heljda istom su posijane, a ostale „biele žitarice" i smjese, „karišik" u dobrom su stanju po Lici i drugdje gdje se siju.

e) Sočivice i okopavine.

Po suglasnih viestih svih izvještaja napreduju sočivice i okopavine vrlo ljepo. Samo se množaju glasovi, da se počimlju na korunu i gdje gdje na grahu opažati dotične peronospore, korun da mjestimice štrcaju raztopinom modre galice i vapna.

Kupus se je ovoga mjeseca presadjivao, a tomu su radu pogodovale česte kiše. S ostalim povrteljem svaki je gotovo izvjestitelj zadovoljan; tek se po koji taj žali na „vrlca" da šteti poimence korun.

Krmna blitva, koje se ipak malo sije i sadi, ljepo se je razvila uz obilnu vlagu; samo ju je bilo težko za dobe braniti od korova, s kojega je u prvom razvitku toli osjetljiva.

f) Trgovinsko bilje.

Lan se pod konac mjeseca „čupao", a prirodom su skoro svi izvještaji vanredno zadovoljni u svakom pogledu. Konoplje, gdje jih nisu vjetrovi povaljali ili tuča izpresjecala takodjer su u povoljnom razvitku.

Repica ozima, oštećena medarom promienljivim, Meligethes aeneus, već je pospremljena, te nije nimalo zadovoljila gospodarâ. Jedva je po koji dobio 5 q zrna po katast. jutru, te popriečni prirod za cielo područje na kojem se sije, jedva će doseći 4 q priroda dosta lagane robe.

Jare repice nije spomenuo nijedan izvještaj.

O cikoriji stigoše iz varaždinskoga, bjelovarskoga i pisarovačkoga kotara povoljnije viesti. Vlažno joj vrieme ugadjaše, te se dobro razvija, a biti će, da je tuj za dobe posijana bolje nikla, nego li u zagrebačkom i karlovačkom

kotaru, odkud su ponapose dosele stizali nepovoljniji glasovi. Mak spominju tek dva izvještaja povoljno; o hmelju i duhanu neima ni spomena.

g) Krmno bilje, livade i pašnjaci.

Prva kositba krmnoga sijanoga bilja skoro je po cieloj zemlji do konca lipnja već obavljena bila. Livade su osim Like i gdjekojih drugih mjesta takodjer sve bile pospremljene u pravilu vrlo težkom mukom, jer malo je koji gospodar bio tako sretan, da mu ne bi bila koja ta kiša nakvasila odkos. Po svud ima više krme nego li lanjske godine, u mnogom kraju i do dva puta više; samo u Sriemu i velikom dielu virovitičke županije, nije prirod djetelina i livada, prem veći od lanjskoga zadovoljio gospodarâ. Tuj su bile s lanjske suše proredjene djeteline na sušnom proljeću slabo napredovale, te je prvi odkos jedva 4—6 q, ili još manje ondje krme dao, dočim se po ostalih krajevih domovine nakosilo 14—16 q, mjestimice i više djetelinskoga siena. Još je slabiji bio po istočnih stranah prirod livada, kojim su proljetne kiše prekasno došle. Odanle neima nijednoga izvještaja koji bi se hvalio prirodom livada. Po 3—4 q po slavonsk. jutru bili su ondje najbolji odkosi, dočim su drugdje imali s livada 10—14 i više q priroda po katast. jutru. Livade ocjedne, višega položaja mnogo su plodnije bile, nego li livade neocjedne po udolicah, gdje je s čestih hladnih kiša bud voda ležala, bud tlo bilo vlagom presićeno, te trave nisu mogle napredovati. Da su te kiše za vremena kositbe mnogo krme na odkosih izplâkale, te da se s livada potočara uvezlo i dosta manje više muljna siena, nije nuždno izticati. Pošto ovoga proljeća iz Sriema i virovitičke županije nije bilo tužba kano lani, da bi gdje Lema menalopa u velike oštećivala grahorice, to će prirod ove najglavnije krmne biljke tih krajeva za cielo odkloniti barem oskudicu krme, ako je i ne bude u obilju.

h) Vinogradi.

Stari vinogradi, koji su ostali poštedjeni od filoksere i obranjeni od peronospore, a isto tako i mladi nasadi većinom se pokazaše ljepo plodnimi, ali koliko će od tih zametaka do berbe ostati, nije moguće ovaj par ni naslućivati, jer su hladne česte kiše zatekle lozu u najljepšem cvietu, a za čestih kiša slabo se oplodjuju nježni cvietci vinove loze, te se mnoge vrsti poslje cvatnje posvema ospu, tako da neostane ni jagodice. Do sada stigla su samo dva glasa, da su se već zametci sasma osuli, te grozdića da je posve nestalo, a možda je opravdana bojazan, da te tužbe neće ostati osamljene. Svigdje, gdje još ima nade, da bi se trsje moglo još spasiti od peronospore, štrcalo se je poznatom smjesom rastopljene modre galice i vapna, i to većinom usljed naloga oblasti. Samo se mnogi izvjestitelji žale, što su se seljaci proti volji laćali toga posla, te ga tako površno obavljali, da je uspjeh tim dvojbeniji, što su česte kiše prebrzo izpirale nehajno škropljenu lozu. Jedan pako g. izvjestitelj iz ravne Podravine mnije, da bi se prvo škropljenje imalo bilo prije obavljati nego li koncem svibnja, kako je to bilo po oblasti odredjeno, jer da se je bila peronospora rano pojavila i prilično razmnožila do prvoga prskanja. Kišarenje znatno je otegoćivalo i zavlačilo vinogradarske radnje, poimence prskanje i ciepljenje. Ipak se je marljivo ciepilo po kotarih: Stubica (obć. Stubica gornja i Bistra); Klanjec (Klanjec); Krapina (Gjurmanec, Krapina, Sv. Križ, Zabok); Ludbrieg (Martijanec); Zlatar (Zlatar, Lobor); vrlo mnogo u okolici grada Zagreba i po kotaru zagrebačkom, a bez dvojbe i po sriemskih kotarih kano i gradu Petrovaradinu, za koji ističe g. izvjestitelj, da se je mnogo toga na zeleno ciepilo, napustivši dosele rabljeni pamuk za vezanje ciepova, i služeći se izključivo gumielestičnimi povezicami. Ciepilo se većinom spajanjem, ali i razciepom, i to vrlo dobrim uspjehom, jer se primilo do 90%, a bilo bi se još više primilo, da nije bilo toli kišovito i dosta hladno vrieme. Samo se jedan izvjestitelj (Gjurmanec) tuži, da su se namjerili na loše povezice gumielastične, koje su za kišarenja pucale, te tako nešto dobar uspjeh umanjile. Da se izbjegne osjetljivu gubitku s pucanja elastičnih povezica rabe se u najnovije doba protkane gumielastične povezice, kakovimi se običaju u dućanih povezivati zamotci itd., te mogu i po dvie, tri godine služiti za povezivanje ciepova zeleno ciepljenih. Gdje već neima domaće loze, tud je bilo vrlo težko nabavljati i nasmagati zelenih kalamka, višeputa iz daleka, te više g. izvjestitelja izrazuju bojazan, da bi netom započeti rad oko renegeracije mogao zapeti s nestašice plemenitih zelenih šibica, koje se ne bi mogle iz udaljenijih krajeva nabavljati u potrebitoj količini. Tečaji za ciepljenje amer. loze obdržavali su se zimus za suho, a ljetos za zeleno ciepljenje ne samo na gospod. zavodu u Križevcih i na pokušalištih gospodarskih družtava, već su i mnoge podružnice gospodarskih družtava počele takve tečaje priredjivati, da se poukom odgoji dovoljan broj domaćih ciepljenju vještih ruku. Za takav tečaj u Križevcih zadovoljstvom javlja veleč. g. izvjestitelj u Vel. Ravnu „da je nadošlo ljetos mnogo ljudi svake dobe“.

Dok se jedni izvještaji nemogu dosta nahvaliti svojimi američkimi nasadi, kako jim liepo i bujno napreduju i ciepovi obiluju plodom, imamo danas zabilježiti drugu nepovoljnu viest, g. izvjest. obćine sv. Ivana na Zelini koji javlja ovako: „Amerikanci ove godine zasadjeni nisu požutjeli, dočim su stariji u većem obsegu požutjeli. Na domaćoj lozi se neopaža žutice, pa i peronospori bolje odoljeva nego li američka“. Pošto smo imali sgode zabilježiti tužbu g. izvjest. obćine Kašina istoga kotara, da su tamo sadili seljaci uzprkos svakoga odgovaranja amer. lozu na bielu krečevitu tlu, to bi mogla biti i u sv. Ivanu uzrok žutici krečevita zdravica tla u koju je doprlo žilje starije amer. loze.

Po viesti g. izvjest. u Zlataru chlorozni su najjače nasadi Riparije sauvage ciepljeni i neciepljeni, dočim da se chloroza neopaža na nekoliko eksemplara Vitis Solonis, što no jih ima medju riparijom.

O samoj izarazi peronosporom vrlo su različite viesti. Ima dosta vinogorja, gdje se do konca lipnja nije opazilo ni traga peronospori, dočim su drugud nasadi već za rana, do polovice svibnja dosta jako zaraženi bili. Ipak se je malom iznimkom prskanje po svud obavljalo, te ako se prama potrebi i po treći put obavi, moglo bi se mjestimice i obilnoj berbi nadati. Od kolike su štete i neprilike te razne peronospore postale gotovo po cielo gospodarstvo, neka su primjerom rieči veleč. g. izvjestitelja jalžabetskoga: „Peronospore ima svagdje, na voćkah, korunu, djeteli, da

isto grmovje, divje i pitomo nije poštedjeno. Žalostno, ali istina. Ta i murve su požutjele, i ribiz s peronospore. Bez kakve strcaljke i bordoležke juhe nikud nikamo!" No jedva se je obćenito organizovala obrana proti peronospori, ima već po jedan glas iz kotara: Klanjec, Krapina, Zlatar i Zagreb, da se pojavila druga bolest na trsju: „crni rak", anthracosa, prouzročena gljivicom, zvanom Sphaceloma ampelinum de By (Asteroma viniperda Thümen); za sada doduše samo sporadično, ali dosta je i to, ako se pomisli da se razšiljanjem kalamka za godinu dana može raznieti na sve strane, na što neka su vinogradari za dobe upozoreni. Dosada se uspješno brane protiv anthracose tiem, da se napadnuti dielovi trsa obrežu i spale, a ostatak čokota izpere 50% raztopinom zelene galice (Ferro sulfatom = $Fe\ SO_4 + 7\ H_2O$).

Nove zaraze filokserom prijavljene su dvie: Osjek gornji grad i obćina Sotin kotara Vukovar, a bit će jih i drugud. Osobito rapidno se razširuje i uništuje vinograde po obćini Martijanec kotara Ludbrieg, kako se tuži g. izvjestitelj te obćine.

Napokon kano prilog podatkom o regeneraciji dodajemo ove dvije viesti:

1. Kotar Vojnić, obćine Krstinja i Krnjak: Proljetos je posadjeno u te dvie obćine 4000 američke loze za matičnjake, a darovala jih je vis. zemaljska vlada.

2. Kotar Klanjec, obćina Klanjec. Gosp. izvjestitelj nadopunjujuć svoj prvašnji izvještaj (gl. izvj. II. g. 1894. str. 37.) priobćuje da se je do 60 jutara rigolalo i posadilo amer. lozom.

Vriedno je još zabilježiti, što piše veleč. g. kutjevački izvjestitelj o svojem dne 26. svibnja hametom potučenom vinogradu dne 20. lipnja: „Moj poslje tuče na novo obrezani vinograd bujno se omladjuje". Mnogi bo vinogradari prepuštaju samom sebi svoje osakaćeno trsje, te jim vinogradi trebaju i 2—3 godine dok se iole oporave.

i) Voćnjaci.

Rano voće trešnje i višnje, te rane kruške petrovače, od kojih je u pravilu bilo „više nego lista" već je potrošeno i raspačano, i dalo žiteljstvu u blizini gradova i većih mjesta liepi prihod. Gdje nije bilo tuče, triebi se doduše ostalo voće, ali ga mjestimice ostaje još uvjek izobilje, tako da se po mnogih mjestih i granje lama pod teretom božjega dara. Kako to kod voća obično biva, tako je i ove godine vrlo nejednako urodilo i po pojedinih obćinah, te bismo morali sve selo po selo navadjati, kad bismo htjeli naznačiti, gdje je rodno i prerodno, a gdje ga opet neima, nego malo ili baš nimalo.

Valja dakle da samo naglasimo, kako je ova godina po svih stranah manje više rodna voćem svake ruke, gdje se u obće u znatnijoj mjeri voćke revno goje. Gdje je pako po inače rodnih voćnjacih jače tuče bilo, odanle stižu prijave da ozledjeno voće na toplijem vremenu jako pada, te će ga malo do berbe ostati na stablih. Sa stranah, po kojih su većinom s nedovoljna mara harale gusjenice, javljaju izvještaji, da je hladno kišarenje gusjenice nagnalo na brzo zapredanje, te da bi se stoga mogle ako ne posve, a ono znatno utrti.

O najvažnijoj našoj voćki, o šljivi bistrici, stižu na žalost i iz onih stranah nepovoljni glasovi, s kojih dosele nije bilo tolikih tužba, da šljivova stabla boluju na chlorozi, da list i plod pada, a stabla da ginu. O tom pojavu, o kojem se najviše lanjske godine javljalo iz Slavonije, velikoga diela zagrebačke županije, te sporadično iz drugih krajeva, množe se sad tužbe takodjer iz županije varaždinske.

j) Stoka.

Akoprem medju blagom nevladaju kužne bolesti, te je zdravstveno stanje u cielom povoljno, to je ipak ovoga mjeseca stiglo više prijava nego li dosele, da se kod blaga opažaju razne bolesti, u četiri slučaja da je bilo i „bedrenice" kod goveda, u dva „sakagije" kod konja te „gronice" kod krmadi, dočim su u ostalih slučajevih goveda bez zlih posljedica časovito bolovala na „papcih", koji bi se ognojili, pa kad kad i odpali, ali uz tu bolest, da nije bilo „slinavke", pak s toga mniju neki izvjestitelji da nije ta bolest na papcih bila šap. Od „bedrenice" poginulo je nekoliko glava na po jednom mjestu po kotarih Otočac, Karlovac, Bjelovar i Djakovo. Na nogu ili „papcih" bilo je boletice bez propadanja mjestimice po kotarih: Petrinja, Požega i Djakovo; dočim su po kotarih Udbina i Dugoselo ovdje ondje goveda poboljevala s prolieva.

Kod konja bilo je kvara sa „sakagije" u pojednoj sgodi u kotarih Slunj i Djakovo.

Krmad, i to opet kano lani, „jesenjaci", „božičnjaci" ili „nazimčad" počela je skapavati sa „grlice" (gronice, zadavice) mjestimice po kotarih Gradiška, Požega, Djakovo, Našice, Osjek i Vukovar. U Feričancih, kotara Našice, bolovala je krmad i na papcih. Gosp. izvjest. obćine Trpinja, kot. Vukovar, pripominje, da je g. veterinar sriemske županije osobitim uspjehom pokušao proti „gronice" ciepiti krmad, te predlaže, da bi se imalo to ciepljenje prisilno uvesti, da se stane na put silnom propadanju krmadi.

I perad je propadala po kotarih Križevci, Bjelovar i Novska (proliev). Vrlo zanimivi uzrok propadanju pilića priobćuje veleč. g. izvjest. obćine Jezerane: „Piletu se odveć brzo razviju krila, nemože jih nositi, pa onda pilad skapava". Kod jače piladi da si je pomogao tiem, što ju je hranio bielim kruhom i konopljom, te nije skapavala, ali kad se pokaže takav abnormalni razvitak kod tek 8 dana stare piladi, tad da nepomaže sve ništa, pilad ugine.

k) Nadnice.

Ovoga se mjeseca sleglo toliko rada na malo liepih dana, da su svud svakovrstne nadnice poskočile za 10, 15 i 20 novč., a mjestimice, gdje neima stranih radnika, vrlo se je težko moglo i dobiti nadničara, jer je domaće žiteljstvo bilo zaokupljeno svojim poslom. Povišica nadnice bila je osobito po onih krajevih osjetljiva, gdje su i u

normalno doba nadnice i onako dosta visoke. Al se ovaj put i Zagorje tužilo na visoke nadnice, jer da se je ondje mjestimice morao plaćati radnik muškarac mjesto sa 25 do 30 novč. sa 40 do 45 novč. i barem sa dva obroka hrane, dočim je po gorskom kotaru nadnica mužkarca dosizala i do 1 for. 20 novč. uz 3—4 obilna obroka, a po inih stranah do 1 for. uz običnu obskrbu. A kako su se radnje uz „nečuveno skupe" nadnice obavljale, karakteriše gosp. čaglički izvjestitelj ovimi riečmi: „Što se okopava nevalja, jer kiše zapleskaju pa se korov na novo diže; što se kosi ili žanje, to se kvasi; što bi se raditi moralo u vinogradu zaostaje; sve na stetu gospodara".

Upućujući glede običnih nadnica na naznake u ovogodišnjem glav. izvještaju br. II. str. 40 i 41 priobćene, prikupiti ćemo ovdje samo podatke o specialnih nadnicah i nadničkih prilikah koje dosele manjkaju za dotične krajeve.

I. Županija Modruš-Rieka, 1. kotar Slunj, obćina Rakovica: Kosac uz nadnicu od 33 do 50 novč. dobiva u tri obroka krepke hrane, smotak duhana i izdašni napitak rakije iz jutra i na večer; bez hrane 75—85 novč. nadnice i napitak rakije. Spravljači 25 novč. i tri obroka hrane, smotak duhana obligatan je deputat mužkarcem. 2. kotar Vrbovsko obć. Severin. Kosac: 80 novč. nadnice, što izvrstnija hrana u 3—4 obroka, po 2—3 napitka vina i duhana; to da su prekomjerni zahtjevi, ali da jim se nemogu gospodari oteti, imenito što se tiče hrane i vina. 3. kot. Ogulin, obć. Dubrave, Generalski stol, Tounj. Nadnica po 33 nvč. Kosac 50 nvč., ali hrana mora biti izvrstna i obilna, te o podne od 3 i 4 a na večer od 2 jestvine sastojati, o podne gdje je iole moguće mora biti i mesa. Jela su polenta mliekom ili mašću, grah, ječmenova kaša, kupus, ričet, korun, kakvo meso ili slanina.

2. Županija Zagreb, kotar Pisarovina, obćina Kupinec: Težaci se plaćaju prama težini rada po 50, 70 i 80 novč. i hranu, kosci bez hrane 1 for. 50 novč. na dan.

3. Županija Varaždin, gdje u normalnih okolnostih ima dovoljno radnika uz neznatnu nadnicu od kojih 35 novč. mužkarcu, čestokrat bez svega drugoga, ali uz gotovo obćeniti običaj da težaci dolaze tek u 9 sati jutrom na rad, poskočile su i obične nadnice a) u kotaru Novimarof (Varaždinske Toplice) na 40—50 novč. uz hranu, a bez hrane na 60—80 novč. b) u kotaru Klanjec (obć. Klanjec): na 40 novč. i tri do četiri obroka birane hrane, koscem i $^1/_4$ do $^1/_2$ litre vina, a često i čaša rakije k zajutarku, a dolaze u 9 sati na rad. Bez hrane samo uz gotov novac, nije u toj nalozi bilo moći ni dobiti radnika, te je opravdana primjetba g. izvjestitelja, da su prama hrani i radu zavladali bili nečuveni zahtjevi.

4. Županija Bjelovar-Križevci, kotar Križ (Čazma, Križ): Kosac dobije za kat. jutro dobru hranu i 2 fr., kosac i spremač hranu i 70 novč. nadnice, a jednim i drugim po koji napitak vina, s jutra rakije; škropljač vinograda uz hranu i litru vina na dan 1 for.

5. Županija Požega, a) kotar Brod (Velika Kopanica): Kopač i žetelac 40—50 novč. dnevno uz trokratnu hranu bez pića; kosac 1 for. na dan uz trokratnu hranu i po 0·2 litra rakije k svakomu obroku ili 2 for. po jutru livade, 1 litra rakije po jutru te trokratnu dnevnu hranu. b) kotar Pakrac (Čaglić): Kosac 1 for. 50 nvč. na dan.

6. Županija Virovitica, kotar Djakovo (Levanjska varoš, Trnava, dielomice i Gašinci): Okapanje i ogrtanje jednoga jutra *(da li slavonskoga ili katast.?)* kuruze dodje uz nešto hrane ako se obavlja strojem, extirpatarom, prahačom, odnosno kultivatorom, ogrtačem, na 3 for., dočim ako se obavlja motikom, bez hrane težakom do 9 for., a uz hranu oko 6—7 for., dakle razlika velika.

7. Županija Sriem, kotar Vukovar (Bobota, Sotin): Kopač kuruze 50—60 novč. bez hrane. Kosac na dan 1 for. i $^1/_2$ hljeba hrane. Radnika za sve poslove ima dovoljno. Narod daje žito kositi na „ris", risarom, koji obično dolaze iz Bačke. Risari pri žetvi dobivaju od jutra *(da li slavonskoga po 2000□°?)* 2 mjerova (1·22 *hl*) u zrnu, ili svaki deseti krst.

Gosp. izvjestitelj obćine Bogdanovci kotara Vukovar tumači poskupljenu ovogodišnju nadnicu jeftinoćom hrane, s koje se nadničari manje nude na posao, budući si mogu manjim radom naslužiti potrebnu hranu. Gospodari dakle da negube samo direktno na cieni svojih proizvoda, nego i indirektno, što su skuplje nadnice usljed jeftinih žitarica.

III.

Obavjest p. n. gg. stalnim gospodarskim izvjestiteljem.

Kako je žetva u toku, umoljavaju se p. n. gg. izvj. da bi izvoljeli priobćivati koliko je po prilici kod vršitbe koja žitarica po katastr. jutru sipala bilo hl, q ili vagana, kako je već gdje običaj računati ili gg. izvjestiteljem udesnije. Samo neka se izvoli mjera priroda i mjera površine naročito naznačiti. Dobro je došla i po Sriemu i nekih drugih krajevih Slavonije običajna naznaka žetve po krstovih, ako se doda koliko litara ili kg plaća jedan krst, i nezboravi dodati kakovo se jutro ima uzeti. Naznake li po krstovih, bez dodatka, koliko sipa jedan krst, nisu uporabive, kano ni takve, koje dolazeće iz Slavonije izrično nenapomenu za kakvo jutro vriede. Ali ni ovake naznake: „na katastr. jutru" može se uzeti 4—6 q (ili druge koje mjere) priroda pšenice, nisu dostatne, već valja da se uzme za cieli obseg dotičnoga područja popriečni prirod po katast. jutru, izražen jednom brojkom. Gdje pako ne bi gg. izvjestitelji mogli prosuditi popriečni prirod po jutru, i označiti ga jednom brojkom, bilo bi shodno da označe prirod i s više naznaka, opredjelivši površinu za svaku naznaku kojim slomskom od ciele gg. izvj. inače brojno nepoznate površine po prilici na ovaj način: „Pšenica ozima" na $^2/_5$ površine 8 hl; $^1/_5$ 6 hl $^2/_5$ 5 hl, itd., a u statističkomu bi se uredu prama takvim naznakam, uzevši dotične površine u račun, sračunao sav prirod pšenice itd. za pojedina područja gg. izvjestitelja, te tako dobio predbježni rezultat ciele žetve, daleko izpravniji nego li kad se mora uzimati za čitave kotare po jedna popriečna naznaka, kako se to moralo dosele činiti, da se udovolji zahtjevu centralnih civilnih i vojničkih oblastih, koje neposredno iza žetve traže podatke o predbježnih rezultatih žetve.

Zato neka su p. n. gg. izvjestitelji opetovano zamoljeni, da nastoje po svojoj najboljoj uvidjavnosti, kako je kojemu najsgodnije, priobćivati i uspjeh žetve, da se za procjenu prebježnih rezultata žetve iz svakoga kraja poluči što više podataka neposredno iza žetve. *J. B.*

IV.
Dodatak imeniku

p. n. stalnih gospodarskih izvjestitelja.

(Imena u zaporci znače upravne občine, koje čine područje dotičnoga g. stalnoga gospodarskoga izvjestitelja).

a) Odrekoše se izvješćivanja:

1. Županija **Sriem,** kotar **Vukovar:** veleč. g. Ljubomir Rakić, paroh, preselio se (Čakovci).

b) Novoimenovani:

1. Županija **Zagreb,** kotar **Stubica dolnja:** g. Mate Gmaz, posjednik (za novu upr. občinu Oroslavje, izlučenu iz upr. občine Stubica dolnja, područja veleč. g. izvjestitelja g. Josipa Ciglera).
2. Županija **Bjelovar-Križevci,** kotar **Grubišno polje:** g. Albin Krišković, rav. učitelj (za novo ustrojenu upr. občinu Ivanovoselo, koja se izlučila iz upr. občine Grubišnopolje, područja veleč. g. izvjestitelja Ivana N. Jemeršića).
3. Županija **Sriem,** kotar **Vukovar:** g. Krsto Koić, posjednik, župan. skupštinar (Čakovci).

Kr. statistički ured.

U Zagrebu 10. srpnja 1894.

Predstojnik:

Zoričić v. r.

Tiskarski zavod „Narodnih Novinah".

GLAVNI IZVJEŠTAJI

o stanju usjeva i o gospodarskih prilikah u obće.

Po izvještajih gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja

sastavlja jih i izdaje

kr. statistički ured u Zagrebu.

I.

Stanje usjeva po izvještajih od 5. srpnja 1894.

Županije (s gradovi)	Sva površina po izvidih g. 1893. u jutrih po 1.600□h.	Usjevi stoje: 1 vrlo dobro	2 iznad srednje ruke	3 srednje ruke	4 izpod srednje ruke	5 vrlo loše
		na površini od jutara				
A. Pšenica ozima.						
Lika-Krbava	2,012	752	567	655	38	—
Modruš-Rieka	12.660	1.301	4.814	6.472	73	—
Zagreb	26.963	5.718	10.317	10.300	607	21
Varaždin	7.330	2.353	3.136	1.534	307	—
Bjelovar-Križevci	32.347	16.231	12.270	3.846	—	—
Požega	57.368	39.647	14.347	2.257	1.117	—
Virovitica	96.847	26.746	35.837	31.347	2.390	500
Sriem	135.316	9.374	65.207	59.866	366	503
Hrvatska i Slavonija	370.843	102.122	146.495	116.304	4.898	1.024
B. Pšenica jara.						
Lika-Krbava	7.427	2.317	1.524	3.125	461	
Modruš-Rieka	1.847	166	123	1.192	31	335
Zagreb	1.819	—	32	1.721	66	—
Varaždin	126	—	126	—	—	—
Bjelovar-Križevci	865	629	140	96	—	—
Požega	1.485	717	373	395	—	—
Virovitica	1.663	51	—	1.325	250	37
Sriem	30	—	—	—	30	—
Hrvatska i Slavonija	15.262	3.850	2.318	7.854	838	372
C. Raž ozima.						
Lika-Krbava	2.926	1.596	1.137	187	6	—
Modruš-Rieka	7.513	1.622	2.906	1.591	1.394	—
Zagreb	27.249	6.761	12.602	7.623	154	109
Varaždin	18.058	5.920	9.846	1.997	295	—
Bjelovar-Križevci	62.539	31.964	22.005	8.570	—	—
Požega	17.863	11.878	2.812	3.173	—	—
Virovitica	23.313	3.330	5.388	13.039	1.276	280
Sriem	4.043	50	3.005	988	—	—
Hrvatska i Slavonija	163.504	63.121	59.701	37.168	3.125	389
D. Raž jara.						
Lika-Krbava	2.444	793	1.031	602	18	—
Modruš-Rieka	657	241	—	387	21	8
Zagreb	1.097	105	373	619	—	—
Varaždin	442	29	338	75	—	—
Bjelovar-Križevci	1.419	906	222	256	35	—
Požega	1.582	368	427	787	—	—
Virovitica	774	56	—	660	58	—
Sriem	30	—	—	30	—	—
Hrvatska i Slavonija	8.445	2.498	2.391	3.416	132	8

Županije (s gradovi)	Sva površina po izvidih g. 1893. u jutrih po 1.600□h.	Usjevi stoje: 1 vrlo dobro	2 iznad srednje ruke	3 srednje ruke	4 izpod srednje ruke	5 vrlo loše
		na površini od jutara				
E. Ječam ozimi.						
Lika-Krbava	45	2	43	—	—	—
Modruš-Rieka	5.958	1.176	2.608	2.131	43	—
Zagreb	18.485	3.192	9.203	5.942	100	48
Varaždin	4.099	1.966	1.384	749	—	—
Bjelovar-Križevci	12.582	5.651	4.152	2.779	—	—
Požega	7.824	5.291	1.199	1.334	—	—
Virovitica	11.884	975	6.207	2.716	1.986	—
Sriem	22.540	2.181	9.191	10.212	901	55
Hrvatska i Slavonija	83.417	20.434	33.987	25.863	3.030	103
F. Ječam jari.						
Lika-Krbava	20.790	3.409	8.491	7.108	1.782	—
Modruš-Rieka	1.420	532	181	653	43	11
Zagreb	877	—	449	414	14	—
Varaždin	1.702	547	434	120	601	—
Bjelovar-Križevci	2.063	893	391	764	15	—
Požega	1.101	171	528	402	—	—
Virovitica	1.154	262	—	631	261	—
Sriem	3.031	4	304	2.683	40	—
Hrvatska i Slavonija	32.138	5.818	10.778	12.775	2.756	11
G. Zob.						
Lika-Krbava	14.463	371	9.182	3.299	474	1.137
Modruš-Rieka	9.637	429	2.246	6 435	527	—
Zagreb	19.788	3.106	11.554	4.738	319	71
Varaždin	7.112	2.676	3.493	913	30	—
Bjelovar-Križevci	8.371	5.797	2.202	372	—	—
Požega	15.952	7.317	6.897	1.738	—	—
Virovitica	33.516	3.212	14.847	11.929	3.528	—
Sriem	52.149	6.708	19.298	23.524	2.579	40
Hrvatska i Slavonija	160.988	29.616	69.719	52.948	7.457	1.248
H. Napolica ozima (suražica).						
Lika-Krbava	306	128	27	151	—	—
Modruš-Rieka	333	143	162	—	28	—
Zagreb	260	—	123	137	—	—
Varaždin	153	—	49	104	—	—
Bjelovar-Križevci	156	34	122	—	—	—
Požega	3.712	2.795	830	87	—	—
Virovitica	19.397	2.860	5.372	9.815	1.350	—
Sriem	64.874	3.696	29.357	31.811	8	2
Hrvatska i Slavonija	89.191	9.656	36.042	42.105	1.386	2

U III. svom glavnom izvještaju bio je statistički ured obrekao, da će mu se već u IV. izvještaju pregled o stanju usjeva osnivati o podatcih o površinah obradjena tla, što su jih g. 1894. izvidjela občinska poglavarstva. No žalibože zakasniše izkazi o porabi tla dosta znatno, a jer je statistički ured želio, da u ovom glavnom izvještaju prikaže stanje pšenice, raži, ječma, zobi i napolice još prije nego li što se požanje većina tih žitarica, nije mogao počekati da popuni i izradi materijal o porabi tla, već je i za gornji pregled morao upotriebiti podatke o površinah potičuće iz godine 1893.

Prama absolutnim brojevom gornje skrižaljke bilo je dne 5. srpnja u postotcih ciele površine stanje usjeva:

kod plodine:	vrlo dobro	iznad srednje ruke	srednje ruke	izpod srednje ruke	vrlo loše
pšenice ozime	27·54	39·50	31·36	1·32	0·28
pšenice jare	25 03	15·74	51·40	5 40	2·43
raži ozime	38·61	36·52	22·73	1·91	0·23
raži jare	29·59	28·32	40·44	1·56	0·09
ječma ozimoga	24·49	40·75	31·01	3·63	0·12
ječma jaroga	18·14	33·54	39·76	8·53	0·03
zobi	18·40	43·31	32·89	4·63	0·77
napolice suražice	10·82	40 41	47·27	1·50	0·00

Da se uzmogne prosuditi, jesu li ti usjevi ovih posljednjih četrnaest dana napredovali ili nazadovali, sravnjujemo u sljedećem pregledu stanje usjeva od 5. srpnja o. g. s onim od 21. lipnja o. g., te su zanj stegnute sve naznake iznad i ipod srednje ruke.

a) Stanje ozimina bilo je u postotcih ciele površine kod:

	dne 5. srpnja			dne 21. lipnja		
	iznad srednje ruke	srednje ruke	izpod srednje ruke	iznad srednje ruke	srednje ruke	izpod srednje ruke
pšenice	67·04	31·36	1·60	67·95	30·64	1·41
raži	75·13	22·73	2·14	75·57	22·73	1·70
ječma	65·24	31·01	3·75	65·45	31·12	3·43
napolice suražice	51·23	47·27	1·50	56·82	40·90	2·28

b) Stanje jarina bilo je u postotcih ciele površine kod:

pšenice	40 77	51 40	7·83	39·47	52 55	7 98
raži	57·91	40·44	1·65	51·13	46 90	1 97
ječma	51·68	39·76	8 56	47·32	44·26	8 42
zobi	61·71	32·89	5·40	56·93	37·86	5·86

Jednim pogledom na ove brojeve opažavamo kako je od 21. lipnja pak do 5. srpnja sva ozima strn tek posve neznatno nazadovala, jarina pako sva napredovala. Ozimu su strn zatekle zaljevice dne 26./27. svibnja, uz jake vjetrove, a mjestimice i tuče bilo na odkosu ili u snopu, bilo tik pred žetvom još na stablici, te je ponešto izgubila i i na kakvoći i na kvantitetu. Najviše je izgubila suražica, jer je postotak usjeva „vrlo dobrih" i iznad „srednje ruke" spao za više od $5^1/_2\%$; zatim pšenica, koja je izgubila gotovo za 1%, te su nazadak ovaj najviše osjetile županije virovitička i sriemska, koje su glavnim područjem jednoj i drugoj žitarici.

Od jarina znatno je, gotovo za 5%, napredovala zob. Osim varaždinske županije, gdje su se površine iznad „srednje ruke" nešto smanjile, učestvuju u toj poboljšici razmjerno sve županije a najvišim postotkom županije virovitička i sriemska. Jara raž se doduše izkazuje boljom za preko $6^1/_2\%$, ali se nje sije svud na tako malenih površinah, da je poboljšica ta, ako i jest razmjerno najvećom, ipak od male važnosti po gospodarstvo. Jaromu ječmu, koji se ponajviše sije u županiji ličko-krbavskoj, narasle su površine „iznad srednje ruke" za kojih $4^3/_4\%$, te se je i od te plodine nadati dobroj žetvi. Najmanje se okoristila u tih 14 dana pšenica jara, koje opet ima najviše u Lici, gdje neobičaje nego riedko kad obilatije sipati.

Glavno je to, da osim kod pšenice jare, kod svih ostalih žitarica usjevi „vrlo dobri" i „iznad srednje ruke" i po izvještajih od 5. srpnja iznose preko 50 do 75%, dočim usjevi „srednje ruke" i izpod srednje ruke varijiraju izmedju $^1/_4$, $^1/_3$, nešto preko $^2/_5$ i tek kod pšenice jare dosižu nešto preko polovice ciele površine, koju dotične plodine u obće zapremaju. Prama tim obstojnostim neimamo razloga bojati se, da se nebi izpunila nada, izrečena u III. gl. izvještaju na str. 44. na daleko bolju od žetve srednje ruke.

A sad da prispodobimo izglede na žetvu po izvještajih od 5. srpnja 1893., stegnuvši i za tu prispodobu naznake „vrlo dobre" i „iznad srednje ruke" u jedno, i to za oba roka, naime 5. srpnja 1894. i 13. srpnja 1893. Postotni dio svih tih usjeva iznad srednje ruke iznosio je kod:

	1893.	**1894.**		**1893.**	**1894.**
pšenice ozime	30	67	ječma ozimoga	33	65
pšenice jare	47	41	ječma jaroga	40	52
raži ozime	28	75	zobi	34	62
raži jare	22	58	napolice suražice	10	51

Osim kod jare pšenice, kod svih ostalih su plodina izgledi na žetvu daleko bolji nego li su lanjske godine bili, akoprem ni lanjske godine, (kako je u prvom dielu glav. izvj. br. II. brojno dokazano) nesmijemo ubrajati u lošije već u bolje godine. Tuj se iztiče ponajprije suražica svojim pet puta boljim stanjem; daleko preko dva puta su bolje raž ozima i jara; skoro dva puta su ječam ozimi i zob u boljem napredku; pšenica ozima pruža nadu na preko dva puta veći prirod, a i isti jari ječam gotovo je za 30% boljega stanja od lanjskoga.

Koliki udielak barem kod ozimina: pšenice, raži i ječma, te zobi ima svaka od naših županija u stanju tih plodina po izvještajih od 5. srpnja godine 1894., odnosno za pšenicu, raž i zob po izvještajih od 13. srpnja 1893., a za ječam po izvještajih od 29. lipnja 1893., pokazuje sljedeći pregled u postotcih. Na naznačene rokove, tik pred žetvom, ili u njenom početku, bilo je stanje u postotcih kod:

Županije:		pšenice ozime			raži ozime			ječma ozimoga			zobi		
		iznad srednje ruke	srednje ruke	izpod srednje ruke	iznad srednje ruke	srednje ruke	izpod srednje ruke	iznad srednje ruke	srednje ruke	izpod srednje ruke	iznad srednje ruke	srednje ruke	izpod srednje ruke
Lika-Krbava	1894.	66	32	2	94	6	—	100	—	—	66	23	11
	1893.	59	37	4	84	16	—	49	51	—	44	53	3
Modruš-Rieka	1894.	48	51	1	60	21	19	63	36	1	28	67	5
	1893.	12	88	—	28	72	—	55	35	10	20	45	35
Zagreb	1894.	59	38	3	71	28	1	67	32	1	74	24	2
	1893.	31	64	3	15	44	39	17	59	24	52	24	22
Varaždin	1894.	75	21	4	87	11	2	82	18	—	87	13	—
	1893.	36	61	3	11	66	23	29	48	23	59	34	7
Bjelovar-Križevci	1894.	88	12	—	86	14	—	78	22	—	96	4	—
	1893.	43	56	1	40	60	—	24	51	24	31	63	6
Požega	1894.	94	4	2	82	18	—	83	17	—	89	11	—
	1893.	47	53	—	18	58	24	7	61	32	29	52	19
Virovitica	1894.	65	32	3	37	56	7	60	23	17	54	36	10
	1893.	23	75	2	27	61	12	2	52	46	28	36	36
Sriem	1894.	55	44	1	76	24	—	51	45	4	50	45	5
	1893.	26	61	13	7	74	19	74	22	4	30	13	57
Hrvatska i Slavonija	1894.	67	31	2	75	23	2	65	31	4	62	33	5
	1893.	30	60	10	28	57	15	33	45	22	34	32	34

U prvom redu stajale su i po ovom pregledu osim ječma ozimca u Sriemu sve četiri plodine dne 5. srpnja 1894. daleko bolje nego li dne 13. srpnja, odnosno 29. lipnja god. 1893., a najveće se razlike pokazuju kod ječma u županiji požežkoj i virovitičkoj, gdje su postotci vrlo dobrih usjeva te plodine blizu 2 odnosno 30 puta manji od ljetošnjih; zatim kod raži u varaždinskoj županiji gdje je ta žitarica iza kuruze najglavnija plodina, koje ima ove godine gotovo 8 puta toliko „vrlo dobre“ koliko lani; dočim se po Sriemu na vrlo neznatnoj površini sije, te njezino stanje neutječe na uspjeh žetve u nijednom smjeru. Vriedno je jošte upozoriti na vanredno visoke postotke usjeva izpod srednje ruke kod zobi, ječma i raži u nekih županijah prije žetve lanjske godine, dočim su ti postotci ove godine prama lanjskim vrlo neznatni, dosižući svoj maksimum od 19% kod raži u županiji Modruš-Rieka, kod ječma 17%, u županiji Virovitica, a 11% kod zobi u županiji Lika-Krbava. Naprotiv lanjske je godine bilo zobi loše u njenih glavnih područjih županijah: Sriem 57%, Virovitica 36%, Zagreb 22% itd. Kod pšenice ozime ove godine u njenom glavnom području gotovo ni neima loših usjeva. Ostale razmjere, koje bismo mogli izporedjujući lanjsku ljetinu sa ovogodišnjom, jošte iztaknuti, nisu u bitnosti svojoj različite od onih na ovom mjestu u III. gl. izvj. napomenutih, pak jih s toga i nećemo ovdje ponavljati.

II.

Glavni izvještaj

o gospodarskih prilikah u obće.

Od 1. do 5. srpnja 1894.

Kako već u III. izvještaju napomenusmo, usljedilo je iza 21. lipnja pak do 25., na mjestih po Lici do 28. nekoliko liepih dana, pogodnih svakomu radu, osobito košnji i žetvi. Od 25. lipnja nastalo je po većem dielu zemlje opet kišarenje a 26. i 27. skoro je posvuda bilo jakih oborina popraćenih žestokimi vjetrovi, mjestimice i tučom, kako se to može potanko razabrati pod dotičnimi naslovi *a.* i *b.* glav. izvještaja III. Od 28. lipnja rasla je rapidno temperatura, te je sve do 5. srpnja potrajalo liepo suho, toplo, dapače i vruće vrieme, koje su kadkad nešto jači vjetrovi ublaživali. U tom se je razdobju na sav mah razvila druga košnja djetelina i prva košnja livada, gdje se već prije nije bila obavila, a i žetva je bila u podpunom jeku. I po Lici i gorskom kotaru želi su ječam i raž, a po ostalih predjelih osobito po Sriemu i po iztočnijih predjelih Slavonije rušili kosom i srpom uz ječam i raž i ostalu ozimu strn u prvom redu pšenicu, pak za njom i suražicu. Mnogi pače izvještaji od 5—6. srpnja navjestiše, da će doskora i zob pod kosu. Po tih su stranah obarali i grahoricu za krmu oni, koji su dospjeli, da se i toga rada prihvate.

Kraj košnje i žetve ugarilo se je za jesensku sjetvu, ali se u prvom redu nastojalo orati i sijati proso i heljdu. Gdje običaju te dvie žitarice u većoj mjeri gojiti, ima i glasova, da su ječmeništa jur prosom zasijana, dočim se je heljda morala češće zadovoljiti i „prelogom" (ugarom). Uz to trebalo je i kuruzi bilo motike, bilo što sve to češće biva „kultivatora", da ju rieši „zapleskane kore" i korova te da ju ogrne. I lan se je „močio", dakako i opet po raznih vodah tekućicah, kako se s mnoge strane primjećuje. Vršilo se vrlo malo u tom odlomku vremena, jer se nije dospjevalo. Ipak ima s raznih strana viesti o ječmu i pšenici kako su sipale, i to osobito povoljnih o ječmu. Jedan izvjestitelj iz slatinskoga kotara, sudeći po nekoliko naznaka, koje je od gospodara čuo, tvrdi, da bi ova godina mogla biti plodnijom nego li je bila ikoja posljednjih decenija. S druge strane ima iz Sriema viesti, po kojih kao da gospodari nisu osobito zadovoljni prirodom pšenice. Jedan izvjestitelj, posjednik iz kotara mitrovačkoga javlja, da se kod pokusna vršaja pokazalo, da je na oko prekrasna pšenica iznevjerila nade, jer da je njoj „hrdja" više štete naniela, nego li što se je mislilo. A na „prazno klasje" ima po koja tužba takodjer iz kotara virovitičke županije, gdje se već od prije po pšenici opažalo ponešto hrdje. I zadnje nagle kiše 26/27. lipnja s jakim vjetrom i posljedice tuče, koje su tek pred žetvom znatnije izbile, te hrdja biti će nekoje izvjestitelje iz Sriema (kot. Ilok, Šid i Zemun) i žup. Zagreb (kot. Kostajnica, Sv. Ivan Zelina) ponukale te su znatne površine pšenice u zadnjih svojih izvještajih od 5. srpnja ocjenili na niže nego li 21. lipnja. U obće su nagle kiše izmedju 25. i 27. lipnja počinile dosta štete na oziminah, koje su bile u zadnjem stadiju dozrievanja, ili već u snopju, jarinam pako koristile su svigdje, gdje nije bilo leda ili povaljivanja s nagle kiše i žestoka vjetra.

O kuruzi stizale su, vrlo malimi iznimkami, povoljne viesti. Samo se u mnogih izvještajih navodi, kako bi kuruzam trebalo kiše, mladjim da uzmognu porasti, odraslijim da bolje uzklasaju, jer su zaljevice zemlju zapleskale, a vjetri naglo osušili.

Proso posijano prije, ili odmah iza kiše, dobro je nicalo. Za čudo se u to nekoliko dana umnožaše tužbe kako se je vanredno raširila peronospora infestans po korunu, a viticola po trsju. No biti će ju suša za posljednjih danah dosta zaustavljala. Po korunu pako brzo se je razvijala, jer su obilate rose podavale nuždnu vlagu, te su tuj oba potrebita peronospori uvjeta, toplina i vlaga, unapredjivala njezin razplod tako, da je na vrlo mnogo mjestih bila cima i na kasnom korunu propala. I o „osipanju" grožđja, poimence bielih vrsti, kako se je u predjašnjem izvještaju nagoviestilo, stiglo je više viesti s raznih strana, a bit će jih kano naravnih posljedica hladnih kiša za cvatnje loze još više. Crne vrsti bolje su se održale nego li biele.

III.

Obavjest p. n. gg. stalnim gospodarskim izvjestiteljem.

Pošto će do konca srpnja o. g. biti obavljena gotovo po cieloj zemlji žetva svih onih plodina, za koje se izvješćuje na crvenih dopisnicah, i tiem prestati potreba, da se svakoga prvoga i trećega četvrtka šalju te dopisnice, ponavljamo ovdje zamolbu, da p. n. gg. izvjestitelji na žutih dopisnicah kraj ostalih viestih o gospodarskih prilikah izvole redovito izvješćivati **o stanju kuruze**, te njezino stanje ocienjivati naznakami: 1. „vrlo dobro", 2. „iznad srednje ruke", 3. „srednje ruke", 4. „izpod srednje ruke", i 5. „vrlo loše" tako te će sljedeći glavni izvještaji i o stanju te plodine moći donositi potanjih podataka.

Podjedno umoljavamo najuljudnije onu p. n. gg. izvjestitelje, koji neobičavaju izvješćivati, da izvole svakoga prvoga i trećega četvrtka, dakle na 14 dana bar s nekoliko rieči označiti najvažnije prilike svojega gospodarskoga područja.

J. B.

Izpravci tiskarskih pogriešaka.

U III. glavnom izvještaju od 10. srpnja 1894. neka se izprave sljedeće krupnije tisk. pogrieške: 1. Na str. 44. u 25. redku odozgo čitaj mjesto: „Usjeva **koje** bi stajali": „Usjevâ, **koji** bi stajali". 2. Na str. 45. u 9. redku odozgo čitaj mjesto „pojedine **godine**": „pojedine **plodine**". 3. Na str. 45. u 10. redku odozdo čitaj mjesto: „**prošle godine** usjeva": „**imala** usjeva".

Kr. statistički ured.

U Zagrebu 12. srpnja 1894.

Predstojnik:

Zoričić v. r.

Tiskarski zavod „Narodnih Novinah".

God. 1894. Izvještaj V.

GLAVNI IZVJEŠTAJI

o stanju usjeva i o gospodarskih prilikah u obće.

Po izvještajih gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja

sastavlja jih i izdaje

kr. statistički ured u Zagrebu.

I.

Stanje zobi po izvještajih od 19. srpnja 1894.

Županije (s gradovi)	Sva površina po izvidih g. 1894. u jutrih po 1.600□h.	Usjevi stoje — na površini od jutara: 1 vrlo dobro	2 iznad srednje ruke	3 srednje ruke	4 izpod srednje ruke	5 vrlo loše	U postotcih: 1 vrlo dobro	2 iznad srednje ruke	3 srednje ruke	4 izpod srednje ruke	5 vrlo loše
Lika-Krbava	14.558	—	8.492	5.792	12	262	—	58.33	39.79	0.08	1.80
Modruš-Rieka	10.197	453	4.044	5.700	-	—	4.44	39.66	55.90	—	—
Zagreb	19.377	3.430	12.258	3.325	305	59	17.70	63.26	17.16	1.57	0.31
Varaždin	7.024	2.548	3.228	1.223	25	—	36.28	45.96	17.41	0.35	—
Bjelovar-Križevci	8.005	5.736	2.085	184	—	—	71.66	26.05	2.29	—	—
Požega	16.395	7.952	7.467	976	—	—	48.50	45.55	5.95	—	—
Virovitica	34.042	3.692	16.558	10.339	3.453	—	10.85	48.64	30.37	10.14	—
Sriem	52.119	6.361	16.656	26.547	2.510	45	12.21	31.95	50.94	4.82	0.08
Hrvatska i Slavonija	161.717	30.172	70.788	54.086	6.305	366	18.66	43.77	33.44	3.90	0.23

U predstojećoj skrižaljci izkazano je stanje zobi po podatcih o površinah obradjena tla, što su jih g. 1894. izvidjela obćinska poglavarstva. Samo za gradove Križevci, Kostajnica i Požega nisu bili stigli do zaključka ove skrižaljke izkazi o obradjenih površinah za g. 1894., te su se za ova tri grada morale upotriebiti površine izkazane lanjske godine. Prispodobe li se te površine za godinu 1894. sa površinami lanjske godine, kako su za zob priobćene u glavnih izvještajih br. III. i IV., vidjeti će se, da se je prama g. 1893. površina posijana zobju vrlo neznatno promienila. Zobi se je ove godine nešto malo više posijalo u županijah: Lika-Krbava, Modruš-Rieka, Požega i Virovitica, dočim ju po ostale četiri županije zapala nešto manja površina nego li lanjske godine, tako te za cielu zemlju iznosi povišica ciglih 729 jutara, jedva 0.45% ukupne lanjske površine. Da li se i u koliko stanje zobi za posljednjih 14 dana, od 5. pak do 19. srpnja, pogoršalo ili poboljšato, pokazati će sljedeći pregled, u kojem su stegnuti postotni brojevi naznaka iznad srednje i izpod srednje ruke, te se sravnjuju sa odgovarajućimi naznakami od 5. srpnja.

Stanje zobi bilo je u županijah u postotcih:

	dne 19. srpnja 1+2	3.	4+5	dne 5. srpnja 1+2	3.	4+5
1. Lika-Krbava	58	40	2	66	23	11
2. Modruš-Rieka	44	56	—	28	67	5
3. Zagreb	81	17	2	74	24	2
4. Varaždin	82	18	—	87	13	—
5. Bjelovar-Križevci	98	2	—	96	4	—
6. Požega	94	6	—	89	11	—
7. Virovitica	60	30	10	54	36	10
8. Sriem	44	51	5	50	45	5
9. **Hrvatska i Slavonija**	62	34	4	62	33	5

U cielom ostalo je razmjerje gotovo nepromienjeno. Od pojedinih županija nazadovala je zob prilično znatno po županijah Lika-Krbava, Varaždin i Sriem, gdje su joj suša i žega nanjele znatne štete. Drugdje je za toga razdobja bilo bar ponešto kiše te je zob mogla normalno sazrievati, ili gdje je bila već početkom ovoga roka u zadnjem stadiju dozrievanja, pak joj nije mogla više nauditi ni suša ni žega, postotni se je dio zobi vrlo dobre i iznad srednje ruke prilično znatno podigao prama stanju od 5. srpnja.

Svakako je stanje zobi u cieloj zemlji bilo daleko bolje nego li prošle godine dne 26. srpnja. Toga dana bilo je naime godine 1893. usjeva zobi iznad srednje ruke okruglo 30%, a ove godine ih ima 62% od ciele površine. Usjeva izpod srednje ruke bilo je prošle godine 34%, a ljetos samo 4%, rezultat dakle vrlo povoljan. *J. B.*

II.

Glavni izvještaj

o gospodarskih prilikah u obće.

Od 5. do 19. srpnja 1894.

a) Vrieme.

Poslje kiše, koja je 4. i 5. srpnja pala po većem dielu domovine i dosegla prama iztoku tek do nekih krajeva virovitičke županije, nastalo je uz sve to višu temperaturu pravo ljetno vrieme, koje se je osobito izmedju 11. do 14/16. odlikovalo vanrednom sparinom i žegom. Toplina u sjeni dosegla je dne 15. po slavonskoj ravnici do 36°C, a u istom gorskom kotaru 31°C. Iza 15/16. spremalo se svedjer na kišu uz E i NE vjetrove, koji zamieniše do tada vladajuće S (južnjake), ali do kiše dodje istom 19. i sljedećih dana, kad no prevladaše struje sa W i SW.

Dne 8/9. bilo je burno gibanje zračišta gotovo po svih županijah do uključivo Djakovštine te mjestimice izdašne kiše, a 15. takodjer nešto kiše po županijah Zagreb, Varaždin i Bjelovar-Križevci. Kako su te kiše od 8., 9. i 15. dolazile i prolazile olujami, to su bile i množine oborina vrlo različite. Ima susjednih mjesta iz kojih se javljajo, da je na koji taj dan u jednom mjestu pala nagla, slabo izdašna kiša, dočim je u drugom dovoljno nakislo, a u trećem, da nije ni kapi kiše palo pokraj sve grmljavine i silna vjetra. Ipak se iz izvještaja razabire da su obilnije oborine sliedile ošumljene gorovitije prediele, dok je po ravnicah uz naše rieke bilo manje, ili baš nimalo kiše. Tako su cieli Sriem i znatan dio virovitičke županije, te Podravina i Posavina cielo to vrieme ostali gotovo bez kiše. A kako su noći bivale vjetrovite to nije po ravnicah bilo ni rose, koja bi ublaživala sušu i žegu. Po Slavoniji i krševitih predjelih u gornje dvie županije počeli su bunari, vrela i potoci gubiti vode, te je na mnogih mjestih bilo oskudice na pitkoj vodi za ljude i blago.

Dne 8. ošinula je tuča zaselak Polje obćine Smiljan, kotara Gospić, ali nije znatnije štete počinila.

Dne 11. srpnja silni je vjetar bez kiše počinio na voćkah i odraslijoj kuruzi znatne štete po kotarih: Petrinja (Jabukovac), Vrginmost (Topusko) i Slatina (Slatina), a dne 12. i 16. po obćini Podgorač kotara našičkoga, silna je olujina razkrila mnoge sgrade slamom pokrivene, i razbacala po polju krstake i bagliće; dočim je 8. i 16. bilo dosta kvara po vinogradih i voćnjacih sa silna vjetra po obćini Stražeman kotara požežkoga.

Kako naknadno javljaju gg. izvjestitelji, počinili su silni vihor i tuča jošter 26. lipnja vrlo znatne štete na svih plodinah u obćini Kraljevica, kotara Sušak, te po poreznih obćinah Trojeglava obćine Dežanovac, kotara Daruvar i Sredjani i Omanovac obćine Badljevina, kotara Pakrac.

b) Gospodarske radnje.

Glavni je rad u ovom razdobju bio usredotočen oko žetve ozimih i jarih žitarica. Želo i kosilo se raž, pšenicu i napolicu obćenito, dapače počela je u mnogih mjestih i žetva zobi. Vršilo se malo, osobito gdje su veći posjedi, jer se nije dospjevalo. Tek manji posjednici obavljali su vršitbu ponajviše ječmova i raži, ovdje ondje i pšenice. Uz žetvu žitarica valjalo je pokositi i zadnje trave po livadah gorskih, te zaostalih lukah i barah, pak se je i taj posao obavio po cieloj zemlji po najpovoljnijem vremenu isto tako sgodno i udesno kano i druga košnja djetelinâ i krmne grahorice. Na mnogih mjestih počeše obarati i za sjeme ostavljene grahorice, jer da su na žegi brzo sazrievale. Po briegovitih predjelih trebalo je požeti i koji taj jari ječam; te ogrtati kasnije kuruze, kojih ima ove godine skoro u svakom kraju. Koliko je suša dopuštala ugarilo se je i za ozimine, dosijavalo proju i heljdu, a gdje je išto bilo kiše poče i sjetva repe okruglice, većinom po ječmeništu. Početkom ovoga razdobja nastavljalo se i zeleno ciepljenje po vinogradih, koje su za to doba „tretačili“, plievili (odkidali suvišne mladice) i povezivali, te po drugi mjestimice i treći put štrcanjem branili od peronospore.

Kano primjer vriedan nasljedovanja može se ovdje spomenuti, da se je u obćini Valpovo obavljala sva vršitba izvan mjesta s razloga toga, da se odkloni pogibao vatre koja bi po mjesto bila tiem opasnija, što je sva strn suha „kano prah“ a u bunarih spala voda tako, da je jedva dotjecalo za najnuždniju potrebu ljudi i blaga.

c) Stanje usjeva.

Kako je većim dielom (osim nekih predjela po županijah Lika-Krbava i Modruš-Rieka) svršena žetva ostalih žitarica, to se u prvom dielu ovih izvještaja tabelarno prikazuje samo stanje zobi, koje je toga dana bilo najviše još nepožete. Ovdje treba samo iztaknuti kako se dojmilo vrieme ovoga razdobja požetih već žitarica u zadnjem njihovom stadiju vegetacije, a kako ostalih, poimence kuruze, proje, heljde i sjerka, koje se nalaze tek u svojem razvitku. Pokraj sve hvale na „liepo“ i prepovoljno za žetvu vrieme, premnogi su izvjestitelji naglašivali, da će biti prevelika žega i suša na uštrb pšenicam i suražicam, koje su kasno u jeseni po kuruzištih sijane, a tih da ima dosta u seljaka posjednika, jer su prenaglo za 2—3 dana na „nepodnosivoj žegi“ sazrievale, dočim bi jim uz normalnu toplinu za to trebalo barem kojih desetak dana. Ječmovi, raži i ranije pšenice utekoše sretno „žarini“, te se i hvale neobičnom jedrinom i težinom zrna, kakve već od davna nepamte. Ničim neoštećene pšenice ranije, važu sve poprieko 80, 81 dapače i 82 kg po hl, a slabije da nisu izpod 78 kg, sve dakle izvrstna eksportna roba, uz prirod od 10 do 11 i 12 q po jutru na najboljem tlu, na slabijem, dakako čedniji je bio i prirod. A da nije bilo za cvatnje hladno kišovito vrieme bilo bi priroda znatno više po mnienju mnogih izvjestitelja. Ovo vriedi za neoštećene rane pšenice, ali pošto jih ima razmjerno dosta i kasnije sijanih, te povaljanih i napadnutih snietom i hrdjom, to imade i zadnjega roka glasova, razmjerno više iz Slavonije nego li s drugih strana, da se kod vršitbe nalazi u pšenice dosta prazna klasja i „učmala“ zrna, — daleko više nego li što se je moglo očekivati po njenom izgledu na stablici.

O raži stizali su najpovoljniji izvještaji iz bjelovarsko-križevačke županije, te za nju kaže jedan g. izvjestitelj, da je nepamti od g. 1834. tako obilno rodne, jedre i težke (do 75 kg po hl.) kakova je ove godine, dočim mu drug iz susjednoga kotara ovu godinu, preobilnu svakim plodom, nazivlje naprosto „zlatnom godinom“. Iz drugih krajeva stiglo je dosele dosta malo naznaka, kako je plaćala raž te će koli o njoj toli i o ostalih požetih već žitarica tek jedan od sljedećih glavnih izvještaja priobćiti potanjih podataka.

Žega i suša nastala iza hladnoga kišarenja, u velike je spriečavala vegetaciju te su izvještaji o plodinah, koje se nalaze istom u razvitku, dosta nepovoljni. Rane kuruze stajale su do 19. srpnja još kako tako, ali pošto su počele klasati i odmetati za najveće žege, iztiče se po svih izvještajih bojazan da će ostati jalove; a za kasnije se kaže, da žalostno izgledaju, list da se je počeo sukati ili frkati, stabljika u rastu zaostajati, u sipkijem tlu dapače venuti i sušiti se, te će od njih slabe koristi biti, makar da dobiju doskora vlage.

Proso dobro niklo, još je najbolje prkosilo suši i žegi, kasnije posijano, nije napredno, kano ni heljda, koja se ranije posijana već razcvetala, ali neodmeće zrna. Crnim bi žitaricam ipak i omanja kiša u velike pomogla, dočim će kuruzi trebati izdašne vlage, da se bar ponešto oporavi te će biti gospodari zadovoljni ako posve neizda ta ljetina.

Sjerak stoji svuda gdje se sije loše, jer mu nije prijalo hladno kišarenje, kano što mu neprija ni sunčana žarina bez vlage.

Da kuruze znatno oštećuje „crv“ (Pyralis silacealis) ima s raznih strana po više tužba. Ovdje spomenuti ćemo samo obćinu Biškupec, kotara varaždinskoga, gdje se je na jutru našlo i preko 600 pregriženih i slomljenih batava, te je dakle zaraza tim štetnikom neobično velika. U obćini Brdovec, kotara zagrebačkoga da ginu kuruze na „Vrbinskom tlu“ s nekakih bielih crvića, koji se nalaze u velikom broju po korenju i stablici, te će to biti ličinke koje vrsti brojna roda Elaterida. (Brzaca, Schnellkäfer, Drahtwürmer).

d) Sočivice i okopavine.

Dugotrajna suša uz neobičnu žegu bit će u prvom redu već dosad umanjila prirod graha, osobito osjetljiva na suši i žarini. Po svih se izvještajih zanj kaže, da se je počeo jako sušiti osobito na sipku tlu, te mu neće mnogo pomoći ni najizdašnija kiša. Da su i ostale listnate okopavine slabo napredne, iztiče svaki izvještaj, izražujući nadu, da bi se mogle ipak oporaviti ako suša dugo nepotraje.

O ranom korunu glase izvještaji skoro bez iznimke vrlo nepovoljno. Zaraza peronosporom infestans (Phytophtora infestans de Bary) ove je godine obćenita. Neima kotara iz kojega nebi bilo tužbâ, kako je propao s peronospore rani korun, poimence ruževac. Gdje se je zaraza ranije razprostranila tud je ostalo i gomolje presitno, te ga je dobar dio već u zemlji sagnjio. Kasnije vrsti stajale su sve do 19. o. m. većinom prilično dobro, akoprem ima i o njih već dosta viesti, da se na cimi opaža zaraza peronosporom, te su ga inteligentniji gospodari imenito po varaždinskoj i virovitičkoj županiji počeli braniti štrcanjem kuprisulfatom, poput vinograda dobrim uspjehom; a koji su to činili i kod ranoga koruna za dobe, *prije nego li je zaraza preotela mah*, hvale se, da jim je ostao zdrav. Ove godine potvrdjuje i veleč. gosp. izvjestitelj obćine Sesvete, kotara Gjurgjevac viest, priobćenu već u lanjskom V. glavnom izvještaju, da Richterova Imperatora neoštećuje peronospora.

Od lokalne su samo znamenitosti s više strana stigle tužbe, da u većoj mjeri korun i blitvu krmnu izjedaju „vrlac“, Gryllotalpa vulgaris, Maulwurfsgrille, Werre i razni „crvi“ (Drahtwürmer).

Sasma je nova viest veleč. g. izvjest. obćine Feričanci, da ima luka crljenca već na polak uništena sa peronospore, koja da mu je napala perje, te se posušilo, a glavice prestale rasti.

I o kupusu, koji je sve do zadnje doba u pravilu liepo napredovao, ima prijava izpod Kalnika (obćina Sv. Petar Orehovec), po kojoj, da je sva sila kupusa potjerala u cviet mjesto u glavice, i to na mnogih mjestih, a taj priesad da potiče od sjemena kupljena od putujućih prodavača.

*

e) Trgovinsko bilje.

Od trgovinskoga bilja još je u polju samo konoplja i nešto vodopije ili cikorije, što se počelo sijati za pokus na nekoliko mjesta. Konoplje bile su u dobrom stanju, te su jih počeli mjestimice i pukati. osobito ondje, gdje si sjemenjače običavaju sijati obaška po kuruzi, korunu i po vrtovih. Cikoriji nije kao što ni drugim bilinami prijala žega. U obćini Vidovec, kotara varaždinskoga stali su ju i neki crvi osjetljivo podjedati. O lanu, za koji se moglo javiti, da su bile s njim veoma zadovoljne gospodarice, te je sad već u močilu, vriedno je zabilježiti, da je po viesti veleč. g. izvjestitelja obć. Hercegovac, u njegovoj okolici bio tako visok, da se nije mogao pukati, već su ga morali — kositi, što je doista riedkost.

f) Krmovno bilje, livade i pašnjaci.

U ovom roku bila je do nekojih samo iznimaka dovršena kositba svake ruke krme. Uspjeh bio je po briegovitih predjelih većinom dobar i veoma dobar, po ravnici pako i to osobito na iztoku zemlje dosta slab. Samo je u iztočnom dielu Slavonije dobro ponjela grahorica, koja će uz slamu donekle nadomjestiti manjak djeteline i livada. Mnogi izvjestitelji ističu, da su grahorice obilatim odkosom, kano malo kad plaćale trud i trošak. Samo neki žale, što jih je sbog skupoće sjemena mjestimice bilo posijano znatno manje nego lani. U mnogih takih krajevih da je narod da nadoknadi taj manjak, za dobe sijao za krmu nešto više muhara, zobi i kuruze, a koji toga neučiniše, ti da su stali prodavati suvišnu stoku.

Svi su pako izvještaji složni u tom, da su nade u treći odkos štajerske djeteline i u otavu kasno pokošenih livada usljed suše i žege, spale upravo do ništice, jer da se je gotovo u korenu sve osušilo i izgorjelo, te djetilišta, kasno košene livade i pašnjaci da su posve goli i crni.

Prvi i dielomice drugi odkosi djeteline bili su, osim iztočne Slavonije, gdje nisu ni zadnje lipanjske kiše dosta izdašne bile, obilati kano malo kad. Po Sriemu i velikom dielu virovitičke županije nije poslje prvoga vrlo mršavoga odkosa 2—3 do najviše 4 q na 2.000□° — gotovo nitko ni kosio po drugi put štajersku djetelinu. Mnogi ju preoraše i posijaše većinom muharom, redje prosom ili kuruzom, koja se u takvom slučaju najvećma preporučuje svojim sigurnim i obilatim prirodom izvrstne krme. Izkusilo se je i ove godine, da su po prirod djeteline odlučni mjeseci ožujak i travanj, te da jim makar kako kišoviti mjesec svibanj osobito na laganijem tlu više nepomaže, pak da nije uputno poimence kod štajerske djeteline na sipku tlu čekati na kakvu poboljšicu prvoga odkosa, nego obratno pokositi što ima, čim prije preorati i posijati površine kojom krmom, prosom, smesom zobi i grahorice ili najsigurnije kuruzom, koja se najbolje izplaćuje.

Da uzmognemo uglaviti predbježni rezultat priroda svekolike krme umoljavamo gg. izvjestitelje, koji toga dosele učinili nisu, da izvole prijaviti koliko je po prilici urodilo u njihovom području na katastr. ili slavonskom jutru popriečno u metričkih centih (quintalih) raznih vrsti krme, i to djeteline na 1 i 2 odkosu; grahorice, siena s livadah, kad se pokosi, muhara itd.

g) Vinogradi.

Ni razvoju vinove loze nije prijala trajna suša i jaka sunčana žarina. Iz krajeva gdje već 3—4 tjedaa nije bilo kiše, ili je tek nedostatno pala, spominju izvještaji, da je osobito po strminah i na prisonju silno zapela vegetacija loze, te se počelo sušiti i grožđje od sunčane pripeke.

Iz stubičkoga kotara ima tužba, da su se po najvećoj žegi „tretačili“ vinogradi, pak da je s takve neopreznosti propalo i ono priroda, što ga se pokazalo.

Na „osip“, kano prirodnu posljedicu hladna kišarenja za vrieme cvatnje stiglo je sa svih strana po više tužba, a sve su u tom složne, da su se biele vrsti jače osule nego li crne te se tako, gdje prevladjuju bjeline, znatno umanjila nada na povoljniju berbu, kako se je na mnogih mjestih mogla očekivati po prvobitnom zametku.

Zaraza filokserom napreduje, kako dotična gospoda izvjestitelji javljaju, sve to obsežnije po kotarih Sv. Ivan Zelina, Križevci i Varaždin, jer da se svakim danom odkrivaju nova nalazišta filoksere. Oidium Tuckerii, pliesan, pojavio se je po izvještaju g. bribirskoga izvjestitelja ove godine jače po Vinodolu nego li prošlih godina, te su već po drugi put morali vinogradari sumporiti svoje trsje, da dosta čedan prirod obrane od propasti.

Po izvještaju veleč. g. izvjestitelja obćine Breznica ima na ripariji u školskom loznjaku na Bisagu Sphaceloma ampelinum (crni rak), od kojega se list suši, a loza je sva prošupljana, te je po tom kotar Novimarof četvrti u županiji varaždinskoj, gdje se ta nova bolest pojavila. Dosele nije stigla nijedna viest iz krajeva gdje se pojavila bilo na američkoj bilo na domaćoj lozi anthracosa (crni rak), da se koje sredstvo upotriebilo proti toj bolesti. O tom pako, kako se je kušalo liečiti američku ciepljenu i neciepljenu lozu od chlorose ili žutice stigle su dvie viesti. Veleč. g. izvjestitelj obćine Plešivica, kotara Jaska javlja sljedeće: „Ciepljena loza na američkoj podlozi počela je mjestimice žutjeti; i tomu se pomoglo zelenom galicom, kojom se neškropi trs odnosno lišće, nego koren. — U 100 litara vode raztopio sam kilogram zelene galice, pa sam svaki koren sa jednom litrom ove raztopine zalio.“

A gospodin oenolog i izvjestitelj obćine Kamenica i Ledinci, kotara Irig, javlja: „Pokazala se je gdje gdje i chlorosa, zalievaju čokoće sa zelenom galicom, da zemlja dobije željeza“.

Po vinogradih obćine Erdut oštećuje vinograde kukac kljunjaš, Otiorhynchus lavandus Ger. (pipa plitko prugava). U vinogradih daljske gore pako ima ove godine u velikoj množini „trsova savijača“ (Tortrix Pilleriana,

Springwurmwickler), koji da prieti velikom štetom za tamošnje vinograde, te je kr. županijska oblast odredila, da se imadu čistiti vinogradi od te gusjenice odnosno njenoga leptira.

Peronospora pokazivaše se i u ovom razdobju vrlo nejednako. Ima predjela gdje je zaraza vrlo neznatna, ili slabo se širi, te su mnogi vinogradari obustavili strcanje, kano tobož nepotrebno. Po drugih pako vinogorjih širi se ona rapidno tako, da će, kako se tuži veleč. g. izvjestitelj obćine Feričanci, u vinogradih nestrcanih, a takih da na žalost ima dosta, za 14 dana spasti sav list zajedno sa liepim plodom, te trsje ostati posve golo, kao u sred zime.

U prvoj polovici ovoga mjeseca nastavljalo se je na mnogih mjestih jošter ciepljenje na zeleno. Uspjehom ovogodišnjega ciepljenja nisu svi jednako zadovoljni. Dočim se iz Zagorja hvale uspjehom (80—90%) zelenoga ciepljenja javljaju iz Sriema, da je ove godine bolje uspjevalo suho ciepljenje nego li zeleno, a kod zelenoga ciepljenja da je bolje sraslo, što je bilo prosto spajanjem ciepljeno nego li ono, što se zeleno ciepilo u razkol, jer da je kod potonjega ciepljenja za neprestana kišarenja doprlo vlage u razkol, te se slabo mogao srasti ciepak sa podlogom. Uspjehu zelenoga ciepljenja osobito ranije obavljenoga, smetalo je u obće kišovito vrieme.

h) Voćnjaci.

Po suglasnih viestih sa svih strana najviše je od suše i žege trpila šljiva bistrica. Plod zarumenio se je prije dobe te počeo u znatnoj mjeri padati, tako da će ga na mnogih mjestih, gdje nisu šljivici osobito rodni jedva što ostati na stablih. A gdje je šljiva rodna, tuj da će se prirod znatno smanjiti već i tiem, što će ostati plod još sitniji nego li bi bio i onako sa svoga preobilja. Uz to neprestaju tužbe, da se list suši ne samo peronosporom nego i drugimi kryptogami, poimence phyllostictom prunicola, koja ga prošuplja (gledaj izvj. br. X. 1893. str. 89) te da stabla sasvim propadaju, lišena prije dobe lista i ploda.

Na pitanje od česa ili sbog česa postaju „rogači“, u koje se ove godine mjestimice gotovo svi zametci plodova pretvoriše, odgovoriti nam je, da je i tim „rogačem“ (Taschen- und Narrenbildung der Pflaumen) uzrokom jedna gljivica: Exoascus Pruni Fuckel, koja napadne zametak ploda. Plod se tad razvitkom steljice, mycela, te gljivice izvrgne u poznate „rogače“, kojih ima doduše svake godine po koji taj, ali kad prija razvitku gljivice vrieme, kano što je moralo biti ove godine odmah iza cvatnje (na razvitijem se plodu neopaža nikad), to se mogu gotovo svi zametci izvrgnuti u „rogače“. S tih nakaznih plodova predje mycel i na grančice. Morali bi se dakle ne samo ti rogači, čim poodpadaju, odstraniti izpod stabala već bi valjalo prikratiti i grančice — što je jedva izvedivo — kad bi se htjelo spriečiti razmnožanje te nametnice, koja je ove godine po mnogih krajevih uništila sav prirod šljiva.

Razne vrsti ranih šljiva, bjelice, jajare, ciborice itd. dozrievaju, te se gdje neima prilike za prodaju, kod kuće potrate bez ikakve znatnije koristi kako se mnogi izvještaji tuže, žaleći da u mnogih krajevih narod i previše razplodjuje te vrsti šljiva i po takvih položajih, na kojih bi uspjevala i bistrica.

Od ostaloga voća još su se najbolje održale na žegi jabuke i kruške. Više izvjestitelja slavonskih iztiče, da je nakon više godina ponjela obilnim plodom i izvrstna jabuka „srčika“, te se nadaju liepom prihodu od te jabuke, koju i strani kupci revno traže i dobro plaćaju. Redovita je gotovo tužba po izvještajih, da ima svake godine sve to više crvljiva voća, te neka gospoda izvjestitelji mniju, da bi nešto valjalo odrediti za tamanjenje raznih moljaca ili savijača, barem jabukova savijača ili moljca (Carpocápsa pomonana L. Apfelwickler) ali nijedan nenavodi načina, kako da se uspješno nadzire izvadjanje takvih odredaba, kao što n. pr. one, da se voćke okapaju i čiste od suhe kore, mašine itd., da se crvljivo voće odstranjuje izpod stabala itd.

i) Stoka.

Zdravstveno stanje stoke, bilo je i za ovoga razdobja dosta povoljno. U obćini Josipdol, kotara Ogulin poginuo je samo jedan vol navodno na bedrenici. U Goričici kotara Sisak bilo je više štete, jer je u tom mjestu poginulo 18 glava goveda od „crnoga prišta“, i ostalo još nekoliko glava bolestnih.

Ovdje ondje poginulo je još po koje krmče, te se pripisuju ti slučaji žegi i nestašici čiste zdrave vode po pašnjacih. Samo na dva mjesta poginulo je po dvoje „nazimčadi“ na „vrbancu“ odnosno „grlici“, koje su se bolesti tud od prije povlačile.

Mjestimice po Sriemu, gdje su pašnjaci sa žege bili ogoljeli, morala se je stoka prehranjivati iz ruke, jer blago nije nalazilo na paši dostatne hrane.

Nakon duljega vremena počele su stizati ponajviše iz varaždinske županije viesti, da su se ciene govedom počele ponešto dizati, te neki izvjestitelji naglasuju, da su imenito junad i muzare poskupili. Ciena konja svedjer raste, tako te su na sajmu u Koprivnici kupci iz Berlina za tramwaysko družtvo kupovali konje po 300—400 for., a i više, po glavi. Na zadovoljstvo gospodara bile su ciene rogatoga blaga na tom sajmu skroz povoljne za išto bolju robu, a promet živahan. Krmad je neprestano skupa. Na sajmu u Rumi, dne 9. i 10. srpnja, prodavale su se svinje bez razlike matore i mlade uz neočekivane ciene, a ostala stoka, goveda, konji i ovce, nije imala nikakove ciene, kako se tuži g. izvjestitelj šašinački, koji je tu viest priobćio, da nam prikaže oprieku u cieni stoke izmedju zapadnih i iztočnih strana domovine.

j) Nadnice.

Visoke nadnice održaše se svigdje, gdje je poljodjelstvo išto bolje razvito i gdje ima većega posjeda, sve do 19. srpnja. Po ostalih krajevih počele su nadnice već od 6. do 10. srpnja padati, te su mjestimice opet zavladale

obične ciene nadničarske. Tuj nam je iz izvještaja izcrpiti nekoliko viesti, koje budi vriede za krajeve, odakle još nismo imali podataka, bud nam razjašnjuju način žetve i vršitbe.

1. Županija Lika-Krbava, kotari: Gospić (obć. Smiljan); Dolnji Lapac (obć. Srb); Korenica (obćina Bunić): Kopač, kopačica, žetelica (mužki nežanju); kupioci siena uz nadnicu od 30—33 novč. dobivaju u 3 obilna obroka kriepke hrane, sastojeće u dva puta od začinjene palente i palente s kiselinom, o podne od mesa na čorbi i po još kojega variva. Kosci: nadnice 50 do 66 novč i hranu, bez hrane, što riedko biva, 1 for. na dan. Hrana je znatno bolja od obične nadničarske, jer da se u jutro obično daje prije palente kave s kruhom, sira i rakije, na 5 njih 1 lit., isto toliko rakije dobivaju i na večer. O podne sljede iza juhe i mesa, po dvie jestvine sastojeće se od kakva variva i tjestenine. Kad se vino daje, dobije kosac na dan 2 l. u imućnijoj kući, u siromašnijoj po 1 l. vina. Vriednost hrane i pića nadmašuje znatno nadnicu u gotovom. Kotar Udbina (Podlapač): Kosac po 50 novč., a kupioci 25 nč. nadnice i 3 obroka obične hrane, nu bez pića.

2. Županija Modruš-Rieka, kotar Ogulin (Plaški): Kupioci i žetelice 30—40 novč., kosci 50 novč. nadnice, i hranu. Koscem u 4 obroka uz napitak rakije u jutru; ostalim nemora biti rakije. O podne imućniji davaju i mesa.

3. Županija Zagreb, kotar Karlovac (obć. Švarča): Kosac sa hranom 70 novč., bez hrane 1 for.; — žetelice uz hranu 50, bez hrane 80 novč.; — težak kod mlatila 40 odnosno 70 novč.; sakupljač plaća se kano žetelac. — Privoz na dan dvospreg i jedan težak uz kola po 3 for. i hranu samo težaku. Vršaj na 2 konja i 1 gonić uz hranu potonjemu stoji 3 for. na dan. Mlatci za mlatnju raži sa palicami „šikanje“ dobivaju uz hranu 80, bez hrane for. 1.20 nadnice. Mnogi davaju mlatiti raž iz desetine uz hranu mlatcem, tako da mlatci moraju izmlatiti podpuno snopove, izvijati raž i napraviti škopnjake, a njim za sav rad ide deseti dio zrnja. Od mlatila (stroja) plaća se na dan 3 for. u novcu ili vagan (61 l.) pšenice; a koji po manje vrše, plaćaju od svakoga voza priveženih snopova jednu četvrtinku (10 l.) pšenice. Od vjetrenjače (stroja za vijanje) plaća se na dan po 1 for.

Mnogi vlastnici zemljišta daju svoje oranice drugim na obradjivanje raznih priroda iz polovine i to tako, da posjednik daje samo gnoj, a napoličar mora izvesti gnoj, orati, sijati i prirod spremiti, te od svega polovicu predati vlastniku zemljišta. Kosi se i napopriek, te plaća za jedno katast. jutro djeteline 2 for., a sjenokoše for. 2.50 do 3 for. bez sušenja. Nekoji davaju kositi i iz tretine, a tad je dužan kosac pokositi, osušiti i spraviti sieno u plastove, a on dobije ili svaki treći plast ili svaki treći voz. Radnici dolaze najviše iz slunjskoga i ogulinskoga kotara.

Kotar Velika Gorica (Novo Čiče i Vukovina). Radnici su Zagorci i Ličani, ali jih neima dosta, te se stoga plaća koscem na dan for. 1.30 do for. 1.50 uz podpunu obskrbu, a običnu težaku uz hranu 70—80 novč. — Kotar Sisak (Lekenik): Nadničari 60—70 novč. i tri put na dan hrane; kosci po for. 1.30 bez hrane. Kotar Sv. Ivan Zelina (obć. Sv. Ivan Zelina): Obični težak po 80 novč. uz hranu u 4 obroka te napitak svaki put po $^1/_2$ litre. Kosci po 1 for. sa hranom i napitkom po 2 lit. vina, pače i rakije s jutra.

4. Županija Varaždin, kotar Novimarof (Varažd. Toplice). Žito se mlati iz 12toga ili 13toga t. j. svaki 12. ili 13. vagan je mlatčev, ili se plaća s koštom (4 obroka) po 30 novč. a bez hrane 50 do 60 nvč. svakomu mlatcu.

5. Županija Bjelovar-Križevci, kotar Bjelovar (Štefanje i Ivanska): Težaci su skupi sbog nagomilana posla, 50 do 70 novč. nadnice uz dobru hranu u tri obroka. Žetva se obavlja većinom težaci, isto se tako „šika“ (mlati palicom) žito, samo neki daju mlatiti mlatcem iz „Prigorja“ (iz okolice Kašinske) iz $^1/_{12}$, $^1/_{13}$, $^1/_{14}$ kako se tko umije pogoditi. Imadu i 2 ručna i 2 mlatila na vitlo (Göpel) te se za ručno plaća na dan 3—4 for., a za konjsko mlatilo 5 do 7 for. Kotar Garešnica (Hercegovac). Pšenica se vrši bilo na ručnom bilo na mlatilu s vitlom, ali vole na potonjem, jer da se težaci neumore tako, kao na ručnom mlatilu. Narod vrši na svom gumnu: ječam, zob, proso i heljdu, da jim bude slama mekša za krmu; raž pako „šikaju“, da mogu slamu upotriebiti kano ritak za pokrivanje sgrada. Naseljenici, Česi, čitavo ljeto i zimu mlate „ciepci“ (Dreschflegel) raž, jer rabe raženu slamu za sječku. *(Najamnina za mlatila?)* Kosci se plaćahu u obćini Berek istoga kotara od rali po 1 for. uz hranu bez pića; ini radnici po 50—60 novč. i hranu u 3 obroka. — Kotar Križevci (Vojakovec, sv. Petar Orehovec): Obična nadnica poskupila, 50—70 novč., uz 3—4 obroka krepke hrane; kosci po 1 for., 4 obroka hrane i 1 lit. vina. — Grad Ivanić i okolica: Plug stoji na dan uz hranu 3 for., bez hrane 4 for. Kopači iz proljeća i jeseni 30, ljeti 40—45 novč. i hranu, u vinogradu po 10—25 novč. više. Žeteoci po 50 novč. obično su ženskinje. Ovo su nadnice uz hranu; bez hrane se plaća 20—30 novč. više. Kosac ima na dan uz hranu 80 novč. bez hrane 1 for. i po koju čašu vina u svakom slučaju, na ladanju zamienjuje „špira“ vino. Za košnju 1 jutra djeteline ili livade plaća se 2 for. do for. 2.50, a ako se ima odkos i sušiti, tad je red platiti 3—4 for. Spravljaći dobivaju uz hranu i to mužki 50, ženske 40—45 novč., djeca odraslija 30—35 novč. Vožnja, dvospreg, na dan 2 for. i obskrba vozaru i blagu. Rezači vinograda najbolje se plaćaju 70—80 novč. i hranu, ostali radnici 10—20 novč. manje. Grad Koprivnica: Za vrieme žetve se plaćalo po 80 novč. uz 4 obroka obilne hrane boljim, ili 1 for. bez hrane i to samo lošijim radnikom. Mlati se obično iz 10toga ili 11toga uz hranu ljudem, eventualno i blagu.

6. Županija Požega, kotar Brod (*a*. Orijovac, Kobaš i Klakar): Kopač i žetelac 50 novč. nadnice uz hranu i napitak rakije. Kosac od jutra (1.600 □°) po 2 for. u novcu uz obskrbu i napitak rakije. Škropilac u vinogradu uz hranu i napitak rakije 90 novč. nadnice ili for. 1.50 bez svega. — (*b*. Trnjani i Podvinje): Kopači i kupioci 40 novč., bez hrane 60—80 novč., žeteoci 50 novč. i hranu; no najradje žanju uz desetak, pa tada izlaze i na 1 for. sa hranom. Kosci 80 novč., dobru hranu i napitak rakije, ali ponajviše rade „djuture“ po katastr. jutru 2 for. Plug se plaća dnevno po 3 for., brana po 1 for. (*c*. Velika Kopanica): Pošto je došlo sila radnika iz Ugarske, tja iz tolnajske županije, to su nadnice, naročito kosilačke znatno pale, te se plaćalo po jutru (1.600 □°) košnje for. 1.40 do for. 1.50 bez svega.

Kotar Daruvar (Biela, Končanica i obe obćine Daruvar): Košnja žita po jutru *(kakovom?)* 4 for. i 1 lit. rakije. Košnja livada po jutru for. 1.50 do for. 2 i piće. Radnika se težko moglo dobiti. — Kotar Nova Gradiška (obć. Mašić): Vrlo se malo tko služi nadnicom, nego se obavljaju poslovi „zajmom", danas kod jednoga, sutra kod drugoga, uz obilnu hranu i piće, izključivo rakije „spiritnjače". Domaći žito žanju, naseljenici kose. — Kotar Požega (Stražeman, Kaptol): Dočim se obično dobije težak za 50—70 novč. bez hrane, plaćalo se u nalozi žetve 80 do 1 for. uz trokratnu obilnu hranu, o podne mesa i tjestenine, i trokratni napitak rakije, te se i uz tu visoku plaću jedva dobilo težaka.

7. Županija Virovitica, kotar Djakovo (Levanjska varoš, Trnava, dio Gašinaca i Vuka): Žetelac se plaća po 50 novč. uz 3 obroka dobre hrane. Većinom rade „risari" na 10, 11, pače i 12 „krst" i trikratnu hranu, te zato mora žito požeti, povezati i „ukrstačiti". Tko ima pića, daje, tko neima nemora dati. Privoz, dvoprežni, dobije se na cio dan po 2 for. i hranu, ali bez pića. I vršitba se obično obavlja po „risarih", te se po mnienju gosp. izvjestitelja potonje obćine mnogo žita u ime žetve i vršitbe izvozi, dočim da bi to sve moglo i samo domaće žiteljstvo svojom snagom obaviti, kad bi htjelo. — Kotar Dolnji Miholjac, istoimena obćina: Žetva se obavlja ili uz 11. dio, ili 5 for. po jutru *(da li katastr. ili slavonskom?)* Ciena „mjesečarom" (radnikom uz mjesečnu plaću — Lohnarbeiter) je 18 do 20 for. *(uz koji deputat?)* a nadničarom (Taglöhner) 60—80 novč. *(da li bez svega?)* — Kotar Našice (Podgorač): U žetvi se plaćalo 80 do 120 novč. bez, a 60—100 novč uz hranu težakom. Risarom pak 11—12 krst, ili 2 mjerova (122 lit.) gotova zrna po jutru *(kojem?)* i hranu.

8. Županija Sriem, kotar Mitrovica (Šašinci): Nadnice mužkarcu 80, ženskinjam 50 novč. uz hranu. Želi su risari iz Bačke, kojih još nigda nije toliko o žetvi dolazilo, kano što jih je došlo ove godine, za 13. krst, a u zrnu 50 „oka" jedno katast. jutro. — Kotar Stara Pazova: Oskudica na radnicih, te stoga sveudilj nadnica skupa: mužkarac 1 for., ženskija 60 novč. i hranu, a bez hrane prvi for. 1.20, potonje 80 novč. „Ris" je bio ove godine sa jedanajstoga krsta po 13 snopova bez ičega, a sa 12. krsta dobio je risar još jedan hlebac, $^1/_2$ lit. rakije i $^1/_2$ kg. slanine po katast. jutru. — Kotar i trg Ruma i susjedne obćine: Za žetvu pšenice i žita plaćalo se je po 4—5 for. od 1.600 □° gotovoga novca i 3—4 kg. brašna, $^1/_2$ kg. slanine i 1 lit. rakije. Nadničara se malo moglo dobiti, te jim se plaćalo po 80—100 novč. mužkarcem, a 20—30 nč. manje ženskinjam bez hrane. Ličani, koji ljeti u veliku broju dolaze u Sriem kano poljski radnici, dobivali su mjeseca lipnja 18 for., 50 kg. kuruzna ili žitna brašna, 2—3 kg. slanine i 4 lit. rakije na mjesec dana. A mjeseca srpnja 22 for. i gornji deputat. Ličani da nisu za žetni posao spretni, jer tomu poslu nisu vikli, ali su vanredno dobri radnici kod košnje livada i grahorice, kod uvoza siena, žita itd. a po najbolji kod vršećih mašina, iztovarivanja vreća i inih težih poslova. Samo da mnogo vode piju, te da jim se mora davati češće rakije, da neobole na velikoj žegi, te chinina protiv groznice, a kad kad i crne kave protiv boli želudačnih, pak su ti radnici dobro došli oekonomom, samo kad nebi bez razloga često „štrajkovali". — Kotar Šid (Adaševci): Po katast. jutru plaćalo se li za košnju livade for. 1.50 i hranu. Za žetvu jednoga jutra žita davao se 11., a za košnju 13. krst i hrana; ina nadnica: 50 novč. bez, 70 novč. uz hranu. — Kotar Šid (Jamena): Za žetvu plaća se risarom 11., 12. i 13. krst od pšenice i napolice, a uz to jih „gazda" hrani. Za zob se plaća for. 3.50 po jutru i hrana, što ju pokose, povežu i „skrtače". Ina nadnica skupa 50—70 nč. i hranu. *(Kakvo se jutro razumieva?)* — Kotar Vukovar (Gaboš, Jarmina): Žetva ili kositba pšenice, napolice i raži plaća se u naravi 12. krstom uz, a 11. krstom bez hrane, ili 5 for. po katast. jutru bez hrane. Ini težak: mužkarac 1 for., ženska 60 novč. bez hrane.

J. B.

III.

Dodatak imeniku

p. n. stalnih gospodarskih izvjestitelja.

(Imena u zaporci znače upravne obćine, koje čine područje dotičnoga g. stalnoga gospodarskoga izvjestitelja).

a) Odrekoše se izvješćivanja:

1. Županija **Lika-Krbava,** kotar **Dolnji Lapac**: g. Stevo Torbica, trgovac (Srb).

2. Županija **Zagreb,** kotar **Petrinja**: g. Joco Kottur, posjednik, poštar i kult. viećnik (Gradusa i Mečenčani); kotar **Zagreb**: veleč. g. Ivan Jagić, župnik (Sesvete).

3. Županija **Varaždin,** kotar **Ludbrieg**: veleč. g. Josip Binder, župnik. kult. viećnik (Ludbrieg); g. Franjo Müller, upravitelj vlastelinstva, kult. viećnik, preselio se (Mali Bukovec); kotar **Pregrada**: veleč. g. Josip Jecman, župnik (Hum na Sutli); g. Ignac Badl, vlastelin (Krapinske Toplice).

4. Županija **Bjelovar-Križevci,** kotar **Križevci**: g. Dragutin Fröhlich, vlastelin, kult. viećnik (Sv. Petar Orehovec).

5. Županija **Sriem,** kotar **Vinkovci**: g. Koloman Böellein, nadšumar imovne obćine, preselio se (Andrijaševci i Cerna).

b) Novoimenovani:

1. Županija **Lika-Krbava,** kotar **Dolnji Lapac**: g. Adolf Vuković, obć. bilježnik (Srb).

2. Županija **Zagreb,** kotar **Petrinja**: g. Josip Bastaić, trgovac (Gradusa i Mečenčani); kotar **Zagreb**: g. Nikola Koščec, providnik nadbisk. dobara (Sesvete).

3. Županija **Varaždin,** kotar **Ludbrieg:** g. Antun Fržić, ravn. učitelj (Ludbrieg); g. Franjo Kuzmić, upravitelj obćine i posjednik (Mali Bukovec); kotar **Pregrada:** g. Dragutin pl. Kunović, vlastelin i tajnik gospodar. podružnice (Hum na Sutli); g. Šandor Novak, vlastelin (Krapinske Toplice).

4. Županija **Bjelovar-Križevci,** kotar **Križevci:** veleč. g. Antun Večerić, župnik (Sv. Petar Orehovec).

5. Županija **Požega,** kotar **Pakrac:** g. Ljudevit Stein, posjednik i kult. viećnik (Pakrac trg., izlučena iz područja g. izvjestitelja Jove Markovića, koji ostaje izvjestiteljem za obćinu Lipik).

6. Županija **Sriem,** kotar **Vinkovci:** g. Marijan Mihaljković, predsjednik imovne obćine brodske (Andrijaševci i Cerna).

Kr. statistički ured.

U Zagrebu 27. srpnja 1894.

Predstojnik:

Zoričić v. r.

Tiskarski zavod „Narodnih Novinah".

God. 1894. Izvještaj VI.

GLAVNI IZVJEŠTAJI

o stanju usjeva i o gospodarskih prilikah u obće.

Po izvještajih gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja

sastavlja jih i izdaje

kr. statistički ured u Zagrebu.

I.

Stanje kuruze po izvještajih od 2. kolovoza 1894.

Županije (s gradovi)	Sva površina obradjena kuruzom po izvidih g. 1894. u jutrih po 1.600□h.	Kuruza stoji: 1 vrlo dobro	2 iznad srednje ruke	3 srednje ruke	4 izpod srednje ruke	5 vrlo loše	Od ciele površine, obradjene kuruzom, ide postotakâ površine, gdje je stanje kuruze: 1 vrlo dobro	2 iznad srednje ruke	3 srednje ruke	4 izpod srednje ruke	5 vrlo loše
		na površini od jutara									
Lika-Krbava	16.455	—	—	—	7.611	8.844	—	—	—	46.25	53.75
Modruš-Rieka	30.610	—	—	312	5.258	25.040	—	—	1.02	17.18	81.80
Zagreb	145.544	—	8.286	2.596	60.581	74.081	—	5.69	1.79	41.62	50.90
Varaždin	80.626	—	—	—	26.545	54.081	—	—	—	32.92	67.08
Bjelovar-Križevci	80.578	—	2.410	89	40.923	37.156	—	2.99	0.11	50.79	46.11
Požega	67.801	—	—	2.409	35.709	29.683	—	—	3.55	52.67	43.78
Virovitica	53.999	—	—	4.992	12.169	36.838	—	—	9.24	22.51	68.22
Sriem	156.640	—	—	1.716	69.772	85.152	—	—	1.10	44.54	54.36
Hrvatska i Slavonija	632.253	—	10.696	12.114	258.568	350.875	—	1.69	1.91	40.90	55.50

Godine 1893. bilo je kuruze posijano u cieloj zemlji na 611.540 jutara. Po izkazih pako, što su jih općinska poglavarstva sastavila za godinu 1894. zaprema ljetos kuruza 632.253 jutra, više dakle za 20.713 ili 3·39% od lanjske površine. Razmjerno najjače podigla se je prama prošloj godini površina kuruze: u županiji modruško-riečkoj i to za 7·13%, za tiem u županijah varaždinskoj 6.66%, virovitičkoj 6·12%, požežkoj 6·02%. Znatno je manji prirast u ostale četiri županije. U županiji sriemskoj iznosi on još 3·09%, nešto manje nego li prosjekom za cielu zemlju, a pada u županiji Lika-Krbava na 1·47%, u županiji Bjelovar-Križevci na 1·09%, u županiji Zagreb na 0·61%.

Pokraj sve te veće površine neima ipak nade, da bi ljetošnji prirod kuruze ma samo s daleka dosegao prirod lanjske godine, jer je stanje kuruze, kako se razabire iz gornje skrižaljke, usljed trajne suše bilo dne 2. kolovoza mnogo lošije, nego li se izkazuje u glavnom izvještaju br. V. godine 1893. po stanju od 23. kolovoza. Lanjske godine bilo je 23. kolovoza kuruze vrlo dobre 34·36%, ove se godine pako nije upravo nijedan izvještaj pohvalio, da kuruza obećaje vrlo dobar prirod. Ove godine ima nadalje kuruzâ iznad srednje ruke tek 1·69%, srednje ruke 1·91%, dočim jih ima 55·50, dakle preko polovice vrlo loših, a ostatak od 40·90% izpod srednje ruke. Prošle pako godine bilo jih je ocienjenih iznad srednje ruke 23·02, srednje ruke 77·44, izpod srednje ruke 4·49 a vrlo loših jedva 0·69%. Ove bi dakle godine spram lanjske prietila većemu dielu zemlje očita nerodica kuruze, ako su izdašnije kiše nadošle poslje 2. kolovoza već sbilja većemu dielu kuruzâ pale prekasno, kako to većina izvještaja naglasuje.

Akoprem se stanje kuruze obzirom na mogući prirod može laglje i točnije prosuditi i ocieniti, nego li kod inih žitarica — jer su u te biline odieljeni prašnični cvietci u metlici od pestičnih na kominom omotanu klipu, te se jednim pogledom vidi, kako je usljedila oplodba, što li je jalovo, što li je i kako odmetalo — to ima ipak razloga držati, da je kuruza i 2. kolovoza ove godine u cielom stajala bar nešto bolje, nego li što to izkazuje gornji pregled. Većina je naime gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja stanje kuruzâ u svom području označila samo jednom jedinom oznakom, prem je gotovo svigdje bilo kuruzâ u raznih stadijih razvitka, te jim svim niti jaka suša nije jednako nahudila. Kad

bi svi gg. izvjestitelji onako, kako to nekoji pojedinci već i učiniše, u svojih izvještajih lučili različite te kuruze te jim ocienjivali stanje sa više naznaka, kao što n. p. da 1/3 stoji dobro, 1/3 loše, 1/3 vrlo slabo itd., moglo bi to razlikovanje dobro poslužiti i za sastavljanja glavnih pregleda, koje se obavlja u statističkom uredu, te bi tad i brojevi tih pregleda jamačno bolje odgovarali faktičnomu stanju.

J. B.

II.

Glavni izvještaj

o gospodarskih prilikah u obće.

Od 20. srpnja do 2. kolovoza 1894.

Glavno je obilježje ovoga razdobja suša i neobična žega. Ima bo iz gorskoga kotara naznaka, da je toplina dosegla u sjeni do 36°C, a iz Sriema se dojavljalo čak i 39°C topline u hladu. Dne 19. srpnja ili noćju od 19. na 20. bilo je doduše željno očekivanih kiša po svoj zemlji, ali niti su posvuda bile izdašne, niti su zahvatile sve krajeve. Mjestimice po županijah Varaždin i Bjelovar-Križevci bilo je jošter i 21 kiša-hodalica, a 26., 27. i 28. srpnja i po dvie iztočne županije. Od županije bjelovarsko-križevačke pak prama iztoku po Slavoniji te po Lici bilo je dne 31. srpnja i 1—2. kolovoza takodjer ovdje ondje kiša-hodalica, a dne 23. srpnja imala je Lika-Krbava uzduž Velebita svoju posebnu kišu, koja je prosula po obćini Smiljan i Udbina i tučom, te je selo Rizvanuše obćine Smiljan kotara Gospić hametom potukla, a po udbinskoj obćini mjestimice nanjela dosta znatne štete svim plodinam.

Kraj svih tih kiša i kraj svega toga, što je ovoga puta iztok zemlje imao razmjerno najviše dana sa oborinami, ipak je vrlo mnogo krajeva ostalo 3 do 6 tjedana bez svake kiše, ili jim je tek vrlo slabo nakvasilo suhu zemlju, poimence u Sriemu, Posavju i Podravju

Svi se izvještaji bez iznimke tuže, da je sa neobične žege i suše, trajuće mjestimice preko mjesec dana i dulje, sva ljetina bez razlike u žalostnu stanju, a u mnogih krajevih, da je zavladala i oskudica pitke i zdrave vode, jer da su vrela, bunari i potoci presahnuli. Sav se je rad morao obustaviti oko priredjivanja tla bud za ozimine, bud za sijanje postrne repe ili heljde, te kuruze „brzaca" (sikulca) kano drugotnih ili nuzgrednih usjeva, pak mnogi izvjestitelji izrazuju bojazan, da bi mogli vrlo zakasniti jesenski usjevi, ako nebude doskora izdašne kiše.

Jedinoj vršitbi ugadjalo je ovo sušno vrieme, te se je po mnogih krajevih već i svršila vršitba, kako mnogi izvjestitelji primjećuju, „rano kano nikad" tako, da je narod bio prisiljen „skrštenih ruku" dangubiti, jer se nije moglo orati. Žetva se samo po gdjekojih obćinah osobito gorskoga kotara jošter nastavljala, po drugih krajevih bila je u tom roku već svršena.

O uspjehu žetve ozimina stiglo je različnih viesti, više povoljnih, nego li nepovoljnih, akoprem jih ima priličan broj, koje glase poput ove g. izvjestitelja obćine Bobota: „Kad je bilo žito u travi (zeleno) obećavalo je vrlo dobar rod. nu nada se izjalovila, i žita će biti samo u „srednju ruku"; ili ove g. izvjestitelja obćine Križ: „Žitarice su sipale po katastr. jutru: pšenica 19 vagana (okruglo 11 hl); raž 19 vagana (10 hl); ječam 28 vagana (17 hl); zob 30 vagana (18 hl) U obće je ove godine vanredno mnogo slame, i to me je zavelo, da prije žetve precjenih ovogodišnji prirod. Zob je ipak vrlo dobro urodila u zrnu i u slami".

O jarinah, koje prevladjuju u gornje dvie županije, nepovoljniji su glasovi, koji su dosele stigli. Na žegi da su prebrzo dozrievale, te je zrno „učmalo" a ima dosta prazna klasja. O zobi javlja se s nekih krajeva Slavonije takodjer, da je zrno „učmalo" i suzeleno (grünstichig), jer da je prenaglo dozrievalo.

Kakvo je stanje kuruze, te svakako najvažnije ljetine, može se razabrati iz skrižaljke u prvom dielu ovih izvještaja. Jedni izvjestitelji tvrde, da bi u njihovu području još nešto moglo biti od „poznije" kuruze, ako joj doskora izdašno nakisne, jer da su se ranije mal ne posve osušile; drugi opet tvrde obratno, da se od kasnih kuruza nije upravo ničemu nadati, jer da su se osobito na laganijem prudnastom, pjeskovitom i sipkom crničnom tlu „podpalile", „ofurile", „izgorele" i u razvitku da su zaostale tako, te jim nemože nikakva kiša više pomoći, a od ranijih može se u najpovoljnijim slučaju nadati prirodu tek „slabe srednje ruke" ili „izpod srednje ruke", prama tomu kako jim gdje oko 20. o. m. manje više nakislo i prama tomu na kakvom stoje tlu. Tek one kuruze, koje su prije suše i žege izklasale, ocvale i odmetale, te dobile kasnije izdašnije vlage, da bi mogle dati berbu tek srednje ruke, no takih je kuruza razmjerno dosta malo

Sličnim načinom djelovala je suša i žega i na ostalu ljetinu bez razlike, te se nije od nijedne nadati obilatijemu prirodu, kod mnogih prieti pače poimence po ravnicah i po laganu tlu očita nerodica.

Proso i heljda „nemiču se ni s mjesta", kasno sijane na mnogih mjestih nisu ni nikle. Kasnomu korunu osušila se jur cima u mnogom kraju virovitičke županije, Sriemu te Like i bez peronospore, kako posve izpravno primjećuje g. izvjestitelj obćine Špišić-Bukovica s uzroka toga, što je popucala cima od neprestana kišarenja, te se tada osušila na žegi, koja je neposredno iza kišarenja naglo zavladala. Uz to da korun harače peronospora i razni crvi, na koje se posljednjega roka tuži vrlo mnogo izvještaja sa svih strana domovine.

Za kupus kažu mnogi izvještaji iztočne Slavonije i Like, da se je već posve osušio, te se ondje više ni neće moći oporaviti, dočim s drugih strana izrazuju nadu, da bi se jošter mogao u toliko oporaviti, da nebude podpune

nerodice. Stanje krmne blitve opisuju slavonski izvještaji poprieko vrlo lošim, dočim se za bielu repu (okruglicu) obćenito javlja, da se nije mogla ni sijati, a što se je mjestimice iza koje kiše posijalo, to se većim dielom i posušilo čim je niklo ili da je slabo napredna. „Grah, posijan po kuruzi, već smo pobrali, jer je zrio, te po tom sudite koliko ga ubrasmo", piše jedan g. izvjestitelj iz Sriema.

Vrlo žalostnim se opisuje stanje krmnoga bilja po izvještajih ravne Slavonije, Podravine i Posavine, gdje nije bilo izdašnije kiše posljednjih 5—7 tjedana, te se izrazuje bojazan, da bi za ciele krajeve mogla nastati oskudica na krmi veća od lanjske, jer da ove godine neima ni strnokosa s djetelinom ni bez djeteline, a surogati, što jih siju u tih krajevih, poimence muhar, kuruza i blitva, da neobećavaju mnogo priroda. Otavi se nadaju samo s najboljih rano pokošenih livada, koje leže po nižih položajih. Na livadah išto višega položaja i na takvih, koje su kasnije košene, da se je trava tako osušila u žilju, te nije š njih očekivati kakvi odkos, ali da će biti ipak paše, čim jesenske kiše nastanu.

Po vinogradih i voćnjacih uzela je žega takodjer obilat ujam. Mnogo se grozdja osulo i osušilo, „izgorjelo", a što ga je ostalo, nije se moglo razvijati, te će biti sitnoga jagodja. Po vinogradih obćine Hreljin, kotara Sušak, opaža se, da loza nazaduje a groždje da vene, te se suši a po mnienju g. izvjestitelja pojav se taj nikako nemože pripisati samo suši. Voće je naglo zorilo, te osobito mnogo šljive bistrice odpalo. Rane su šljive pobrane, te se mjestimice pod konac ovoga roka spremahu, da će peći „novu rakiju".

I zdravstveno stanje stoke moralo je trpjeti na mnogih mjestih sa slabe paše a još više sa nestašice zdrave i čiste vode, te je prama tim prilikam i stiglo više prijava, da je bilo kvara na blagu. Od bedrenice poginulo je nekoliko goveda po kotarih: Otočac (obćina Dabar); Jaska (Jaska-Cvetković); Križ (Kloštar Ivanič i Čazma), te u gradu Bjelovaru (2 krave). Slinavka i šap pojavila se kod goveda u obćini gornji Miholjac kotara Slatina, ali se je nadati, da će poprimljene energične mjere zapriečiti dalnje širenje te pošasti. U osječkom kotaru u Dopsinu da ginu ovce, ali se nenapominje od koje bolesti. Krmadi poginulo je po nekoliko glava na „grlici" po obćinah Odra, Novo Čiče i Vukovina kotara Velika Gorica, u obćini Vrhovine kotara Otočac i u obćini Cvetković kotara Jaska. Od nadma parnule su 3 glave goveda i 7 ovaca, a od nepoznate bolesti počela je poboljevati krmad, te je već troje parnulo u obćini Srb kotara Dolnji Lapac. U Vukovaru pojavila se sakagija na konjih. Obćenita je primjetba iz slavonskih ravnica, da se je morala stoka, neizuzevši ni ovaca, hraniti zimskom krmom, budući su pašnjaci posve pusti bili, a za krmu sijana kuruza nije bila dorasla kosi.

Ostale viesti, stigle nam za ovoga razdobja i prilozi za poznavanje načina sjetve i žetve prikupiti će se u sljedećem izvještaju, u koji će se uvrstiti i dosele stigli izvjestni podatci ob uspjehu ljetošnje žetve oziminâ i zobi.

J. B.

Kr. statistički ured.

U Zagrebu 18. kolovoza 1894.

Predstojnik:

Zoričić v. r.

Tiskarski zavod „Narodnih Novinah".

GLAVNI IZVJEŠTAJI

o stanju usjeva i o gospodarskih prilikah u obće.

Po izvještajih gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja

sastavlja jih i izdaje

kr. statistički ured u Zagrebu.

I.

Stanje kuruze po izvještajih od 16. kolovoza 1894.

Županije (s gradovi)	Sva površina obradjena kuruzom po izvidih g. 1894. u jutrih po 1.600□h.	Kuruza stoji (na površini od jutara): 1 vrlo dobro	2 iznad srednje ruke	3 srednje ruke	4 izpod srednje ruke	5 vrlo loše	Od ciele površine, obradjene kuruzom, ide postotaká površine, gdje je stanje kuruze: 1 vrlo dobro	2 iznad srednje ruke	3 srednje ruke	4 izpod srednje ruke	5 vrlo loše
Lika-Krbava	16.455	—	—	—	7.535	8.920	—	—	—	45.79	54.21
Modruš-Rieka	30.610	—	—	6.083	16.116	8.411	—	—	19.87	52.65	27.48
Zagreb	145.544	1.508	9.113	18.662	59.523	56.738	1.04	6.26	12.82	40.90	38.98
Varaždin	80.626	—	—	6.076	34.880	39.670	—	—	7.54	43.26	49.20
Bjelovar-Križevci	80.578	—	5.092	4.878	37.516	33.092	—	6.32	6.05	46.56	41.07
Požega	67.801	—	5.201	5.399	28.334	28.867	—	7.67	7.96	41.79	42.58
Virovitica	53.999	—	500	5.375	16.923	31.201	—	0.93	9.95	31.34	57.78
Sriem	156.640	—	—	4.940	79.582	72.118	—	—	3.15	50.81	46.04
Hrvatska i Slavonija	632.253	1.508	19.906	51.413	280.409	279.017	0.24	3.15	8.13	44.35	44.13

Da uzmognemo prispodobiti stanje kuruze, kako je izkazano u gornjoj skrižaljci po izvještajih od 16. kolovoza, stranom sa stanjem kakvo je bilo 2. kolovoza o. g. te s druge strane sa njenim stanjem na 23. kolovoza 1893. zaokružit ćemo postotne brojeve i stegnuti naznake vrlo dobre i iznad srednje ruke u jedno, a izpod srednje ruke i vrlo loše opet u jedno, da bude prispodoba preglednija.

Prama tomu bilo je u postotcih ciele kuruzom obradjene površine njeno stanje:

U županiji:	Godine 1894. dne 16. kolovaza: vrlo dobro i iznad srednje ruke	srednje ruke	izpod srednje ruke i vrlo loše	Godine 1894. dne 2. kolovoza: vrlo dobro i iznad srednje ruke	srednje ruke	izpod srednje ruke i vrlo loše	Godine 1893. 23. kolovoza: vrlo dobro i iznad srednje ruke	srednje ruke	izpod srednje ruke i vrlo loše
Lika-Krbava	—	—	100	—	—	100	80	12	8
Modruš-Rieka	—	20	80	—	1	99	77	23	—
Zagreb	7	13	80	6	2	92	88	10	2
Varaždin	—	8	92	—	—	100	97	3	—
Bjelovar-Križevci	6	6	88	3	—	97	63	37	—
Požega	8	8	84	—	4	96	35	59	6
Virovitica	1	10	89	—	9	91	35	63	2
Sriem	—	3	97	—	1	99	16	69	15
Hrv. i Slavonija	3	8	89	2	2	96	58	37	5

Kako se može razabrati iz ovoga pregleda, popravilo se je zadnjih 14 dana stanje kuruze, osim Like i Krbave, ali posve neznatno. Za cielu zemlju iznaša ta poboljšica ciglih 7%, a u toj poboljšici učestvuju razmjerno

najvećim postotkom županije Zagreb, Modruš-Rieka, Požega i Bjelovar-Križevci. a najmanje su pomogle kiše u tom razdobju na plitku tlu po ličko-krbavskoj i na sipku crničnu tlu sriemske županije. Po svuda je pako stanje kuruze tako žalostno i loše, da se sa stanjem od 23. kolovoza prošle godine nemože ni prispodobiti. *J B.*

II.

Glavni izvještaj

o gospodarskih prilikah u obće.

Od 2. do 16. kolovoza 1894.

a) Vrieme.

Akoprem su dne 4 i 14. kolovoza diljem ciele zemlje prošle dvie žestoke oluje, koje su se odlikovale jakim vjetrom (N i NW) i plahimi kišami, a izmedju 8/9. i 10/11. redale opet salanke uz jake vjetrove, zaljevice i tuču, to su sve te oborine, kako su naglo dolazile i prolazile, jedva dotjecale, da ohlade zračište i donekle poravnaju površinu zemaljske kore izpucanu žegom i sušom, ali nigdje nisu mogle nakvasiti i vlagom dovoljno zasititi cielu mekotu. Tako je za dva tri dana doista spala temperatura sa 33 do 35°C na 7°C, te je nastalo hladno jesensko vrieme, a izmedju 10., 11. i 12. kolovoza osvitale su i guste magle, te je prietila pogibelj rana mraza. Te su kiše svakako u velike osvježile i okriepile svukoliku vegetaciju i bile od velike koristi po svu prirodu, ali su po sudu skoro svih izvjestitelja prekasno nadošle ljetini, te jedino odklonile totalnu nerodicu svega, što se nalazi u polju. Još su najviše koristile vinogradom, mjestimice djetelinam, da se posve neusuše, prosu i muharu, livadam nižega položaja i ranije pokošenim, te kasno voće spasile, da se posve neospe sa suše.

Uz to ostalo je i ovoga roka mnogo mjesta po Sriemu, Djakovšini i drugud bez izdašnije ili samo jače kiše, a iz Like javlja jedan g. izvjestitelj još pod 15. kolov., da je zemlja ostala razpucana i nakon zaljevice od 14. kolov. sve na 34 cm dubljine i 10 - 15 cm širine.

Tuče je bilo dne 4, 8., 11. i 14 kolovoza i to:

a) Dne 4. U kotaru Novska istoimenoj obćini; kvara je malo bilo na voću a u kotaru Šid po obćini Adaševci postradalo je kakvih 30 jutara kuruze posadjene u šumi po krčevinah, te jedan dio šume, gdje je led oklaštrio dosta šiške (Knoppern) i žira i dva mala vinograda pokraj šume.

b) Dne 8. U kotaru Otočac, obćina Vrhovine, u selu dolnjem Babinom potoku počinila je tuča dosta štete na svih plodinah, u Rudopolju bila je šteta neznatna. Cielom obćinom Tounj, kotara Ogulin, bilo je toga dana tuče, ali je samo u Rebrović selu prostor od 2—3 kilometra hametom uništila, da neće biti niti kuruze niti zelja, kamo li koje druge plodine, jer da je bilo tuče jedre poput jajeta; u Bistraču ima štete do 2/3 priroda, a po ostalom dielu obćine nije bilo znatne štete. Po obćini Ogulin izčehala je oriedka ali krupna tuča lišće kuruze, inače bez osjetljive štete na inih plodinah.

c) Dne 11. Kotar Požega, oko Kutjeva sasjekla je tuča prama jugu ležeće kuruze, koje i onako mnogo nevriede, te nešto malo južnu stranu vinograda. Šteta neznatna. Kotar Slatina, obćina Voćin, samo po vinogradih, koji su ove godine liepi „kao bor zeleni", počinila je tuča znatnije štete. Kotar Županja, obćina Gundinci, bilo je tuče. ali bez većega kvara.

d) Dne 14. Bez mnogo kvara prošla tuča obćinom Raven, kotara Križevci.

Veće i obćenitije su štete, koje su počinili vihori, osobito dne 4. 14. te 8. i 11. kolovoza. Malo se u kojem izvještaju nenapominje, da nije koji taj dan vjetar, vihor, „puhača" povaljao svu silu kuruze, i otresao manje više voća te izprekidao lozu i porušio kolje po vinogradih. Ali pošto jedni nežale za voćem, a drugim opet nije žao jalove i crvom izprebušene kuruze, to neće ni sve te štete biti zamašne, pak jih dosljedno tomu tek obćenito napominjemo.

b) Gospodarske radnje.

Vršitba nastavljala se je i svršavala po svuda. Tek po dvie gornje županije bilo je posla jošter oko žetve jarih žitarica, koje su po tih krajevih glavni usjevi te tuj dospjevaju za punih 5—6 tjedana kasnije, nego li po ostalih dielovih zemlje. Iza kiša sijala se tuj i tamo i postrna repa, a osobito se je marljivo nastojalo oko dosta zaostala za suše ugarenja po većem dielu zemlje, da se priredi tlo izvažanjem gnoja i preoravanjem za sjetvu jesenskih usjeva, poimence i u prvom redu za sjetvu repice (olaja), koja će se početi sijati sljedećega izvještajnoga roka. Na vrlo mnogo mjesta kosila se je po treći put djetelina, spremala sjemenjača grahorica, močila konoplja i obavljao koji taj vinogradarski rad i berba ranijega voća.

c) Stanje ljetine.

U prvom se dielu razpravlja stanje kuruze po izvještajih od 16. kolovoza. Nešto je doduše povoljnije nego li je bilo prije 14 dana, ali po mnienju više gospode izvjestitelja, izkusnih gospodara, prevršila je sva kuruza stadij cvatnje i odmetanja već prije kiša, pak da se sad već nije nadati kakvu ponovnu zametanju ploda, klipova, ili zrnja. Svemu tomu da su kiše prekasno došle, odnosno da je kuruza tomu preodrasla. Jedino će kiše toliko pomoći, da se već odmetnuto zrnje mladjih kuruza nešto bolje ujedri, izpuni, te tako spasi od totalne nerodice.

Da je trajna suša morala znatno smanjiti prirod jarih žita, što su jih tek za ovoga razdobja želi po gornje dvije županije posve je naravno, a da se stanje sjerka, prosa i heljde, gdje se god siju, nemože mnogo popraviti u tom stadiju razvitka, u kojem su dobile nešto vlage netreba posebna dokazivanja. Grah dieli položaj i sudbinu kuruze, te će mu biti prirod slab, jer od onoga, što se sije napose kano glavni usjev, znatniji se dio zelen potrošio, a ostatak je mogao još manje odoljevati suši i žegi, nego li uzgredni usjev, zasjenjen kuruzom.

Kasni korun, koji je takodjer zarazila peronospora, te mu za rana cime nestalo, kažu izvještaji većinom sitnim, prem još zdravim, ali na vrlo mnogih mjestih dosta oštećenim raznimi insekti, medju kojimi se spominju sve sami proždrljivci: vrlac, hruštova grčica, stonoge i „crvi" (Drahtwürmer), tim opasnijimi, što njih većina treba 3—5 godina do svoje preobrazne, pak će s njih biti i sljedećih godina oštete.

Druga glavna okopavina, kupus, doduše nešto se osvježio, ali ni od njega neima nade izdašnijemu prirodu, osim ako će mu vrieme ugadjati do pod kasnu jesen. O krmnoj blitvi, koja se goji na znatnijih površinah po županijah bjelovarsko-križevačkoj, virovitičkoj, sriemskoj i donekle zagrebačkoj i to više po inteligentnijih posjednicih, glase izvještaji iza kiša nešto povoljnije, ali se i o njoj većinom javlja, da je vrlo zaostala u razvitku.

Trećim odkosom djetelina bili su osim visočine ličke razmjerno zadovoljni po bregovitijem dielu zemlje, dočim s ravnice, poimence sriemske gotovo ni neima viesti, da se je djetelina gdje kosila po treći put. Tuj slabo stoje i ostala sijana krmiva, muhar, proso, kuruza i gdjekoja krmna smjes, te se boje oskudice krme, pošto se je za vrieme suše moralo trošiti od zalihe.

Pašnjaci i livade ozeleniše iza kiša, ali tek s nižih, ranije košenih livada bi se moglo nešto otave ukositi, ako opet nezasuši, naglasuju sveudilj izvještaji i ovoga razdobja, za koje vriedi ovaj izvještaj.

A da se vidi kako su gdje sipale ljetos pšenica, suražica, raž, ječam i zob priobćujemo ovdje nekoliko primjera priroda tih žitarica, primjetbom, da su raznolike naznake mjere i površine preračunane na hektolitre i katastralno jutro.

d) Primjeri priroda u hektolitrih po katastralnom jutru:

U kotarih (gradovih) i obćinah:	pšenice ozime	pšenice jare	raži ozime	raži jare	ječma ozimoga	ječma jaroga	suražice	zobi
1. Županija Modruš-Rieka.								
1. Kotar Slunj, obćina Rakovica	14	12	9	9	15	15	—	—
2. Županija Zagreb.								
1. Dugoselo, obćina Brckovljan	uništila tuča, zeleno pokošeno						—	7
2. Gorica vel. „ Odra	13	—	—	—	10	—	—	--
„ Vel. Gorica	5	—	8	—	12	—	—	10
3. Karlovac „ Švarča	8	—	10	—	16	—	—	13
„ Novigrad Ribnik	4·5	—	5·5	—	7·3	—	—	9·3
4. Kostajnica, „ Majur	7	—	6	—	5	—	—	10
5. Petrinja „ Hrastovica	6	6	6	12	12	—	7	15
„ Pračno	8	—	10	—	13	—	—	—
„ Jabukovac	6·6	—	5	—	6·6	—	4	8
„ Gora	8	—	10	—	12	—	—	10
6. Sisak „ Topolovac, Gušće, Kratečko	6·6	—	7	—	8	—	—	—
„ Palanjek	9	—	—	—	14	—	—	15
3. Županija Varaždin.								
1. Varaždin, obćina Jalžabet	10	—	9	—	12	—	—	15
4. Županija Bjelovar-Križevci.								
1. Bjelovar, obćina Šteťanje, Ivanska	6	—	5	—	9	—	—	—
2. Garešnica, „ Berek	6	—	6	—	7	7	—	8
3. Križ „ Križ	11	—	10	—	17	—	—	18
„ Čazma	9	—	5	—	14	12	—	10
5. Županija Požega.								
1. Brod, obćina Trnjani, Podvinje, Klakar	7	—	—	—	14	—	7	18
2. Požega, obćina Ruševo	10	—	—	—	—	—	—	15
3. Požega grad	12	—	10	—	—	—	—	20

U kotarih (gradovih) i obćinah:	pšenice ozime	pšenice jare	raži ozime	raži jare	ječma ozimoga	ječma jaroga	suražice	zobi
6. Županija Virovitica.								
1. Dolnji Miholjac, obćina Šljivoševci	9	—	13	—	17	—	—	19
2. Osjek { obćina Harastin	12	—	—	—	20	—	—	24
2. Osjek { „ Bizovac, obć. Valpovo	10	—	10	—	14	—	—	15
3. Slatina, obćina Gornji Miholjac	13	—	12	—	18	—	13	20
4. Virovitica, obćina Špišić-Bukovica	13	—	—	—	—	—	—	18
5. Osjek grad	12	—	10	—	15	—	—	15
7. Županija Sriem.								
1. Ilok, obćina Čerević	6·6	—	9	—	15	—	—	12
2. Mitrovica { obć. Laćarak, Martinci, Kuzmin, Grk, Bosut }	10	—	—	—	13	—	11	20
3. Ruma { obćina Nikinci	8	—	—	—	19	—	8	10
3. Ruma { trg Ruma i okolica	10	—	—	—	—	8	14	18
4. Stara Pazova, sav kotar	10	—	7	—	15	12	8	15
5. Šid, obćina Kukujevci	8	—	—	—	14	—	—	20
6. Vukovar { obćina Čakovci	10	—	—	—	12	—	—	20
6. Vukovar { „ Sotin	10	—	—	—	14	—	—	16
7. Županja { obć. Račinovci, Gunja, Rajevo-selo, Vrbanja, Drenovci, Soljani }	9	—	—	—	—	—	—	12

e) Gospodarski sustav i usjevni red, obhodnja (turnus, rotacija).

Kao dalnji prilog gradje za poznavanje načina sjetve priobćujemo sljedeće podatke:

1. Županija **Lika-Krbava**, kotar Perušić, obćina Klanac, izvjestitelj veleč. g. M. Sgombić razjašnjuje svoj izvještaj o načinu sjetve, da su količine sjemena od 2·4 pak sve do 3 hl po jutru izpravne, jer da je običajne kvarte preračunao na novu mjeru.

2. Županija **Modruš-Rieka**, kotar Delnice, obć. Fužine, Lič i Mrkopalj, izvj. g. Franjo Sinko: Stroge kakve obhodnje neima sbog oskudice težatne zemlje, već se po više godina sadi korun i zelje na istom zemljištu, često uz zakup do 40 for. po jutru. Koji imaju više zemljišta ti težaju ovako: 1. korun ××; 2. po koja jarina s djetelinom; 3. djetelina; 4. trava ili običnije zob. Orač dobiva na dan 5 for. bez hrane, a sa hranom njemu i blagu 3 for.; sijač 1 for. i hranu. Plug je većinom drven, ali ima i željeznih; brane su željeznih i drvenih klinaca. Sije se rukom pod brazdu, a korun sade pod brazdu ili u jamice. Sjeme se čisti vjetrenjačom, nekoji ga ovapne, a ima jih dapače, koji prebiru zrno po zrno najme pšenice. O višekratnom oranju neima govora.

3. Županija **Zagreb**, 1. Kotar Velika Gorica, obćina Odra, izvjestitelj g. M. pl. Kussevich: Seljačtvo ima većinom malo zemljišta, koje jedva toliko producira, što treba za kućnu porabu. S toga se sije poglavito kuruza i ozimi ječam, poslje ovoga (ili na takozvanih „rosuljah“ [ugar] svake 3. do 5. godine) proso ili kuruza kao krmovno bilje, iza koje dolazi na jesen raž, koja se s proljeća o Gjurgjevu pokosi za krmu, da se iste godine jošter može posaditi kuruzom ili korunom (valjda uz ××). Tako se dobivaju u 3 godine 5 raznih priroda. Luk i kupus sadi se i preko kućne potrebe za prodaju. Samo gdje ima slamnatih krovova, sije se nešto malo raži. Obzirom na ograničeni posjed siju malo djeteline, a zob siju tek jači gospodari, ili smjesu grahorice i zobi za krmu. Pšenicu siju samo veći gospodari i vlastelinstva, od kojih se jedno drži ove obhodnje: 1 kuruza ××; 2. ječam, raž ili zob sa djetelinom; 3. djetelina; 4. trava; 5. kuruza ili zob; 6. ugar odnosno repica, grahorica; 7. pšenica. Ratila su većinom i kod seljaka dosta savršena. Upotrebljava se Zugmayerov plug, željezna brana i drveni valj. Ozima sjetva obavlja se kasno, o Svih Svetih i kasnije. Uz nevaljane livade ipak je glavnim vrelom dohodka marvo- i svinjogojstvo, koje potonje da osobito kod članova plemićke obćine turopoljske daje liepu korist. (Čitava ta obhodnja sa svojom množinom izvrstne sijane krme upravo je pouzdanom podlogom marvo- i svinjogojstva, te živim dokazom, kako se racionalno mogu nadomjestiti livade). Akoprem nespada strogo pod ovaj naslov, to ćemo ipak ostaviti g. izvjestitelja u rieči, da vidimo, kako se uz tu obhodnju racionalno i stočari, jer je stočarstvo nadopunjak ratarstva i obratno. — Svaka bolja kuća izhrani bar po jedan par volova, a najveći siromak koje prase. Junci odhrane se kod kuće ili se prikupe, ter se uz neznatni poljski rad dobro razviju, pasući poslje žetve po strništih, dok se kuruza neodmetne. Od toga doba počamši odrezuju se iznad klipa gornji dielovi stablike, ter se podavaju volovom uz nešto ječma, dok ne dodju tako zvani „kilki“ (krezube) kod kuruzne berbe, a kad se ovi pokrme, krmi se i zrela kuruza, tako da su volovi do „Terezinja“ ili najkasnije „Mikulinja“ za vašar spremni. Malo tko producira toliko krme, da si uzmogne prehraniti blago preko zime, već je prinužden, da kupi s proljeća nedostatak na sajmištu.

2. Kotar Karlovac, obćine Novigrad i Ribnik, izvjestitelj presv. g. Lj. Raizner U ovih brdinah neima sbog razcjepkanosti tla jedinstvene obhodnje, ipak se većinom rabi sljedeći usjevni red: 1. kuruza (uzgredno grah) ili korun ××; 2. ozima raž ili ječam (pšenicu riedki siju) u koje se usije djelomice djeteline; 3. dielomice djetelina ili-

zob, sjerak, proso, heljda, ili zob za krmu. Kupusu, repi, lanu i konoplji uvjek se pognoji, te se siju na manjih za to prikladnih česticah. Plug je običui od željeza i drva, brana željeznih klinaca, valj drven. Oranje stoji po katast. jutru 5—6 for., ali to je riedki slučaj, jer obično ore svaki sebi, ili su po dvojica sujuznici. Siju iz ruke.

3. Kotar Sisak, obćina Palanjek, izvjestitelj g Luka König popunjuje svoj opis načina sjetve ovim usjevnim redom: 1. kuruza ××; 2. pšenica ili ječam ozimi, potonji event. ×; 3. zob, proso. Uz to po koji slog lana ×× za domaću potrebu.

4. Grad Petrinja: izvjest. g. N. Kos nadopunjuje svoj izvještaj sljedećim navodom: Pučanstvo se služi izključivo željeznimi plugovi, kažu jim „njemački plugovi" sistema Zugmayerova. Brana željeznimi zubci rabi i za podraživanje livada. Valj je obični drveni, upotrebljava se ponajviše kod sijanja kuruze i prosa. Slogovi su obično po 8—12 brazda široki, poprieko 2 m, po nizinah uži, po suhih viših položajih širi, a brazde 5—6 palaca duboke. Pšenicu, raž i ječam čiste većinom na trieuru. Oranje jednoga katast. jutra stoji poprieko for. 4.50 nvč. bez hrane, a 3 for. sa hranom oraču i blagu. Uz plug su uvjek po dvie osobe, plužač i gonić blaga. Sije se rukom i tek najbolji gospodari bud kreče, bud modrom galicom kvase pšenično sjeme protiv snieti.

4. Županija **Bjelovar-Križevci**, kotar Grubišnopolje, obćina Ivanovo selo, izvjest. g. Albin Krišković: Heljda i proso siju se u ovom kraju iza žetve kano nuzgradni usjevi li za proizvodnju kaše za kućnu porabu na malih površinah, isto tako i za istu svrhu siju i ječam jari i ozimi samo na malo. Na ugaru ostaje zemljište ponajpače iza djeteline radi pašc, inače se sve zasijava i zasadjuje, te prema tomu vlada ova obhodnja: 1. kuruza ××; 2. pšenica; 3. raž ili zob, u koju se zasije djetelina; 4 djetelina; 5. djetelina, paša; 6. paša, ili pšenica; 7. raž ili zob. Korun sade za domaću porabu od $^1/_4$—$^3/_4$ jutra u pognojeno tlo, i to pod plug (brazdu) te ga obradjuju plugom prahačom i ogrtačem. Kupus sadi se po ogradah.

5. Županija **Požega**, kotar Brod, obćine Trnjani, Podvinje, Klakar, izvjest. g. Stanko Šibanić: Usjevni red: Do u novije doba težalo se je tlo strogo po tropoljarskom sustavu, samo što se ugar sve to više zasijavao grahoricom: ovako: 1. ozimine (pšenica, napolica, ječam); 2. jarine (kuruza uzgredno grah i sjerak), korun, zob i proso, vrlo malo jaroga ječma); 3. ugar zeleni (grahorica), a gnojilo se pod okopavine. No od kada su doselili Niemci i Magjari, koji siju prama potrebi što i gdje se komu bolje izplaćuje, poremetio se tropoljarski sustav, makar da se tomu opiru starosjedioci ponajviše s toga, što jim je taj sustav olakoćivao pašarenje. Ore se gvozdenim plugom 12—15 cm duboko; starosjedioci na slogove 3—4 m široke, a naseljenici na posve široke slogove, table. Drljaju gvozdenom zubačom, naseljenici sipko oranje i branom od šibja. Sjeme se toči na trieur, kvasi modrom galicom ili okreči. Sije se omaške, a kuruza većinom rukom na redove, te se tada okapa i ogrće plugom okopačem i ogrtačem. Plug se plaća na dan po 3 for. sa hranom ili 5 for. bez hrane, zubača po 1 for., a ore se najviše na konjih, samo dobro stojeće zadruge na volovih i to četvero- ili šesterospregom.

6. Županija **Virovitica**. 1. Kotar Osjek, obćine Valpovo trg, Valpovo vanjska i Bizovac, izvjest. g. Josip Sacher: Valpovo trgovište dozvoljava svakomu gospodariti po volji, te je većinom uvedeno slobodno mjenbeno gospodarstvo uz dovoljnu gnojitbu. U obćini Valpovo vanjska i Bizovac, izuzevši vlastelinstva, obstoji ponajviše tropoljarska razdioba oranica, te se jedno polje posije jesenjim usjevom i to u prvom redu napolicom (pšenica i raž), pšenicom, manje ječmom i najmanje raži; u drugo polje (iza prošlogodišnjih ozimina) sije se kuruza, grahorica, korun, grašak i zob. Ovo polje se i kadkada, akoprem dosta slabo gnoji. Treće polje — ugar — posijano bude ponajviše grahoricom, a kad se ova skine, podvojači se za jesenski usjev. U strnjak se tjera marva na pašu, nu kad je oskudica na krmi, posije se kano lanjske godine mnogo strnjaka prosom, muharom i kuruzom za krmu. Ljekarica (lucerna) se sve više širi nastojanjem gospod. podružnice, a sije ju Valpovo trgovište u otvorenu polju, dočim se u ostale dvie obćine mora sijati u ogradjenih „bostanih", jer da bi ju inače opasla marva.

Plugovi rabe bez iznimke gvozdeni; drljača ima gvozdenih i drvenih. Kuruza i korun počimlju se sijati ponajviše za plugom i to u svaku treću brazdu, prva takodjer i po ravnalu. Obadvoje obradjuje se — uz riedke iznimke — extirpatorom i kultivatorom. Plugovi i ogrtala proizvadjaju se u okolici. Za oranje plaća se u Valpovu i obližnjoj okolici po katast. jutru 6 for., te sa sijanjem i drljanjem 7 for. bez hrane; — u Bizovcu i okolici 5 for. dotično 6 for.

2. Kotar Djakovo, obćine Levanjska varoš, Trnava i dielomice Gašinci, izvjest. g. M. Lazarić, nadopunjak: U brežuljastom predielu u porabi je čisto tropoljarska obhodnja: 1. Ozimine: pšenica, ječam, raž, vrlo malo suražice. 2. Jarine, na boljem tlu kuruza ××, na lošijem zob i grahorica, 3. Ugar, koji triput oru („ugare"). Po kuruzi siju uzgredice grah i bundeve. Djetelinu, repu, korun, kupus itd. siju po vrtovih, jedino se posadi i po koji slog koruna uz kuruzu u polju.

3. Kotar Našice, obćina Orahovica, izvjest. g. K. pl. Mihalovich, nadopunjak: Jarih žitarica malo se sije i to samo u brdskih predjelih.

Županija **Sriem**, kotar Vinkovci, obćine Otok, Privlaka i Slakovci, izvjest. g. J. Matiašević, nadopunjak: Tropoljarski sustav: 1. Ozimine, pšenica, raž, ječam. 2. Jarine, kuruza ××, zob, grahorica. 3. zeleni ugar većinom grahoricom zasijan. Plugovi su i drljače gvozdeni, te se plaća za katastr. jutro 4 for. uz hranu, a 5 for. bez hrane za oranje, drljanje i sijanje.

f) Vinogradi.

I ovoga razdobja stiglo je s raznih strana tužba, da se je grożdja sbog kišarenja u cvietu mnogo više osulo, nego li što se je mislilo, te da se je prirod znatno umanjio. Što je ostalo, valjano branjeno od peronospore, da je usljed suše dosta sitna jagodja, al da ima nade, da će se jagodje donekle popraviti i ujedriti iza izdašnijih kiša. Ima u ostalom dosta viesti, da se je po mnogih vinogradih na prisunju i strminah mnogo osulo i osušilo usljed dugotrajne suše i žege, te će biti slabija berba nego li je bilo izgleda prije suše.

Peronospora nije se na suši i žegi tako rapidno širila kano lanjske godine u ovo doba. Ima pače glasova, da se ove godine u pojedinih predjelih ni pokazala nije, baš ni po vinogradih, koji nisu bili štrcani lanjske godine. Ipak su inteligentniji vinogradari po dva tri puta obavljali štrcanje, makar da jim nisu bila trsja rodna, da si samo uzdrže lozu u podpunoj snazi, dočim je po krajevih, gdje još ter ima domaćih vinograda, vrlo težko bilo predobiti seljaka za to, da se prihvati toga rada, ili da bi ga izvadjao valjano, kad ga je oblast prisilila na taj rad. Obćenita je mal ne primjetba po izvještajih, da vrlo malo seljaka obavlja dobre volje taj nuždni rad, a što se obavljalo pod moraš, i još k tomu metlicami, da je malo vriedilo, osobito ondje, gdje se je peronospora bila pojavila za rana i u jačoj mjeri.

„Vinogradi nasadjeni američkom lozom dobro uspjevaju samo na nekih mjestih, osobito laporastih, žuti lišće, te nam skoro oduzimlje svaku volju“, tuži se ovoga puta i veleč. g. izvjestitelj obćine Gjurmanec, kotara Krapina.

S drugoga kraja domovine iz Kamenice ima viest, da se na obližnja tržišta prodaje već sad 1 kg s američkih ciepova ubrana grožđja po 30 novč., te da je tud već počelo „pudarenje“ (čuvanje) vinograda.

Na slab, gotovo nikakav uspjeh ovogodišnjega ciepljenja na zeleno, tuži se g. izvjestitelj obćine Martijanec kotara Ludbrieg, pripisujući tu nedaću nevaljaloj gumielastiki, kišarenju u lipnju, te naglo nastaloj žegi, s kojih da su uzroka povezice popucale a ciepljenje sasma izdalo.

Sabirući u ovih izvještajih podatke o raznih naših gospodarskih prilikah rado priobćujemo, što javlja veleč. gosp. izvjestitelj obćine Kutjevo o svojem vinogradu, što ga je on dao na novo obrezati odmah iza 26. svibnja, kada mu ga je totalno oklaštrila tuča. On piše sljedeće: „Dne 4. srpnja bilo je u tom vinogradu već $^1/_2$ do 1 m dugih, jakih mladica, koje sam jako škropio. Dne 24. srpnja narasle su mladice na novo dalje za 1—1$^1/_2$ m i veće duljine i vrlo su jake. U to vrieme dao sam vinograd podvezivati, plieviti i podžinjati, jer se nije moglo kopati, a dne 24. srpnja počeo sam ga opet škropiti, da nenavali na mlado lišće i mladice peronospora, koja se je pojavila bila. Vinograd je divno viditi, al je prazan, budući se nije zametnulo drugo grožđje, što je i bolje, da još većma neoslabi.“

Iz posebnoga izvješća veleč. g. izvjestitelja obćine Čazma, koji je 3 dana oblazio ova nekoč glasovita vinogorja svojega područja, nalazeća se malom iznimkom u seljačkom posjedu vriedno je zabilježiti, da se je ljetos ipak našao nešto veći broj seljaka, koji su se ugledali u kojega inteligentnijega susjeda, te su svoje stare vinograde redili i škropili po dva puta, ali inače da je stanje tih ušencem nezaraženih vinograda vrlo zapušteno i žalostno, akoprem bi se velika većina u prekrasnih položajih nalazećih se tih vinograda dala još uviek malo većim marom u snazi uzdržati, odnosno opet uzpostaviti. Svuda se opažaju znaci napuštanja i razsula, kolje na glavice snošeno, klieti porušene i kojekud raznesene, trsje neredjeno, makar ga ima jošter mjestimice dosta zelena, trava do pasa, ovdje ondje posijana kuruza, svud živice podivljale, putevi neprohodni, da je tiem žalostnije, što se malo opaža peronospore, te bi uz redovito obradjivanje i škropljenje ta trsja mogla biti, kano nekad izdašno vrelo prihoda. Na svojem putovanju naišao je g. izvjestitelj i na vinograd na brdu. izvrstno redjen, koji si gospodar prekopom gorskoga „jarka i puta“ udesio na povoljno natapanje vodom, dočim je jedan drugi vinograd zasadjen na naplavini krupnoga šljunka, što ga tuj odlaže gorski potok, te je u izvrstnom stanju.

g) Voćarstvo.

Mnogo je voća propalo ne samo sa suše i žege, već su ga i silni vjetrovi, kojih je bilo osobito 4. te izmedju 12. i 14. kolovoza otresli svu silu, imenito jabuka i raznih šljiva. No izvjestitelji žale tek za jabukami, dočim slavonski, gdje je šljiva prerodna, često primjećuju, da je šteta, što takvih vjetrova nije prije bilo, da oklate prerodnu šljivu „ranulju“, te bi bilo manje stabala razčihanih pod teretom silnoga priroda. Razne vrsti ranih šljiva „ranulja“ u mnogom su kraju upravo prerodile, te ljudi mjestimice neznaju, što da s njimi urade, pošto je malo tko u stanju da peče rakiju, a stranih kupaca da ove godine neima ni blizu. Samo gdje gdje da su počeli rane šljive prodavati u Bačku, stari akov (56 l) po 1 for. Mnogi slavonski izvjestitelji izrazuju bojazan, da će ljetos slabu prodju imati i šljiva bistrica, takodjer na mnogih mjestih vanredno rodna, budući da ni za nju još nitko nepita. Pak pošto riedko koji vlastnik može sam šljivu budi peći, budi sušiti, budi ukuhavati za pekmez ili legvar, to se mnogi boje, da bi od svega toga obilja vrlo malu korist crpiti mogli, ako u zadnji čas nenadodju strani kupci.

Redovita i sad već obćenita je tužba, da su šljivova stabla chlorozna te da se suše i propadaju. Ovoga roka stigle su dvie prijave, jedna iz Kutjeva a druga iz Zaboka, da se pokraj peronospore i drugih gribova, phyllosticte prunicole itd. nalaze na chloroznih šljivah i razni životinjski nametnici u velikoj mjeri. Po mnienju veleč. gosp. izvjestitelja kutjevačkoga bile bi to njeke grinje, dočim veleč. g. izvjestitelj obćine Zabok svoj nalazak ovako opisuje: „Sa šljiva, koje u ostalom neimaju nikakvoga roda, popadalo je lišće, a koje je jošter na drveću posve je žuto i izgriženo. Iztražujući lišće našao sam na njem više vrsti uših i silu jajašca. Pod mikroskopom sam opazio, da je najmnogobrojnija sitna uš u veličini po prilici filoksere, svjetlo žute boje, sa osam nogu i rilom, koja valjda izjeda lišće“. (Nepotječu li rupice od *Phyllosticta prunicola?*) U Kutjevu se na mnogih jabukah opažaju već od više godina na granah **čvorovi**, „**rak**“, a u Zaboku ima krvava ušenca, ali u maloj mjeri. Oba veleč. g. izvjestitelja nastavljaju svoja opažanja i iz-

traživanja, te obećavaju. da će rezultate priobćiti u svoje vrieme. Molimo gg. izvjestitelje, koji spominju u svojih izvještajih chlorozu šljivovih stabala, neka prigodice izvole pribilježiti, da li se opaža chloroza i na šljivah, koje stoje po vrtovih i gredicah, koje se obradjuju i gnoje ili samo na stablih po voćnjacih i cjelinah, izpod kojih se tlo niti gnoji niti obradjuje. A svu gg. izvjestitelje umoljavamo, da izvole u svoje doba izviestiti, kako se je gdje narod koristio voćem, da dobijemo i ove godine u tom pogledu barem onakvih podataka, kakovih smo primili prošle godine. Kako ima već sada s raznih strana nekoliko prijava, da se spremaju na proizvodnju jabukovače i kruškovače (Cider), jer da na drugi način nemogu unovčiti obilni prirod jabuka i krušaka, neka izvole gg. izvjestitelji primjetiti, da li se je u njihovu kraju uzela uvoditi ta vrst produkcije te da li uz nju osim vlastele prianjaju i seljaci.

h) Stoka.

Stoka se je i u ovom razdobju morala u večem dielu Slavonije hraniti suhom krmom, pošto nije nalazila dovoljno hrane niti na strništih niti na pašnjacih, a zelene krme nije takodjer bilo za košnju. Tud, te po Lici i prama mjestnim prilikam po mnogih drugih krajevih nastala je bila sve do izdašnijih kiša, kojih je bilo tek oko 11, mjestimice 14. kolovoza, vrlo osjetljiva oskudica pitke vode za blago, pošto su vrela i potoci bili zasušili, te se je blago moralo napajati po kojekakvih kaljužinah ili po više dana podnositi žedju. Mnogi se izvjestitelji tuže, da se nitko nije zato pobrinuo, da se čiste i u redu drže po pašnjacih i plandištih nalazeća se napojišta; dočim opet drugi priznaju, da nije pošlo oblastim za rukom zapriečiti natapanje konoplje po tekućicah vodah, tako da su u mnogom kraju gospodari bili u najvećoj neprilici, gdje da si napajaju svoje blago. Jedni su bili prisiljeni dovažati u bačvah vodu i za blago; drugi tjerali bi svaki drugi dan blago na udaljena mjesta na vodu, a većina blaga morala se napajati po odurnih kaljužinah i vodom u kojoj se moči konoplja. Uz takve prilike, nebi bilo čudo, da je još više stiglo prijava bolestih blaga nego li što jih je sbilja prispjelo. Slinavka i šap (Maul- und Klauenseuche) buknula je medju blagom u gdjekojih selih kotara Požega, Našice i Slatina, te su najstrože veterinarske mjere odredjene, da se pošast lokalisira i čim prije uguši, što zadovoljstvom priznavaju svi prijavitelji. Bedrenice (Milzbrand) bilo je u osamljenih slučajevih za vrieme največe žege mjestimice po kotarih Požega, Ludbrieg i Sisak, a u gradu Petrovaradinu poginulo je nekoliko glava od plućne pošasti (Lungenseuche des Rindes, Pneumonia intersticialis bovum), što ju po mnienju g. izvjestitelja sigurno prouzročila nečista voda, koja se nalazi po pašnjacih. Šteta da je tiem veća, što je zabranjena prodaja mlieka u Novi Sad, čim da su se mnoge porodice uzdržavale. Razumjeva se, da se u okuženih i obližnjih mjestih obustavio svaki promet s blagom, kako izvjestitelji iz obližnjih kotara resignacijom spominju.

U obćini Šašinci kotara Mitrovica skapava sva perad poprieko, kokoši, tuke, guske, patke. I nezna se, piše g. izvjestitelj, kada se razbole, samo se vidi, da je živinče malo neveselo, a za nekoliko časova parne. Kad se očupa, onda se vidi, da je crveno, kao da je naličeno. Mnogi su kušali davati u mekinjah prašak Antimonov, ali da ništa nepomaže; živinče da skapava osobito noćju.

I negospodare zanimati će što priobćuje velečast. g. izvjestitelj obćine Lekenik o svinjogojstvu: „Kod svinja opazio sam ove godine, da skoro sve što se je oprasilo, da je ž e n s k o. Medju 5—6 glava praščića jedva je jedno mužko, a to nije veselje za svinjogojca, jer mužki praščići uviek imadu bolju cienu i laglje nadju kupca nego li ženska prasad".

i) Nadnice.

Gradju za poznavanje proizvodnih troškova i načina žetve popunjujemo sljedećimi podatci o posebnih nadničkih prilikah:

1. Županija **Lika-Krbava,** kotar P e r u š i ć (obć. Perušić): Obični težak 33 novč., uz, a 66 novč. bez hrane. Kosac 66 novč. sa hranom ili for. 1.33 bez hrane. Hrana se traži dobra, bi reći gospodska, mužkarcem k tomu rakije i vina. Tko tako nehrani, težko dobije ma kakva težaka, jer gledaju više na hranu, nepo li na plaću.

2. Županija **Modruš-Rieka**, kotar D e l n i c e, (*a.* obćine Mrkopalj, Fužine i Lič): Kosac ima nadnice 70—80 nč. i smotak duhana za 3 novč., te hranu u 4 obroka. U jutro kavu uz palentu ili domaći kruh, za tiem mlieko kiselo i oriža, ili mjesto potonjih palente začinjene slaninom. O podne rezanci, zelje kiselo s mesom (svinjetinom ili bravinom) uz palentu ili kruh. U večer salata, oriži i makaruni sirom i slaninom, a za južinu oko 4 sata dobe kruha i što od objeda ostane. Kosac bez hrane imade for. 1.30. Kupilice 25 novč. i hranu kano kosac. Privoz dvoprežni žita ili siena po 50 novč. do 1 for. od voza. Za ručno mlatilo se plaća po 50 novč. od „kolca žita" (15 snopova) a težaci su obično na „zajam" bez plaće, jedino im se dade založiti kruha i sira, te koji napitak vina ili rakije. Pastiru se plaća od ovce 66 novč. od goveda 3 for. ako pase na obćinskom pašnjaku, a kad pase i po svojem pašnjaku tad se plaća od goveda 6 for. za cielo doba paše. Nadničari dolaze iz susjedna tri kotara: Brinje, Novi i Ogulin. (*b.* obćine Brod na Kupi, Brod Moravice i Skrad): U prvoj obćini imadu kosci bez hrane 1 for., uz hranu 40—50 novč. nadnice. Kupilice 25 novč. i hranu. U potonje dvie obćine su nadnice znatno skuplje, naime uz hranu 70—80 mužkarci, ženskinje 40—50 novč. — Kotar N o v i (Drežnica): Kosci 1 for., tri obroka dobre hrane, za napitak s jutra rakije, o podne i večer vina. Kupilice 25 do 33 novč i hranu bez pića. — Kotar S u š a k (Hreljin): Kosci domaći 1 for., strani 75—80 nč., kupilice 35—40 nč., sve uz tri obroka hrane. — Kotar V r b o v s k o (Vrbovsko): Kosci 1 for. nadnice, ali iz jutra po čašu rakije i kruha, a po podne $^1/_2$ l vina i nešto za pojesti, uz podpunu hranu dobiju 50 do 66 novč. nadnice. Kupioci 60—80 novč. bez, a 40 novč. uz hranu; težakinje 20 novč. i hranu.

3. Županija **Zagreb,** kotar J a s k a (Jaska i Cvetković): Žetelice 45—55 novč., sušioci 40—50 novč. uz 4 obroka hrane. Kosci po jutru livade 2—3 for. (?) i četiri obroka hrane. Bez hrane težko je naći radnika. — Kotar

Sisak (*a.* Lekenik): Kosci na dan po for. 1.30 bez hrane; ostali nadničari po 70—80 novč. uz trokratnu hranu, pak jih se ni uz tu cienu nemože dobiti, kad jih treba. — (*b.* Palanjek): Kosac 80—100 novč. uz obskrbu. — Kotar Stubica (Oroslavje): Od 33—40 novč. spala je nadnica na običnu od 33 novč. uz hranu i to dosta slabu; dočim vlastelinstvo plaća 25 novč. bez svega, i dobije dosta radnika, koji rade od 6 sati u jutro pak dok se vidi gotovo za ono malo kruha, što si ga mogu kupiti za tu nadnicu. Privoz, dvoprežni, na dan stoji for. 1.50 uz hranu čovjeku i blagu. — Kotar Vrginmost, istoimena obćina: Sieno se kosi poprieko voz po 1 for. bez svega, ina nadnica po 55 novč. i tri obroka hrane, bez hrane i neima radnika.

4. Županija **Varaždin,** kotar Varaždin (Jalžabet): Žetelice 50 novč. i trokratna hrana; kosac 1 for. i pol litre vina na dan bez hrane.

5. Županija **Bjelovar-Križevci,** kotar Grubišnopolje, (Ivanovo selo). Mlati se ciepci, ali većinom strojevi na vitlo, kojih dovoljno ima. Takvim strojem se izmlati uz 16 težaka i dva para konja do 120 granica (krstova) po 15 snopova, a svaka granica neoštećene strni sipa 1 do $^5/_4$ vagana (61—76 l) čista zrna. Žito se u velike kosom kosi, ter jedan kosac sa još jednim težakom (vezačem) pokosi na dan 1 katastr. jutru, dočim srpom treba 4 težaka. Mlatom mlateći izmlate 5 težaka na dan istom 10—12 granica. Težak dobije 40 novč. nadnice uz hranu, 50—60 novč. bez hrane i uz to do 3 čaše „špire“ u svakom slučaju; no običajnije se težaci uzajmljuju. *(Najamnina za stroj i konje?)* — Kotar Križ, (Čazma): Za ručno mlatilo se plaća po for. 2.50 na dan; težaci se obično iznajmljuju i vrlo dobro hrane, valja kozu ili jare zaklati, pogače i makaruna nemanjka, ali se nepije osim vode ništa drugo. Raž se sbog ritka samo „šika“. — Kotar Kutina (Kutina): Poljska nadnica s proljeća 40—50 novč. bez hrane, 33 nč. uz hranu; ljeti 50—60 novč. uz, a 70—80 bez hrane. Kosci po 1 for. bez, a 60—80 novč. uz hranu, i svagda po 4 vinske čaše rakije za napitak. Plug na dan 3 for. uz, 4 for. bez hrane. Dovoz do $1^1/_2$ km 1 for., dalje po for. 1.50 do 2 for. za svaki voz. Vlastela plaćaju po katastr. jutru za kositbu pšenice i raži 5 for. za zob 4 for. i litru rakije od svake rali. Seljaci mlate pšenicu i raž ručnim ili mlatilom na vitlo, plaćajući za ručno mlatilo i dva težaka po 3 for. na dan, a za mlatilo na konjsko vitlo po 5—8 for., te vlastnik stroja dade 2 konja i 2 težaka. *(A tko hrani težake, eventualno i konje uz tu dosta znatnu najamninu?)* — Grad Ivanić i okolica: Vršitba se obavlja rukom (šikanjem); konji u vršaju, i strojevi ručnimi i na vitlo. Za ručni stroj se plaća od voza po 1 for., a za stroj na konjsko vitlo na dan 5—8 for. Uz takav stroj treba 8 težaka po 50 novč. nadnice i hranu.

6. Županija **Požega,** kotar Brod (velika Kopanica): Vršitba se obavlja domaćimi silami, stranom konji, stranom mlatili na vitlo, a stranom parnim mlatilom. Za ovo potonje plaćaju 16ti mjerov. *(A za konjski vršaj, i za konjsko mlatilo?)* — Kotar Požega (Kutjevo): Mlati se mašinom iz desetoga, ili 5—6 for. na dan, a komu mlatilo treba, mora sve sam obavljati. Nadničara se laglje dobije, te su po 50—60 novč. bez svega, samo vlastelinstvo jim daje nešto bevande (vina navodnjena) za napitak.

7. Županija **Virovitica,** kotar Osiek (Valpovo trg i vanjska, Bizovac). Vršitba obavlja se najnovije doba bez iznimke u polju, pošto je u blizini sgrada najstrože zabranjena, a sve se više upotrebljavaju mlatila. *(Kakova i eventualno uz koju najamninu?)*

III.

Obavjest p. n. gg. stalnim gospodarskim izvjestiteljem.

U novije doba učestaše prijave gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja, da nisu za dobe primili obrazaca, za izkaze prvi i drugi o težini i cieni plodina, i da redovito nedobivaju glavnih izvještaja. Statistički ured u velike žali, što se je to dogodilo, te će, koliko je do njega učiniti sve, kako bi u buduće nestalo razloga ovakvim tužbam. A bude li ikako moguće urediti će stvar tako, da će već buduće godine neposredno sam dostavljati gg. izvjestiteljem sve tiskanice i sve otiske glavnih svojih izvještaja. Ako li još tečajem ove godine nestigne kojemu od gg. izvjestitelja po koji broj „Glavnih izvještaja“ neka on to izvoli priobćiti izravno stat. uredu, koji će mu odnosni otisak s mjesta priposlati. —

Glede druge, češće izražene želje, da se izradi potanki naputak za sastavljanje izvještaja o stanju usjeva i gospodarskih prilikah u obće, ili da se svaki put stave izvjestna pitanja ob onom, što se želi doznati časti se statistički ured predbježno odgovoriti, da nije u svoje doba, kad se je uvelo izvješćivanje, hotice izdao naputka i to s više razloga. U prvom redu nije htjeo, da takvim naputkom steže unapried svako slobodno kretanje g. izvjestitelja, jer bi takav naputak jedva bio jednako mogao odgovarati raznovrstnim prilikam svakoga kraja i individualnosti svakoga izvjestitelja. S druge strane imalo se i to na umu, da bi iole potanji naputak uz svu moguću jedrinu izašao knjižicom od kojega tiskanoga tabaka, a čitanje omašnih naputaka nije svakomu poćudna zabava. Napokon valja stat. uredu priznati, da je i njemu trebalo izkustva, kako li će se razvijati novo uvedeno izvješćivanje, da ga istom nakon toga izkustva konačno uredi. — Svakako će stat. ured sada, gdje se primiče već i treća godina izvješćivanja i sudjelovanja gg. stalnih gospod. izvjestitelja, nastojati da i u tom pogledu što prije zadovolji njihovoj želji.

Napokon umoljavaju se ona p. n. gg. izvjestitelji, koji misle, da jim nije moguće obavljati dužnost stalnoga gospodarskoga izvjestitelja, da svoje ostavke izvole priobćiti odnosnoj kr. kot. oblasti ili gradskomu poglavarstvu, a da, bude li jim ikako moguće, izvješća svoja sastavljaju i nadalje sve dotle, dok im se neimenuje nasljednik, a to za to, da stat. ured na dulje vremena neostane bez izvještaja za dotični kraj. *J. B.*

Kr. statistički ured.

U Zagrebu 25. kolovoza 1894.

Predstojnik:

Zoričić v. r.

Tiskarski zavod „Narodnih Novinah“.

GLAVNI IZVJEŠTAJI

o stanju usjeva i o gospodarskih prilikah u obće.

Po izvještajih gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja

sastavlja jih i izdaje

kr. statistički ured u Zagrebu.

I.

Glavni rezultati statistike o porabi oranica i vrtova za god. 1894.

Plodine	Hrvatska i Slavonija	Županije: Lika-Krbava	Modruš-Rieka	Zagreb	Varaždin	Bjelovar-Križevci	Požega	Virovitica	Sriem
	jutara po 1.600 □ hvati								
I. Žitarice.									
Pšenica	**402.450**	9.629	15.912	30 447	7.621	34.975	61.614	102.366	139.886
Raž	**175.832**	5.302	9.035	30.242	19.794	61.297	19.113	24.786	6.263
Ječam	**126.848**	21.291	7.500	20.930	5.805	16.134	8.921	13.032	27.235
Suražica ozima	**85.635**	811	327	405	145	243	4.843	20.914	57.947
Zob	**161.816**	14.558	10.197	19.338	7.024	8.003	16.535	34.042	52.119
Proja	**64.363**	3.672	22.661	25.475	316	7.800	906	835	2.698
Heljda	**11.719**	680	469	1.007	954	8.110	251	238	10
Kuruza	**632.360**	16.455	30.600	145.661	80.626	80.578	67.801	53.999	156.640
Ostale žitarice	**33.169**	19.271	3.517	7.092	674	1.015	1.220	227	153
Žitarice ukupno	**1,688.192**	**91.669**	**100.218**	**280.597**	**122.959**	**218.155**	**181.204**	**250.439**	**442.951**
II. Sočivice.									
Grah	**15.304**	1.479	2.201	3.207	318	2.042	2.071	1.779	2.207
Ostale sočivice	**8.965**	177	1.023	2.804	1.165	1.235	1.026	535	1.000
Sočivice ukupno	**24.269**	**1.656**	**3.224**	**6.011**	**1.483**	**3.277**	**3.097**	**2.314**	**3.207**
III. Okopavine.									
Korun	**101.493**	14.084	15.603	20.031	10.813	19.444	7.358	6.944	7.216
Krmna blitva	**8.697**	128	474	1.321	942	1.941	383	2.093	1.415
Biela repa	**5.256**	82	593	1.740	609	1.394	212	473	153
Kupus	**25.908**	2.834	4.687	5.902	2.044	4.066	2.368	1.358	2.649
Ostale okopavine	**11.176**	378	1.117	2.344	338	3.241	1.041	932	1.785
Okopavine ukupno	**152.530**	**17.506**	**22.474**	**31.338**	**14.746**	**30.086**	**11.362**	**11.800**	**13.218**
IV. Trgovinsko bilje.									
Repica	**16.730**	8	—	176	623	134	294	7.376	8.119
Lan	**11.918**	415	853	3.565	469	3.771	1.505	803	537
Konoplja	**14.354**	1.632	1.859	3.197	1.930	2.383	443	1.347	1.563
Ostalo trgovinsko bilje	**873**	—	—	127	162	164	127	133	160
Trg. bilje ukupno	**43.875**	**2.055**	**2.712**	**7.065**	**3.184**	**6.452**	**2.369**	**9.659**	**10.379**
V. Krmovno bilje.									
Djetelina	**55.526**	2.500	9.317	11.648	5.854	8.808	4.042	7.614	5.743
Lucerna	**13.127**	140	766	3.122	984	2.659	719	2.963	1.774
Grahorica	**51.035**	—	4	783	2.621	3.980	5.074	14.339	24.234
Grahorka	**2.311**	11	15	52	68	262	135	271	1.497
Muhar	**3.651**	—	—	136	143	1	25	866	2.480
Ostalo krmovno bilje	**2.113**	—	1.607	—	89	—	—	359	58
Krmovno bilje ukupno	**127.763**	**2.651**	**11.709**	**15.741**	**9.759**	**15.710**	**9.995**	**26.412**	**35.786**
VI. Vrtovi	**41.633**	**523**	**1.458**	**8.311**	**3.133**	**5.268**	**4.772**	**5.796**	**12.372**
VII. Voćnjaci	**51.382**	**1.005**	**2.246**	**9.373**	**3.192**	**5.603**	**11.226**	**6.073**	**12.664**
VIII. Ugar	**308.640**	**39.777**	**27.314**	**45.195**	**1.694**	**52.190**	**48.874**	**35.476**	**58.120**
IX. Oranice i vrtovi neobradjeni sbog elementarnih nepogoda	**25.643**	**3.904**	**3.227**	**8.264**	**361**	**6.726**	**1.604**	**344**	**1.213**
Sva površina oranica i vrtova	**2,463.927**	**160.746**	**174.582**	**411.895**	**160.511**	**343.467**	**274.503**	**348.313**	**589.910**

Iz statistike o porabi tla g 1894., koja je prije n koliko nedjelja zaključena u statist. uredu a osniva se o podatcih obć. poglavarstva, priobćuje gornji pregled glavne rezultate, izkazujući, koliko je u cieloj zemlji i u pojedinih županijah od ukupne površine oranica i vrtova g. 1894 bilo obradjeno raznimi plodinami, koliko od ukupne one površine odpada na ostale vrsti porabe, kao što vrtove, voćnjake i ugar i koliko je od oranica ostalo posve neobradjenih sbog raznih elementarnih nepogoda.

Ukupna površina oranica iznosi po gornjem pregledu 2,463.927 jutara, dočim je za prošlu godinu 1893. bila izkazana sa 2,441.138 jutara. Narasla je po tom u jednoj toj godini za 22.789 jutara. Prirast ovaj primiče se prirastu od g. 1892. na 1893 (25.530 jutara), a daleko je veći od godišnjega prirasta, što ga je uglavila naša statistika za razdobje 1885—1892., a koji je sve do g. 1891. iznosio samo po koju tisuću jutara na godinu.

Za pojedine županije razabiru se medju podatci za godine 1893. i 1894. sljedeće razlike:

Županije	Površina oranica i vrtova		Prirast (+) ili umanjaj (—)	
	1893.	1894.	u jutrih	u % površine g. 1893.
Lika-Krbava	160.816	160.746	— 70	— 0·04
Modruš-Rieka	174.220	174.582	+ 362	+ 0·28
Zagreb	410.956	411.895	+ 939	+ 0·23
Varaždin	157.993	160.511	+ 2.518	+ 1·59
Bjelovar-Križevci	342.595	343.467	+ 872	+ 0·25
Požega	273.262	274.503	+ 1.241	+ 0·45
Virovitica	343.281	348.313	+ 5.032	+ 1·46
Sriem	578.015	589.910	+ 11.895	+ 2·05
Hrvatska i Slavonija	2,441.138	2,463.927	+ 22.789	+ 0·93

Po pregledu ovom prirasle su oranicam znatnije površine samo u tri županije varaždinskoj, virovitičkoj i sriemskoj. U prvoj, varaždinskoj, sudarati će se gotovo sav prirast kod oranica i vrtova umanjajem kod vinogradske površine. U virovitičkoj županiji nebijaše donekle još potrebe pretvarati vinograde u oranice, te se je površina podigla pašnjačkim a još više šumskim tlom. Za sriemsku pako županiju čini se po naših podatcih, da su prirastu od 11.895 jutara prilično jednako doprinjeli vinogradi, livade i pašnjaci.

Kojimi su površinami bile glavne vrsti porabe oranica i vrtova zastupane gg. 1893. i 1894. i kako jim se je ove godine prama g. 1893. podigla ili smanjila površina, razabrati će se iz sljedećih brojeva:

Vrsti porabe	Površina u jutrih		Prama g. 1893 više (+) ili manje (—)	
	1893	1894	u jutrih	u %
Pšenica	386.105	402.450	+ 16.345	+ 4.23
Raž	171.949	175.832	+ 3.883	+ 2·26
Ječam	115.555	120.848	+ 5.293	+ 4.58
Suražica	89.191	85.635	— 3.556	— 3·99
Zob	160.988	161.816	+ 828	+ 0·51
Kuruza	617.357	632.360	+ 15.003	+ 2·43
Ostale žitarice	115.824	109.251	— 6.573	— 5·67
Sve žitarice	1,656 969	1,688.192	+ 31.223	+ 1.88
Soćivice	25.810	24.269	— 1.541	— 6·00
Korun	95.507	101.493	+ 5.986	+ 6·27
Kupus	25.356	25.908	+ 552	+ 2·17
Ostale okopavine	28.023	25.129	— 2.894	— 10·32
Sve okopavine	148.886	152.530	+ 3.644	+ 2.45
Repica	11.046	16.730	+ 5.684	+ 51·43
Lan	11.679	11.918	+ 239	+ 2·04
Konoplja	14.461	14.354	— 107	— 0.74
Ostalo trgovinsko bilje	573	873	+ 300	+ 52·35
Sve trgovinsko bilje	37.759	43.875	+ 6.116	+ 16·19
Djetelina	55.105	55.526	+ 421	+ 0·76
Lucerna	13.792	13.127	— 665	— 4·81
Grahorica	54.984	51.035	— 3.949	— 7.18
Ostalo krmno bilje	6.338	8.075	+ 1.737	+ 27.39
Sve krmno bilje	130.219	127.763	— 2.456	— 1·88
Ugar	313.259	308.640	— 4.619	— 1·47
Vrtovi i voćnjaci	92.495	93.015	+ 520	+ 0·56
Površine neobradjene s element. nepogoda	35.741	25.643	— 10.098	— 28·26
Sve oranice i vrtovi	2,441.138	2,463.927	+ 22.789	+ 0·93

Odkad se u nas sabiru podatci za statistiku ratarske produkcije, površine bi obradjene žitaricami gotovo svake godine ponešto narasle, ali dosele još nikada toliko, koliko god. 1894. Prirast iznosi kod njih po gornjem pregledu 31.223 jutra, dakle još mnogo više nego li kod ukupne površine oranica i vrtova. U njem učestvuju županije: ličko-krbavska sa 634, modruško-riečka sa 6.122, zagrebačka sa 3.575, varaždinska sa 1,615, požežka sa 7.660, virovitička sa 8.330, sriemska sa 5.149 jutara, dočim bi županija bjelovarsko-križevačka bila na žitaricah izgubila 1862 jutra.

Potonji ovaj manjak potiče medjutim samo iz jedne obćine kotara garešničkoga, a kako je podjedno za tu obćinu izkazano daleko više ugara nego li g. 1893. čini se, da su se kod izvida jedne ili druge godine dogodile pogrieške te su već odredjeni naknadni izvidi, da se stvar razjasni.

Od pojedinih vrsti žitarica najviše je od ukupna porasta od 31.223 jutra zapalo pšenicu ozimu i jaru i to preko 16.000 jutara, a neima nijedne županije, gdje joj se nebi bilo namienilo više površina nego li prošle godine. Najviše je ipak površina priraslo pšenici i ljetos u glavnom joj području, u tri županije slavonske. U požežkoj iznosi joj prirast 2.761, u virovitičkoj 3.856, u sriemskoj 4.540, ukupno dakle 11.157 jutara, tako da za svih ostalih pet županija preostaje samo oko 5 tisuća jutara viška. Nešto je manji nego li kod pšenice al ipak još vrlo znatan prirast kod kuruze. Ukupno iznosi on 15.003 jutra, te su i tuj tri slavonske županije daleko pretekle ostale krajeve zemlje. Kuruzi priraslo je naime: u županiji ličko-krbavskoj 239, u modruško-riečkoj 2.028, u zagrebačkoj 1.200, u varaždinskoj 179, u bjelovarsko-križevačkoj 706, ukupno dakle 4.352 jutra, od slavonskih pako županija: u požežkoj 3.647, u virovitičkoj 3.113, u sriemskoj 3.891 jutro. Žalibože bile su prilike baš ove godine po tu plodinu vrlo nepovoljne te će ukupna produkcija i kraj sve toliko veće površine po svoj prilici daleko zaostati za produkcijom god. 1893. U gornjem pregledu naći ćemo još nešto prirasta kod raži i ječma. Zob ostala je gotovo stacijonarnom, dočim su suražica ozima, od koje kao da se gospodari naši svakom godinom to više odvraćaju, i ostale žitarice (razne jare napolice, te proja i heljda kao glavni usjev) izgubile preko 10.000 jutara od lanjske svoje površine.

Kod sočivica, kojim se je površina takodjer smanjila i to za 1.541 jutro, glavni su usjevi — a samo ovi izkazani su u gornjem pregledu — manje važnosti nego li uzgredni a koliko su iznosili jutara, nije još za sada uglavljeno.

Površine obradjene korunom veće su godine 1894. za 6.000 jutara nego li što su bile g. 1893., te je i kod te plodine prirast veći od običnoga godišnjega prirasta, kako ga je dosele bilježila naša statistika. Al valja primjetiti, da su tuj odlučile samo tri županije: zagrebačka sa prirastom od 1.351, varaždinska sa 1.749 i bjelovarsko-križevačka sa 2.822 jutra. U ostalih pet županijah ili je površina ostala gotovo jednaka (u ličko-krbavskoj + 411, u požežkoj + 97 i u sriemskoj + 499 jut.) ili se pače ponešto i smanjila (u modruško-riečkoj — 940, u virovitičkoj — 3 jutra).

U skupini „trgovinsko bilje“ opet su ove godine i to imenito u županiji sriemskoj namienjene nešto veće površine repici, tako te se i kod nje bilježi prilično znatan napredak. Lanu i konoplji ostala je površina kao što i prijašnjih godina gotovo nepromienjena.

Krmovno bilje napredovalo je dosele svake godine i absolutnom svojom površinom i u omjeru prama cieloj površini oranica i vrtova. Po prvi put se tuj ove godine ukazuje nazadak od nešto preko 2.000 jutara, po svoj prilici samo prelazan a prouzrokovan nedaćom, koja je krmovno bilje, a medju njim osobito grahoricu, bila snašla prošle godine. Od pojedinih županija priraslo je krmnoga bilja: modruško-riečkoj 237, zagrebačkoj 390, virovitičkoj 132 jutra. Napredak je dakle i u ove tri županije daleko manji, nego li što je bio prijašnjih godina. Izgubile su pako županije: ličko-krbavska 135, varaždinska 440, bjelovarsko-križevačka 443, požežka 655, sriemska 1.548 jutara.

Ugara bilo je konačno:

U županiji:	1893.	1894.	god. 1894. više (+) ili manje (—) u jutrih	u %
ličko-krbavskoj	39.431	39.777	+ 346	+ 0·87
modruško-riečkoj	30.028	27.314	— 2.714	— 9.03
zagrebačkoj	48.210	45.195	— 3.015	— 6·25
varaždinskoj	1.710	1.694	— 16	— 0·94
bjelovarsko-križevačkoj	50.140	52.190	+ 2.050	+ 4·08
požežkoj	51.709	48.874	— 2.835	— 5·48
virovitičkoj	39.334	35.476	— 3.858	— 9·81
sriemskoj	52.697	58.120	+ 5.423	+ 10·29
u Hrvatskoj i Slavoniji	**313.259**	**308.640**	**— 4.619**	**— 1·47**

Napuštanje ugara nastavilo se je dakle i g. 1894. u pet županija, te se medju ovimi iztiču imenito županije modruško-riečka i virovitička, gdje umanjaj iznosi do 10 postotaka od površine g. 1893. U sriemskoj narasao je on s druge strane za preko pet tisuća jutara i to ponajviše s toga, što su mnogi vinogradi, pretvoreni u oranice, ostavljeni na ugaru. Prirast pako u županiji bjelovarsko-križevačkoj ograničuje se samo na jednu upravnu obćinu, te će mu, kako već spomenuh, po svoj prilici biti uzrokom samo izvidne pogrieške. *Zor.*

II.

Stanje kuruze po izvještajih od 6. rujna 1894.

Županije (s gradovi)	Sva površina obradjena kuruzom po izvidih g. 1894. u jutrih po 1.600□h.	Kuruza stoji — na površini od jutara: 1 vrlo dobro	2 iznad srednje ruke	3 srednje ruke	4 izpod srednje ruke	5 vrlo loše	Od ciele površine, obradjene kuruzom, ide postotaká površine, gdje je stanje kuruze: 1 vrlo dobro	2 iznad srednje ruke	3 srednje ruke	4 izpod srednje ruke	5 vrlo loše
Lika-Krbava	16.455	—	—	—	6.302	10.153	—	—	—	38.30	61.70
Modruš-Rieka	30.600	—	—	9.787	11.830	8.983	—	—	31.97	38.68	29.35
Zagreb	145.661	1.881	8.299	23.051	62.240	50.190	1.29	5.70	15.84	42.69	34.48
Varaždin	80.626	—	—	8.257	36.785	35.584	—	—	10.24	45.62	44.14
Bjelovar-Križevci	80.578	—	9.068	5.478	34.207	31.825	—	11.25	6.81	42.44	39.50
Požega	67.801	—	4.556	6.044	25.208	31.993	—	6.72	8.91	37.18	47.19
Virovitica	53.999	—	500	5.375	19.337	28.787	—	0.92	9.96	35.81	53.31
Sriem	156.640	—	—	5.464	83.769	67.407	—	—	3.49	53.48	43.03
Hrvatska i Slavonija	632.360	1.881	22.423	63.456	279.678	264.922	0.30	3.55	10.03	44.22	41.90

Ako li se relativni brojevi u drugom razdielu ovoga pregleda sravne sa sličnimi brojevi, priobćenimi u VII. glavnom izvještaju po stanju od 26. kolovoza, naći će se, da se je za razdobja od 16. kolovoza do 6. rujna stanje kuruze u *cieloj zemlji* tek posve neznatno popravilo. Kuruze vrlo dobre podigoše se od 0·24 na 0·30, one iznad srednje ruke od 8·13 na 10·03 postotaka ciele površine obradjene kuruzom, dočim su kuruze izpod srednje ruke spale od 44·35 na 44·22, a kuruze vrlo loše od 44·13 na 41·90 postotaka.

Za pojedine pako županije dolazimo sravnjivanjem brojeva od 16. kolovoza i 6. rujna o. g. do sljedećih rezultata. U županiji ličko-krbavskoj ne samo da se stanje kuruze nije poboljšalo već je kraj postojane suše okrenulo znatno na gore. Postotni dio kuruza izpod srednje ruke spao je tuj od 45·79 na 38·50 %, smanjio se dakle za 7 postotaka a za isto toliko podigao se je postotni dio kuruza vrlo loših. Zlo prodje još i županija požežka. Mjesto 7·67 % kuruza iznad srednje ruke ima jih 6. rujna samo 6·72 %, a kuruza vrlo loših mjesto 42·58 % već 47·19 %. Po ostale županije brojevi su od 6. rujna nešto povoljniji. U županiji modruško-riečkoj, gdje kao što u županiji ličko-krbavskoj i varaždinskoj ove godine u obće neima kuruza iznad srednje ruke i vrlo dobrih, narasao je postotni dio kuruza srednje ruke od 19·87 na 31·97 %, dočim se je postotni dio kuruza izpod srednje ruke i vrlo loših smanjio od 80·13 na 68·03 postotaka. U županiji zagrebačkoj nalazimo doduše 6. rujna nešto manje kuruza iznad srednje ruke i vrlo dobrih nego li 16. kolovoza (6·99 prama 7·30 %) ali su se one „srednje ruke“ podigle od 12·82 na 15·84, a vrlo loše spale od 38·98 na 34·48 %. U varaždinskoj županiji odgovara prirastu od 3 postotka kod kuruza srednje ruke a od 2 postotka kod onih izpod srednje ruke umanjaj od 5 postotaka kod kuruza vrlo loših. U županijah virovitičkoj i sriemskoj nešto je od kuruza, koje su još 16. kolovoza bile vrlo loše označeno sa „izpod srednje ruke“, tako te jih vrlo loših ima u virovitičkoj za 4, u sriemskoj za 3 postotka manje nego li 16. kolovoza. A najbolje kao da je prošla županija bjelovarsko-križevačka. Tuj su kuruze „iznad srednje ruke“ narasle od 6·32 na 11·25 a one „srednje ruke“ od 6·05 na 6·81 postotaka ciele površine.

Sve su te razlike u ostalom tako neznatne, da su lako mogle poteći i od izvidnih pogriešaka, te će po svoj prilici izgledi u trgatbu kuruze po najnovijih izvještajih biti jedva puno povoljniji nego li što su bili prije 14 dana.

Zor.

III.

Glavni izvještaj

o gospodarskih prilikah u obće.

Od 16. kolovoza do 6. rujna 1894.

Hladnije jesensko vrieme uz znatne sjeverne struje i čas manje čas veće salanke s oborinami potrajalo je sve do 22. kolovoza. Tad je opet počela naglo rasti temperatura, te je dosegla višak 27. i 28. kolovoza sa 36·5 po Sriemu, po Lici dapače i sa 40 do 42°C u sjeni. Istom od 29/30 kolovoza jenjavala je ponešto žega i sparina neobična za ovo doba godine, te su opet nastajale hladne noći i jutra.

U tih 14 dana, za koje vriedi ovaj izvještaj, razlikovati nam je glede toli željno izčekivanih oborina do tri pojasa: Liku i Krbavu, Sriem sa ravninskimi predieli požežke i virovitičke županije i ostale krajeve zemlje. U Lici potrajala je užasna suša sve do 4. rujna; po iztočnoj ravnici slavonskoj bilo je doduše kiša dne 19., 20., 29., 30. kolovoza i 4/5 rujna, ali ne dovoljno. Ostali dielovi dobiše koji taj dan, 17., 18., 19., 21., 29., 30. kolovoza i 4/5. rujna manje više obilnijih oborina, ponajviše županije Bjelovar-Križevci i Zagreb, nešto manje Varaždin i Modruš-Rieka, a još manje Virovitica i Požega. Tako je palo kiše u Bjelovaru od 17. pak do uključivo 29. kolovoza 69·8 mm, a cieli kolovoz 104·3 mm, dočim je u Lapcu bilo u srpnju i kolovozu tek četiri puta kiše, ukupno 33·6 mm.

Akoprem ti brojevi vriede samo za ona mjesta, u kojih su zabilježeni, to nam ipak razjašnjuju razmjere vlage za ciele te krajeve. A ako dodamo, kako g. izvjestitelj bjelovarski primjećuje, da je i u Bjelovaru povrh svega obilja oborina bio karakter vremena u drugoj polovici kolovoza i p a k s u š a, tad su tom primjetbom objašnjeni uvjeti za vegetaciju ciele zemlje, te si možemo lako pomisliti, u kakvu je ona stanju po Lici, Sriemu i inud, gdje je bilo mnogo manje ili dapače nimalo oborinâ. Silnih vjetrova sve do blizu pod konac kolovoza N i NE, a poslje S i SW bilo je posvuda vrlo često, osobito žestokih, kako gdje, 17., 18., 19., 21., 28., 29. kolovoza te 4. i 5. rujna, koji su zemlju naglo sušili, pak nisu ni obilnije, većinom nagle kiše mogle natopiti osušenu zemlju. Za toga razdobja nije manjkalo u ostalom ni tuče ni magle a niti mraza.

S tuče i vihora bilo je znatnije štete:

1. dne 17. kolovoza, *a)* kotar Samobor, obćina sv. Martin: Suha tuča potrajala nekoliko časova, te nije s tuče bilo toliko štete, koliko sa silna vihora, koji je polamao svu silu voćaka i otresao plod, te povaljao kuruze. *b)* kotar Pregrada, obćina Hum na Sutli: Više štete s orkana nego leda, na sgradah, voću i kuruzi.

2. dne 21. kolovoza, kotar Novi, obćine Crikvenica, Drivenik i Grižane-Belgrad: Sela Sušik, Tribalj, Kostelj, Blažkovići, Antovo, Bačunje i Baretiće potukla je tuča hametom, da nije ostalo ni lista na voćkah i trsju, koje će trebati i 2—3 godine dok se oporavi. I sva je ostala ljetina uništena po tih selih; bieda da je golema.

3. dne 29. kolovoza, kotar Glina, obćine Kraljevčani i Mali Gradac: solika je znatno okljaštrila vinograde, a vihor povaljao silno kuruze i otresao skoro sve voće osobito jabuke.

4. dne 30. kolovoza, kotar Jaska, obćina Sošice: Grozna je tuča utukla svu ljetinu do korena, a bujica odnjela i splavila, što je tuči preostalo bilo. Otave se neće moći kositi, jer su tako povaljane i zamuljene.

5. dne 5. rujna palo je nešto leda bez znatnije štete i u Valpovu kotara osječkoga.

S vihora bilo je koji taj dan mal ne u svakom kraju manje više štetâ osobito po kuruzi i voću, da bi odviše prostora zapremilo nabrajanje svih mjesta iz kojih je stiglo prijava te ruke. Najmanje se tužilo na oštete s vihora iz županije bjelovarsko-križevačke.

Mraza je bilo 19. kolovoza mjestimice po Lici bez zamašnije štete.

Za ovih 14 dana dovršivala se je vršitba, a počela je žetva prosa, trgatba ranih kuruza, berba graha i šljive bistrice. Gdje se je moglo, pokosila se je po koja otavica i treća djetelina, gdjekoja mlada djetelina sa strnjakom, ali glavno je bilo ugarenje za jesenji usjev, te se je taj rad, ako i težko „grudavo“ obavljao sa svim marom. Mjestimice posijalo se i lana ozimca te repice. Vrlo riedko gdje počeše vlastela i sjetvom ozime raži ili pšenice. Napokon počupala se je i zadnja konoplja, te je s natapanjem konoplje bilo mjestimice i svakojake tegobe s „bezvodice“.

Stanje svekolike ljetine nije se u ničem moglo znatnije popraviti ni po mjestih, gdje su obilnije kiše ranije pale, jedno s toga, što su te kiše u obće došle prekasno, a drugo što je ponovno bila zavladala žega te potrajala u najpovoljnijem slučaju najmanje 7—8 dana. Gdje pako nije bilo kiše kano u Lici, ili je tek od 20. kolovoza po koji put „škropnula“, kano po iztočnoj slavonskoj ravnici, tud je pače sva ljetina nazadovala.

O stanju kuruze, te svakako najvažnije ljetine koja je još u polju, nemože se ništa povoljna priobćiti; jer i oni izvjestitelji, koji su gojili nadu, da će se mladje, zelene kuruze pomoći, javljaju ovoga roka, da ostaje i ono klipova, što se odmetnulo poslje kiša, maleno, prazno bez zrnja, jer da se nije moglo više razviti na metlicah nuždna za oplodbu peluda. Pokraj toga svud su u velike kuruze povaljane, te neće moći sazrieti na tlih. Uz to po mnogih krajevih po zelenom klipovlju zameće se i kuruzne snieti (Ustilago maydis) vrlo brzo i mnogo. Neki izvjestitelji ciene manjak priroda prama prirodu lanjske godine i kod boljih kuruza, na 30 do 45%. Kuruze srednje ruke jedva da će gdje doseći polovicu lanjskoga priroda, a ostale kuruze, kojih ima mnogo više nego dobrih, da će gotovo posve izdati po onih krajevih, gdje cieloga ljeta nije bilo izdašnijih oborina.

Graha i buča, tikava, po kuruzi ima vrlo malo, potonje su vrlo sitne, a po Sriemu su dozrievale od nužde (Notreife) na žegi i suši, dočim će mladi zametci tikava jedva još dozrieti. Prirod tikava ciene do jedne petine i još manje od običnoga, a kod graha već su zadovoljni, koji su dobili 5 do 7 struko sjeme. Na vrlo mnogo mjesta tek što se je povratilo sjeme cielim prirodom.

Postrne plodine (Stoppel-Nachfrucht) proso i heljda, okoristile su se doduše najvećma kišom, poimence proso rano, koje se je počelo već i žeti. Rane heljde kažu izvještaji riedkimi, a kasnije su skroz zelene, te se izrazuje bojazan, da bi mogle biti zajedno sa zelenimi bučami „mrazu ručak“.

Kasni korun počeo se je takodjer izkapati poimence po Slavoniji, te su sa kolikoćom vrlo nezadovoljni (do 12 q po jutru). Gomolje da je dosta sitno, ali zdravo. No gdje je bilo ranije kiša, da se je nadati nešto boljemu prirodu. Gdje se nije kupus previše osušio, oporavlja se, te bi na povoljnoj jeseni moglo biti makar i sitnih glavica. Po Sriemu i Lici jedva će se ipak i kraj najljepše jeseni izbjeći nerodici sve ljetine, pak i okopavina, na koje je Lika upućena više nego li ikoji drugi kraj.

O cikoriji, koja se je počela saditi na pokus, stižu povoljniji glasovi; dapače jedan ju iz kotara sisačkoga nazivlje vrlo uspjelom, ravnom, dugačkom i preko 6 cm jedra korena, da se je dakle preko svakoga očekivanja popravila, odkako su učestale kiše.

Otave kosilo se je nešto po livadah potočarah i u obće nižega položaja, dočim su posve izdale sve livade na išto višem položaju. Kod košnje siena bilo je upravo obratno, tuj su izdale livade nižega položaja radi preobilja vlage, te su bili obilniji odkosi na ocjednih livadah. Po visočini ličkoj i ravnicah, poimence slavonskih, nije se gotovo ni kosilo ni otave ni treće djeteline, te su izvještaji s tih strana puni bojazni, kako li će prehraniti stoku preko zime. Premnogi iztiču da se s te bojazni vrlo skupo kupuje razna slama, sve 4—5 for. i više po vozu, i reže sad već na sječku, jer da su slabo urodila i razna sijana krmiva.

Vinogradom osobito su dobro došle kiše, te grožđje što se nije osulo za cvatnje ili suše, liepo jedri i zrije. Razumjeva se da to vriedi samo za vinograde valjano redjene i štrcane, a gdje se je propustilo potonje, tuj je većinom preotela mah peronospora, te se je osušio list i plod.

Ovoga se je razdobja počela brati i šljiva crnica, u mnogom kraju dosta još nezrela. Većinom da će se upotriebljivati za paljenje šljivovice, malo ili nimalo za sušenje na veliko, jer da je za tu vrst porabe odveć malo sočna i presitna, te se sušenje nebi izplatilo, pošto je sitna suha šljiva u prometu bez ciene i težko se prodaje. Po Slavoniji ukuhavati će se i pekmez, te su već počeli dolaziti ovdje ondje i strani „pekmezari“, no dosele u malom broju.

Potanje naznake o unovčivanju šljive i ostaloga voća izcrpiti će se u kojem sljedećem izvještaju, te će se zanj upotriebiti i ostale viesti, koje su nam stigle, te koje bilo u kojem pravcu karakterišu gospodarske prilike.

Šap i slinavka traju sveudilj po oglašenih jur mjestih, a neima nijedne prijave, da bi se ta zaraza pojavila bila na kojem drugom mjestu. Pojedinih slučajeva bedrenice bilo je za vrieme najveće žege mjestimice po kotarih Gospić, Otočac, Udbina, Ogulin, Velika Gorica, Križ i Mitrovica.

Po koje krmče poginu većinom od grlice, po nekih mjestih kotara Ogulin, Vrbovsko, Velika Gorica, Pregrada i Križevci, dočim je u kotaru Jaska po obćinah Jaska i Cvetković opet prestala ta bolest. Sve do 6. rujna tuže se izvjestitelji iz Like i mnogih mjesta Slavonije na nestašicu pitke vode za blago, dapače i ljude, jer da su i poslje većinom naglih kiša ostali gotovo prazni bunari, vrela i potoci, a gdje se je u potonjih našlo još nešto vode, tuj da se je močila konoplja.

Kako prieti nerodica kuruze, tikava i crnih žita, kojimi se ponajviše prehranjuje krmad, javlja se ovoga roka po prvi put, od kad se priobćuju ovi izvještaji, da je počela padati ciena i krmadi, a ima i po koji taj glas, da se i kod goveda počela opet snizivati ciena, koja se je jedva nešto bila podigla.

Ciene žita, poimence pšenice opisuju svi izvjestitelji „vanredno nizkimi“. Jedino da su donekle zadovoljivale ciene zobi. Ciena pako kuruze da je porasla zadnje vrieme rapidno, za 1 for. 20 nč. i više po q. *J. B.*

IV.

Dodatak imeniku

p. n. stalnih gospodarskih izvjestitelja.

(Imena u zaporci znače upravne obćine, koje čine područje dotičnoga g. stalnoga gospodarskoga izvjestitelja).

a) Odrekoše se izvješćivanja:

1. Županija **Virovitica**. kotar **Dolnji Miholjac**: g. Bela Čačinović, posjednik (Moslavina).
2. Županija **Sriem,** kotar **Županja**: g. Ferdo Wolfhardt, učitelj (Bošnjaci, Gradište, Štitar, Županja); kotar **Ruma:** g. Stevan Janošević, učitelj (Jarak i Hrtkovci).

b) Novoimenovani:

1. Županija **Virovitica,** kotar **Dolnji Miholjac**: g. Josip Barić, posjednik (Moslavina).
2. Županija **Sriem,** kotar **Županja**: g. Josip Matasić, ravn. učitelj (Bošnjaci, Gradište, Štitar, Županja); kotar **Ruma**: g. Pavle Vukadinović, obć. načelnik i posjednik (preuzimlje izvješćivanje i za obćine Jarak i Hrtkovci); — g. Emil Kuncl, ekonom (za upr. obć. Grgurevci, koja se je izlučila iz područja g. izvjest. Purgara).

Kr. statistički ured.

U Zagrebu 12. rujna 1894.

Predstojnik:

Zoričić v. r.

Tiskarski zavod „Narodnih Novinah“.

GLAVNI IZVJEŠTAJI

o stanju usjeva i o gospodarskih prilikah u obće.

Po izvještajih gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja

sastavlja jih i izdaje

kr. statistički ured u Zagrebu.

I.

Žetva pšenice, pira, raži, ječma, raznih napolicâ i zobi god. 1894.

Plodine	Hrvatska i Slavonija	Županije: Lika-Krbava	Modruš-Rieka	Zagreb	Varaždin	Bjelovar-Križevci	Požega	Virovitica	Sriem
I. Popriečni prirod po jutru u hektolitrih.									
Pšenica ozima	7.76	5.02	5.62	5.84	6.85	7.13	7.68	8.07	8.43
Pšenica jara	5.54	4.63	5.09	5.12	5.45	6.95	8.53	6.85	6.19
Pir ozimi	6.85	5.53	4.14	7.02	8.86	3.21	6.67	5.00	8.00
Pir jari	5.48	5.31	6.02	5.43	—	4.20	7.70	—	—
Raž ozima	6.86	5.41	5.52	6.28	6.81	6.61	6.82	8.13	9.99
Raž jara	5.56	3.46	5.33	5.24	7.45	6.67	6.08	6.29	10.00
Ječam ozimi	8.85	3.51	6.06	8.55	8.87	7.73	9.38	10.08	9.74
Ječam jari	7.11	6.22	5.67	7.01	11.24	8.11	6.98	10.60	8.71
Napolica suražica ozima	8.43	6.06	4.25	5.43	4.30	7.17	8.64	8.66	8.41
Napolica suražica jara	8.53	4.91	5.00	7.76	—	4.00	11.95	8.27	8.72
Napolica ozima pšenica i pir	8.99	9.56	5.00	8.00	—	—	4.71	—	—
Napolica jara pšenica i pir	7.53	7.31	3.00	4.57	—	—	13.00	—	—
Napolica jara pir i zob	5.55	5.43	6.52	8.00	—	4.00	9.00	—	—
Napolica jara pir i ječam	5.47	5.43	7.55	5.00	—	—	3.80	—	6.00
Ostale napolice	4.67	4.67	—	—	—	—	—	—	—
Zob	10.42	5.86	7.90	8.73	12.28	8.86	9.68	11.97	12.03
II. Sav prirod u hektolitrih.									
Pšenica ozima	3,002.448	9.670	78.035	169.319	51.614	241.211	461.093	814.239	1,177.267
Pšenica jara	90.216	35.680	12.007	7.583	518	8.123	13.461	10.558	2.286
Pir ozimi	16.812	155	224	14.497	727	276	447	150	336
Pir jari	44.669	31.205	10.203	2.901	—	21	339	—	—
Raž ozima	1,142.156	16.088	46.879	184.300	130.671	392.838	115.392	193.908	62.080
Raž jara	53.083	8.047	2.952	4.890	4.601	12.717	13.449	5.927	500
Ječam ozimi	758.959	4.129	39.673	166.716	34.639	98.834	72.677	122.379	219.912
Ječam jari	251.244	125.319	8.734	10.154	21.400	27.172	8.245	9.457	40.763
Napolica suražica ozima	648.380	2.413	1.085	1.734	580	1.649	36.948	150.631	453.340
Napolica suražica jara	74.688	2.031	360	668	—	52	6.816	29.228	35.533
Napolica ozima pšenica i pir	2.473	2.305	20	16	—	—	132	—	—
Napolica jara pšenica i pir	4.130	3.501	45	64	—	—	520	—	—
Napolica jara pir i zob	42.812	38.588	2.968	320	—	36	900	—	—
Napolica jara pir i ječam	18.205	16.764	831	25	—	—	285	—	300
Ostale napolice	10.219	10.219	—	—	—	—	—	—	—
Zob	1,689.675	85.437	82.896	168.961	86.272	70.953	160.273	407.718	627.165
III. Popriečna težina jednoga hektolitra u kilogramih.									
Pšenica ozima	77.76	73.71	77.54	77.46	78.16	78.69	76.65	78.32	77.68
Pšenica jara	74.53	73.65	73.78	75.40	77.61	78.38	73.21	75.55	77.43
Pir ozimi	45.48	44.52	49.11	45.73	41.95	42.00	44.00	48.00	43.15
Pir jari	45.07	46.09	41.52	45.02	—	42.00	59.29	—	—
Raž ozima	70.94	67.22	69.01	69.56	71.18	72.16	68.60	71.58	70.48
Raž jara	67.72	65.01	62.94	64.92	69.51	71.36	66.62	68.95	73.00
Ječam ozimi	61.11	58.87	59.66	60.11	61.03	61.76	59.09	61.59	62.23
Ječam jari	60.90	59.91	59.81	60.46	63.31	62.32	58.94	65.01	61.46
Napolica suražica ozima	74.34	72.23	70.00	71.39	76.00	76.95	70.52	73.07	72.74
Napolica suražica jara	72.00	70.41	68.00	69.46	—	76.92	68.00	72.51	74.38
Napolica ozima pšenica i pir	48.36	48.29	60.00	56.25	—	—	47.21	—	—
Napolica jara pšenica i pir	49.90	50.21	60.00	57.81	—	—	46.00	—	—
Napolica jara pir i zob	37.09	42.26	40.00	45.00	—	40.00	50.00	—	—
Napolica jara pir i ječam	45.49	44.91	51.62	48.00	—	—	48.00	—	58.00
Ostale napolice	50.43	50.43	—	—	—	—	—	—	—
Zob	45.95	40.15	45.53	46.18	44.89	45.24	45.52	47.62	45.98

Plodine	Hrvatska i Slavonija	Županije: Lika-Krbava	Modruš-Rieka	Zagreb	Varaždin	Bjelovar-Križevci	Požega	Virovitica	Sriem
IV. Sav prirod u metričkih centih.									
Pšenica ozima	2,334.622	7.128	60.506	131.168	40.339	189.833	353.443	637.750	914.455
Pšenica jara	67.237	26.279	8.859	5.718	402	6.367	9.865	7.977	1.770
Pir ozimi	7.646	69	110	6.630	305	116	197	74	145
Pir jari	20.134	14.382	4.236	1.306	—	9	201	—	—
Raž ozima	810.238	10.814	32.350	128.216	93.012	283.484	79.812	138.796	43·754
Raž jara	35.948	5.231	1 858	3.175	3.198	9.075	8.960	4.086	365
Ječam ozimi	463.663	2.431	23.667	100.220	21.140	61.040	42 945	75.369	136.851
Ječam jari	153.001	75.084	5.224	6.140	13.549	16 944	4.860	6.148	25.052
Napolica sražica ozima	472.028	1.743	759	1.238	441	1.269	26.747	110.061	329.770
Napolica sražica jara	53.774	1.430	245	464	—	40	3.972	21.193	26.430
Napolica ozima pšenica i pir	1.196	1.113	12	9	—	—	62	—	—
Napolica jara pšenica i pir	2.061	1.758	27	37	—	—	239	—	—
Napolica jara pir i zob	18.103	16.308	1.187	144	—	14	450	—	—
Napolica jara pir i ječam	8.281	7 529	429	12	—	—	137	—	174
Ostale napolice	5.153	5.153	—	—	—	—	—	—	—
Zob	776.362	34.304	37.746	78.024	38 724	32.100	72.950	194.149	288.365
V. Popriečna ciena jednoga metr. centa u forintih.									
Pšenica ozima	5.55	5.92	5.57	5.46	5.98	5.11	5.26	5.65	5.68
Pšenica jara	5.54	5.94	5.48	5.02	5.93	5.02	5 19	5.12	5.86
Pir ozimi	3.51	4.65	3.49	3.43	3.20	4.50	4.50	4.50	4.91
Pir jari	3.50	3.60	3.20	3.11	—	4.14	4.19	—	—
Raž ozima	4.44	5.73	4.38	4.56	4.88	4.14	4.16	4.61	4.71
Raž jara	4.32	4 17	4.74	4.21	4.47	4.12	4.37	4.65	4 00
Ječam ozimi	4.56	4.50	4.01	4.61	5.00	4.02	4.37	5.01	4.58
Ječam jari	4.57	4.49	4.47	4.54	5.08	4.65	4.14	6.07	4.21
Napolica sražica ozima	4.97	4.39	5.00	4.48	5.00	4.58	5.08	4.91	4.99
Napolica sražica jara	4.81	4.59	5.03	4.93	—	4.62	4.99	4.97	4.69
Napolica ozima pšenica i pir	3.91	3.90	4.00	3.77	—	—	4.00	—	—
Napolica jara pšenica i pir	3.99	4.00	3.50	3.92	—	—	4.00	—	—
Napolica jara pir i zob	3.01	2.95	3.66	2.81	—	3.00	4.02	—	—
Napolica jara pir i ječam	4.15	4.20	3.04	3.00	—	—	4.50	—	4.20
Ostale napolice	3.51	3.51	—	—	—	—	—	—	—
Zob	4.81	2.63	4.15	4.39	5.83	4 92	4 47	5.35	4.84
VI. Ukupna vriednost produkcije u forintih a. vr.									
Pšenica ozima	12,067.089	42.223	336.733	716.434	241.151	971.683	1,859.795	3,605.980	5,193.090
Pšenica jara	372.592	156.109	48.528	28.720	2.383	32.011	51.208	43.273	10.360
Pšenica ukupno	13,339.681	198.332	385.261	745.154	243.534	1,003.694	1,911.003	3,649.253	5,203.450
Pir ozimi	26.896	321	384	22.760	976	523	887	333	712
Pir jari	70.397	51.808	13.535	4.112	—	40	902	—	—
Pir ukupno	97.293	52.129	13.919	26.872	976	563	1.789	333	712
Raž ozima	3,596.560	61.953	141.766	585.007	454.244	1,176.218	331.657	639.464	206.251
Raž jara	155.357	21.829	8.814	13.384	14.304	37.396	39.161	19.009	1.460
Raž ukupno	3.751.917	83.782	150.580	598.391	468.548	1,213.614	370.818	658.473	207.711
Ječam ozimi	2,114.580	10.950	95.658	462.524	105.681	245.555	187.693	380.209	626.310
Ječam jari	699.108	337.339	23.352	27.878	68.782	78.731	20.116	37.323	105.587
Ječam ukupno	2,813.688	348.289	119.010	490.402	174.463	324.286	207.809	417.532	731.897
Napolica sražica ozima	2,345.997	7.650	3.795	5.551	2.205	5.824	135.933	540.739	1,644.300
Napolica sražica jara	258.902	6.284	1.239	2.288	—	185	19.812	105.249	123.845
Napolica sražica ukupno	2,604.899	13.934	5.034	7.839	2.205	6.009	155.745	645.988	1,768.145
Napolica pšenica i pir ozima	4.673	4.343	48	34	—	—	248	—	—
Napolica pšenica i pir jara	8.223	7.027	95	145	—	—	956	—	—
Napolica pšenica i pir ukupno	12.896	11.370	143	179	—	—	1.204	—	—
Napolica jara pir i zob	54.761	48.155	4 350	404	—	42	1.810	--	—
Napolica jara pir i ječam	34.347	31.658	1.305	36	—	—	617	—	731
Ostale napolice	18.036	18.036	—	—	—	—	—	—	—
Zob	3,735.832	90.124	156.551	343.303	225.650	158.006	325.991	1,039.376	1,396.831
Sve plodine	**26,463.350**	**895.809**	**836.153**	**2,212.580**	**1,115.376**	**2,706.214**	**2,976.786**	**6,410.955**	**9,309.477**

Priobćivši u posljednjem glavnom izvještaju (VIII) nekoliko podataka o površinah obradjena tla za g. 1894., nastavljamo gornjim pregledom publiciranje glavnih rezultata ljetošnjih izvida za statistiku ratarske produkcije. U njem izkazuje se uspjeh žetve za pšenicu, pir, raž, ječam, razne napolice i zob, i to: prirod u hektolitrih, sav i po jutru, popriečna težina tih žitarica po hektolitru, sav prirod u metr. centih, popriečna ciena po metr. centi i ukupna vriednost produkcije. Od podataka ovih osnivaju se oni o prirodu u hektolitrih o izkazih, što su jih obćinska poglavarstva sastavila sudjelovanjem izkusnijih gospodara svoga okružja. Za ostale pako razdiele gornjega pregleda poslužile su takodjer naznake gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja o popriečnoj težini i cieni spomenutih žitarica. Svi ti brojevi nisu doduše još konačno uglavljeni. Za izradjivanja gradje pokazaše se razni nedostatci, a porodiše se i dvojbe o pouzdanosti naznaka, tako te je od izvidnih organa trebalo potražiti razna razjašnjenja, dielomice odrediti i naknadne izvide. Al ako i bude izpravaka, ovi jedva da će biti toli zamašni, da bi se znatnije mogli dojmiti rezultata, što jih priobćuje gornji pregled.

Poprieko urodilo je u cieloj zemlji po jutru hektolitara godine:

	1894	1893		1894	1893
pšenice ozime	7·76	7·54	raži jare	5·56	6·11
pšenice jare	5·54	6·58	ječma ozimoga	8·85	7·28
pira ozimoga	6·85	7·32	ječma jaroga	7·11	8·33
pira jaroga	5·48	6·92	suražice ozime	8·43	7·33
raži ozime	6·86	6·30	zobi	10·42	7·73

Osim jedinoga pira bila je dakle ljetošnja žetva oziminâ boljom od lanjske. Ječam ozimi i suražica ozima dali su preko 1 hl više po jutru nego li prošle godine. Kod ozime pšenice i raži iznosi diferencija prama lanjskoj žetvi: kod prve samo 22, kod potonje 56 litara po jutru. Kraj ovih ozimina osobito je dobro ponjela i zob. Naša statistika ratarske produkcije nije prosjekom za cielu zemlju još nijedne godine zabilježila tolikoga priroda kod te plodine kao što ove godine. Maksimum, što ga je dosele izkazala, iznosio je g. 1886: 8·92 hl po jutru, a i taj zaostaje gotovo za 2 hl za ljetošnjim prirodom. Ostale pako jarine oštetila je suša ove godine dosta znatno, te se prama prošloj godini kod njih ukazuje svigdje priličan manjak. Kod pšenice jare iznosi on 1·04, kod pira jaroga 1·44, kod raži jare 0·55, kod ječma jaroga 1·22, kod raznih jarih napolica, — koje nisu toliko važne, a da bi jih tuj napose trebalo uzeti na oko — preko 1 hl po jutru.

Kolike su razlike u pojedinih županijah medju ljetošnjim i lanjskim prirodom, razabrati će se iz sljedećega pregleda. Prirod po jutru bio je ljetos veći (+) ili manji (—) u hektolitrih od priroda g. 1893. u županiji:

	ličko-krbavskoj	modruško-riečkoj	zagrebačkoj	varaždinskoj	bjelovarsko-križevačkoj	požežkoj	virovitičkoj	sriemskoj
Pšenica ozima	— 2·01	— 0·50	— 0·57	— 0·46	+ 0·27	— 0·32	+ 0·14	+ 0·73
Pšenica jara	— 1·71	— 0·73	+ 0·03	+ 1·12	— 1·36	+ 1·20	— 1·88	+ 0·19
Pir ozimi	— 4·00	— 1·36	— 0·28	—	—	—	—	—
Pir jari	— 1·86	— 0·17	— 0·51	—	—	—	—	—
Raž ozima	— 2·05	— 0·62	— 1·07	+ 0·70	+ 0·35	+ 0·54	+ 1·33	+ 2·42
Raž jara	— 2·52	— 0·45	— 0·14	+ 1·63	—	— 0·14	— 0·44	—
Ječam ozimi	— 4·02	— 0·64	+ 1·22	+ 1·40	+ 1·98	+ 1·72	+ 2·15	+ 2·25
Ječam jari	— 1·87	— 0·75	+ 0·23	+ 1·12	+ 1·49	+ 0·61	+ 1·94	+ 1·36
Suražica ozima	— 2·12	— 1·69	+ 0·03	— 0·67	+ 2·26	— 0·17	+ 1·24	+ 1·17
Zob	— 2·09	+ 1·51	+ 1·22	+ 1·43	+ 1·82	+ 1·75	+ 2·73	+ 5·37

U županiji ličko-krbavskoj, kojoj je prošla godina 1893. bila donjela osobito dobru ljetinu, ljetošnji je uspjeh žetve kod svih gornjih žitarica daleko slabiji. Kod nekojih je pače manjak tolik, da se je već s njega morala poroditi sumnja o pouzdanosti podataka, te su gdje gdje odredjeni naknadni izvidi, kojim se za sada još nezna rezultat. U županiji modruško-riečkoj ljetošnja je žetva takodjer zaostala za lanjskom, al je rezultat povoljniji nego li u ličko-krbavskoj bar u toliko, što je jedna plodina i to zob dala znatno bolju žetvu od lanjske, te što kod ostalih plodina manjak većinom neiznosi ni cieloga jednoga hektolitra po jutru. U županiji zagrebačkoj goje se od žitarica, što jih obsiže gornji pregled, samo pšenica, raž ozima, ječam ozimi i zob u većoj mjeri. Od ovih su plodina ozima pšenica i raž uspjele slabije, ječam pako i zob znatno bolje nego li g. 1893. U sljedeće tri županije, varaždinskoj, bjelovarsko-križevačkoj i požežkoj, još je kraj ječma i zobi prilično dobro i to bolje nego li g. 1893 ponjela ozima raž, koja se osobito u prve dvie iztiče velikom važnosti. U bjelovarsko-križevačkoj ima uz to i kod pšenice priličan višak Najboljom se napokon žetvom mogu ove godine pohvaliti županije virovitička i sriemska. U obje ove županije ne samo da je kod raži, ječma, suražice i zobi višak prama g. 1893 znatno većim nego li u svih ostalih županijah, te se on kod zobi u županiji sriemskoj diže i do 5·37 hl po jutru, već jim je bolje nego li prošle godine uspjela i glavna njihova žitarica, pšenica ozima. Kraj ogromnih površina, zasijanih u tih krajevih pšenicom, već su i višci od 0·14 (u virovitičkoj), odnosno od 0·73 hl (u sriemskoj) od velike važnosti, pak se samo rezultatu, polučenu u ove dvie županije ima zahvaliti i to, da se je ove godine i za cielu zemlju prosječni prirod pšenice po jutru mogao izkazati nešto višim od priroda, što ga je uglavila lanjska naša statistika žetve.

Sav prirod, sračunan prama podatkom ob obradjenih površinah i o popriečnom prirodu po jutru, iznosio je

	1893.	1894.	g. 1894 više (+) ili manje (—) nego li g. 1893 u hl	u %
	hektolitara			
Pšenica ozima	2,797.369	3,002.448	+ 205.079	+ 8·05
Pšenica jara	100.464	90.216	— 10.248	— 10.19
Pir ozimi	15.949	16.812	+ 863	+ 5·41
Pir jari	52.793	44.669	— 8.124	— 15·39
Raž ozima	1,030.264	1,142.156	+ 111.892	+ 10·86
Raž jara	51.607	53.083	+ 1.476	+ 2·86
Ječam ozimi	607.403	758.959	+ 151.556	+ 24·92
Ječam jari	267.582	251.244	— 16.338	— 6·10
Suražica ozima	653.313	648 380	— 4.933	— 0·75
Zob	1,244.710	1,689.675	+ 444.965	+ 35·75

Razlike. izkazane u posljednja dva stupca ovoga pregleda, nepotiču samo s boljega ili lošijega priroda, polučena ove godine, već i odatle, što su se podigle odnosno smanjile površine, namienjene svakoj pojedinoj od gore navedenih žitarica. Upozorujući glede tih površina na podatke, priobćene u posljednjem glavnom izvještaju, konstatujem samo, da se je g. 1894 osim suražice kod svih ostalih žitarica, koje se u nas goje na razmjerno znatnijih površinah, produkcija znatno povećala. Najveći se je napredak prama količinam, produciranim prošle godine polučio kod zobi i ječma (35·75 i 24·92%), ponešto s toga, što su i njim narasle površine, al još više s toga, što jim je gotovo po svoj zemlji žetva bila daleko boljom od lanjske. Ljetošnja produkcija ozime raži nadkrilila je nadalje lanjsku za 111.892 hl ili za 10·86%, a ona ozime pšenice za 205.079 hl ili 8·05%. I suražica ljetos je bolje ponjela nego li prošle godine, al jer je na površini izgubila mnogo tisuća jutara, ciela je produkcija ipak spala za kojih 5000 hl ili 0·75%.

Sudeći nadalje po podatcih o popriečnoj težini žitarica, kako jih je stat. ured primio od gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja, ljetošnja je produkcija većine tih žitarica ne samo kvantitativno već i kakvoćom producirana zrnja nadkrilila lanjsku žetvu. Po prieko vagao je naime po jedan hektolitar zrnja kilograma:

	pšenice		pira		raži		ječma		suražice	
	ozime	jare	ozimoga	jaroga	ozime	jare	ozimoga	jaroga	ozime	zobi
1893	77·14	73·96	46·27	45·29	69·95	68·45	59·88	61·13	72·30	44·45
1894	77·76	74·53	45·48	45·07	70·94	67·72	61·11	60·90	74·34	45·95
+ ili —	+ 0·62	+ 0·57	— 0·79	— 0·22	+ 0·99	— 0·73	+ 1·23	— 0·23	+ 2·04	+ 1·50

Kod ozime pčenice, raži, ječma, suražice i zobi bio je ljetošnji produkt, dielomice i za 1 do 2 kilograma, teži od lanjskoga. Piru pako i ostalim jarinam, plodinam dakle, koje se u nešto većoj mjeri goje samo u malenu dielu zemlje, ljetošnja je suša ne samo smanjila prirod već i kakvoću produkta. Pak ako se kraj brojeva za cielu zemlju s lanjskimi podatci o popriečnoj težini po hektolitru sravne i brojevi za pojedine županije, naći će se, da je spomenutim oziminam i zobi popriečna težina g. 1894 gotovo u svih županijah većom, nego li što je bila izkazana za prošlu godinu. Samo u županiji ličko-krbavskoj ove je godine produkcija, kao što je kvantitativno zaostala za lanjskom, i kvalitativno slabijom.

Primjetiti valja ipak, da je stat. ured, ocienivši pomno naznake gg. stalnih izvjestitelja o popriečnoj težini žitarica, našao medju naznakami ljetošnjimi i lanjskimi gdjegdje razlika tako znatnih, da bi one jedva mogle odgovarati faktičnim prilikam, pak mu je s toga uljudno zamoliti gg. izvjestitelje, da u buduće, sastavljajući odnosne svoje izkaze, postupaju što pomnije, tako te će moći i zajamčiti pouzdanost svojih naznaka.

Prevažna je za tiem činjenica, o kojoj nas upućuje sravnjivanje podataka godine 1894 sa podatci prošle godine, da je prama g. 1893 ciena znatno spala gotovo svim žitaricam. Prama naznakam gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja o popriečnih cienah za mjesec kolovoz gg. 1894 i 1893 sračunalo se je, da su ove prosjekom za cielu zemlju iznosile u forintih po metričkoj centi kod:

	1893	1894	g. 1894 više (+) ili manje (—)		1893	1894	g. 1894 više (+) ili manje (—)
pšenice ozime	6·54	5·55	— 0·99	raži jare	5·01	4·32	— 0·69
pšenice jare	6·32	5·54	— 0·78	ječma ozimoga	5·00	4·56	— 0·44
pira ozimoga	3·54	3·51	— 0·03	ječma jaroga	4·56	4·57	+ 0·01
pira jaroga	3·93	3·50	— 0·43	suražice ozime	5·74	4·97	— 0·77
raži ozime	5·39	4·44	— 0·95	zobi	5·46	4·81	— 0·65

Osim ječma jaroga i ozimoga pira iznosio je po tom umanjaj u cieni svigdje bar 40—50 nč. te dosegnuo kod suražice, raži ozime i pšenice ozime gotovo cielu jednu forintu po metričkoj centi. A nazadak se taj nesteže samo na jedan ili drugi dio zemlje, već zahvaća sve njezine krajeve. Ako se naime sravnjivanje naznaka za gg. 1893 i 1894 protegne i na pojedine županije, vidjeti će se, da su u svih županijah gotovo kod svih plodina ciene g. 1894 znatno niže, nego li što su bile izkazane za prošlu godinu. Kod pšenice ozime ima n. pr. prama g. 1893 manjak: u ličko-krbavskoj od 0·66, u modruško-riečkoj od 1·00, u zagrebačkoj od 0·72, u varaždinskoj od 0·99, u bjelovarsko-križevačkoj od 1·21, u požežkoj od 0·87, u virovitičkoj od 0·92, u sriemskoj od 1·09 forinti. Prilično jednake razlike naći ćemo i kod ozime raži i ozimoga ječma, dočim kod zobi manjak iznosi: u ličko-krbavskoj 1·07, u modruško-riečkoj 1·14, u zagrebačkoj 1·05, u varaždinskoj 0·65, u bjelovarsko-križevačkoj 1·26, u požežkoj 0·80, u virovitičkoj 0·19, u sriemskoj 0·94 forinti.

Posljedice takvu padanju ciena opažaju se i u naših podatcih o vriednosti produkcije. Kraj svega toga, što je ova, kako se je vidjelo, bar kod svih važnijih naših žitarica g. 1894 kvantitativno znatno narasla a i kakvoćom svojom nadkrilila produkciju g. 1893, to ukupna vriednost produkcije svih žitarica, što jih obsiže gornja skrižaljka I., ne samo da nije većom od vriednosti produkcije g. 1893, već pače za potonjom zaostaje. Sva produkcija vriedila je naime forinti:

	1893	1894	g. 1894 više (+) ili manje (—)
Pšenica ozima	14,110.420	12,967 089	— 1,143.331
Pšenica jara	469.473	372.592	— 96.881
Pir ozimi	26.141	26.896	+ 755

	1893	1894	g. 1894 više (+) ili manje (—)
Pir jari	94.463	70.397	— 24.066
Raž ozima	3,880.875	3,596.560	— 284.315
Raž jara	177.039	155.357	— 21.682
Ječam ozimi	1,819.078	2,114.580	+ 295.502
Ječam jari	745.659	699.108	— 46.551
Suražica ozima	2,708.757	2,345.997	— 362.760
Ostale napolice	230.981	378.942	+ 147.961
Zob	3,022.985	3,735.832	+ 712.847
Ukupno	**27,285.871**	**26,463.350**	— **822.521**

Kod ozimoga ječma, „ostalih napolica“ i zobi, produkcija se je g. 1894 tako podigla, da je izjednačila nazadak u cieni, koji je snašao i te plodine, pače se po gornjem pregledu kod njih pokazuje i priličan višak u vriednosti produkcije. Ipak je produkcija ostalih žitarica na vriednosti svojoj izgubila više nego li što iznosi taj višak — imenito usljed znatna umanjaja kod ozime pšenice, raži i suražice — te se u svem izkazuje u gornjem pregledu, da se je vriednost ukupne produkcije svih gore navedenih žitarica prama g. 1893 smanjila za preko 800.000 for.

Uzme li se k tomu na um, da je glavna naša žitarica, kuruza, ljetos — koliko se daje suditi po dosadanjih izvještajih — dala daleko slabiji prirod nego li prošle godine, sva je prilika, da se je gospodarska perijoda 1893/4 po naše ratare u cielom svršila rezultatom nepovoljnijim od onoga, što su ga polučili prošle godine.

Potanjoj ocjeni svih tih podataka nije mjesto ovdje već u redovitih publikacijah o statistici ratarske produkcije.

Zor.

II.

Stanje kuruze po izvještajih od 20. rujna 1894.

Županije (s gradovi)	Sva površina obradjena kuruzom po izvidih g. 1894. u jutrih po 1.600□h.	Kuruza stoji — na površini od jutara					Od ciele površine, obradjene kuruzom, ide postotakâ površine, gdje je stanje kuruze				
		1 vrlo dobro	2 iznad srednje ruke	3 srednje ruke	4 izpod srednje ruke	5 vrlo loše	1 vrlo dobro	2 iznad srednje ruke	3 srednje ruke	4 izpod srednje ruke	5 vrlo loše
Lika-Krbava	16.455	—	—	—	6.302	10.153	—	—	—	38.30	61.70
Modruš-Rieka	30.600	—	—	9.187	9.246	12.167	—	—	30.02	30.22	39.76
Zagreb	145.661	2.471	6.881	20.464	65.655	50.190	1.70	4.72	14.05	45.07	34.46
Varaždin	80.626	—	—	2.881	43.169	34.576	—	—	3.57	53.54	42.89
Bjelovar-Križevci	80.578	—	8.268	5.478	34.607	32.225	—	10.26	6.80	42.95	39.99
Požega	67.801	—	8.450	2.150	25.208	31.993	—	12.46	3.17	37.18	47.19
Virovitica	53.999	—	500	6.143	18.648	28.708	—	0.93	11.38	34.53	53.16
Sriem	156.640	—	—	5.464	85.184	65.992	—	—	3.49	54.38	42.13
Hrvatska i Slavonija	**632.360**	**2.471**	**24.099**	**51.767**	**288.019**	**266.004**	**0.39**	**3.81**	**8.19**	**45.55**	**42.06**

Kako će proći još prilično vremena prije, nego li što će se po podatcih obćinskih poglavarstva moći uglaviti, kakav je bio ljetošnji prirod kuruze u raznih krajevih zemlje, priobćuju se u gornjem pregledu još jedan put podatci o stanju njezinu i to po izvještajih, stiglih 20. rujna, u oči trgatbe.

Ako se brojevi toga pregleda prispodobe s onimi, što jih je priobćio VIII. glavni izvještaj po stanju od 6. rujna, vidjeti će se, da se u cielom stanje kuruze za 14 dana ne samo da nije znatnije popravilo, već pače još ponešto pogoršalo, u toliko bar, što se sada mjesto 10 postotaka kuruzâ „srednje ruke“ izkazuje njih samo 8 postotaka, a što su se za tu diferenciju podigli postotni dielovi kuruza „izpod srednje ruke“ i „vrlo loših“, prvi od 44·22 na 45·55, potonji od 41·90 na 42·06 postotaka.

Što se pako pojedinih županija tiče, to se razlike nešto znatnije i spomena vriedne opažaju samo kod modruško-riečke i požežke. U prvoj okrenulo je stanje kuruze očito na gore. Mjesto 38·68% kuruze „izpod srednje ruke“ ima jih sada samo 30·22%, a mjesto 29·35% „vrlo loših“, izkazuje gornji pregled „vrlo lošimi“ 39·76%. Izvještaji pako iz požežke županije glase sada u toliko povoljnije, što je postotni dio kuruzâ „iznad srednje ruke“ narasao od 6·72 na 12·46 postotaka. Za ostalih šest županija izkazuje gornji pregled brojeve gotovo posve jednake onim, koji su bili sadržani u pregledu po stanju od 6. rujna.

Zor.

III.

Glavni izvještaj

o gospodarskih prilikah u obće.

Od 6. do 20. rujna 1894.

a) Vrieme.

Za razdobja izmedju 6. i 12. rujna bilo je 7., 8., 9. i 10. rujna tek u zapadnom dielu zemlje nešto izdašnijih oborina, dočim su Lika i iztočni dio Slavonije i tih dana dobili bud vrlo malo, bud ni malo kiše. Od 12. do 16. rujna zavlada opet vedrina, hladne noći i jutra uz 5°C, te su počeli na zapadu već od 12. rujna osvitati manje više oštri mrazovi, osobito na 16. rujna, za koji potonji mnije križki izvjestitelj, da bi se s njim mogao ponositi i mjesec listopad. Ob noć od 18. na 19. bilo je na zapadu mjestimice nešto kiše, a na iztoku osvitahu 17. i 18. dosta žestoki mrazovi.

Uz tako neznatne oborine umnožiše se i tužbe na nestašicu vode sa svih strana, ne samo iz Like i Krbave, te slavonske ravnice, nego i primjerice iz kotara glinskoga i požežkoga. Tud ima dosta mjesta, s kojih se tuže izvještaji, da je nestalo vode ne samo za blago već i za ljude, te si narod mora žrvnati brašno za svakdanji krušac, a pitku vodu dovažati iz daleka za čeljad i blago.

Da su spomenuti mrazovi prama mjestnim prilikam manje više oštetili zelene kuruze, grah, tikve, kasno proso i heljde u cvietu, te mnogo ino povrtelje, dapače na mnogih mjestih obustavili dalnju vegetaciju tih plodina razumjeva se samo po sebi. No pošto su ti mrazovi pali „na suho“, spominju mnogi izvještaji, da na zaštićenih i viših položajih nije baš svigdje obustavljena dalnja vegetacija ni kod iste heljde, koja je inače toli osjetljiva s mraza.

b) Gospodarske radnje.

Ovih četrnaest dana pospremahu se i zadnje otave i treće djeteline zajedno sa postrnom djetelom (ovoga proljeća posijanom), trgatba ranih pak i kasnijih kuruza bila je u najvećem jeku, te su ljudi pobirali i tikve i po gdjekoji grah iz kuruzišta. Kopao se je kasni korun, a od 12. rujna počeše već u mnogih krajevih i „paljetkovati“ po vinogradih, poimence ono nešto bjelina, a mjestimice sve poprieko. što se gdje našlo. Koliko se je gdje moglo, oralo se iza koje kišice pod ozimine, ali sijalo razmjerno malo.

Samo veleposjednici i njihovi zakupnici, a kraj njih samo po koji taj drugi gospodar, napredniji su sjetvom pšenice, ječma i raži, ali svud se žuri i narod branjem, makar i posve nedozrele kuruze, i spremanjem kuruzinca, te se s mjesta preoravaju kuruzišta za sjetvu. Ranija prosa žela su se takodjer, te je veći dio već i požet, ako se i nije dospjelo posvuda obaviti i vršitbu. Za krmu sijani surogati, ponajviše muhar i kuruza, pokošeni su skoro po svuda.

Za ovoga razdobja bili su nadalje gospodari u velike zabavljeni branjem i ukorišćivanjem voća, osobito šljive bistrice, od koje se većinom pali šljivovica, u koliko se nije prodala pecarom ili pekmezarom.

Repica i lan ozimac već su posijani, a što je ranije, u drugoj polovici kolovoza dospjelo u zemlju, to da je pokraj sve suše za čudo liepo niklo i dobro već pokrilo zemlju. Ima ovdje ondje već i ozimih usjeva, poimence ranije posijanih ječmova i pšenica, za koje se javlja, da su ozelenili njive.

Ovdje je vriedno zabilježiti i to, da se narod u obćini Šljivoševci, kotara dolnji Miholjac, rado služi već za ovojesensku sjetvu rednim sijalom sustava Kühne, koje se je nabavilo podporom kr. zemaljske vlade nastojanjem dolnjo-miholjačke gospodarske podružnice. Tim se sijalom može posijati na dan 5 kat. jutara, a da se njim prišledi najmanje 25% sjemena.

c) Stanje ljetine.

U zadnjem izvještaju izražena bojazan, da bi još zelena ljetina: kasne kuruze, prosa, heljde, tikve i grah, mogle biti „mrazu ručak“, žalibože doskora se obistinila, te su osujećene sve nade, koje se polagahu u „liepu“, „toplu“ jesen. U pravilu učiniše opetovani mrazovi kraj dalnjem razvitku zelenih jošter kuruza, heljde u cvietu, kasnom prosu i mladim tikvanjam. Sve je to preko noći „dozrelo“ kako primjećuju mnogi izvjestitelji, a ono što je kojekuda ostalo poštedjeno od mraza, tek je riedka iznimka i slaba utjeha pojedincem. U cielosti označuje se l j e t i n a l o š o m po mnogih krajevih dapače v r l o l o š o m.

O kuruzi, što je sad već pobrana, glase izvještaji nepovoljno: klipovi maleni, znatan broj dosta zelen, zrno maleno, učmalo, krezuba sva sila; što je na tlih ležalo, a toga je bilo svuda mnogo, to se je „užgalo“ ili je pljesnivo, jedva porabljivo. Od jutra jedva po jedna kola „klipića“, 5—6 vagana zrna.

Razmjerno najpovoljnije glase dosele o kuruzi izvještaji iz kotara Velika Gorica i Sisak, koji se nadaju tek nešto slabijemu prirodu od lanjskoga kod kuruza za dobe posijanih. Jedino s tih strana stigli su takodjer glasovi, da je prilično dobro urodio i grah, posijan po kuruzi.

Kako je kuruza ove godine svud gdje god se goji sa suše manje više patila i mjestimice posve izdala, dobro će doći gospodarom, što evo javlja iz vlastita izkustva o kuruzi g. izvjestitelj obćina Gornji Miholjac i Sopje: „U ovom se kraju siju ove vrsti kuruze: rana sikulska (Szekler), kasna sikulska, maltežka, (Maltheser), florentinska ili cinquantin, ponešto „konjski zub“ (Pferdezahn), te prosta seljačka (domaća). Od svih ovih vrsti najbolje je podnašala žegu i sušu kasna sikulka i dielomice cinquantin, od kojih se može očekivati dovoljan prirod, koji se u trgovini rado

kupuje i bolje plaća od ostalih vrsti.“ U zadnji čas navališe hrčki po kotarih Osjek i Vukovar u više obćinah na kuruze u tolikoj množini, da su gospodari bili prisiljeni na jagmu brati i nedozrele još kuruze.

O prirodu rano posijana prosa, koje je već i požeto, te većinom ovršeno, stižu protiv svakoga očekivanja povoljni glasovi s onih prediela, gdje je u kolovozu i početkom rujna bilo išto obilatije kiše. Ti izvještaji, priznavajući, da je proso zaostalo doduše slamom, iztiču da je ipak sipalo zrnom na boljem tlu „srednje ruke“, dapače mjestimice i „iznad srednje ruke“. U Lici, gdje je bila vladala potrajna suša, te gdje prosa siju razmjerno dosta mnogo, vrlo je slab bio prirod slamom i zrnom.

Heljda se ovoga roka nije žela, te izvještaji većinom za nju javljaju, da se nije nadati kakvu prirodu, budući ju zatekoše mrazovi još odveć zelenu u najboljem cvietu s vrlo malo jur odmetnuta zrna.

Od okopavina, štono se težaju u polju, korun je gotovo po svuda povadjen prirodom obično slabe srednje i izpod srednje ruke. Vrlo se riedko javlja po koji izvještaj prirodom srednje ruke, a tiem više, gotovo iz svakoga kraja ima tužba, da su „crvi“ bili znatno oštetili i ono malo koruna, što se ga našlo. Vrlo su riedki izvještaji, koji nebi ovogodišnje nerodice koruna pripisivali većma zarazi peronospore inf., s koje se je prerano osušila cima, nego li učinkom same suše; te mnogi naglasuju, da će se morati i korun poput vinove loze redovito štrcati bordožkom raztopinom.

Uz Richterov Imperator preporučaju veleč. g. sesvetski izvjestitelj: „Weltwunder“, a g. izvjestitelj obćine Hum na Sutli „Ruhm von Schlesien“ kano vrsti, koje su i bez štrcanja održale cimu zdravu i obilno urodile jedrim gomoljem.

Kupus najmanje su doduše oštetili mrazovi, ali je i on vrlo zaostao na suši u svojem razvitku i po onih krajevih, gdje je bilo obilnijih oborina, te se nije ni od njega nadati boljemu prirodu, sve kad bi mu pogodovalo kasno jesensko vrieme. Pokraj toga učestaše u zadnje doba tužbe sa svih strana, da su malene tvrde glavice poslje kiša počele pucati, te se moraju prije reda trošiti, da nesagnjiju.

Vrlo slabo stoji i postrna biela repa, koju nazivlje jedan izvjestitelj iz kotara križevačkoga „drugom djetelinom“ svojega kraja, jer da se tamo u velike sije po strnjaku ne samo ljudem nego i stoci za hranu. U mnogih krajevih neće je biti ni „od želje“ za domaću porabu, a' kamo li za „prismok“ kravam muzaram, jer da se ili nije mogla sbog suše sijati, ili da posijana nije ni nikla, a što je niklo, to je zakržljalo i ostalo sitno.

Nešto povoljnije glase izvještaji o krmnoj blitvi, prem ju označuju vrlo zaostalom u razvitku. Ipak da se bolje oporavlja iza kiša, nego li ikoja druga okopavina.

Prirod otave označuju izvještaji redovito slabim, po koji q po jutru. Samo jedan cigli izvještaj iz kotara Stubica izkazuje za čudo visok prirod otave, kakav bi odgovarao tek navodnjivanim livadam. Po zapadnih stranah zemlje, mjestimice po bjelovarsko-križevačkoj i zagrebačkoj županiji te gorskom kotaru, bili su prilično zadovoljni sa trećim odkosom djeteline. Naprotiv sa ravnica podravskih, posavskih i podunavskih izrazuju bojazan, da gospodari neće moći prehraniti svoje stoke preko zime, jer da su malo ukosili siena, otave. Djeteline plaćale su skoro posve loše i prvim odkosom, o drugom i trećem da neima ni spomena; a sijani surogati muhar i kuruza bili su takodjer tanka odkosa. Tuj ima u svem spram lanjske godine znatan manjak. Po ostalih krajevih ozeleniše se barem u toliko i pašnjaci, da se nemora hraniti blago iz ruke, a gdje ima livada potočara, tud nalazi stoka barem dostatne ako i ne obilne paše po livadah.

Da su djeteline posijane proljetos zaražene vilinom kosicom, ima po jedna tužba iz kotara Sisak, Križevci, Kutina i grada Siska, a g. izvjestitelj jastrebarske obćine iztiče, da su u njegovom kraju kupovali rektificirano sjeme djeteline od pouzdanih firma, pak da ima i u takovom djetelištu cuscute. Nesmije se zaboraviti, da sjeme cuscute ne gubi klicavosti ni 2—3 godine, te je moglo i gnojem dospjeti na njivu, a mogla je njiva biti i od prije zaražena tim nametnikom, koji je dubljim oranjem opet dospio na površinu, te nije moralo biti djetelino sjeme nečisto.

Kako su glede krme različite prilike u pojedinih krajevih zemlje, razabrati će se iz sljedeća tri primjera o za čudo nizkih cienah siena. U Sisku prodalo se je dosta siena, q po 1 for. do 1 for. 20 novč., a mnogo i po 80 nč. U Kutjevu se dobije dosta siena, q po 1 for. 50 nč., a dovažaju ga većinom iz obližnjih mjesta bivše vojne krajine. U Mrkoplju pače prodaju q djeteline po 1 for. 30 nč. a sieno izpod forinte.

d) Gospodarski sustav i usjevni red, obhodnja (turnus, rotacija).

Gradju za poznavanje načina sjetve popunjujemo sa sljedeća dva opisa, nadajući se, da će nam za zimske dokolice priposlati i ostala gg. izvjestitelji slične opise, da se uzmogne sastaviti za cielu zemlju što podpuniji pregled usjevnih redova i načina obradjivanja poljskih plodina.

1. Županija **Zagreb**, kotar Petrinja, obćina Gora, izvjestitelj g. M. Mioković; obhodnja: 1. kuruza ××; 2. ozimine, pšenica, raž, ječam; 3. jarine, zob i pir; na lošijem tlu nešto sierka. *(Ima li čista ugara? Sije li se djetelina i korun u polju?)* Većina rabi drveni plug, kojim se pluži uzka i plitka brazda; željezni plug upotrebljavaju samo bolji gospodari, kojim oru širu i dublju brazdu. Slogovi su obično uzki, do 4 stope, a lako je prebrojiti one, koji oru slogove do 2 hvata široke. Brana je od drveta, željeznih zubaca; valjak drven rabi samo kod sijanja prosa kano uzgredna usjeva. Samo sjeme pšenice običaju kvasiti u raztopljenoj modroj galici protiv snieti. Plugom može se uzorati na dan do $^{3}/_{4}$ jutra, a stoji na dan uz hranu oraču 3 do 4 for. ili u zamjenu 8 do 9 težaka.

2. Županija **Varaždin**, kotar Pregrada, obćina Hum na Sutli, izvjest. g. Drag. pl. Kunović: Stalne kakve obhodnje u seljaka baš i nema radi prerazličita razcjepkana tla i njegova položaja, pak i stoga, što je kuruza poglavita žitarica ovoga kraja. Ozimine se siju u kuruzištu, najprvo pšenica, zatim raž, najposlje ječam, gnojeć pod kuruzu.

Množina sjemena varijira prama kakvoći i nagibu tla, i to kod pšenice od 190—220 l; ječma od 180—200 l; raži od 220—250 l, sve po katast. jutru. Sve se sije omaške rukom pod brazdu. Ore se na uzke slogove i plitko (3 cm, vlastela do 5 cm) brazda se nakopa motikom i branom poravna. Plugovi su većinom drveni, nu na gdjekojem je odgrtača ipak od željeza, riedki gospodari imaju željezne plugove. Vlastela se služe dakako izključivo željeznimi plugovi Zugmayerova sustava. Brane su željezne i malene. Seljaci tegle većinom kravami i junčići od 1½—2 godine, vlastela volovi i konji. Za oranje se plaća na dan 1 for. 50 nč. do 2 for. uz hranu; 2 for. 50 nč. do 3 for. bez hrane, a osebice za brananje 1—2 for. Težak uz plug po 20 nč. uz, a 30 nč. bez hrane. Sjeme se običaje posuti vapnom prije sjetve.

e) Vinogradi.

Iza kiša počelo je jedriti jagodje, a na razmjerno dosta povoljnu vremenu ovoga razdobja dozrievalo je groždje prilično brzo. Zaraza peronosporom nije ove godine tako naglo preotimala mah kano lani, bar ne obćenito i u svakom vinogorju, akoprem se poimence koprivnički izvjestitelj tuži, da su u njegovu kraju morali i po četvrti put štrcati trsje, da spase ono malo priroda, što se nije osulo za cvatnje i žege.

Kako je groždje brže dozrievalo, to su počeli seljaci već od 12. rujna na mnogih mjestih „pabirčiti“ ili „paljetkovati košaricami“, „škafovi“, „brentami“ riedko koji i „bačvicami“ po vinogradih, te je bila do 20. rujna već dovršena „berba“ u mnogom „vinogradu“, pak se već i znade za ciene „toga i takvoga mošta“. Tako se prodavao 1 škaf mošta (17½ l) zajedno sa komom po 1 for. u Klasniću, i to od zrelijega groždja; a od zelenijega se groždja mošt tek „manipulira aptovinom“ (abdovina, Sambucus Ebulus L. Attich) da dobije boju i bude sladji, te će se poslje prodavati. Po Zagorju „poboljšava“ se tako „preuranjeni mošt“ „jabukovačom i kruškovačom“ te će se u „rezkom“ stadiju u slast trošiti.

Po mnienju većine gg. izvjestitelja ima se ove godine očekivati mjestimice upravo „izvrstne kapljice“, svakako bolje od lanjske iz branjenih i redjenih vinograda, gdje će biti berba, prama vremenu, tekar o Miholju ili početkom listopada. To mnienje podkriepljuje i ciena od 28 for. po hektolitru, koja se nudja u Slavetiću za ovogodišnji mošt, koju cienu da zbilja i vriedi, kako primjećuje veleč. g. izvjestitelj.

Količinom pako malo će se gdje ubrati, koliko se je ubralo lanjske godine. Tek se tuj i tamo napominju pojedini vinogradi, koji da su rodniji nego prošle godine. U pravilu neće se polučiti količina lanjske berbe, makar da je loza izvrstno prezimila, jer da se je mnogo osulo u cvatnji i poslje na suši i žegi.

O stanju regeneriranih vinograda stigle su ove viesti:

1. Kotar Sv. Ivan-Zelina, obćine Kašina i Sv. Ivan. U prvoj obćini ima malom iznimkom svaki gospodar zasadjene amer. loze, te će ove godine po prvi put biti i berbe sve po 6 do 200 litara, a da nije potukla tuča, bilo bi gospodara, koji bi bili ubrali do 700 l. Izvjestitelj se nada, da će uz veći mar i valjaniju kulturu uspjevati amer. loza i na vapnenu tlu, isto tako dobro kano na ilovači, crnici i pjeskulji. U potonjoj obćini uspjevaju američki nasadi liepo, samo se je groždje jako osulo.

2. Kotar Stubica, obćina Marija Bistrica: Američka loza neciepljena i ciepljena stoji vrlo liepo. Vlastelinstvo i nekoji bolji seljaci postigli su povoljan uspjeh ciepljenjem na zeleno, te se nadati, da će i drugi sljediti taj primjer.

3. Kotar Novimarof, obćine Breznica i Gornja Rieka: Novi nasadi američke loze liepo uspjevaju, a s jednoga vinograda imati će ove godine prvu berbu.

4. Kotar Pregrada, obćina Krap. Toplice: „Amerikanci“ i ciepovi liepo se drže, samo gdje gdje se opaža kloroza, naročito kod Riparie sauvage, dočim je neima cieloga ljeta na Vitis Solonis, koja vanredno napreduje.

5. Kotar Zlatar, obćine Lobor i Zlatar: Američki nasadi na suho ciepljeni stradali su mnogo sa suše.

Statistički se ured pouzdano nada, da će mu stići nakon berbe izcrpiviji podatci ob uspjehu berbe u obće, a navlastito ob uspjehu berbe novih ciepljenih nasada iz svih krajeva, gdje ima više takvih nasada.

Anthracose „crnoga raka“ našlo se je, koliko se razabire iz naših izvještaja, u jednom vinogradu obćine Vidovec, kotara Varaždin i u jednom obćine Zabok, kotara Krapina, za sada doduše samo na nekoliko trsova, ali ako se nebude s početka ništa činilo na obranu protiv toga novoga neprijatelja vinove loze, mogla bi anthracosa haračiti stare i nove nasade poput peronospore.

O filokseri javlja g. izvjestitelj trgovišta Vukovar, da se silno širi po tamošnjih vinogradih, a g. izvjestitelj obćine Semeljci, kotara djakovačkoga doznaje, da se je pojavila u vinogradih obćine Vučevci.

f) Voćarstvo.

Osim kasnoga zimskoga voća bila je berba svakoga jesenskoga voća ovoga razdobja u najvećom jeku. Izuzevši pojedine obćine, ili bolje rekuć, pojedina mjesta te gotovo cielu županiju ličko-krbavsku, gdje je u obće slabo razvito voćarstvo, bila je ova godina rodna, mjestimice i prerodna raznim voćem. Ponajbolje urodiše „rankulje“ i bistrice šljive, a šljivom takmile su se rodnošću i breskve. Zatim je bilo svakovrstnih krušaka u obilju. Nešto manje ponješe jabuke, ali i za njih se može reći, da su bile rodne kano malo kad. Obilna priroda bijaše i od oraha, trešanja i višanja. Pak makar da nam i nije voćarstvo na onom stupnju razvitka, na kojem bi moglo biti koli količinom, toli vrstnoćom, to ga ipak ima u mnogom kraju, uz šljivu, svake vrsti dosta mnogo i prilično valjana, da bi svakako koristno bilo uglaviti, ma i približnim brojem, kolika se korist crpi od voćarstva u svakom kraju i u cieloj zemlji. Žalibože, toj se želji nemože zadovoljiti kraj najbolje volje; jer bez točne statistike stabala svake vrsti voća i bez potankih izvida na licu mjesta, nemoguće je procieniti količinu priroda, bez koje se nemože ni nagadjati iznos ciele vriednosti, izražene novcem. Uz takve prilike nepreostaje ino, nego pribirati naznaka o cienah raznoga voća, da se

bar dozna, kako je narod na ladanju, udaljenu od gradova i drugih tržišta, nastojao i mogao ukoristiti ovogodišnji obilni prirod voća, a u prvom redu šljive.

Nade što su jih ljetos gojili mnogi izvjestitelji o prodji obilno rodnih jabuka, osobito jabuke „srčike“, nisu se žaliboże izpunile. Jabuke su naime oklatili silni vjetrovi u velikoj mjeri, a što jih je ostalo, to je sbog suše i žege dosta sitno i neugledno, uz to gotovo s polovice crvljivo, dakle slabo prikladno za vanjsku trgovinu. No neće biti slabiji kvalitet toga voća jedinim uzrokom, što nisu poput prošlih godina u Slavoniju, Zagorje i druge krajeve dolazili strani kupci po jabuke, kako se tuže dotična gg. izvjestitelji, već po svoj prilici i to, što su obilno rodile jabuke i po drugih zemljah.

Teže si je protumačiti uzrok s kojega nedolaze ove godine ni po šljivu strani trgovci u mnogi kraj Slavonije, kud su dolaziti običavali. Tek u zadnji čas da se je razvila nešto živahnija trgovina šljivom i po Slavoniji, kad su tamo prispjeli strani „pekmezari“, ali u znatno manjem broju, nego li prošle godine.

Izvještaji jednom jedinom iznimkom redovito iztiču, da će se ove godine sušiti šljiva tek za kućnu porabu, a od ostatka, u koliko se neproda „pekmezarom“, paliti će se šljivovica stranom po domaćih pecarih, stranom po onih vlastnicih, koji mogu platiti „pecarinu“. Veoma se žale mnogi izvjestitelji, što će slabu, gotovo nikakvu korist crpiti od obilja šljive baš manji posjednici, kojim bi najviše trebalo privrede. Sirove šljive da neimaju komu prodati, a mnogi da neposjeduju vlastita kotla. ili neimaju toliko šljive, da uzmognu napeći rakije više od 1 hektolitra, jer se rakije nesmije prodavati izpod hektolitra.

Osim od raznih šljiva, peći će se ove godine rakija i od ostaloga voća u mnogom kraju, navlastito od prerodnih bresaka i krušaka, dapače ima jedna viest, po kojoj, da se je i od samih (?) „jabuka“ napeklo dobre rakije.

Da strani poduzetnici šljivu šuše, ima jedina viest g. izvj. križke obćine, koji javlja, da je došao u Kloštar Ivanić jedan trgovac sa svojimi radnici iz Gorice (Görz) te kupuje šljivu po 1 for. vagan (61 litra), odmah ju „guli“ (ljuštri), suši, u bačve slaže i odprema za Ameriku, gdje da ima takva šljiva (Prunellen) uvjek dobru prodju, uz cienu od 25—100 for. po q prama većoj ili manjoj obilnosti priroda u Europi.

Kako se je gdje unovčivalo voće, neka pokažu sljedeći dosele prijavljeni primjeri, u kojih su razne mjere preračunane na hl:

1. Županija **Zagreb,** 1. kotar Glina, a) obćina Glina i Stankovac 1 hl šljive 2 for. 46 novč.: b) obćine Klasnić i Žirovac, šljive 1 hl 1 for. 64 novč. U svih tih obćinah da neznaju, što će s jabukami i kruškami, već jih jedu ljudi i krmad, jer neima „preša“ da prave jabukovaču ili kruškovaču. — 2. Kotar Kostajnica, obć. Divuša i Majur, šljive za pekmez 1 hl po 1 for. 64 do 2 for. 46, za rakiju 1 q po 3 for. — 3. Kotar Petrinja, obć Sunja 1 hl šljive po 1 for. 64 nč. do 1 for. 96 nč. — Kotar Stubica, a) obć. Marija Bistrica: Stranih trgovaca iz Beča, koji su redovito dolazili po voće, ljetos neima. S toga se pravi od jabuka i krušaka „mošt“ za napitak i ocat; b) obćina Stubica gornja, 1 hl šljive po 1 for. 90 nč. do 2 for. 10 nč.; c) obć. Bistra 1 hl šljive po 1 for. 96 nč., jabuka dosta bez prodje.

2. Županija **Varaždin,** 1. Kotar Ivanec: 1 hl šljive po 2 for. 46 do 2 for. 78 nč., jabuka mnogo bez prodje. 2. Kotar Klanjec, obć. Kraljevec: 1 hl šljive po 2 for. 13 nč., od jabuka i krušaka prave ocat. — 3. Kotar Krapina, obćine Gjurmanec, Sv. Križ-Začreće i Zabok: šljive 1 hl po 2 jor. 46 nč., za jabuke neima kupaca, te se u prvoj obćini pravi „jabukovača“, a u dvie potonje ocat. — 4. Kotar Novimarof, obćina Varaždinske Toplice: Šljiva nema ništa, ali jabuka, krušaka i bresaka ima dosta, pak se pravi jabukovača i kruškovača, a od bresaka pali rakija „breskovača“. — 5. Kotar Pregrada, obćina Hum na Sutli: Od jabuka i krušaka sprema se većinom „napitak“, ali se nepostupa racijonalno, osim kod vlastele. Seljaci stave kakvi sploštени kamen u škaf ili kakvu kačicu, metnu nanj voće i gnječe drvenim kladivom, ostave 24 sata na komu, oprešaju i spreme u bačvice, gdje mošt odvrije, te ga troše kakav jest, nepretačući ga po više puta. — 6. Kotar Varaždin, obćina Jalžabet: Oraha ima puno, ali su s polovice crvljivi; od jabuka prave obćenito napitak, mješajući ga s vinskim moštom, te će se prodavati dosta takva „mješanca„. — 7. Kotar Zlatar, obćine Lobor i Zlatar: Šljive nerazašilju se trgovinom u sviet poput prijašnjih godina. Najviše se pali šljivovice, te bolji gospodari prikupljuju šljive, plaćajući po hl 1 for. 80 nč. do 1 for 96 nč. Jabuke prešaju većinom za ocat.

3. Županija **Bjelovar-Križevci,** 1. Kotar Koprivnica, obćina Novigrad: Od jabuka i krušaka proizvadjaju i sami seljaci jabukovaču i kruškovaču za napitak, a nekoji prave ocat. — 2. Kotar Križ, obćine Križ i Čazma: Od šljiva pale rakiju, u prvoj obćini se prodavale domaćim spekulantom u to ime hl po 1 for. 64 nč., u potonjoj prave od obilja jabuka i krušaka i bolji seljaci napitak. — 3. Kotar Križevci. obćine Raven, Sv. Ivan-Žabno i Sv. Petar Orehovec: U sve tri obćine pravi i narod, — što dosele nije običavao — jabukovaču za napitak ili ocat voćni, a u posljednjoj se obćini prodavala šljiva uz vrlo dobru cienu od 2 for. 68 nč. po hektolitru za rakiju. — 4. Grad Ivanić i okolica. Za kućnu porabu pale od šljive rakiju, suše ju i peku pekmez, jabuke i kruške „ždimlju“ samo pojedinci za ocat i napitak, većina suviškom krmi krmad.

4. Županija **Požega,** 1. Kotar Brod, obćine Andrijevci, Garčin, Orijovac, Trnjani, Podvinje i Klakar: Svake vrsti voća u obilju, šljive crnice 1 hl po 1 for. 30 nč. do 1 for. 50 nč., bjelice 1 for. 10 nč. do 1 for. 20 nč. za pekmez ili šljivovicu. Od jabuka i krušaka prave mnogi „napitak“, neki i ocat. U Orijovcu prodavala se je šljiva i na „kola“ po 9—11 for. — 2. Kotar Pakrac, obćine Čaglić i Pakrac: U prvoj se je obćini plaćao 1 hl šljive po 1 for. do 1 for. 20, u potonjoj po 1 for. 50 do 1 for. 70 nč. i to po domaćih trgovcih za paljenje šljivovice. U Pa-

krac nisu ove godine dolazili strani „pekmezari" kano prijašnjih godina. — 3. Kotar Požega, obćine Kaptol i Ruševo: Ciena šljive je poskočila u potonjoj obćini, od 1 for. po hl na 1 for. 40 nč., dočim se u prvoj prodavao sveudilj hl po 1 for. 50 nč., jedna kola po 10—12 for. a kupovali su većinom pekmezari.

5. Županija **Virovitica**, 1. Kotar Djakovo, a) obćine Levanjska varoš, Trnava i Gašinci: Šljive 1 hl po 1 for. 10 nč. do 1 for. 50 nč. većinom za rakiju, malo za pekmez; b) obćina Vuka: 1 hl bielih šljiva 1 for. 30 nč., crnica po 1 for. 64 nč. 2. — Kotar Virovitica, obćina Spišić-Bukovica: Voća ima nečuveno mnogo, te se pravi od jabuka napitak, od šljive peče pekmez i šljivovica.

6. Županija **Sriem**, 1. Kotar Šid, obćine Adaševci i Kukujevci: Iz te dvie obćine prodalo se je gotovo $^{2}/_{3}$ priroda šljive bistrice u Bačku, hl po 1 for. 78 nč., od ostatka i šljive bjelice pale rakiju. Akoprem se neradi o prihodu od voća, vriedno je ovdje zabilježiti, da je narod u obćini Adaševci privredio do 1200 for. sabiranjem šišarke (lučeca, Knoppern), koja se je plaćala 3 nč. po kg. — 2. Kotar Vinkovci, obćine Andrijaševci, Cerna, Ivankovo i Stari Mikanovci: Kvalitet šljiva bio je dosta slab, jer su bile sitne, pak su se s toga i prodavale uz dosta nizku cienu 1 hl bjelica po 1 for. a crnica po 1 for. 20 nč. do 1 for. 40 nč. Ostaloga voća ima takodjer dosta, poimence jabuka i oraha, ali je plod crvljiv, pak s toga slaba korist od njega pokraj svega obilja. — 3. Kotar Vukovar, obćine Bobota, Gaboš i Jamena: Šljiva ima dosta, ali slabe kakvoće, te se neće u velike niti ukuhavati za pekmez, niti sušiti u pušnicah, a nekupuju se ni za rakiju. Jedino se je prodalo nešto svježe šljive za Osjek iz potonje dvie obćine hl po 1 for. 60 do 1 for. 60 nč. Jabuka i krušaka ima takodjer dosta, a da nisu poodpadale od vrućine i suše, nebi se znalo kamo s njimi. — 4. Kotar Županja, a) obćine Bošnjaci, Gradište, Štitar i Županja: Šljiva ima u obilju, te jim je ciena vrlo malena po hl 1 for. 20 nč.; b) obćine Babina greda, Gundinci, Sikirevci i Šamac: Od bielih šljiva peku rakiju, od „crnica" se kuha u velike pekmez u svakom mjestu osim sikirevačke obćine, te su pekmezari plaćali iz početka po hl 1 for., poslje i po 1 for. 30 nč. Mnogo je odpremljeno obranih šljiva u košarah u Beč i druge gradove, a plaćalo se je po q 2 for.; u zadnji čas mnogo se je tražilo šljive i za južnu Ugarsku, a stale su se tražiti i zimske jabuke hl po 89 nč. Mnogi su ratari pekli rakiju i od drugoga voća: jabuka, kajsija i višanja, jer se nije moglo to ranije voće na drugi način unovčiti.

Akoprem je ovim glavnim izvještajem samo zadatkom, da sabiru što vjernije podatke o svih gospodarskih prilikah, prepuštajuci nadležnim i interesiranim krugovom, ponajviše stručnjakom, da izvode zaključke iz tih podataka, to ipak nemožemo a da nenaglasimo, kako su ovdje priobćene, ma i nepodpune bilježke o raznoj porabi voća jasnim dokazom, da nam je ukorišćivanje voća, što ga ima u gdjekojem kraju, na nižem stepenu razvitka nego li i samo voćarstvo, pak da narod na ladanju, udaljenu od tržišta i gradova, necrpi gotovo nigdje od svoga voća one koristi, koju bi od njega crpiti mogao, kad bi na primjer u svakom, voćem obilnijem kraju postajale udruge voćara za raznovrstno unovčivanje voća, kakove obstoje u drugih zemljah ne samo za ukorišćivanje voća, nego i drugih gospodarskih proizvoda n. pr. mlieka, lana, grождja itd.

g) Stoka.

Pošastne bolesti goveda, slinavka i šap, traju doduše, ako i u manjoj mjeri, po nekih obćinah kotara Požega, Našice i Slatina, ali kako ni u ovom razdoblju neima nijedne viesti, da bi u tih krajevih bila ta pošast prešla granice zaraženih obćina, znak je, da se najsdušnije provadjaju veterinarske mjere i odredbe. Na žalost buknula je slinavka i šap po najnovijih izvještajih na drugom kraju zemlje, naime po kotarih Gračac, Perušić i Lapac. Naprotiv prestala je bedrenica, kojoj je tuj i tamo, sporadično, palo žrtvom po koje govedče za suše i žege, čim je vrieme zahladilo. Da je po koje krmče poginulo ovoga roka, ima samo jedna prijava iz obćine Levanjska varoš kotara Djakovo; pravi uzrok nije mogao saznati g. izvjestitelj već tek misli, da će biti po svoj prilici „slinavka". Ni ovoga razdoblja nisu prestale tužbe, da blago oskudjeva na pitkoj vodi, i iz onih strana, s kojih nije bilo dosele tužba te ruke, kano primjerice iz Banovine i požežkoga kotara itd.

Pašnjaci i pokošene livade nisu ni ovoga roka davali dovoljno hrane blagu u znatnom dielu zemlje, te se je moralo krmiti, mjestimice po Sriemu posve, drugdje samo prihranjivati zimskom zalihom. S toga i izbija po izvještajih sve to većma bojazan, da bi u tih stranah mogla za jake zime nastati ozbiljna oskudica krme. Situacija se ta po Slavoniji, naročito njenom iztočnom dielu zaoštruje znatno još i tiem, što je obustavljen sav promet blagom sa susjednom Ugarskom, te su gospodari tako prisiljeni, da hrane i onu stoku, koju bi bili inače od davna prodali.

h) Nadnice.

Kako se je za ovoga razdoblja glavni rad sticao u branju kuruze i raznoga voća, a „preoricu" i sjetvu obavljaju gospodari sami, te se za taj rad razmjerno malo tko na ladanju služi tudjom radnom silom, to se je u obće malo tražilo i rabilo poljskih težaka, pak se s toga i ovdje pribilježuju tek posebne nadničke prilike, a uz ove obične nadnice samo za one krajeve, iz kojih nisu dosele stigli uporabivi podatci.

1. Županija **Zagreb**, 1. kotar Glina, obćine Klasnić i Žirovac: Vršitba se obavlja s konji ili ručnim mlatilom. Za jedan vršaj (po dva voza) sa dva konja i težaka plaća se 1 for. 33 novč. uz hranu težaku i konjem. Za mlatilo dobije vlastnik na dan po 3 for., a uz to treba osebice 8—12 težaka po 25—33 novč. nadnice uz hranu i „dosta" rakije. Pecar rakije dobije od „reda" (dan i noć) 33 do 50 novč. i obskrbu. — 2. Kotar Jaska, obćine Petrovina i sv. Jana: Obični težak dobiva 25 novč. nadnice i hranu ili 40 novč. bez svega. Kosac 33 novč. uz, a 50 do 60 novč. bez hrane, a kad se napoprieko pogodi, kose katastr, jutro po 3 for. bez svake hrane. — 3. Kotar

Zagreb, obćina Sesvete: Obični težak 50 nvč., kosac 1 for. bez hrane. Jesensko oranje, izključivo željeznim laganim plugom Zugmayerovim, na dan po 3 for. 50 novč.; oranje pod kuruzu 5 for. 50 novč. na dan, i svaki put hranu samo oraču.

2. Županija **Varaždin,** 1. Kotar Novimarof, obćina Varaždinske Toplice: Vlastelinstvo i jedan posjednik dali su mlatiti mašinom (mlatilom), te se se je plaćalo na dan 25 for., što dodje na sat po 2 for., ali se vrlo čisto radi. *(Molimo, da nam sgodom izvolite razjasniti, da li je mlatilo na paru ili na vitlo i čije je bilo, da se tako sazna, u koliko su se u nas počeli rabiti moderni strojevi, i da li se iznajmljivanjem strojeva, parnih plugova, mlatila itd. bave domaća ili strana poduzetničtva).* — 2. Kotar Pregrada, obćina Hum na Sutli: Kosac dobiva 60—80 nvč. bez hrane i napitka; 40—60 novč. sa hranom, obični težak, i to mužkarac 30 novč; ženskadija 25 novč. bez hrane. Obični težak radi od $^1/_2$9 do 9 sati s jutra, pak do 7 sati na večer, odmarajući se o podne po 1$^1/_2$ sata. Kosac radi od zore do mraka, odmarajući se u jutro od 8—9 sati, a o podne od 12 do 2 sata. Nadnice da su tuj, kano i po drugih krajevih Zagorja, samo prividno nizke, ako se uzme, da težaci kasno dolaze na poljski rad, te da jim ovaj nevriedi toliko, koliko drugdje. Gospodin izvjestitelj zaključuje svoj izvještaj zanimivim opisom seljačkoga kućanstva, koji nam razjasnjuje i to, zašto ljudi dolaze tako kasno na rad, te ćemo tu crticu ovdje priobćiti, prem strogo nespada niti pod ovaj naslov, niti u gospodarske prilike. „Kućanstvo je ovdje u seljaka vrlo primitivno. Nemar i nečistoća vladaju posvuda. Žene nerazumiju nego kuhati korun, pasulj, kupus i žgance, i to loše. Kruh se riedko kad peče i to samo za nedjelje i svetke. Obična je „jerpa“ koja se pravi od kuruzna brašna vrlo jednostavno: brašno se umjesi vodom bez kvasca, osoli, uplošti, metne u peć, te je sav posao svršen za jedan sat. Tako biva dan na dan. Mužkarac pako mora svako jutro na žrvanj mlieti kuruzu, da obskrbi kuću brašnom za čitav dan, čim izgubi mnogo vremena za ini rad, prem samelje tek do 5 litara kuruze. Nu žena nerazumije ni šiti rubeninu, već se i ta kupuje gotova. Mužkarac si krpa odjelo većinom sam, a isto tako i rubeninu, dakako veoma primitivno. Nošnja je po štajerskom običaju luksurijozna, ali bez mara i radinosti Štajeraca, a kod kuće se leži na golih daskah ili na slami, o boljoj posteljini riedko se gdje znade.“

3. Županija **Požega**, kotar Brod, obćine Trnjani, Podvinje, Klakar, Orijovac. Kobaš i Stupnik: „Šljivarske“ nadnice. tresači 80 novč, kupioci 40 novč., svi bez hrane; „kuhači“ u prve tri obćine po 1 for. 40 nvč. na dan i $^1/_2$ l rakije od svakoga kotla pekmeza; u potonje tri obćine dobiva „kuhač“ po 1 for. 50 nvč. nadnice.

4. Županija **Virovitica**, 1. Kotar Našice. obćina Feričanci: Nadnice kod vršitbe strojem: Strojar na dan 1 for. $^1/_2$ l vina o podne, isto toliko na večer i običnu hranu. Nadničari, koji odvlače slamu i dodaju snopje po 50 novč. bez hrane; oni koji „sadjevaju“ kamare 50 novč. i hranu. Svaki par konja, koji tjera stroj po 1 for. 50 novč., te svakom konju uz sieno po 3 l zobi na dan, a kočijašu hranu. — 2. Kotar Osjek, obćine Bizovac i obje valpovačke: Mlatila, koja se tuj upotrebljavaju bez iznimke su parni strojevi; vlastnik stroja dobije $^1/_{15}$ očišćenih žitarica, najamnik pako obavlja sav posao o svom trošku t. j. daje nadničare, 70—80 novč. na dan bez hrane i potrebita drva za kurenje stroja.

5. Županija **Sriem**, kotar Županja, obćine: Babinagreda, Gundinci, Šamac i Sikirevci: „Šljivarske“ nadnice: Tresači 80 novč. do 1 for.; trgači mužkarci 1 for., ženske 80 novč.; berači 60 novč.; kuhači, kojih rade po dva uz jedan kotao, po 1 for. 60 novč. svi bez hrane. *J. B*

IV.

Obavjest p. n. gg. stalnim gospodarskim izvjestiteljem.

Pošto će biti do bližnjega izvještajnoga roka, najme 18. listopada, sve plodine pospremljene, pak i berba vinograda obavljena, to prestaje potreba izvješćivanja svakih četrnaest dana, t. j. svakoga prvoga i trećega četvrtka u mjesecu.

Biti će dakle dovoljno, ako p. n. gg stalni gospod. izvjestitelji pripošalju posljednji četrnaestdnevni svoj izvještaj na žutih dopisnicah dne 18. listopada. Poslje toga dana neka izvole gg. izvjestitelji svoje izvještaje slati samo koncem svakoga mjeseca i to studenoga, prosinca, siečnja, veljače i ožujka, kako je to odredjeno naredbom Njeg Preuzvišenosti bana od 4. svibnja 1894 br. 1661|Pr., koju su u svoje doba primila gg. izvjestitelji putem kotarskih oblastih. Mjesecom travnjem 1895 počimlje opet redovito izvješćivanje svakoga prvoga i trećega četvrtka u mjesecu, na crvenih dopisnicah o stanju usjeva onih plodina, koje su otisnute na tih dopisnicah, a na žutih dopisnicah o gospodarskih prilikah u obće, te o svih onih plodinah, koje se u dotičnom kraju na poljsku goje, a nisu spomenute na crljenih dopisnicah. Takvo četrnaestdnevno izvješćivanje na crljenih dopisnicah trajati će opet sve dotle, dok se neskine i posljednja plodina s polja, koja se spominje na tih dopisnicah. Na žutih pako dopisnicah izvješćuje se cieloga ljeta sve do trećega četvrtka u mjesecu listopadu.

Predmetom izvješćivanja na žutih dopisnicah koncem mjeseca studenoga biti će u prvom redu osvrt na jesensku sjetvu, a uz to o drugih po gospodarstvo bilo u čem važnih prilikah. Izvješćujući o sjetvi neka izvole p. n. gg. izvjestitelji napomenuti, koje se poimence žitarice siju u njihovu kraju kano ozimine; koja je od njih glavna, t. j. koje se najviše sije; da li se mogla obaviti sjetva za vremena, ili je možebiti ostalo što šta protiv običaja neposijano i s kojega uzroka; da li se je koje ozimine posijalo više ili manje no obično; napokon, kako su usjevi nikli, kakvo jim je stanje. Dvogodišnjim izkustvom ponukani umoljavamo gg: izvjestitelje, da bi si izvoljeli bilježiti, ne samo kod

sjetve ozimina, nego za sve poljske plodine, kad (datum) se je koja počela sijati, kad li se svršila njena sjetva kod vlastele, zakupnika i većih posjednika, kad li pako kod seljaka. Po izvještajih se je moglo naime prečesto čitati, da su u nekom kraju n. pr. „rano" posijane kuruze dobre, dočim se to tvrdilo iz bližnjega susjedstva za „kasno" sijane, pak su te opriečne naznake našle svoj izraz i u glavnih izvještajih, a da se, neznajući datuma sjetve, nisu mogle protumačiti nikakvim razlogom, do li tiem, da je u jednoga susjeda ono „rano", što je u drugoga „kasno".

Kano korelativ dobi sjetve, bilo bi potrebno i za svaku plodinu naznačiti i datum njene žetve, kad je naime žetva počela, kad li je svršila u kojem kraju. Ovakimi naznakami datuma sjetve i žetve, dala bi se za svaku pojedinu plodinu opredieliti i njena popriečna doba vegetacije za svaki kraj i za svaku godinu. A kad bi ona gospoda izvjestitelji, koji su podjedno nastojnici meteoroložkih postaja, te bilježe svaki dan po tri puta normalnim termometrom toplinu, priobćila sbroj ukupne osrednje topline za popriečno doba vegetacije koje plodine, dobili bismo ne samo broj dana, koje trebaju pojedine najvažnije gospodarske plodine da podpuno dozriju u kojem kraju, nego i absolutnu toplinu, uz koju to biva u pojedinih godinah. Sabirući nekoliko godina takovih podataka polučili bismo rezultate zanimive ne samo po znanost, nego i koristne po praksu.

Onu gg. izvjestitelje za čija područja dosele neimamo podataka o načinih sjetve i o rotacijah običajnih u njihovu kraju, čast nam je upozoriti, kako bi sgodno bilo, kad bi opisujući u svojem izvještaju za mjesec studeni sjetvu oziminâ, dodali i one jare plodine: zob, kuruzu, korun, proju, heljdu, eventualno koju djetelinu, muhar, krmnu blitvu, kuruzu ili drugu koju smjes za krmu itd., koje se siju na polju u njihovu području, naznačivši podjedno i red, kojim sljede pojedine plodine jedna iza druge na istoj površini te pod koju se gnoji, kakovimi se plugovi ore, rabi li valj i brana, kako se sije, rukom ili kojim sijalom, i što stoji katastr. jutro oranja i sjetve; da uzmognemo te vrlo važne podatke za cielu zemlju sustavno i pregledno čim prije obraditi.

U izvještajih za mjesec prosinac, siečanj, veljaču i ožujak biti će uz to, da se popune podatci o sjetvi ozimina, sgodno napomenuti u prvom redu, kako prezimljuju zimski usjevi uz vladajuće prilike vremena, te priobćiti da li se je i u kojem obsegu mogao obaviti koji drugi rad poimence po vinogradih, voćnjacih, livadah itd., te kakvo je zdravstveno stanje svekolike stoke itd.

Ima li koji gg. izvjestitelja javiti kakvu elementarnu nesgodu, ili kakvu drugu važnu gospodarsku priliku, neka se u svako doba izvoli poslužiti propisanom žutom dopisnicom, nečekajući izvještajnoga roka. Ako kojemu gg. izvjestitelja nije stigao, ili mu se izgubio koji broj glavnih izvještaja, ili mu je izcrpljena zaliha dopisnica, neka to izvoli spomenuti u svojoj dopisnici, pak će mu statistički ured izravno priposlati što zatraži istom pripravnošću, kojom je vazda spreman zadovoljiti po mogućnosti željam svojih izvjestitelja-suradnikâ.

Bude li ikako moguće, statistički će ured počam od god. 1895 sam neposredno slati gg. izvjestiteljem sve tiskanice za nje opredieljene i sve glavne izvještaje.

Ako koji od gg. izvjestitelja, koji su počastno to zvanje obnašali već prošle g. 1893 možda nije primio svih glavnih izvještaja za spomenutu g. 1893 neka to izvoli priobćiti izravno statističkomu uredu, da mu se manjkajući brojevi, eventualno podpun jedan svezak svih izvještaja, uzmogne naknadno priposlati.

Kr. statistički ured.

U Zagrebu 29. rujna 1894.

Predstojnik:

Zoričić v. r.

Tiskarski zavod „Narodnih Novinah".

GLAVNI IZVJEŠTAJI

o stanju usjeva i o gospodarskih prilikah u obće.

Po izvještajih gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja

sastavlja jih i izdaje

kr. statistički ured u Zagrebu.

I.

Izkaz šteta, nanesenih usjevom pšenice, pira, raži, ječma, raznih napolicâ i zobi elementarnimi i drugimi nesgodami god. 1894.

Županije	Površine, na kojih su usjevi **posve uništeni**:					Površine, na kojih su usjevi samo **oštećeni**:							
	poplavom	tučom	zareznici	s ostalih uzroka	ukupno	poplavom	sušom	tučom	maglom	miševi	zareznici	s ostalih uzroka	ukupno
	u jutrih po 1.600 □ hvati												
						I. Pšenica (ozima i jara).							
Lika-Krbava	5	45	—	—	50	28	1.839	25	—	—	—	—	1.892
Modruš-Rieka	—	20	—	—	20	—	932	241	—	—	80	—	1.253
Zagreb	—	166	—	—	166	281	718	1.784	527	—	—	15	3.325
Varaždin	—	90	—	—	90	6	736	101	—	—	—	—	843
Bjelovar-Križevci	—	35	—	—	35	—	230	536	—	100	—	—	866
Požega	—	850	—	100	950	—	2.734	2.947	600	—	—	783	7.064
Virovitica	—	2.875	—	—	2.875	—	3.993	5.024	—	200	—	—	9.217
Sriem	—	650	—	—	650	—	4.244	7.226	8.114	81	—	—	19.665
Ukupno	5	4.731	—	100	4.836	315	15.426	17.884	9.241	381	80	798	44.125
						II. Pir (ozimi i jari).							
Lika-Krbava	2	44	—	—	46	26	1.308	1	—	—	—	—	1.335
Modruš-Rieka	—	10	6	—	16	—	20	225	—	—	27	—	272
Zagreb	—	—	—	—	—	24	8	25	—	—	—	—	57
Varaždin	—	—	—	—	—	—	15	—	—	—	—	—	15
Bjelovar-Križevci	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Požega	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Virovitica	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sriem	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ukupno	2	54	6	—	62	50	1.351	251	—	—	27	—	1.679
						III. Raž (ozima i jara).							
Lika-Krbava	9	75	—	—	84	25	794	4	—	—	—	30	853
Modruš-Rieka	—	10	5	—	15	—	40	587	—	—	—	—	627
Zagreb	—	512	—	—	512	265	1.184	1.734	197	—	—	23	3.403
Varaždin	200	716	—	—	916	1.162	632	212	—	—	—	—	2.006
Bjelovar-Križevci	—	55	—	—	55	—	1.637	533	—	200	—	—	2.370
Požega	—	305	—	—	305	—	672	420	—	—	—	1.025	2.117
Virovitica	—	341	—	—	341	—	301	338	—	—	—	—	639
Sriem	—	21	—	—	21	—	319	286	—	—	—	—	605
Ukupno	209	2.035	5	—	2.249	1.452	5.579	4.114	197	200	—	1.078	12.620
						IV. Ječam (ozimi i jari).							
Lika-Krbava	10	98	—	—	108	235	5.492	33	—	—	—	—	5.760
Modruš-Rieka	—	5	3	—	8	—	549	128	—	—	60	—	737
Zagreb	—	134	—	—	134	16	278	1.002	2	—	—	—	1.298
Varaždin	—	50	—	—	50	2	292	259	—	—	—	—	553
Bjelovar-Križevci	—	30	—	—	30	—	665	220	—	50	—	—	935
Požega	—	116	—	—	116	—	198	177	—	—	—	408	783
Virovitica	—	325	—	—	325	—	937	805	—	26	—	—	1.768
Sriem	—	323	—	—	323	—	488	994	1.020	27	—	—	2.529
Ukupno	10	1.081	3	—	1.094	253	8.899	3.618	1.022	103	60	408	14.363

Županije	Površine, na kojih su usjevi **posve uništeni:**					Površine, na kojih su usjevi samo **oštećeni:**							
	poplavom	tučom	zareznici	s ostalih uzroka	ukupno	poplavom	sušom	tučom	maglom	miševi	zareznici	s ostalih uzroka	ukupno
	u jutrih po 1.600 □ hvati												
						V. Napolica (ozima i jara).							
Lika-Krbava	—	45	—	—	**45**	24	6.243	21	—	—	—	—	**6.288**
Modruš-Rieka	—	—	4	—	**4**	—	—	33	—	—	30	—	**63**
Zagreb	—	—	—	—	—	—	—	5	—	16	—	—	**21**
Varaždin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bjelovar-Križevci	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Požega	—	183	—	—	**183**	—	217	80	—	—	—	118	**415**
Virovitica	—	291	—	—	**291**	—	386	634	—	10	—	—	**1.030**
Sriem	—	1.645	—	—	**1.645**	—	3.216	2.719	2.882	38	—	—	**8 855**
Ukupno	—	**2.164**	**4**	—	**2.168**	**24**	**10.062**	**3.492**	**2.882**	**64**	**30**	**118**	**16.672**
						VI. Zob.							
Lika-Krbava	—	139	—	—	**139**	15	3.199	3	—	—	—	—	**3.217**
Modruš-Rieka	—	66	9	—	**75**	—	308	209	—	—	84	—	**601**
Zagreb	—	67	—	—	**67**	202	347	1.012	10	—	—	—	**1.571**
Varaždin	8	36	—	—	**44**	33	815	512	—	—	—	—	**1.360**
Bjelovar-Križevci	—	5	—	—	**5**	—	60	74	—	—	—	—	**134**
Požega	—	62	—	—	**62**	—	369	189	—	—	—	—	**558**
Virovitica	—	502	—	—	**502**	—	796	765	—	14	—	—	**1.575**
Sriem	—	181	—	—	**181**	—	1.348	1.729	300	73	—	—	**3.450**
Ukupno	**8**	**1.058**	**9**	—	**1.075**	**250**	**7.242**	**4.493**	**310**	**87**	**84**	—	**12.466**
						Ukupno žitarice I—VI.							
Lika-Krbava	26	446	—	—	**472**	353	18.875	87	—	—	—	30	**19.345**
Modruš-Rieka	—	111	27	—	**138**	—	1.849	1.423	—	—	281	—	**3.553**
Zagreb	—	879	—	—	**879**	788	2.535	5.562	736	16	—	38	**9.675**
Varaždin	208	892	—	—	**1.100**	1.203	2.490	1.084	—	—	—	—	**4.777**
Bjelovar-Križevci	—	125	—	—	**125**	—	2.592	1.363	—	350	—	—	**4.305**
Požega	—	1.516	—	100	**1.616**	—	4.190	3.813	600	—	—	2.334	**10.937**
Virovitica	—	4.614	—	—	**4.614**	—	6.413	7.566	—	250	—	—	**14.229**
Sriem	—	2.986	—	—	**2.986**	—	9.615	12.954	12.316	219	—	—	**35.104**
Ukupno	**234**	**11.569**	**27**	**100**	**11.930**	**2.344**	**48.559**	**33.852**	**13.652**	**835**	**281**	**2.402**	**101.925**

Kraj podataka ob obradjenih površinah sabiru se počam od g. 1893 u kralj. Hrvatskoj i Slavoniji takodjer podatci o površinah, na kojih su raznimi elementarnimi i drugimi nesgodami usjevi bud posve uništeni bud samo oštećeni. Obćinska su poglavarstva dužna, da uz sudjelovanje izkusnijih gospodara prociene obsjeg takvih površina, te da rezultate svojih prociena u dva roka izkažu kr. statističkomu uredu. Prvi od ta dva izkaza namienjen je usjevom pšenice, pira, raži, ječma, raznih napolica i zobi, drugi ostalim plodinam, koje su predmetom naših izvida za statistiku ratarske produkcije.

Za tekuću godinu 1894. stigli su dosele statističkomu uredu te su po njem izcrpljeni samo prvi izkazi, tičući se spomenutih šest vrsti žitarica. Dosele poznati rezultati neizkazuju dakle još svih šteta, koje su ove godine snašle naše gospodare, al su i sami po sebi dosta važni, da si je statistički ured držao dužnosti, glavne brojke sabrati u gornji pregled te jih priobćiti u svojih „Glavnih izvještajih".

Osnivajući se samo o približnih procjenah, dielomice možda dosta površnih, nemogu se dakako brojevi gornjega pregleda držati posve pouzdanimi. Ipak će se po njih bar donekle moći prosuditi, kakva su obsjega bile razne vrsti nesgoda, što jih je statistika ove godine zabilježila i koliko su zahvatile razne naše krajeve i pojedine vrsti plodina.

Pšenicom, pirom, raži, ječmom, raznimi vrsti napolica i zobi bilo je ukupno zasijano jutara u cieloj zemlji u pojedinih županijah i to u:

Godine	ličko-krbavskoj	modruško-riečkoj	zagrebačkoj	varaždinskoj	bjelovarsko-križevačkoj	požežkoj	virovitičkoj	sriemskoj	Ukupno
1893	69.615	42.068	98.954	39.145	120.354	107.473	189.896	282.452	949.957
1894	70.583	45.302	104.022	40.471	120.752	111.380	195.170	283.542	971.222

Od ukupne površine tih usjeva sa 949.957 odnosno sa 971.222 jutra elementarnimi je i drugimi nesgodami što uništeno što oštećeno:

Godine	Uništeno		Oštećeno		Uništeno i oštećeno	
	jutara	postotaka	jutara	postotaka	jutara	postotaka
1893	5.122	0.55	73.850	7.77	78.972	8.32
1894	11.930	1.23	101.925	10.49	113.855	11.72

U svojih su izvještajih gg. stalni gospodarski izvjestitelji ove godine spominjali razne nesgode, koje bi snašle njihove krajeve, mnogo češće nego li prošle g. 1893. A da su imali tomu i dovoljno razloga, svjedoče gornji

brojevi. Samo kod plodina, koje se tuj uzimlju na oko, površine su posve uništene za više od 100 postotaka veće nego li što su bile g. 1893. I površine samo oštećene narasle su gotovo za 30.000 jutara prama prošloj godini. Ukupno pako iznosile su površine, uništene i oštećene, god. 1893.: 8·32, godine 1894.: 11·72 postotaka od ciele zasijane površine.

U pojedinih županijah omjer je uništenih i oštećenih površina prama cieloj zasijanoj površini, kako je gore izkazana, bio sljedeći u obje godine. Od potonje je površine postotaka:

U županiji	god. 1893. uništeno	god. 1893. oštećeno	god. 1893. ukupno	god. 1894. uništeno	god. 1894. oštećeno	god. 1894. ukupno
Kika-Krbava	0·13	6·76	6·79	0 66	27·40	28 06
Modruš-Rieka	1 94	12·36	14·30	0 30	7·84	8·14
Zagreb	1·45	9·22	10 67	0·84	9 03	9·87
Varaždin	1·15	11·73	12·88	2·71	11·80	14·51
Bjelovar-Križevci	0·04	6·28	6·32	0·10	3·57	3·67
Požega	0·20	4·35	4·55	1·45	9·82	11·27
Virovitica	0·77	4·91	5·68	2·36	7·21	9·57
Sriem	0·22	10·10	10·32	1·05	10·58	11·63
Ukupno	**0·55**	**7·77**	**8·32**	**1·23**	**10·49**	**11·72**

Lika-Krbava spadala je g. 1893. medju one županije, gdje su žitarice, o kojih se tuj radi, razmjerno pretrpile vrlo malo šteta s raznih elementarnih nesgoda. Ljetos je pako silna suša osobito jako nahudila jarim žitaricam, koje se ondje goje i razmjerno i absolutno više nego li u drugih krajevih zemlje. Njezin se je postotak oštećenih usjeva podigao od 6·76 na 27·40 postotaka, pak se tiem dovoljno razjasnjuje i vrlo slab uspjeh žetve, što ga je po podatcih posljednjega glavnoga izvještaja ove godine polučila ta županija. Kraj nje više su šteta nego li prošle gogine pretrpile i tri slavonske županije a donekle još i županija varaždinska, dočim su županije modruško-riečka, zagrebačka i bjelovarsko-križevačka prošle bolje nego li g. 1893. U modruško-riečkoj spao je postotak uništenih površina od 1·94 na 0·30 a oštećenih od 12·36 na 7·84 postotaka, u bjelovarsko-križevačkoj postotak oštećenih površina od 6·28 na 3·57 postotaka.

Kolike su štete gg. 1893. i 1894. snašle pojedine vrsti gornjih žitarica, razabrati će se iz sljedećih brojeva. Od ukupne je površine u cieloj Hrvatskoj i Slavoniji:

Vrsti žitarica	god 1893. uništeno jutara	god 1893. uništeno postotaka	god 1893. oštećeno jutara	god 1893. oštećeno postotaka	god. 1894. uništeno jutara	god. 1894. uništeno postotaka	god. 1894. oštećeno jutara	god. 1894. oštećeno postotaka
Pšenica	1.585	0·41	29.073	7·53	4.836	1·20	44.125	10·96
Pir	22	0·22	—	—	62	0·59	1.679	15·84
Raž	1.465	0·84	13 485	7·84	2.249	1·28	12.620	7·18
Ječam	363	0·31	7.103	6·14	1.094	0·90	14.363	11·88
Razne napolice	106	0·10	7.943	7·52	2 168	2·17	16.672	16·62
Zob	1.581	0·98	16.246	10·09	1.075	0·66	12.466	7·70
Ukupno	**5.122**	0·55	**73.850**	7·77	**11.930**	1·23	**101.925**	10·49

Prama g. 1893. izkazuju se dakle znatno manje i uništene i oštećene površine kod jedine zobi, te je bilo i u posljednjem izvještaju prilike iztaknuti, kako je upravo ta plodina ljetos osobito dobro urodila po svih krajevih zemlje. Još je kod raži rezultat sporedbe bar toliko povoljnijim, što su joj se oštećene površine smanjile od 13.485 na 12.620 jutara. Kod svih pako ostalih plodina narasle su prama godini 1893. koli uništene toli i oštećene površine.

Same godine 1894. najviše su medju svimi gornjimi žitaricami razmjerno pretrpjele šteta razne napolice i pir. Postotak uništenih i oštećenih površina od ukupne zasijane površine diže se kod prvih do preko 19, kod potonjega do preko 16 postotaka, kod obje vrsti plodina ponajviše s nepovoljnih prilika u županiji ličko-krbavskoj. Absolutnim pako iznosom uništenih i oštećenih površina nad sve se ostale vrsti gornjih žitarica iztiče pšenica. Uništene joj površine iznose do 5.000, oštećene preko 44.000 jutara.

Uzmu li se na oko razne vrsti nesgoda, kako su izkazane u gornjoj skrižaljci, vidjeti će se, da je god. 1894. od ciele zasijane površine svih odnosnih žitarica:

	Uništeno jutara	Uništeno postotaka	Oštećeno jutara	Oštećeno postotaka	Uništeno i oštećeno jutara	Uništeno i oštećeno postotaka
Povodnjom	234	0·03	2.344	0·24	2.578	0·27
Sušom	—	—	48.559	5·00	48.559	5·00
Tučom	11 569	1·19	33.852	3·49	45.421	4·68
Maglom	—	—	13.652	1·41	13.652	1·40
Miševi	—	—	835	0·08	835	0·08
Zareznici	27	0·00	281	0·03	308	0·03
Ostalimi nesgodami	100	0·01	2.402	0·24	2.502	0·25
Ukupno	11.930	1·23	101.925	10·49	113.855	11·72

Što se izkazuje površinâ, na kojih su usjevi posve uništeni, sve jih je gotovo izključivo poharala tuča. Od ukupna iznosa od 11.930 jutara, tuča je sama uništila 11.569 jutara, tako da za sve ostale vrsti, koje se još izkazuju,

preostaje samo 361 jutro. Kod oštećenih površina nalazimo doduše na prvom mjestu sušu sa 48.559 jutara, al je i tuj tuča zastupana osobito velikom površinom od gotovo 34 tisuće jutara, te su i u tom pogledu rezultati ovih izvida u skladu s viesti, što su jih ove godine donosili glavni izvještaji i po kojih da su oštete s tuče bile ljetos osobito česte a zahvaćale gotovo sve krajeve zemlje. U gornjem pregledu još se kraj ošteta s tuče i suše ističu oštete s magle sa površinom od 13.552 jutra, koje su najvećim dielom — do nekoliko stotina jutara — dojavljene iz područja županije sriemske.

Za godinu 1893. nisu podatci o uništenih površinah izradjeni tako potanko, da bi se i za onaj dio žitarica o kojih je tuj govor, mogle odnosne površine razvrstati po vrstih nesgoda. Sa ljetošnjimi podatci sravnjivi su samo oni o oštećenih površinah, te je po njih bilo oštećeno jutara u županiji:

	Godine	Lika-Krbava	Modruš-Rieka	Zagreb	Varaždin	Bjelovar-Križevci	Požega	Virovitica	Sriem	Ukupno
tučom	1893.	—	937	2.544	1.186	—	524	—	2.067	7.258
	1894.	87	1.423	5.562	1.084	1.363	3.813	7.566	12.954	33.852
sušom	1893.	—	.301	3.072	1.394	5.944	3.123	8.836	25.531	48.201
	1894	18.875	1.849	2.535	2.490	2.592	4.190	6.413	9.615	48.559

Do jedine županije varaždinske svigdje su dakle oštete s tuče bile ove godine veće nego li god. 1893., a najviše kao da su nastradale tri slavonske županije. Kod njih samih ima prama godini 1893. diferencija od malne 22 tisuće jutara, dočim su u cieloj zemlji tučom oštećena više nego li prošle godine 26.594 jutra. Druga nam se slika ukazuje kod ošteta sa suše. Za cielu zemlju brojevi su za obje godine gotovo posve jednaki. Ako li se pako prispodobe i brojevi za pojedine županije, naći će se, da su županije bjelovarsko-križevačka, virovitička i sriemska godine 1894. pretrpile znatno manje šteta od suše nego li g. 1893., da kod županije zagrebačke i varaždinske ima samo diferencija od koje stotine jutara, a da je prama prošloj godini najjače nastradala županija ličko-krbavska, za koju se g. 1894. izkazuje 18.875 jutara žitarica oštećenih sušom.

Osvrt na brojeve skrižaljke, uvrštene na čelo ovomu izvještaju, neka zaključi sljedeći pregled, izkazujući kojim je razmjerjem g. 1894. suša oštetila razne vrsti žitarica u pojedinih županijah. Od ukupne površine, zasijane odnosnimi vrsti žitarica, oštećeno je sušom postotaka kod:

U županiji	Pšenice	Pira	Raži	Ječma	Napolicâ	Zobi	U svem
Lika-Krbava	19·09	22·18	14·99	25·79	44·91	21·97	26·74
Modruš-Rieka	5·86	1·14	0·44	7·32	—	3·02	4·08
Zagreb	2·35	0·31	3·91	1·32	—	1·79	2·43
Varaždin	9·65	18·29	3·19	5·04	—	11·59	6·15
Bjelovar-Križevci	0·60	—	2·68	4·74	—	0·74	2·14
Požega	4·43	—	3·51	2·22	4·26	2·21	3·76
Virovitica	3·90	—	1·21	7·17	1·84	2·34	3·28
Sriem	3·02	—	5·09	1·80	5·54	2·59	3·39
Ukupno	3·83	12·74	3·23	7·36	10·09	4·48	5·00

Kad se priberu i izrade podatci o štetah, nanesenih takodjer ostalim plodinam, imenito pako kuruzi i korunu, biti će prilike povratiti se opet na brojeve, što jih izkazuje gornja skrižaljka te predočiti sav obsjeg šteta, što su jih ove godine razne elementarne nesgode nanjele našemu ratarstvu. *Zor.*

II.

Glavni izvještaj

o gospodarskih prilikah u obće.

Od 20. rujna do 4. listopada 1894.

Izuzme li se 23./24. rujan, kojega je dana mal ne u svakom kraju sve do slavonske ravnice bilo nešto kiša hodalica, potrajalo je liepo, suho, ob dan razmjerno toplo vrieme sve do 26./27. rujna. Od toga dana pako nastalo je skoro po cieloj zemlji uz znatno nizku temperaturu nestalno, burno i kišovito vrieme, koje je potrajalo sve do 4. listopada, obilujući svakovrstnim oborinami, kišom, sniegom i tučom.

Osobito jakih kiša sa salankami bilo je većinom ob noć 26./27. rujna, 30./1. i 3./4. listopada, tako da su se po mnogih krajevih razlili jarci i potoci, a prietila pogibao, da će se i rieke preliti preko korita. Dne 30. rujna osvanule su i gore po drugi put sniegom po Lici i gorskom kotaru, a 26. i 28. rujna te 1. listopada bilo je dosta žestokih tuča. Po običaju bilo je na zapadu i po sredini zemlje i ovaj put više oborina nego li na iztoku i jugoiztoku, akoprem ni tud nije manjkalo od 30. rujna ovamo izdašnih kiša. Iz Primorja stigle su prijave o žestokoj buri,

koja je tamo vladala 28., 29. i 30. rujna, te počinila na vinogradih i voćkah dosta štete, dočim viesti iz kotara Šid, Mitrovica i grada Karlovci kazuju, da je bilo tamo liepo vrieme 27, 28. i 29. rujna.

Tuče je palo:

1. Dne 26., odnosno 26./27. rujna: a) kotar Sušak, obćina Kraljevica: štete neima, pošto su plodine pospremljene; b) kotar Ivanec, istoimena obćina: tuča oklatila je nješto nepobrana groždja; c) kotar Pregrada, obćina Hum na Sutli s tuče neznatne štete po vinogradih, više štete s bujice po oranicah na priklonitu položaju; d) kotar Zlatar, obćina Zajezda: tuča poput jaja jedra, nemilice smlati groždje i lozu i tako nanese vinogradom štete, bura obori mnogo stabala; e) kotar Sisak, obćine Topolovac, Gušće i Kratečko: tuča nije nanjela štete, a ni nabujala Sava, koja se je počela razlievati lonjskim poljem, nije znatnije štete počinila, jer je narod videći pogibao, dospio spremiti s najnižih položaja kuruze, makar i nedozrele; f) kotar Požega, obćina Kutjevo: tuče je bilo, ali nije imala čemu da naškodi.

2. Dne 28. rujna, kotar Delnice, obćine Mrkopalj, Fužine i Lič, strašna je tuča padala po selih: Begovo Razdolje, Mrkopalj, Sungeri, Brestova draga, Tuk, Bielo selo i Vrata, te je sva sreća, što je zatekla u polju jedini kupus, koji i onako nije najbolji, te mu pobila i razčehala glave, mjestimice do polovice priroda.

3. Dne 1. listopada pala je tuča po obćinah Pakrac i Dragović kotara Pakrac, poput lješnjaka krupna oštetila je vrlo osjetljivo nepobrane vinograde.

Mnogo su veće štete počinile bujice i poplave jaraka i potoka na pokošenih otavah po polojnih livadah i oranicah, koje potonje rado zasijava narod kuruzom i prosom. Na ove vrsti šteta ima najviše tužba iz Zagorja i kotara: Ogulin, Vojnić, Glina, Vrginmost i Pisarovina. Poplava da je zatekla na odkosu mnogo otave, s kojom je narod oklievao, nadajući se obilnijemu prirodu, i mnogo nepobrane kuruze, iz koje su bujice ponjele tikvanje, te su jih na kilometre daleko hvatali po vodi, a kuruze brali iz vode. A kako su bile nabujale i rieke Drava, Sava i Kupa, više s kiša, koje su pale u gornjem njihovom toku, nego li s naših oborina, te su prietile poplavom, to ima tužba i iz kotara, ležećih uz te rieke, da je narod, bojeći se poplave, bio prisiljen pobrati još dosta nezrele kuruze s udolicā na domaku povodnje. Zamašnije i obćenitije štete nanjelo je kišarenje samo po vinogradih, koji nisu bili pobrani prije 26. rujna i na pokošenih livadah i tiem, što se je morao obustaviti svaki rad oko sjetve ozimina i trgatbe kuruza.

U takvih prilikah vrlo se je malo moglo orati i sijati, jedno s toga, što je prije kiša bilo pretvrdo tlo, poslje pako priečilo kišarenje, a drugo s toga, što su ostale velike površine namienjene oziminam zapremljene kuruzom.

Tako ima vrlo mnogo krajeva, gdje prevladjuje mali posjed, da do 4. listopada nije sjetva ozimina ni počela, izuzevši nešto posijane repice i lana ozimca, te je do toga dana u obće po cieloj zemlji bilo vrlo malo zasijanih kuruzišta. Najnapredniji su sjetvom ozimina svakako po Slavoniji poimence u Sriemu, akoprem ni tamo nisu mogli zasijati kuruzišta oni gospodari, koji sade kasnije vrsti, ili su proljetos zakasnili u obće sjetvom kuruze, ali su tud većim dielom posijana strništa.

O prirodu kuruze stižu riedkom iznimkom jednako nepovoljni glasovi. Gdje je bilo oštrijega mraza, ondje se je pokazalo tek kod trgatbe, da je dozrela doduše stabljika i komušina, ali da su ostali klipovi zeleni „pečenjaci". Kako javlja g. izvjestitelj obćine Oroslavje, suši na peći, sieče i žrvna u njegovom kraju narod takve zelene klipove i peče od toga „mlieva" — kruh. Za zelene, kasnije kuruze poštedjene mrazom, priobćuje g. izvjestitelj obć. Dubranec zanimivu viest, da „postaju sveudilj zelenije" od kako jim obilnije kisne, te da jim je nedogledna berba.

Gotovo svi izvjestitelji županije varaždinske i pokrajnih kotara zagrebačke županije, gdje je kuruza glavna hrana žiteljstva, iztiču, da će „kuruze" jedva doteći do Božića, a malo kojemu gospodaru do Uzkrsa, tako da je bio slab prirod te glavne žitarice tih krajeva. I iz Like stižu izvještaji, izrazujući bojazan, da bi mogla nastati oskudica hrane ljudem, jer da je bio prirod svih jarih plodina dosta slab.

Žetva prosa se dovršavala, a žetva heljde bila je počela po svud, gdjegod se sije tih žitarica, te ima i štete na već gotovu prirodu, koji su zatekle kiše u snopju na išto neocjednu polju. S prirodom ranih prosa, bili su gospodari prilično zadovoljni. Kasna su izdala što sa suše, što sa mraza. Heljde se malo gdje moglo i ovršiti do 4. listopada. Koje nisu pale žrtvom mrazu, tim se označuje prirod i protiv očekivanja obično „srednje ruke", a za one koje zatekoše mrazovi zelene, kažu izvještaji, da će od njih biti više pleve nego zrnja.

Na vrlo mnogo mjesta obavljala se je i berba vinograda na jagmu sve po kiši i po blatu, da se spasi dosta zrelo groždje od posvemašnje propasti, jer se je počelo s kiše u velike osipavati i gnjiti. No ima nekoliko prijava, da se je moralo brati i nezrelo groždje po nižih vinogradih bilo s toga, što jih je oštetio mraz, bilo s toga, što se je propustilo opetovano štrcanje, pak je u zadnji čas preotela peronospora mah, te se list osušio prije nego li je moglo dozrieti groždje. O uspjehu berbe moći će se tek u sljedećem izvještaju potanje izvjestiti, dok se svrši i zadnja berba. Što se je do sada pobralo, za to se u pravilu javlja „malo ali dobro", a glasovi o obilnijem prirodu riedkom su iznimkom.

Kupusu, postrnoj repi i krmnoj blitvi pogodovale su zadnje kiše u velike, sve da je izpucala po koja glavica kupusa, te je odklonjena barem posvemašnja nerodica tih okopavina, a mjestimice nadaju se mnogi izvještaji i nešto boljemu prirodu od priroda srednje ruke kod kupusa i krmne blitve, ako ostane iole dulje toplo vrieme.

Kako su potrajne kiše u ovom razdoblju uništile ili u velike pokvarile zadnje otave po nekih kotarih, već je prije napomenuto. Ovdje valja zabilježiti još tužbe, koje se žale, što je posljednje kišarenje znatno smanjilo vriednost hranivosti nepospremljena kuruzinca, kojega ima skoro po svuda obaljena vjetrom na tlih, te će ga sva sila biti zamuljena i neuporabiva za krmu. Taj manjak krme nadomjestila je donekle postrna djetelina po varaždinskoj županiji. S tih krajeva ima više viesti, koje se hvale odkosom ovogodišnje djeteline, te nekoje iztiču, da su dobili i po

dva odkosa oni gospodari, koji su ranije iza žetve pokosili strnište djetelinom zasijano, te bi mjestimice mogla dospjeti i do treće kose, ako potraje povoljno vrieme. Naprotiv u Sriemu, gdje je bilo cieloga ljeta malo izdašnijih oborina, slabo se je nakosilo bilo kakve krme, pak se sve to većma izrazuje bojazan po izvještajih, da će nastati vrlo osjetljiva oskudica krme, ako se doskora neotvori opet promet s blagom, da uzmogne narod prodati suvišak stoke i tako uzpostaviti za dobe povoljnije razmjerje medju stokom i razpoloživom krmom

U občini Medak, kotara Gospić poginulo je nekoliko glava goveda na bedrenici, ali je po primjetbi g. izvjestitelja bolest jenjala, te ima nade da će prestati posvema Tuj i tamo palo je po koje govedče s neoprezne paše od nadma, te se veleč. g. izvjestitelj jalžabetske obćine tuži, kako je upravo čudo, da se seljak neda opametiti ni najosjetljivijom štetom, da netjera po mrazu i na mlade rosne djeteline svoja goveda na pašu. U občini Susek kotara Ilok bilo je nekoliko slučajeva „stroke“ (Variola ovina) kod ovaca, ali bez kvara, jer su izlječene oboljele ovce.

Po zadnjih izvještajih dotične gospode izvjestitelja prestala je slinavka i šap po obćini Kaptol. kotara Požega i Feričanci, kotara Našice, ali ta pošast traje sveudilj mjestimice po kotarih Gračac, Korenica i Perušić, te su po Lici obustavljeni sajmovi govedi.

Vrlo su česte tužbe po izvještajih na nerodicu tikava ili buča, na koje je upućena krmad u ovo doba godine, kad no se sve to većma suzuje prostor paše za svinje preoricom za zimske usjeve. U mnogom kraju, gdje neima žirovine, da su gospodari u najvećoj neprilici, čim da podhrane svoju krmad kad joj nedostaje paše. Napokon razumjeva se samo po sebi, da su potrajne kiše obustavile pašu, a gdje su povodnje zamuljile pašnjake i livade, tud će se morati trošiti i dulje vremena od zimske zalihe razne krme, kako se svigdje trošilo za kišarenja.

Po obćinah Ogulin i Kutjevo ginula je i gine sveudilj nemilice perad, a da se pravo nezna od česa i čim da se predusretne naglomu propadanju.

Obustavljenu prometu blagom naravnom su posljedicom jednodušne tužaljke, da znatno padaju ciene goveda i krmadi, a mjestimice da se nemože prodati blažče baš pod nijednu cienu.

Sve ostale potanje viesti, kojimi se objasnjuje bilo koja grana gospodarstva, naći će mjesta u sljedećem glavnom izvještaju. *J. B.*

III.

Pošto su nastale u imeniku stalnih gospod. izvjestitelja, priobćenu u broju I. glavnih izvještaja od 20. svibnja 1893 do danas vrlo mnoge promjene, drži statist. ured potrebnim, da se otisne ovdje ponovno podpuni imenik prema stanju od 10. listopada 1894.

Imenik

p. n. stalnih gospodarskih izvjestitelja.

(Imena u zaporci znače upravne obćine, koje čine područje dotičnoga g. stalnoga gospodarskoga izvjestitelja).

I. Županija **Lika-Krbava**. 1. Kotar **Brinje**: Srdoc Simo, župnik u Brinju, (Brinje); Strižić Eugen M., župnik u Jezeranah, (Jezerane). 2. Kotar **Gospić**: Oklobdžija Mile, puč. učitelj u Medku, (Medak); Orlić Mito, kr. žup. škol. nadzornik i kulturni viećnik u Gospiću, (Gospić); Stipac Ivan, ravn. učitelj u Smiljanu, (Smiljan); Zastavniković Niko, pučki učitelj u Osjeku (Osjek). 3. Kotar **Gračac**: Babić Bude, ravn. učitelj u Gračacu, (Gračac); Ilić Gedeon, paroh i kult. vieć. u Zrmanji, (Zrmanja); Kovačević Stjepan, ravn. učitelj u Lovincu, (Lovinac). 4. Kotar **Korenica**: Hranilović Andrija, kot. šumar otočke imov. obć. u Zavalju, (Zavalje); Jerković Kojo, ravn. učitelj u Vagancu pp. Petrovo selo ličko, (Petrovo selo ličko); Krmpotić Martin, ravn. učitelj u Buniću, (Bunić); Lepušić Mirko, kot. šumar otoč. imov. obć. u Korenici, (Korenica). 5. Kotar **Lapac dolnji**: Milićević Milan, puč. učitelj i kult. viec. u Dolnjem Lapcu, (Lapac dolnji); Rašuo Mićo, umir. orož. postaje zapovj. u Srbu, (Srb); Šorak Danilo, trgovac, načeln. i kult. viećn. u Dolnjem Lapcu, (Lapac dolnji); Vuković Adolfo, obć. bilježnik u Dolnjem Srbu, (Srb). 6. Kotar **Otočac**: Ciganović Joso, upravitelj više pučke škole u Otočcu, (Otočac, Škare i Sinac); Končar Simeon, ravn. učitelj u Vrhovinah, (Vrhovine); Ljuština Stevo, učitelj u Dabru, pp. Otočac, (Dabar); Puhalo Vukašin, kult. viećn. u Brlogu, (Brlog). 7. Kotar **Perušić**: Kovačić Franjo, podarcidjakon, župnik, narod. zastupn. i kult. viećn. u Perušiću, (Perušić); Mileusnić Aleksa, poštar i kult. viećn. u Kosinju, (Kosinj gornji); Sgombić Mihovil, župnik u Dolnjem Pazarištu, pp. Klanac, (Klanac). 8. Kotar **Senj**: Miškulin Ivan, posjednik i kult. viećn. u Sv. Jurju, (Sv. Juraj); Modrčin Konrad, župnik i kult. viećn. u Krivomputu, (Kriviput); Šegota Šime, posjednik i kult. viećn. u Jablancu, (Jablanac). 9. Kotar **Udbina**: Dasović Juco, umirov. nadlugar i kult. viećn. u Podlapači, (Podlapača); Krmpotić Ilija, umir. financ. nadstražar, posjednik i kult. viećn. na Udbini, (Udbina).

II. Županija **Modruš-Rieka**. 1. Kotar **Čabar**: Križ Franjo S., trgovac, obć. načelnik u Čabru, (Čabar i Prezid); Martinčić Mato, podarcidj. i župnik u Gerovu, (Gerovo i Plešce). 2. Kotar **Delnice**: Bolf Matija, ravn. učitelj u Delnicah, (Delnice, Lokve i Crnilug); Maruzzi Franjo, učitelj i tajnik gosp. podružnice brodske u Kužlju, pp. Brod na K. (Brod, Brod-Moravice i Skrad); Sinko Franjo, ravn. učitelj u Mrkoplju, (Mrkopalj, Fužine i Lič). 3. Kotar **Novi**: Butković Matej, župnik u Ledenicah, pp. Klenovica, (Krmpote); Kršul Josip, posjednik i načelnik u Bribiru, (Novi, Bribir i Selce); Pavelić Ivan E., župnik u Grižanih, (Crikvenica, Drivenik i Grižane); Tatalović Manojlo, paroh u Drežnici, (Drežnica). 4. Kotar **Ogulin**: Broz Josip, župnik u Tounju, (Dubrave, Generalski stol i Tounj); Ljubibratović Mile, obć. bilježnik u Plaškom, (Plaški); Magdić Josip, učitelj više pučke učione u Ogulinu, (Ogulin); Maričić Marko, učitelj u Josipdolu, (Josipdol, Modruš i Oštarije); Tomašević Miloš, učitelj u Gomirju, (Gomirje). 5. Kotar **Slunj**: Herveisz Franjo, umir. domobr. nadporučnik u Rakovici, (Rakovica); Koren Filip, trgovac u Drežniku, (Drežnik); Matijević Jovo, umir. poručnik, civil. tehnik i kult. viećnik u Žrvnici, pp. Vališselo, (Vališ selo i Veljun); Teslić Mile, učitelj više pučke škole u Slunju, (Slunj i Primišlje). 6. Kotar **Sušak**: Čičigoj Jakov, umir. gimn. profesor i kult. viećnik na Rieci, (Trsat); Kašaj Franjo, umir. obć. bilježnik u Kraljevici, (Bakarac i Kraljevica); Kvaternik Pave, obć. bilježnik u Krasici, pp. Bakar, (Krasica); Pavačić Ivo, obć. bilježnik u Čavlih, (Grobnik u Čavlih); Polić Nikola, obć. načelnik i kult. viećnik u Hreljinu, pp. Meja, (Hreljin). 7. Kotar **Vojnić**: Bunčić Miloš, obć.

bilježnik u Krstinji, (Krstinja); Mrmić Aleksandar, obć. bilježnik u Krnjaku, (Krnjak); Oparnica Mile, posjednik i umir. tamničar u Kolariću, pp. Vojnić, (Vojnić i Vukmanić); Žugčić Stjepan, župnik u Leskovcu, pp. Barilović, (Barilović i Perjasica). 8. Kotar **Vrbovsko:** Kovačić Ivo, obć. načelnik, trgovac, posjednik i upravitelj gospoštije Severin u Severinu, (Severin); Majnarić Nikola, obć. bilježnik u Ravnoj gori, (Ravna gora); Marković Jovan, obć. bilježnik i posjednik u Vrbovskom, (Vrbovsko); Petrović Vladimir, trgovac i posjednik u Kom. Moravicah, pp. Vučinić selo, (Kom. Moravice); Pupić Vjekoslav, upravitelj gospoštije Bosiljevo u Bosiljevu, (Bosiljevo).

III. Županija **Zagreb**. 1. Kotar **Dugo selo:** Barabaš pl. Eduard, župnik u Brckovljanih, pp. Dugo selo, (Brckovljani); Belec Josip, obć. načelnik i kult. viećnik u Dugom selu. (Dugo selo i Oborovo); Čop Josip, obć. bilježnik u Lupoglavu, pp. Dugo selo, (Lupoglav); Framić Stjepan, župnik i kult. viećnik u Dubravčaku, pp. Grad Ivanić (Bregi). 2. Kotar **Glina:** Batušić Janko, župnik i kult. viećnik u Viduševcu, pp. Glina, (Glina II); Dolački Aleksa, župnik i kult. vieć. u Bučici, pp. Pokupsko, via Zdenčina (Bučica); Freudenreich Eugen, župnik u Maji, pp. Glina, (Maja i Stankovac); Jakšić Stanko, učitelj u Klasniću, pp. Glina, (Klasnić i Žirovac); Sužnjević Luka, učitelj u Vlahoviću, pp Kraljevčani, (Kraljevčani i Mali Gradac); Verić Adam, učitelj više pučke škole u Glini, (Glina I.). 3. Kotar **Gorica velika:** Hribar Janko, posjednik u Vel. Gorici, (Vel. Gorica); Knežić Ljudevit, župnik i kult. viećnik u Novih Čičah, pp. Vel. Gorica, (Nove Čiče i Vukovina); Kussevich pl. Marcel, kr. inžinir, posjednik i kult. viećnik u Zagrebu, (Odra); Peterca Franjo, župnik u Dubrancu, pp. Vel. Gorica, (Dubranec i Kravarsko); Zlatarić Ivan, posjednik u Bukevju, pp. Orle. (Orle). 4. Kotar **Jaska:** Hranilović Marko, učitelj u Sošicah, (Sošice i Kalje); Ivanić Mirko, župnik i kult. viećnik u Plešivici, pp. Jaska, (Plešivica); Kollay Levin, župnik u Slavetiću, pp. Jaska, (Petrovina i Sv. Jana); Loborec Augustin, župnik u Prekrižju, pp. Krašić, (Krašić i Vivodina); Rendulić Ivan, učitelj u Jaski, (Jaska i Cvetković). 5. Kotar **Karlovac:** Bunjevac pl. Vladislav, vlastelin i kult. viećnik u Jaškovu, pp. Ozalj, (Ozalj i Jaškovo); Frkić Stjepan, nadšumar i kult. viećnik u Rakovcu, pp. Karlovac, (Švarča); Kaan pl. Ernest, vlastelin i kult. viećnik u Orlovcu, pp. Karlovac, (Draganić i Riečica); Reizner pl. Ljudevit, umir. vel župan, vlastelin, narodni zastupnik i kult. viećnik u Zagrebu, (Novigrad i Ribnik). 6. Kotar **Kostajnica:** Augustinović Matija, učitelj u Majuru, (Majur i Divuša); Pribićević Vaso, umir. gradj. učitelj u Podovih, pp. Dvor, (Dvor); Renner Antun, kot. šumar II. bans. imovne obć. i kult. vieć. u Dubici, (Dubica); Savić Jandrija, obć. načelnik i kult. viećnik u Rujevcu, pp. Bešlinac, (Rujevac); Stakić Mihalj, paroh i kult. viećnik u Crkvenom boku, pp. Sunja, (Crkveni bok i Staza). 7. Kotar **Petrinja:** Bastaić Josip, trgovac u Vinici, pp. Bednik, (Gradusa i Mečenčani); Benak Vinko, nadšumar II. bans. imov. občine u Petrinji, (Pračno i Hrastovica); Mioković Mato, umir. poručnik i kult. viećnik u Gori, (Gora); Trkulja Pane, obć. načelnik i umirovljeni porezni nadzornik u Jabukovcu, pp. Kraljevčani (Jabukovac); Živoder Ivan, upravitelj župe u Sunji, (Sunja). 8. Kotar **Pisarovina:** Arnold Antun, učitelj u Pokupskom, (Pokupsko); Bischitz Ferdinand, vlastelin i kult. viećnik u Pisarovini, (Kupčina dolnja i Pisarovina); Minić Jovan, umir. poručnik, posjednik i kult. viećnik u Lasinji, pp. Pisarovina, (Lasinja); Murat Dragutin, župnik u Kupincu, pp. Zdenčina, (Kupinec). 9. Kotar **Samobor:** Ježek Stjepan, učitelj u Stupniku, (Stupnik); Praunsperger pl. Hamilkar, vlastelin i kult. viećnik u Samoboru, (Samobor, Podvrh i Sv. Nedjelja); Simić pl. Oskar, župnik u Sv. Martinu, pp. Samobor (Sv. Martin). 10. Kotar **Sisak:** Dvoranić Josip, posjednik u Luki lievoj. pp. Sisak, (Martinska ves); Endlicher Dragutin, posjednik i kult. viećnik u Topolovcu, (Gušće, Kratečko i Topolovac); König Luka, obć. načelnik i posjednik u Palanjku, pp. Sisak, (Palanjek); Lovrić Milutin, obć. upravitelj i posjednik u Letovaniću, pp. Sela kod Siska, (Letovanić i Sela); Ptiček Mirko, župnik i kult. viećnik u Pešćenici, pp. Lekenik, (Lekenik). 11. Kotar **Stubica:** Cigler Josip, župnik i kult. viećnik u Stubici dol., (Stubica dolnja); Gmaz Mate, posjednik u Oroslavju, pp. Stubica dolnja, (Oroslavje); Hellenbach barun Denis, vlastelin i kult. vieć. u Marija Bistrici, (Marija Bistrica); Lipovšćak Josip, župnik u Bistri, (Bistra); Sladojević pl. Mate, učitelj u Stubici gornjoj, pp. Stubica dolnja, (Stubica gornja). 12. Kotar **Sv. Ivan Zelina:** Maletić Ivan Nep., župnik i kult. viećnik u sv. Ivanu Zelini, (Sv. Ivan Zelina); Popović Gjuro, ravn. učitelj i kult. viećnik u Vugrovcu, pp. Sesvete kod Zagreba, (Kašina); Šatrak Josip, posebnik u Krčih, pp. Sesvete kod Zagreba, (Moravče). 13. Kotar **Vrginmost:** Dmitrović Matija, učitelj u Sjeničaku, pp. Vrginmost, (Vrginmost); Rakić Andrija, obć. načelnik i posjednik u Topuskom, (Topusko); Štrika Mile, paroh u Boviću, pp. Vrginmost, (Bović); Tepšić Nikola, učitelj u Blatuši, pp. Vrginmost, (Čemernica). 14. Kotar **Zagreb:** Ivančić Ivan, ravnatelj dobra u Lužnici, pp. Brdovec, (Brdovec); Košćec Nikola, providnik nadbiskupskih dobara u Maksimiru, pp. Zagreb, (Sesvete). Kulmer grof Miroslav, vlastelin u Šestinah, pp. Zagreb, (Šestine i Stenjevec).

IV. Županija **Varaždin**. 1. Kotar **Ivanec:** Kučenjak Milan, podarhidjakon i župnik u Ivancu, (Bednja, Ivanec i Maruševec). 2. Kotar **Klanjec:** Cvilinder Stjepan, obć. upravitelj u Selih, (Sela); Fabijančić Kažimir, učitelj u Kraljevcu, pp. Dubravica, (Kraljevec); Körbler Dragutin, učitelj u Klanjcu, (Klanjec); Sixta Većeslav, posjednik i zakupnik u Malom Trgovištu, pp. Klanjec, (Tuhelj); Vučić Franjo, posjednik i obć. načelnik u Velikom Trgovištu, pp. Vel. Trgovište kolodvor, (Veliko Trgovište). 3. Kotar **Krapina:** Ivančan Ljudevit, župnik i kult. viećnik u Zaboku, (Sv. Križ-Začrečje i Zabok); Rehorić Josip, ravn. učitelj u Krapini, (Krapina); Vörös Janko, župnik i kult. viećnik u Konobi, pp. Krapina, (Gjurmanec). 4. Kotar **Ludbrieg:** Feržić Antun, ravn. učitelj u Ludbriegu, (Ludbrieg); Kadija Stjepan, obć. načelnik i kult. viećnik u Gjelekovcu, pp. Drnje, (Gjelekovec); Krušec Josip, obć. načelnik u Vrbanovcu, pp. Ludbrieg, (Martijanec); Kuzmić Franjo, upravitelj občine i posjednik u Malom Bukovcu, (Mali Bukovec); Reiching Gustav, ravnatelj dobra i kult. viećnik u Rasinji, (Rasinja). 5. Kotar **Novi Marof:** Milčić Nikola, župnik u Magjarevu, pp. Novi-Marof, (Novi Marof); Rieger dr. Antun, župnik u Bisagu, pp. Breznica (Breznica i Gornja Rieka); Štefan Franjo, župnik u Sviboveu, pp. Varažd. Toplice, (Varaždinske Toplice). 6. Kotar **Pregrada:** Kaučić Antun, vlastelin u Bidružici, pp. Desinić, (Desinić); Kunović pl. Dragutin vlastelin i tajnik gosp. podružnice u Pregradi, u Poljanovcu, pp. Rohitsch, (Hum na Sutli); Novak Šandor, vlastelin u Oratju, pp. Krap. Toplice, (Krapinske Toplice). 7. Kotar **Varaždin:** Jalšovec Aleksa, župnik u Bartolovcu, pp. Šemovec, (Jalžabet); Pavlić Vatroslav, učitelj u Biškupcu, pp. Varaždin, (Biškupec); Peschke Ivo, vlastelin u Vinici, (Vinica); Peschke Vinko ml., vlastelin u Cerju Tužnom, pp. Varaždin, (Vidovec). 8. Kotar **Zlatar:** Crnajšek Vatroslav, župnik u Zajezdi, pp. Budinšćina, (Zajezda); Debeljak Antun, župnik u Trgovištu, pp. Budinšćina, (Hrašćina); Gregorić Pajo, ravn. učitelj u Zlataru, (Lobor i Zlatar); Rauer Josip, vlastelin u Belcu, pp. Zlatar, (Mače i Mihovljan).

V. Županija **Bjelovar-Križevci.** 1. Kotar **Bjelovar:** Medeotti Edmund, župnik u Trojstvu, pp. Bjelovar, (Trojstvo i Kapela); Muškinja Miloš, načelnik u Gudovcu, pp. Bjelovar, (Gudovac i Farkaševac); Tudić Stjepan, zemljomjer, posjednik i kult. viećnik u Severinu, pp. Bjelovar, (Severin, Pisanica Velika i Rača). 2. Kotar **Gjurgjevac:** Filipašić Rikard, župnik u Sesvetah, pp. Kloštar, (Kloštar i Sesvete); Gjurgjović Stefan, veleposjednik u Pitomači, (Pitomača); Harazim dr. Lujo, obć. liečnik u Virju, (Virje); Rukavina pl. Rudolf, šumar imovne občine gjurgjevačke u Gjurgjevcu (Gjurgjevac i Ferdinandovac); Spitzer Filip, trgovac i posjednik u Molvah, pp. Virje (Molve). 3. Kotar **Garešnica:** Brantner Pavao, župnik u Hercegovcu, (Hercegovac); Dubravac Mato, učitelj u Staroj Plošćici, pp. Ivanska, (Berek); Iskra Mijo, posjednik u Vukovju, pp. Garešnica, (Vukovje); Šimončić pl. Ladislav, posjednik u Garešnici, (Garešnica). 4. Kotar **Grubišno polje:** Jemeršić Ivan Nep., župnik u Grubišnom polju, (Grubišno polje); Krišković Albin, ravn. učitelj u Ivanovu selo, pp. Grubišno polje, (Ivanovo selo); Teodorović Savo, paroh u Velikoj Barni, pp. Veliki Grdjevac, (Veliki Grdjevac). 5. Kotar **Koprivnica:** Botta Gabriel, jeromonah u Lepavini, (Sokolovac); Čavličar Ivan, župnik u Goli, (Gola); Mihoković Petar, umir. kapetan i posjednik u Novigradu, (Novigrad); Vimpošek Ignjat, župnik i kult. viećnik u Drnju, (Peteranec). 6. Kotar **Križ:** Bosanac Stjepan. paroh i kult. viećnik u Lipovljanih, pp. Čazma, (Kloštar Ivanić); Cvianović Ivan, c. i kr. umir. satnik i kult. viećnik u Šumečanih, pp. Kloštar Ivanić, (Križ); Kolarić Jakov, župnik i kult. viećnik u Mikloušu, pp. Čazma, (Čazma); Parapatić Lujo, obć. načelnik i kult. viećnik u Dubravi, (Dubrava); 7. Kotar **Križevci:** Fogl Dragutin, župnik u Ravnu, pp. Križevci, (Raven);

Smaić Adam, ravn. učitelj u Vrbovcu, (Vrbovec); Večerić Adam, župnik u Sv. Petru Orehovcu, (Sv. Petar Orehovec); Žmara Josip, ravn. učitelj u Sv. Ivanu Žabnom, (Sv. Ivan Žabno). 8. Kotar **Kutina**: Plesničar Franjo, veleposjednik, poštar i predsjednik gospodarske podružnice u Kutini, (Kutina); Volf Josip, posjednik u Popovači, (Ludina i Popovača).

VI. Županija **Požega**. 1. Kotar **Brod**: Bunjik Koloman, nadšumar imov. obćine brodske i kult. viećnik u Trnjanih, pp. Garčin, (Podvinje i Trnjani); Kalajdžić Jakov, ravn. učitelj i tajnik gospodarske podružnice u Orijovcu, (Orijovac, Kobaš i Stupnik); Neferović Stjepan, obć. načelnik i kult. viećnik u Sibinju, pp. Brod n S., (Sibinj, Kaniža i Bebrina); Vertag Jakov, posjednik i kult. viećnik u Garčinu, (Andrijevci, Garčin i Svilaj); Vidaković Antun, ravn. učitelj i tajnik gospodar. podružnice u Velikoj Kopanici, (Velika Kopanica). 2. Kotar **Daruvar**: Jovanović Kosta, veleposjednik u Daruvaru, (Daruvar trg, Daruvar vanjska, Končanica, Biela u Siraču); Kalle Ljudevit, poštar i posjednik u Bastajih, (Bastaji i Gjulaves); Ožanić Petar, župnik i kult. viećnik u Dežanovcu, (Dežanovac, Antunovac i Uljanik). 3. Kotar **Gradiška nova**: Dienes pl. Daniel, ljekarnik, posjednik i kult. viećnik u Novoj Gradiški, (Nova Gradiška); Lazić Teodor, učitelj u Trnavi, pp. Nova Gradiška, (Mašić); Lončarević Mato, posjednik i upravitelj obćine u Rešetarih, pp. Nova Gradiška, (Rešetari); Mimić Milan, posjednik i kult. viećnik u Okučanih, (Okučani); Miškatović Ferdo, posjednik u Cerniku, (Cernik); Riedl Milan, posjednik u Svinjaru, pp. Petrovo selo staro, (Svinjar); Seitz Škender, posjednik i kult. viećnik u Novoj Kapeli, (Nova Kapela i Petrovo selo staro); Štajcar Ivan, obć. bilježnik u Staroj Gradiški, (Stara Gradiška). 4. Kotar **Novska**: Czerquenacz Martin, posjednik, trgovac i kult. viećnik u Lipovljanih, pp. Banova jaruga, (Lipovljani); Gazić pl. Mirko, župnik u Krapju, (Krapje); Ilijašević Mato, župnik i kult. viećnik u Rajiću, (Rajić); Mihalčić Nikola, kot. šumar i posjednik u Jasenovcu, (Jasenovac); Paloš Tomo, posjednik i kult. viećnik u Brestači, pp. Novska, (Novska). 5. Kotar **Pakrac**: Buzadžić Velimir, paroh u Bučju, (Bučje); Fehérváry Dragutin, posjednik u Badljevini, (Badljevina); Marković Jovo V., veleposjednik u Pakracu, (Lipik); Popović Luka, paroh i kult. viećnik u Kusonjih, pp. Pakrac, (Dragović); Sekulić Andrija, posjednik u Kukunjevcu, pp. Lipik, (Čaglić); Stein Ljudevit, posjednik i kult. viećnik u Pakracu, (Pakrac); Urner Vilim, župnik i kult. viećnik u Gaju, pp. Uljanik, (Gaj). 6. Kotar **Požega**: Hanak Osvald, župnik u Jakšiću, (Jakšić); Kalamari Stjepan, župnik u Ruševu, pp. Pleternica, (Ruševo); Kraljević pl. Teodor, župnik u Stražemanu, pp. Požega, (Stražeman); Krempler Pajo, župnik i kult. viećnik u Kutjevu, (Begtež i Kutjevo); Stojaković Savo, paroh u Oljasih, pp. Vilić selo, (Brestovac); Tomac Vladimir, ravnatelj dobara u Pleternici, (Pleternica); Vudy Šime, ravn. učitelj u Kaptolu, (Kaptol i Velika).

VII. Županija **Virovitica**. 1. Kotar **Djakovo**: Beck Ivan, posjednik u Vrpolju, (Vrpolje); Čačinović Viktor, vlast. ravnatelj u Djakovu, (Bračevci, Djakovo, Drenje, Gašinci, Piškorevci i Selci); Lazarić Mirko, učitelj u Levanjskoj varoši, (Levanjska varoš i Trnava); Ribarić Martin, poštar u Vuki, (Viškovci i Vuka); Riesel Franjo, župnik u Vrbici, pp. Stari Mikanovci, (Vrbica); Štettner pl. Otto, posjednik u Semeljcih, pp. Djakovo, (Semeljci); Wachtl Jakob, umir. konj. satnik i posjednik u Gorjanu, pp.Djakovo, (Gorjan). 2. Kotar **Miholjac dolnji**: Barić Josip, posjednik u Moslavini, (Moslavina); Haidenek Milan, obć. načelnik u Podgajcih, pp. Dolnji Miholjac, (Podgajci); Kreppe Dragutin, vlastelinski upravitelj u Dolnjem Miholjcu, (Dolnji Miholjac); Lauš Mijat, župnik u Viljevu, pp. Dol. Miholjac, (Viljevo); Majsterović Gjuro, posjednik u Marijancih, pp. Valpovo, (Marijanci); Župić Jakob, vlastel. upravitelj u Šljivošević, pp. Dol. Miholjac, (Šljivoševci). 3. Kotar **Našice**: Čučković Stjepan, posjednik u Koški, (Koška); Heim Žiga, poduzetnik u Našicah, (Našice); Mihalovich pl. Camillo, vlastelin u Orahovici, (Orahovica); Mikić Nikola, župnik u Feričancih, (Feričanci i Šaptinovci); Popović Aleksandar, paroh u Budimcih, pp. Podgorač, (Podgorač). 4. Kotar **Osjek**: Ćirić Mladen, paroh u Dopsinu, pp. Čepin, (Čepin, Harastin i Ernestinovo); Milanković Jovan, posjednik u Dalju, zamjenik mu Spasoje Dedić, učitelj u Dalju, (Dalj i Erdut); Niederländer Julijo, poštar i posjednik u Sarvašu, (Sarvaš i Tenje); Sacher Josip, vlastelinski šumar u Valpovu, (Valpovo trg, Valpovo vanjska i Bizovac); Sip Antun, učitelj u Petrijevcih, (Petrijevci i Retfala). 5. Kotar **Slatina**: Antoš Ivan, kotarski šumar u Slatini, (Slatina i Sladojevci); Kovač Stjepan, župnik i kult. viećnik u Voćinu((Voćin); Reichel Eduard, upravitelj pustare u Višnjici, pp. Cabuna, (Miholjac gornji); Zjalić Ostoja, učitelj i ekonom u Mikleušu, pp. Bukovica nova, (Bukovica nova). 6. Kotar **Virovitica**: Grünwald Eugen, vlastelinski nadzornik u Cabuni, (Cabuna i Pivnica); Liszkay Vatroslav, vlastelinski nadzornik i posjednik u Suhom polju, (Suho polje); Matković Hugo, župnik u Gradini, pp. Suho polje, (Gradina); Wedemayer Werner, zakupnik u Špišić-Bukovici, pp. Virovitica, (Špišić-Bukovica).

VIII. Županija **Sriem**. 1. Kotar **Ilok**: Bogetić Antun, župnik u Čereviću, (Čerević); Jakovina Mijo, ravn. učitelj u Iloku, (Ilok); Lobmayer Gustav, župnik u Erdeviku, (Erdevik); Mihajlović Ignjat, obć. bilježnik u Suseku, (Susek); Mrazek Josip, ravn. učitelj u Šarengradu, (Šarengrad); Popović Milorad, posjednik u Beočinu, (Beočin); 2. Kotar **Irig**: Jungwirth Ljubomir, obć. načelnik u Maradiku, (Krušedol i Maradik) Maršić Dragutin, enolog u Kamenici, (Kamenica i Ledinci); Nadbanović Lazar, posjednik u Irigu, (Irig i Neradin); Pantelić Vasa, posjednik u Jazku, pp. Vrdnik, (Bešenovo, Jazak i Vrdnik). 3. Kotar **Mitrovica**: Belić Panta, kult. viećnik i posjednik u Mangjelosu, pp. Čalma, (Ležimir, Mangjelos, Divoš i Čalma); Horvat pl. Aladar, kult. viećnik i veleposjednik u Martincih, pp. Mitrovica, (Laćarak, Martinci, Kuzmin, Grk i Bosut); Tomić Paja, kult. viećnik i posjednik u Šašincih, pp. Mitrovica, (Šašinci). 4. Kotar **Pazova stara**: Rupp Antun, ekonom u Staroj Pazovi, (cieli kotar). 5. Kotar **Ruma**: Crnogorac Jovan G., gostioničar i posjednik u Klenku, (Klenak); Kuncl Emil, ekonom u Grgurevcih, pp. Vel. Radinci, (Grgurevci); Markósi Dragutin, veleposjednik u Nikincih, pp. Ruma, (Nikinci, Budjanovci i Brestač); Purgar Mirko, ravnatelj vlastelinstva rumskoga u Rumi, (Veliki Radinci, Putinci, Kraljevci, Dobrinci i Indjija); Vukadinović Pavle, ratar i obć. načelnik u Platićevu, pp. Hrtkovci, (Platićevo, Grabovci, Jarak, Hrtkovci i Ogar). 6. Kotar **Šid**: Čičulić Jovan, sveštenik u Tovarniku, pp. Tovarnik gornji, (Ilača i Tovarnik); Grčić dr. Dragutin, kr. javni bilježnik u Šidu, (Gibarac i Šid); Janković Branko, učitelj u Lipovcu, pp. Morović, (Lipovac); Löwy Jakov, trgovac i posjednik u Adaševcih, pp. Šid, (Adaševci); Mamuzić Stevan, učitelj u Jameni, (Jamena i Strošinci); Petrović Lazar, šumar imov. obćine petrovarad. u Moroviću, (Morović); Rosenberg Vilim, trgovac i posjednik u Kukujevcih, (Kukujevci); Trausmüller Julijo, upravitelj župe u Novaku, pp. Šid, (Babska). 7. Kotar **Vinkovci**: Holterer Antun, kult. viećnik i posjednik u Star. Mikanovcih, (Ivankovo, Mikanovci, Retkovci i Vodjinci); Kesegić Luka, umir. nadporučnik u Njemcih, (Komletinci i Njemci); Matiašević Josip, obć. načelnik u Otoku, (Otok, Slakovci i Privlaka); Mihaljković Marijan, predsjednik imovne obćine brodske u Vinkovcih, (Andrijaševci i Cerna); Wesselinovits Svetozar, kult. viećnik u Vinkovcih, (Vinkovci, Mirkovci i Neudorf). 8. Kotar **Vukovar**: Bulić Mirko, paroh u Borovu, pp. Vukovar, (Borovo); Golubović Petar, učitelj u Svinjarevcih, pp. Slakovci, (Berak, Negoslavci Petrovci i Stari Jankovci); Hideghethy pl. Mirko, veleposjednik u Bogdanovcih, pp. Vukovar, (Bogdanovci); Koić Krsto, posjednik u Miklušević, pp. Čakovci, (Čakovci); Lang Filip, trgovac u Markušici, pp. Gaboš, (Gaboš i Jarmina); Mihajlović Gjoka, posjednik u Opatovcu, (Lovas i Opatovac); Mišić Gjorgje, kapelan u Boboti, (Bobota); Sedely Stjepan, posjednik u Trpinji, (Bršadin, Trpinja i Vera); Stigelmajer Fran, učitelj u Nuštru, (Nuštar); Thurmayer Robert, župnik u Sotinu, (Sotin); Tkalec Mirko, ravn. učitelj u Vukovaru, (Vukovar). 9. Kotar **Zemun**: Herrmann Josip, ekonom u Kupinovu, (Kupinovo i Boljevci); Marković Filip, ekonom u Surčinu, (Surčin, Dobanovci i Bežanija); Nedeljković Nikola, paroh, u Šimanovcih, (Šimanovci, Deč, Karlovčić i Prhovo); Vulko Teodor, ekonom u Batajnici, (Batajnica i Ugrinovci). 10. Kotar **Županja**: Matasić Josip, ravn. učitelj u Gradištu, pp. Županja, (Županja, Gradište, Bošnjaci i Štitar); Šestić Marko, obć. bilježnik u Račinovcih pp. Drenovci, (Račinovci, Gunja, Drenovci, Soljani, Vrbanja i Rajevo selo); Živković Mijat, ravn. učitelj u Kruševici, pp. Šamac, (Babina greda, Gundinci, Sikirevci i Šamac).

Gradovi: Dittrich Ivan, grad. blagajnik, (Bakar); Dobrodolac Radovan, povjer. sigurnosti, (Sriemski Karlovci); Dominković Vjekoslav, ravnatelj više djev. učione, (Karlovac); Gradsko poglavarstvo, (Senj); Ilić pl. Gjuro, tajnik slavon. gospodar. družtva, (Osjek); Jurčić Makso, ravn. učitelj, (Križevci); Kelšin Josip, ravn. učitelj, (Ivanić tvrdja); Kos Nikola, grad. viećnik, (Petrinja); König Dragutin, podarcidjakon, župnik, kult. viećnik i grad. zastupnik, (Sisak); Kuralt Fran, tajnik hrv.-slav. gospodar. družtva, (Zagreb); Kusy Antun, veleposjednik, (Varaždin); Purgar Mirko, vlastel. upravitelj, (Trg Ruma, podjedno i za 5 upr. obćina kotara Ruma); Reiner dr. Mijo, vlastelin, (Požega); Spirta pl. Gjorgje, posjednik, (Zemun); Stojnić Jovan, posjednik, (Mitrovica); Subotičanac Stjepan, grad. gospodar. činovnik, (Koprivnica); Schneider Dragutin, kult. viećnik, (Kostajnica); Uzelac Rade, ravnatelj više pučke škole, (Petrovaradin); Vajdoher Josip, gradski bilježnik, (Karlobag); Zorko Franjo Josip, kr. profesor, (Bjelovar).

Opazka. Tri su mjesta gospodarskih izvjestitelja danas još nepopunjena i to u kotarih Gračac, Bjelovar i Karlovac, pošto su umrla gg. izvjestitelji: Dorontić Milan, učitelj u Bruvnu; Ivanović Nikola, ućitelj u Narti i Brückl Ivan, savjetnik i predstojnik dohodarstvene komore kneza Thurn-Taxisa na Baniji kod Karlovca.

Kr. statistički ured.

U Zagrebu 10. listopada 1894.

Predstojnik:

Zoričić v. r.

Tiskarski zavod „Narodnih Novinah".

GLAVNI IZVJEŠTAJI

o stanju usjeva i o gospodarskih prilikah u obće.

Po izvještajih gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja

sastavlja jih i izdaje

kr. statistički ured u Zagrebu.

I.

Glavni rezultati popisa konjâ u Hrvatskoj i Slavoniji obavljena za vojne svrhe početkom godine 1894.

Županije, kotari i gradovi	Sav broj konja	U cielom broju konja ima				U cielom broju konja ima ždriebadi izpod					Konja ima u svem		
		pastuha	paripa	kobila	tovarnih životinja	1	2	3	4	ukupno izpod 4	na 1.000 žitelja	na 100 □ kilometra ciele površine	na 100 □ kilometra poljodjelske površine
						g o d i n e							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Kotar Brinje	670	5	618	47	—	2	2	5	—	9	41	204	351
„ Gospić	1.834	29	1.166	639	—	16	12	23	35	86	57	166	319
„ Gračac	1.143	18	708	417	—	36	19	19	9	83	45	112	196
„ Korenica	1.421	1	935	485	—	27	33	21	10	91	64	204	428
„ Lapac dolnji	710	19	469	222	—	—	36	7	1	44	46	133	263
„ Otočac	2.186	20	1.589	577	—	13	36	43	10	102	70	246	551
„ Perušić	1.176	18	819	339	—	23	33	40	27	123	59	207	514
„ Senj	795	—	366	57	372	—	—	—	—	—	72	133	485
„ Udbina	1.075	49	540	486	—	47	3	5	5	60	80	227	325
Grad Bag	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ Senj	30	—	27	3	—	—	—	—	—	—	11	1.049	3.614
I. Županija Lika-Krbava	**11.040**	**159**	**7.237**	**3.272**	**372**	**164**	**174**	**163**	**97**	**598**	58	178	359
Kotar Čabar	160	1	148	11	—	1	—	2	—	3	23	56	186
„ Delnice	454	2	433	19	—	—	—	1	—	1	21	72	209
„ Novi	1.078	7	508	211	352	35	25	8	—	68	40	172	504
„ Ogulin	1.239	3	1.163	70	3	3	3	1	2	9	31	122	236
„ Slunj	1.852	254	1.408	177	13	26	118	122	51	317	42	219	300
„ Sušak	276	—	243	33	—	—	—	—	—	—	11	78	128
„ Vojnić	1.009	5	808	196	—	19	15	11	1	46	31	145	219
„ Vrbovsko	220	2	203	15	—	—	—	—	2	2	11	53	85
Grad Bakar	18	—	17	1	—	—	—	—	—	—	9	529	1.259
II. Županija Modruš-Rieka	**6.306**	**274**	**4.931**	**733**	**368**	**84**	**161**	**145**	**56**	**446**	29	129	243
Kotar Dugo selo	4.327	358	1.627	2.340	2	397	486	329	181	1.393	226	1.327	1.795
„ Glina	2.990	136	1.096	1.758	—	161	208	122	61	552	70	489	795
„ Gorica velika	2.285	61	753	1.471	—	223	194	110	61	588	74	433	730
„ Jastrebarsko	589	1	399	189	—	23	29	4	4	60	15	97	240
„ Karlovac	1.322	76	649	593	4	93	75	78	50	296	29	201	337
„ Kostajnica	4.039	211	1.845	1.983	—	187	203	153	99	642	107	500	882
„ Petrinja	5.086	396	1.959	2.731	—	386	360	201	142	1.089	160	849	1.346
„ Pisarovina	1.094	46	261	787	—	132	67	23	24	246	53	237	443
„ Samobor	652	4	297	351	—	20	45	26	17	108	28	208	462
„ Sisak	6.228	258	2.457	3.513	—	834	818	274	82	2.008	245	901	1.530
„ Stubica	490	13	159	318	—	3	10	35	38	86	16	150	320
„ Sv. Ivan Zelina	885	44	322	519	—	26	58	47	9	140	34	283	602
„ Vrginmost	1.680	4	1.185	491	—	20	13	6	3	42	72	359	525
„ Zagreb	659	2	518	129	10	6	16	21	67	110	20	172	366
Grad Karlovac	110	2	94	14	—	—	—	1	1	2	20	1.375	2.200
„ Kostajnica	78	—	66	12	—	2	—	—	—	2	37	512	674
„ Petrinja	361	—	320	41	—	6	6	—	—	12	77	891	1.545
„ Sisak	285	—	221	64	—	14	4	—	—	18	47	1.239	1.761
„ Zagreb	1.128	5	790	333	—	1	8	16	41	66	30	3.390	5.559
III. Županija Zagreb	**34.288**	**1.617**	**15.018**	**17.637**	**16**	**2.534**	**2,600**	**1.446**	**880**	**7.460**	71	475	842

Županije, kotari i gradovi	Sav broj konja	U cielom broju konja ima: pastuha	paripa	kobila	tovarnih životinja	U cielom broju konja ima ždriebadi izpod: 1 godine	2 godine	3 godine	4 godine	ukupno izpod 4 godine	Konja ima u svem: na 1.000 žitelja	na 100 □ kilometra: ciele površine	poljodjelske površine
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Kotar Ivanec	1.268	10	287	970	1	99	96	32	19	246	38	406	818
„ Klanjec	810	16	199	595	—	29	37	60	30	156	32	389	604
„ Krapina	623	6	106	511	—	14	15	8	33	70	23	271	546
„ Ludbrieg	2.823	118	203	2.502	—	512	286	179	137	1.114	85	684	1.027
„ Novi Marof	955	2	255	698	—	131	111	61	37	340	35	278	677
„ Pregrada	607	41	147	419	—	12	22	20	25	79	21	303	497
„ Varaždin	1.857	136	101	1.619	1	212	171	131	74	588	55	523	829
„ Zlatar	1.174	22	229	923	—	77	88	62	63	290	32	299	631
Grad Varaždin	306	1	149	156	—	21	11	8	3	43	28	456	721
IV. Županija Varaždin	**10.423**	**352**	**1.676**	**8.393**	**2**	**1.107**	**837**	**561**	**421**	**2.926**	40	413	748
Kotar Bjelovar	7.204	207	1.429	5.567	1	1.188	479	171	36	1.874	133	697	1.133
„ Garešnica	3.364	142	734	2.488	—	370	329	180	77	956	141	625	1.004
„ Gjurgjevac	5.999	587	642	4.770	—	855	345	251	352	1.803	134	987	1.648
„ Grubišnopolje	1.999	20	420	1.559	—	147	95	30	2	274	108	474	1.015
„ Koprivnica	2.716	83	311	2.322	—	514	225	150	187	1.076	97	577	1.053
„ Križ	2.586	38	883	1.665	—	440	334	150	96	1.020	109	442	772
„ Križevci	4.419	469	723	3.227	—	626	476	291	385	1.778	103	567	1.047
„ Kutina	2.395	110	866	1.419	—	373	249	145	89	856	162	476	877
Grad Bjelovar	173	—	123	50	—	6	8	2	—	16	46	2.922	3.619
„ Ivanić	61	—	55	6	—	—	1	1	—	2	72	—	—
„ Koprivnica	728	103	80	545	—	131	60	32	10	233	112	1.183	1.650
„ Križevci	255	3	155	97	—	18	13	10	6	47	62	668	1.302
V. Žup. Bjelovar-Križevci	**31.899**	**1.762**	**6.421**	**23.715**	**1**	**4.668**	**2.614**	**1.413**	**1.240**	**9.935**	120	632	1.104
Kotar Brod	14.614	562	8.383	5.668	1	731	690	236	56	1.713	375	1.545	2.188
„ Daruvar	3.142	136	1.147	1.855	4	304	162	65	156	687	109	529	1.282
„ Gradiška nova	8.039	233	4.219	3.587	—	509	392	141	69	1.111	197	860	1.374
„ Novska	3.771	103	1.869	1.799	—	308	170	137	61	676	159	610	1.190
„ Pakrac	2.211	89	894	1.228	—	88	81	42	37	248	84	305	674
„ Požega	7.719	394	3.623	3.700	2	235	404	272	120	1.031	219	722	1.473
Grad Brod	289	—	204	85	—	13	5	3	1	22	59	1.395	1.851
„ Požega	237	1	163	66	7	7	6	5	—	18	58	971	1.584
VI. Županija Požega	**40.022**	**1.518**	**20.502**	**17.988**	**14**	**2.195**	**1.910**	**901**	**500**	**5.506**	197	811	1.483
Kotar Djakovo	10.044	419	4.534	5.091	—	502	743	362	99	1.706	262	1.118	1.685
„ Miholjac dolnji	5.160	182	2.564	2.414	—	221	249	129	75	674	270	1.002	1.518
„ Našice	7.245	224	3.305	3.716	—	431	333	204	99	1.067	245	730	2.001
„ Osjek	10.817	464	4.942	5.411	—	748	592	386	169	1.895	241	1.295	1.725
„ Slatina	5.488	259	1.958	3.271	—	476	293	307	140	1.216	178	609	1.546
„ Virovitica	5.333	178	1.326	3.829	—	854	489	287	139	1.769	157	801	1.314
Grad Osjek	1.098	22	649	427	—	34	24	9	8	75	56	1.939	2.282
VII. Županija Virovitica	**45.185**	**1.748**	**19.278**	**24.159**	—	**3.266**	**2.723**	**1.684**	**729**	**8.402**	209	929	1.653
Kotar Ilok	3.672	146	2.007	1.519	—	106	163	60	25	354	164	814	1.451
„ Irig	2.844	89	1.921	834	—	136	126	60	15	337	133	762	1.226
„ Mitrovica	6.665	204	3.667	2.794	—	196	191	175	142	704	300	1.299	1.754
„ Pazova stara	12.625	931	5.356	6.338	—	949	707	489	361	2.506	326	2.020	2.373
„ Ruma	9.681	861	4.154	4.657	9	640	537	306	126	1.609	271	1.168	1.494
„ Šid	7.221	147	4.055	3.019	—	285	344	137	36	802	259	1.051	1.719
„ Vinkovci	11.289	659	5.732	4.893	5	647	536	218	126	1.527	325	1.415	2.267
„ Vukovar	9.710	668	3.923	5.119	—	688	496	341	127	1.652	238	1.393	1.782
„ Zemun	10.411	621	4.758	5.032	—	638	675	441	328	2.082	368	1.263	1.759
„ Županja	12.471	458	7.194	4.819	—	431	361	165	67	1.024	370	1.498	2.587
Grad Karlovci	545	4	469	72	—	12	18	7	—	37	99	1.125	1.970
„ Mitrovica	982	64	506	412	—	46	51	19	30	146	103	1.918	2.338
„ Petrovaradin	416	6	261	149	—	25	22	25	6	78	110	962	2.080
Trg Ruma	2.114	202	706	1.206	—	36	48	29	49	162	221	3.109	3.376
Grad Zemun	1.121	62	576	483	—	62	44	36	28	170	87	2.007	2.590
VIII. Županija Sriem	**91.767**	**5.122**	**45.285**	**41.346**	**14**	**4.897**	**4.319**	**2.508**	**1.466**	**13.190**	264	1.337	1.921
Hrvatska i Slavonija	**270.930**	**12.552**	**120.348**	**137.243**	**787**	**18.915**	**15.338**	**8.821**	**5.389**	**48.463**	124	637	1.118

Držeći, da će podpuno odgovarati zadaći ovih glavnih izvještaja i koristiti samoj stvari, ako li se u njih kraj rezultata raznih izvida za statistiku same ratarske produkcije uzmu priobćivati takodjer glavni podatci ostalih izvida, tičućih se u obće gospodar. prilika, odabrah za ovaj glavni izvještaj rezultate popisa konjâ obavljena I. četvrti godine 1894. Popisi ovakvi izvode se u nas već od mnogo godina, namienjeni su u prvom redu svrham vojene uprave a obavljaju se prijavnimi listovi, što jih po većih gradovih izpunjuju sami vlastnici konja, po manjih pako gradovih i na selu obćinska poglavarstva po uputah, dobivenih od vlastnikâ.

Broj konja, što ga za g. 1894. izkazuje gornja skrižaljka, nije posve podpun, jedno s toga, što su od prijave oprošteni konji nekojih vlastnika kao što n. pr. konji državnih zavoda za konjogojstvo, konji vojničke uprave te konji aktivno služećih častnika, koji jim rabe za službu, drugo s razloga, što nisu u gornjem pregledu uzeti u račun niti konji oni, koji su za vrieme popisa bili privremeno odsutni iz popisnoga područja. No kako je broj što oproštenih što odsutnih konja razmjerno neznatan, okolnost ova neće smetati, da se prispodobom sa starijimi podatci pokaže, kako je konjarstvo brojem konjâ u nas napredovalo, a podjedno predoči, kako li se relativnim brojem konja razlikuju pojedini naši krajevi.

Od starijih posebnih popisa konja samo mi je materijal popisa g. 1879. u takvu detalju pri ruci, da mu je moguće podatke razvrstati prama sadanjoj razdiobi zemlje u županije. Ako li se stariji ovi podatci sravne s podatci za g. 1894. doći će se do sljedećega rezultata:

Županije	Broj konja		Prama g. 1879. bilo je g. 1894. konja više	
	1879.	1894	u svem	u %
Lika-Krbava	8.883	11.040	+ 2.157	+ 24·29
Modruš-Rieka	5.463	6.306	+ 843	+ 15·43
Zagreb	28.029	34.288	+ 6.259	+ 22.34
Varaždin	7 887	10.423	+ 2.536	+ 32.14
Bjelovar-Križevci	22 740	31.899	+ 9.159	+ 40·28
Požega	30.703	40.022	+ 9.319	+ 30.35
Virovitica	35.698	45.185	+ 9.487	+ 26 61
Sriem	74.265	91.767	+ 17.502	+ 23·57
Ukupno	**213.668**	**270.930**	**+ 57.262**	**+ 26.80**

Za razdobja od 15 godina narasao je dakle broj konja u nas za 57.262 glave ili za nešto preko jedne četvrtine broja od g. 1879. Napredak ovaj čini mi se razmjerno dosta znatnim. Za kraljevine i zemlje, zastupane u carevinskom vieću — za Ugarsku neimam podataka — izkazuje se od g. 1880. do g. 1890., za razdobje dakle od 10 godina prirast od 5·80 postotaka, a samo u tri zemlje iznosi ovaj nešto preko 10 postotaka i to u Dalmaciji 13.07, u dolnjoj Austriji 13·25 i u Koruškoj 15·45%. Da je u nas broj konja za razdobja 1879—1894. napredovao istim razmjerjem, kojim u cieloj Austriji poprieko, naš bi ukupni prirast iznosio samo 8·70% a podigao se na 23·17%, tek da je napredak bio razmjerno ravan onomu u Koruškoj, koja je pretekla sve ostale austrijske zemlje. Faktično pako presiže postotak prirasta od 26·80%, kako ga za Hrvatsku i Slavoniju izkazuje gornji pregled, gotovo za 4 postotka potonji broj od 23·17%, koji bi odgovarao prirastu polučenu u Koruškoj, te bi po tom broj konja u Hrvatskoj i Slavoniji bio rasao razmjerno jače, nego li u svih zemljah zapadne pole monarkije.

Brojevi gornjega pregleda pokazuju nadalje, da se je za razdobja 1879—1894. broj konja podigao u svih županijah bez iznimke. Glede postotka prirasta ima medju njimi ipak dosta znatnih razlika. Dok se ovaj u županiji bjelovarsko-križevačkoj, u kojoj se je polučio najpovoljniji rezultat, diže i preko 40 postotaka, dok se i županije varaždinska i požežka mogu pohvaliti prirastom od nešto preko 30 postotaka, to se prirast u županijah ličko-krbavskoj i virovitičkoj primiče prosjeku za cielu zemlju, a pada na nešto preko 20% u zagrebačkoj i sriemskoj, na 15 pače postotaka u županiji modruško-riečkoj, u kojoj je i onako broj konja i prama površini i prama žiteljstvu manji nego li u ikojoj drugoj županiji.

Moguće je doduše, da se redoviti popisi konja u prvo doba, kad su bili pokrenuti, nisu obavljali onako točno, kao što u najnovije vrieme, da se je za g. 1879 broj konja izkazao nešto premalenim, pak da s toga faktični prirast niti nije tolik, kolikim ga predočuju brojevi gornje prispodobe. Al ako se uzmu na oko i rezultati još kojega drugoga od novijih popisa, onoga n. pr. za 1892., pak ako se prispodobe s brojevi za g. 1894., vidjeti će se, da posljednjih godina prirast bar u cieloj zemlji ne samo da nije zaostajao za prirastom, koji se je sračunao prispodobom podataka za gg. 1879. i 1894., već da je razmjerno još mnogo brži, nego li za cieloga razdobja od 15 godina. Evo te prispodobe:

Županije	Broj konja		Prama g. 1892. bilo je g. 1894. konja više (+) ili manje (—)	
	1892.	1894.	u svem	u %
Lika-Krbava	10.357	11.040	+ 683	+ 6·59
Modruš-Rieka	6.336	6.306	— 30	— 0·47
Zagreb	31.949	34.288	+ 2.339	+ 7·32
Varaždin	10.146	10.243	+ 277	+ 2·72
Bjelovar-Križevci	29.277	31.899	+ 2.622	+ 8·95
Požega	38.424	40.022	+ 1.598	+ 4·16
Virovitica	42.030	45.185	+ 3.155	+ 7·50
Sriem	88.212	91.767	+ 3.555	+ 4·03
Ukupno	**256.731**	**270.930**	**+ 14.199**	**+ 5·53**

Po aritmetskom prosjeku — koji postepenoga prirasta neizkazuje dakako onako točno kao što prosjek geometrijski, no koji će tuj doticati — broj se je konja u nas za razdobja 1879.—1892. množio na godinu za 1·78%. Posljednjih pako dvijuh godina iznosi prosječni godišnji prirast već 2·76 postotaka, viši je dakle gotovo za pun jedan postotak, a kao što za cielu zemlju tako je rezultat potonje te prispodobe povoljnijim i za pojedine županije osim županije varaždinske, kojoj je prosječni godišnji postotak prirasta spao od 2·14 na 1·36%, i osim županije modruško-riečke, koja ne samo da od g. 1892. na g. 1894. neima prirasta, već joj se je broj konja pače ponešto smanjio. I u potonjem se pregledu iztiče nadalje županija bjelovarsko-križevačka najjačim napredkom. Iza nje pako više nesljede županije varaždinska i požežka, kao što po prispodobi podataka za gg. 1879. i 1894. već su svoja mjesta ustupile županijam zagrebačkoj i virovitičkoj. Požežka županija gotovo se je posve primakla sriemskoj sa prirastom od nešto preko 4%, a varaždinska spala na predposljednje mjesto.

U posljednja tri stupca skrižaljke otisnute na čelu ovoga izvještaja, omjeruje se sav broj konja o cielo žiteljstvo, o cielu površinu i o poljodjelsku površinu, razumjevajući pod potonjom samo površinu oranica, vrtova, livada i pašnjaka. U cielom području Hrvatske i Slavonije ima po toj skrižaljci g. 1894. konja: **124** na **1.000** žitelja, **637** na 100□ kilometara ciele površine i **1.118** konja na 100□ kilometara poljodjeljske površine. Sravne li se ovi brojevi sa brojevi za Ugarsku i za austrijske zemlje, naći će se, da je po omjeru broja konja prama broju žiteljstva Hrvatska — znatnim dielom jamačno sbog razmjerno slabe svoje napučenosti — gotovo ravna Ugarskoj (123 konja na 1000 žitelja g. 1884., a poslje te godine biti će se ugarska kvota po svoj prilici nešto podigla), a da daleko nadkriljuje sve austrijske zemlje. Po popisu g. 1890. bilo je u cieloj Austriji prosjekom 65 konja na 1000 žitelja. Svim ostalim zemljam prednjači ovdje Galicija, a ni njezina kvota neiznosi više od 116 konja, za 8 dakle manje nego li u nas. Po omjeru prama cieloj površini ima na 100□ kilometara konjâ: u Ugarskoj 625, u cieloj Austriji 516, a od pojedinih joj zemalja u Galiciji 975, dolnjoj Austriji 609, Moravskoj 568, u Slezkoj 533, u gornjoj Austriji 504, u svih ostalih manje od 500. I tom se gustoćom konja Hrvatska dakle tek neznatno udaljuje od Ugarske, te zaostaje od austrijskih zemalja za jedinom Galicijom. Posmotrimo li konačno omjer prama poljodjelskoj površini, pokazati će nam prispodoba, da je Hrvatska i Slavonija osim jedine Galicije (1381 k. na 100□ kil) i opet pretekla sve ostale austrijske zemlje — dolnja Austrija, koja je iza Galicije prva po redu, ima samo 980 konja na 100□ kil., — a da se je sa svojih 1118 konja na 100□ kil. poljodjelske površine prilično znatno udaljila od ugarske kvote (935). Uzeo se dakle mjerilom omjer budi prama žiteljstvu, budi prama površini cieloj ili poljodjelskoj, to Hrvatska i Slavonija samim brojem konja zauzimlje svakako jedno od prvih mjesta medju svimi zemljami austro-ugarske monarkije.

Koliko se relativnim brojem konja razlikuju pojedine županije i kojim postotnim dielom svaka od njih učestvuje u broju konja ciele zemlje, razabrati će se iz sljedeće skrižaljčice, u kojoj su županije poredane po omjeru konja prama broju žiteljstva

Županije	Konja ima g. 1894. na 1.000 žitelja	na 100□ kil. površine ciele	poljodjelske	Postotni dio od cieloga broja konja
Sriem	264	1.337	1.921	33·88
Virovitica	209	929	1.653	16·67
Požega	197	811	1.483	14·77
Bjelovar-Križevci	120	632	1.104	11 78
Zagreb	71	475	842	12·66
Lika-Krbava	58	178	359	4·07
Varaždin	40	413	748	3·84
Modruš-Rieka	29	129	248	2·33
Hrvatska i Slavonija	**124**	**637**	**1.118**	**100·00**

Sve do uključivo županije zagrebačke brojevi se u sva prva tri reda kreću jednakim smjerom, padajući sve to niže od iztoka prama zapadu. Iza zagrebačke pako red se poremećuje tiem, što je županija lička prama žiteljstvu jača brojem konja od žup. varaždinske, dok je u potonjoj omjer prama površini jednoj i drugoj povoljniji nego li u županiji ličko-krbavskoj. Sa sva tri gledišta županija je sriemska svakako najbogatija brojem konja. Njezini su omjerni brojevi u prva dva reda više nego li dvostruko, u trećem (prama poljodjelskoj površini) malne dvostruko veći od prosječnih brojeva za cielu zemlju, a od cieloga našega broja konja odpada na nju samu puna jedna trećina. Iza nje druga je po redu županija virovitička, al je medju njezinimi brojevi i brojevi sriemskimi razmak dosta znatan, mnogo veći nego li medju njom i sljedećom iza nje županijom požežkom. Brojevi za županiju bjelovarsko-križevačku odgovaraju u sva tri stupca gotovo prosjeku za cielu zemlju, te je ona medju županijami hrvatskimi jedina, koja se relativnim brojem konja bar donekle primiče trima slavonskim županijama. Ostale četiri županije sve su i za njom daleko zaostale, a medju njimi najviše županija modruško-riečka, kojoj je relativni broj konja koli prama žiteljstvu toli prama površini gotovo deset puti manji od broja, što ga gornja skrižaljčica izkazuje za županiju sriemsku.

Tko si medjutim želi stvoriti valjan sud o tom, koji su od naših krajeva bogatiji ili siromašniji brojem konja, morati će da kraj podataka za županije uzme na oko i prilike u pojedinih kotarih. Jer kako je svaka od naših županija sastavljena od područjâ vrlo različitih gospodarskih uvjetâ, to ima medju pojedinimi dielovi jedne te iste županije i glede relativnoga broja konja silnih razlika. Promotri n pr. u skrižaljci na čelu ovoga izvještaja brojeve za županiju zagrebačku, pak ćeš vidjeti na prvi pogled, kako se u njoj s jedne strane nalaze kotari, koji se relativnim

brojem konja natječu gotovo s najbogatijimi kotari županije sriemske (dugoselski i sisački), kako je s druge strane u nekojih kotarih (u jastrebarskom n. pr. i stubičkom) broj konja spao gotovo tako nizko, kao što u onih kotarih županije modruško-riečke, koji su po broju konjâ najsiromašniji u cieloj zemlji. A takvih ćeš ogromnih razlika naći i drugdje, pak i po županijah slavonskih, gdje n. pr. u županiji požežkoj tik kraj kotara požežkoga sa 1.473 konja na 100□ kilometara poljodjeljske površine ima kotar pakrački samo sa 674 konja na toliku površinu itd.

Najjasnije dalo bi se prikazati kartogramom. kako se i pojedini upravni kotari grupiraju po relativnom broju konja. No jer se takav za sada još nebi mogao priložiti glavnim izvještajem, neka sljedeći pregled bar predoči, kako se upravni kotari u pojedinih županijah redaju po omjeru broja konjâ prama poljodjeljskoj površini. Relacija ova čini mi se najvažnijom, a tko bi želio promotriti tako potanko i razlike glede omjera prama žiteljstvu i prama cieloj površini, lako će se za to moći poslužiti brojevi, što jih sadržaje skrižaljka na čelu ovoga izvještaja.

Po njoj dolazi na 100□ kilometara poljodjelske površine konjâ u županiji i u upravnom kotaru:

Lika-Krbava		**Modruš-Rieka**		**Zagreb**		**Varaždin**		**Bjelovar-Križevci**		**Požega**		**Virovitica**		**Sriem**	
Otočac	551	Novi	504	Dugoselo	1.795	Ludbrieg	1.027	Gjurgjevac	1.648	Brod	2.188	Našice	2.001	Županja	2.587
Perušić	514	Slunj	300	Sisak	1.530	Varaždin	829	Bjelovar	1.133	Požega	1.473	Osjek	1.725	Pazova	2.373
Senj	485	Ogulin	236	Petrinja	1.346	Ivanec	818	Koprivnica	1.053	Gradiška	1.374	Djakovo	1.685	Vinkovci	2.267
Korenica	428	Vojnić	219	Kostajnica	882	Novimarof	677	Križevci	1.047	Daruvar	1.282	Slatina	1.546	Vukovar	1.782
Brinje	351	Delnice	209	Glina	795	Zlatar	631	Grubišno-polje	1.015	Novska	1.190	Miholjac d.	1.518	Zemun	1.759
Udbina	325	Čabar	186	Gorica vel.	730	Klanjec	604	Garešnica	1.004	Pakrac	674	Virovitica	1.314	Mitrovica	1.754
Gospić	319	Sušak	128	Sv. Ivan Zel.	602	Krapina	546	Kutina	877					Šid	1.719
Lapac d.	263	Vrbovsko	85	Vrginmost	525	Pregrada	497	Križ	772					Ruma	1.494
Gračac	196			Samobor	462									Ilok	1.451
				Pisarovina	443									Irig	1.226
				Zagreb	366										
				Karlovac	337										
				Stubica	320										
				Jaska	240										

U svih kotarih županije sriemske i virovitičke bez iznimke ima po tom konjâ u omjeru prama poljodjelskoj površini znatno više nego li prosjekom u cieloj zemlji (1.118). Al dok se ova gustoća u prva tri gore izkazana kotara županije sriemske i u kotaru našičkom diže na 2.000 i više konjâ na 100□ kilomet. poljodj. površine, dok još i u iztočnom dielu županije virovitičke i u južnoj poli Sriema iznosi bar preko 1.600 konja, to je u zapadnom kraju virovitičke i osim kotara vukovarskoga u onih dielovih sriemske županije, koji su prije spadali provincijalu, spala tako, da se je već posve blizu primakla prosjeku ciele zemlje. U županijah bjelovarsko-križevačkoj i požežkoj osobito se gustoćom konja iztiču kotari: gjurgjevački u prvoj i brodski u potonjoj. I u većem dielu ostalih njihovih kotara relacija je dosta povoljna, a pada znatnije pod prosjek za cielu zemlju samo u kotarih kutinskom, križkom i pakračkom. Dalje na zapadu naći će se u sve četiri županije, varaždinskoj, zagrebačkoj, modruško-riečkoj i ličko-krbavskoj samo četiri kotara, gdje na 100□ kilom. poljodjelske površine ima preko 1000 konja i to ludbriežki u varaždinskoj i dugoselski, sisački i petrinjski u zagrebačkoj županiji. Osim ovih kotara prilike su u cielom tom području nešto povoljnije — gdje na 100□ kil. dolazi bar 5—800 konja — još u sjevero-iztočnom dielu županije varaždinske, na jugu županije zagrebačke i u sjevernom dielu županije ličko-krbavske.

U kratko mogla bi se područja sa najvišom i najnižom gustoćom konja, imajući pred očima omjer prama poljodjelskoj površini, označiti tako, da prvomu području, gdje je broj konja najveći, spadaju počam od kotara brodskoga dalje na iztok svi nekoč krajiški dielovi Slavonije i kraj njih još kotar našički, a da razmjerno vrlo malo konja ima u zapadnom dielu županije zagrebačke sa kotari stubičkim, jastrebarskim i karlovačkim, u cielom području županije modruško-riečke osim kotara novljanskoga i konačno u južnom kraju županije ličko-krbavske sa kotari gračačkim, gospićkim, udbinskim i lapačkim. Oznaka ova prilično odgovara i relaciji konja prama broju žiteljstva.

Sredinom buduće godine 1895. u nas će se po svoj prilici obaviti velik popis gospodarstva i stoke, koji se već od više godina snuje za sve zemlje krune sv. Stjepana, no koji se sbog velika mu obsega sve dosele još nije mogao izvesti. Njegovi će nas rezultati medju ostalim potanje i točnije uputiti o tom, kako se u nas konji diele po pasmini, spolu i dobi i u obće po svojoj kakvoći, u kakvu je razmjerju broj njihov prama broju ostale stoke, i kako se razdieljuje na pojedina gospodarstva, koliko naime u zemlji ima gospodarstva, koji u obće drže konjâ, a koliko jih medju ovimi imade sa 1, 2, 3, 4 itd. konja. Dotle neka doteče i ono nešto podataka, što jih sadržaje skrižaljka na čelu ovoga izvještaja.

Zor.

II.

Glavni izvještaj

o gospodarskih prilikah u obće.

Od 4. do 31. listopada 1894.

a) Vrieme.

Poslije izdašnih kiša od 4./5. listopada, s kojih se ponovno proliše jarci i potoci bilo je sve do 18. listopada samo nekoliko dana bez oborina. Dne 7. i 8., mjestimice tek 10. listopada, nasta kišarenje i potraja više dana dok nije 15. došlo do obilne kiše, prometnute burom na više mjesta u pravu zimsku mećavu. Dne 16. osvanuše gore i planine pokrite sniegom, po Lici pako i planinskih predjelih zapade 6—10 cm debeo snieg, koji se je u ravnici brzo okopnio, a po planini u zahladcih ostao po nekoliko dana. Dne 17. i 18. osvitahu oštri mrazovi, na mnogih mjestih pó prvi put ove jeseni, dočim je temperatura bila pala na $2^1/_2$ do 3^0 C izpod ledišta, te se i zemlja smrzavala.

Uz vrlo nizku temperaturu, koja je zaostajala spram lanjske ovoga razdobja za preko 5^0 C, i obilje vlage, nije manjkalo ni gustih jesenskih magla skoro svakoga jutra, te se je činilo kano da da je prava zima na neposrednu domaku. Srećom okrene vrieme iza jakih mrazova opet na bolje: temperatura stade se bar ob dan povisivati, te je razmjerno povoljno vrieme potrajalo sve do konca mjeseca, makar da je 26. i 30. bilo kiše, tako da je na 28. bilo ugrijalo kano u „sred ljeta".

Po obćinah Begtež kotara požežkoga i Feričanci kotara našičkoga bila je 5. listopada uz silan vjetar i grmljavinu udarila jaka tuča poput lješnjaka. U obćini feričanačkoj nije počinila znatnije štete, u selu pako Poreču obćine begtežke pobila dosta kupusa i biele repe na polju. Po polojnih nizinah povodnje su poslje 5., te 15. listopada dosta znatno oštetile kuruzu, proso i kasne otave, a same kiše počinile dosta kvara po nepobranih vinogradih. požetu prosu i odkosih otave, djeteline i strnokosa, koje nisu mogli pospremiti. Da su mrazovi „ofurili" zelene kuruze, tikvanjac i heljde, netreba ni iztaknuti.

b) Gospodarske radnje.

Za ovoga razdobja valjalo je u prvom redu pobrati zadnje kuruze i vinograde, pospremiti i posljednji odkos raznoga krmiva, te započeti ili živahno nastavljati sjetvu ozimina. Sve su te nuždne radnje sve do 18. listopada manje više spriečavale česte kiše, koje su bile zaredale već od 7. i 8. listopada. Na zapadu i sredinom zemlje morale su se takve radnje, osobito preorica, gotovo posve obustaviti, dočim su na iztoku kiše doduše smetale radnjam, al ipak nisu bile ni tako dugotrajne ni tako izdašne, da se nebi sjetva bila mogla nastavljati sve do 13. i 15. listopada. I tlo je po tih stranah sipkije, brže se osuši, te se je moglo oranje obavljati, čim su bile prestale kiše.

Iz mnogo kotara javljaju gg. izvjestitelji, da se sve do 18. listopada nije ni počelo zimskim usjevom, a gotovo nigdje nisu do toga dana bila zasijana kuruzišta. Iz samoga Sriema ima po nekoliko prijava. da nije pošlo za rukom pobrati sve kuruze, pošto su jih kvasile česte kiše, a mokre se nisu mogle pospremati, jer da gospodari nerazpolažu tolikimi sušami, u kojih bi se kuruza mogla sušiti prije, nego li što se smjesti u kuružnjake ili na tavane,

Ma da i jest u drugoj polovici mjeseca u cielom bilo vrieme dosta povoljno, te se i marljivo upotrebljivalo, ipak je na mnogih mjestih s mokrine težka tla sjetva ozimina dosta zaostala, poimence po kuruzištih, te napredovala jedino po strništih i ugaru gdje ga ima. Malo ima izvještaja, koji kažu, da su u njihovu kraju osim većih posjednika, osobito gdje ovi u većoj mjeri siju cinquantim ili ranu sikulsku kuruzu, dospjeli još i ostali gospodari posijati svu oziminu. Po većini se izvještaja tek čita, da su zasijane strni i ugari, te da se počelo preoricom za dogodišnju kuruzu. I po onih stranah, gdje je dosele bio običaj istom u proljeće orati pod kuruzu, nastoje sve to više, da prevrnu prvu brazdu već pod jesen. Jesensko to ugarenje tako se je naime pokazalo probitačnim po prirod kuruze, da ga nežale obaviti, makar se oteglo tim poslom za koji dan sijanje ozimina.

Koliko je dopuštalo vrieme, ljudi su se žurili, da poberu i pospreme kuruzu, proso, heljdu, groždje, tikve, po koji okasni grah, a na mnogih mjestih sjekao se je i kupus, te počela vaditi krmna blitva. Gdje je manje razgranjeno poljodjelstvo, imenito u gradskih područjih uz to i u kotarih Jaska i Zagreb, te mjestimice po Zagorju, počelo je rigolanje vinograda za nove nasade, a gdje je šljiva bolje urodila, marljivo se pekla i rakija.

Kako će se u većem dielu zemlje ozimina zategnuti što od nužde, što po starom običaju i u mjesec studeni, a dosele priobćeni načini sjetve upućuju, da posvuda neobičavaju priredjivati sjeme za sjetvu bud modrom galicom, bud vapnom, neće biti s gorega, ako ovdje priobćimo, što o tom važnom radu iz vlastita izkustva piše izkusam gospodar, gosp. izvjestitelj Purgar u jednom svojih izvještaja: „Odkada kvasim pšenicu „plavim kamenom" (kuprisulfatom) neima „snieti" (Ustilago carbo i Tilletia caries), koje je prije bilo ogromno mnogo svake godine".

c) Stanje usjeva.

Usjevi repice i ozimoga lana, pšenice, suražice, raži i ječma, zasijani iza druge polovice rujna, stajali su do 31. listopada vrlo liepo. Neki pače izvjestitelji iz Slavonije mniju, da će, nastane li iole toplije vrieme, usjevi i prebujni zaći u zimu, te da će se ranije posijani morati opasti, da jih nepoduši snieg. Do konca listopada nisu se na usjevih opažale nikakve štete s miševa, koji su se pod jesen bili pojavili po nekih kotarih slavonskih u znatnijoj mno-

žini, jer da su jih zadnje hladne kiše utamanile, a „hrčkovi", koji su po tih krajevih veliku štetu činili po kuruzi i vinogradih, da su se izgubili s poljâ i zaklonili, čim je osjetljivo zahladilo, u svoja zimovališta. Samo iz kotara slatinskoga ima jedna prijava, da „grčice" rešetaju pšenicu, posijanu na djetelištu, makar da se je 3—4 puta preoralo prije sjetve.

d) Osvrt na prirod jarine.

Nadajući se boljemu, toplijemu vremenu, a po tom i izdašnjemu prirodu, mnogi su gospodari sve do pod konac ovoga razdobja od ljetnih plodina ostavili na polju: kupus, postrnu repu i krmnu blitvu. Ostale pako plodine gotovo sve su pospremljene, pošto su jim zadnji mrazovi obustavili dalnju vegetaciju.

Potonje se sbilo poimence još zelenim kuruzam, misiračam i kasnijoj heljdi, koju su morali na mnogih mjestih mrazom poparenu pokositi, da bude barem slame za stelju, kad se nije mogla ozrniti a slama posušiti za krmu.

Niti posljednjimi se izvještaji nemienja sud izražen o prirodu ljetine u prvašnjih izvještajih, da je naime u obće bio slab, dapače u mnogom kraju i vrlo loš, u ostalom vrlo nejednak od jedne te iste plodine u području jedne občine. To valja ponajpače o prirodu najvažnije ljetne plodine kuruze, koja je raznoliko sipala prama vrsti, dobi sjetve, kakvoći tla i prama tomu, koliko je u odlučnom po prirod razvitku dobila kiše. Dok se uzmogne sračunati ovogodišnji prirod sve ljetine po podatcih obćinskih poglavarstva, proći će još neko vrieme. Neka s toga sljedećih nekoliko primjera pokaže, koliko je varijirao bar prirod kuruze.

U obćini Hum na Sutli, kotara Pregrada, računa g. izvjestitelj, da je na jednoj polovici ciele kuruzom zasijane površine bio prirod izpod srednje ruke, jer da se nemože više uzeti od 4 hl = 2·54 q po katastral. jutru, na drugoj pako polovici površine vrlo loš, sa jedva 2·5 hl = 1·65 q po jutru, pak da i u tom prirodu ima lošega zrna sa „krezuba" ili „lošaka", kako ga zovu po Sriemu. I po cieloj varaždinskoj županiji biti će kuruza vrlo slabo uspjela, dok mal ne svaki izvjestitelj primjećuje, da će malo kojemu seljaku-gospodaru doteći kuruze za kruh do Uzkrsa. Boljim će se prirodom kuruze moći pohvaliti neki kotari zagrebačke i bjelovarsko-križevačke županije. Gosp. izvjestitelj obćine Odra, kotara Velika Gorica cieni n. pr. prirod te plodine po kat. jutru na 4·5 q; 6·4 q; 8 q; a na najboljih zemljištih do 12 q.

Po obćinah Gornji Miholjac i Sopje kotara Slatina, bilo je kuruze u seljaka poprieko po jutru 6 q, kod vlastele 9 q u zrnu. I u tom prirodu da u ostalom ima „lošaka", nedozrela zrna, pak da se već mora pregrtati po čardacih da se nepokvari. Jedini cinquantin , da je savršeno dozrio, te se nije moglo naći u te vrsti zelenih klipova, dočim je „konjski zub" ofuren mrazom, ostao većinom zelen. Za trg Rumu i okolišne obćine kotara rumskoga ocienjuje gosp. izvjestitelj prirod kuruze po jutru od 5 pak najviše do 9 q primjetbom, da u toj količini ima nezrela zrnja od 1 pak do 2 q. Gdje su pako jaki vjetrovi povalili kuruze, s tih strana ima tužba, da je dosta spljesnivilo i klicalo klipova na tlih prije nego il se mogla pobrati, pak da šteta te vrsti mjestimice dosiže i do 50% cieloga priroda. Obćenita je nadalje tužba, da je kišovito vrieme ovoga mjeseca skroz pokvarilo kuruzinac, jer da je gotovo sav list opuznio ili pocrnio, te da će biti vrlo loša krma od samih golih stabljika, u koliko nisu ni one na tlih povaljane postale posve neuporabive za krmu.

O sjerku neima nijednoga izvještaja, koji bi se pohvalio bilo stabljikom bilo zrnom te plodine. Stabljike da su ostale slabe, nejednake, a zrna da se je po katastr. jutru našlo jedva 2—3 hl. Prosa i heljde propala je sva sila sa zadnjih kiša, odnosno jakih mrazova. Ranija prosa, požeta i ovršena prije zadnjih kiša sipala su nešto povoljnije: 4 do 7, iznimice do 10 hl po jutru.

Od svih okopavina, koje su do konca ovoga roka većinom bile pospremljene, ponajviše se je kraj blitve i okruglice repe, kupus okoristio kišovitim i razmjerno toplim vremenom, kako to najbolje dokazuju priobćene o njem ciene, koje za 100 glava varijiraju izmedju for. 1.80 do for. 2.40, za ljepše glavice for. 2.60 do for. 3, a odabrane najljepše for. 3.50 do for. 4.50.

Okruglica ili sladka repa ostala je u pravilu još u polju, dočim je krmna blitva većinom spremljena, te su gospodari s prirodom razmjerno zadovoljni, prem ju kažu mnogo sitnijom nego li je bila lanjske godine. O toj plodini neima u izvještajih nijedne izvjestne, brojem u q izražene naznake „o prirodu" po katastr. jutru, te će se u obće za prirod okopavina po izvještajih gg. izvjestitelja naći tek vrlo riedko po koja izvjestna naznaka. Statističkomu pako uredu baš bi takve naznake mogle osobito dobro poslužiti, da s njimi sravni naznake u izkazih za statistiku ratarske produkcije, često očito prenizke ili previsoke.

Za sladornu blitvu javlja jedini g. izvjestitelj Reichel, da je povadjena dala prirod od 208 q po katastr. jutru, dočim za korun, koji da je ostao većinom sitan, računa prirod od 60 do 80 q po jutru, daleko dakle bolji od priroda polučena u obćini Hum na Sutli kotara Pregrada, za koju tamošnji izvjestitelj ocienjuje prirod te plodine za $^1/_8$ ciele površine sa 20 q, za drugu $^1/_8$ sa 15 q, za treću $^1/_8$ sa 10 q, za $^2/_8$ sa 6 q a za ostatak sa samo 3 q. U tom kraju Zagorja bilo bi se dakle na tri osmine ciele posadjene površine jedva povratilo sjeme. Po izvješću pako za obćinu Vidovec, kotara Varaždin, da se je u najboljem slučaju na vlastelinskom posjedu ubralo koruna do 70 q po jutru.

Kako se je ove godine za pokus sijalo na više mjesta sladorne blitve i cikorije, to molimo dotičnu gospodu izvjestitelje, da izvole priobćiti, kako je gdje pošlo za rukom unovčiti te plodine, a za sladornu blitvu naznačiti i tvornicu sladora, kojoj se je prodala.

Djetelina štajerska, ostavljena za sjeme, kao da je ove godine vrlo slabo plaćala. Jedva se je 30 kg. sjemena dobilo po katastr. jutru na pusti Višnjici, kotara Slatina, a ostala 3—4 izvještaja, koja spominju sjemenjaču djetelinu, kažu samo da je prirod bio vrlo slab, uz to da je bilo i sjeme loše, a sa sušenjem da je bilo i odviš „kubure".

Pošto nije ni na najpovoljnijim vremenu lako omlatiti djetelino sjeme bez posebna, malomu gospodaru odveć skupa stroja, priobćujemo ovdje način kako se može običnim ručnim mlatilom izmlatiti sjeme štajerske djeteline i lucerne po opisu g. izvj. Županića: „Pojedini vrše i djetelinsko sjeme od lucerne i štajerske djeteline na običnom malom mlatilu, stegnuvši što bolje bubanj i ulagajući po malo, te se djetelina tako iz pljeve izluči kano žito, a napokon ponovno običnom vjetrenjačom sasvim liepo izčisti“.

Da se vidi kako su bile opravdane tužbe iz Sriema na slab prirod raznoga krmiva, neka pokaže ovaj primjer, priobćen po g. izvjestitelju Ant. Holtereru za obćine Stari Mikanovci i Ivankovo, kotara Vinkovci. Tuj je urodilo na katast. jutru: djeteline u 2 odkosa 18 q, grahorice 3 q, muhara 7 q, siena 5 q, otave možda $1^1/_2$ do 2 q.

e) Gospodarski sustav i usjevni red, obhodnja (turnus, rotacija).

Nastavljajući pod ovim naslovom sabiranje viesti o načinih sjetve i obhodnjah u raznih krajevih zemlje, upozorujemo osobito gospodu izvjestitelje iz krajeva, gdje ima doseljenika raznih narodnosti, na opis velečast. gosp. izvjestitelja Brantnera za obćinu Hercegovac. Bilo bi naime koli zanimivo toli i koristno doznati i za druge krajeve zemlje, koliko li je i u čem doseljivanje uplivalo na gospodarstvo domaćega žiteljstva a kako i doseljenici sami udešuju svoje gospodarenje prama posebnim našim prilikam. A veleč. se gosp. izvjestitelju Brantneru zahvaljujemo što toplije, što se je u svom izvještaju osvrnuo i na te okolnosti.

Županija **Modruš-Rieka**, kotar Ogulin, obćina Ogulin, izvjestitelj g. Josip Magdić: Obhodnja: 1. kuruza ×× ili korun ××; 2. ozimine pšenica, raž, ječam; 3. djetelina. Ako se neposije s proljeća druge godine djetelina po ozimini, to siju kano nuzgredni ili postrni usjev nešto heljde i prosa za domaću porabu, a zob siju najviše oni gospodari, koji imaju malo gnoja. Na pognojenu kupusištu na podkućnicah siju druge godine s proljeća konoplju, a lan dolazi obično na jedan slog kuruzišta. Plugovi su većinom drveni, a brane drvene željeznimi zubci. Sve se sije omaške rukom. *(Priredjivanje sjemena? Trošak po jutru? Količina sjemena?)*

2. Županija **Zagreb**, kotar Sv. Ivan Zelina, obćina Moravče, izvjestitelj g. Josip Šatrak: Obhodnja je vrlo jednostavna, sva bo se ozimina, pšenica, raž i ječam sije iza pognojene kuruze. Samo dobro stojeći seljaci siju nešto malo ozimine u „prahu“ (ugar) u treću brazdu. *(Siju li se i koje jarine, te korun, djetelina itd.?)* Seljaci oru obično slog u 4 brazde, a priredjuju dobro i liepo tlo. Plugovi su skoro svi željezni sistema Zugmayerova. *(Priredjivanje sjemena? Trošak po jutru?)*

3. Županija **Varaždin**, kotar Pregrada, obćina Hum na Sutli, izvj. g. pl. Kunović. U glavnom izvještaju br. IX. g. 1894 na strani 90, redku 5 izpravlja se, što je ondje navedeno o brani, ovako: „Brane su drvene željeznih zubaca i malene“.

4. Županija **Bjelovar-Križevci**, 1. kotar Garešnica, obćina Hercegovac, izvjest. veleč. g. Pavao Brantner: Za krajiške uprave i poslje nje, dok se nisu raztrgale zadruge, bijaše u porabi tropoljarsko gospodarstvo, po kojem je vazda ležalo jedno polje na ugaru služeći za pašnjak. U vanjskih poljih bio je ovaj turnus: 1. raž; 2. ugar; 3. heljda. U ogradah, tako zvanih podkućnicah ležećih s jedne i druge strane seoskoga puta, bijaše sljedeći turnus: 1. kuruza, 2. pšenica, 3. ječam ili zob, 4. pašnjak. No taj turnus se skroz promienio odkad su pridošli doseljenici. Vanjska se polja nisu prije nikada gjubrila, jer su svake treće godine, dok su ugarom bila, služila pašnjakom za blago: rogato, konje, ovce i svinje, dočim se sada sploh gjubre, kad na njih dolazi red. Tri glavna činbenika dolaze u račun, kojih prije nije bilo, ili bar ne u toliku obsjegu kao što sada, te koji su sasma promienili gospodarstvenu osnovu. Ti faktori su: 1. djetelina i grahorica kao krmne biline, koje sada nemanjkaju u nijednom gospodarstvu; 2. korun, koji se je prije gojio samo po vrtovih, a sada u velike po poljih, napokon i 3. krmna blitva. Glede Čeha Magjara i Niemaca težko je ustanoviti red usjeva, jer oni nepoznavaju ugara, već sve zasijavaju svake godine; najobičniji je ipak ovaj turnus: 1. kuruza, 2. pšenica, 3. ječam ili zob, 4. djetelina ili sama ili s grahoricom, jednu i po dvie godine, 5. korun ili krmna blitva, 6. raž. Pod kuruzu se uvjek gnoji. Hrvati odabiru za lan liepu zemlju, no nikada pretilu, da jim nepolegne lan. Heljdu napustiše i starosjedioci i naseljenici; prosa siju i jedni i drugi na malo; ove se dvie vrsti žita ljudi boje sijati, jer da odveć sišu zemlju.

Kuruza je u ovih stranah jedan od najobljubljenijih produkta. Isti Česi naseljenici obljubiše ju, ne samo što rado obradjuju kuruzu, već je u velike rabe sebi za hranu. I oni opredieljuju kuruzi najbolju zemlju ogradnu i vazda gjubrenu. Starosjedioci sade kuruzu samo u ogradah, dočim naseljenici prelaze s njom i na vanjska polja, tako zvana preložna, ugarna polja, orući po tri puta, a starosjedioci samo dva puta, izvažajući po prvom oranju gnoj, koji pred saditbom zaoru.

Ovuda rabe česki željezni plug bez crtala (ruhadlo) a za kulturu kuruze i koruna služe ratila, okapalo i ogrtalo. Većinom se sadi kuruza pod plug, samo starosjedioci sade nešto pod „pik“, te se prama tomu ona pod pik sadjena kuruza i obradjuje motikom. Kuruza u toj obćini vanredno dobro uspjeva, te je i ove godine urodila iznad srednje ruke, a loša je bila samo kašnje sadjena.

Stare jednodielne željezne brane gube se u porabi, te se ljudi sve to više služe trodielnimi, koje zovu „drljače“, a ima i četverodielnih. Sije se rukom, u cieloj obćini nalaze se samo dvie sijaće makine.

Plug na dva vola i konja za jedno oranje ili „pregon“, kako ovdje vele, stoji 2 for. uz troputnu hranu i piće (rakije) oraču i hranu za tegleće blago. „Oranje“ ili „pregon“ manje je nešto od jedne rali.

2. Kotar Gjurgjevac, obćina Sesvete, izvjestitelj veleč. g. Rikardo Filipašić: O racijonalnoj kakvoj obhodnji u obćini Sesvete neda se pravo govoriti. Ona je još u povojih, jer je i tlo takovo (pjeskovito), da bi zanj i uputniji

gospodari od naših težko odabrali različitije plodine. Gdje je tlo pretežito pjeskovito (laka pjeskulja) siju: 1. proju, 2. raž, a gdje je tlo manje pjeskovito: 1. kuruzu, 2. raž ili zob, ili 1. zob, 2. raž ili ječam, ili 1. kuruzu, 2. raž, 3. proju ili heljdu, pomažući obilnim gnojenjem. Pšenica se slabo sije, jer je za nju prelagano tlo; tek ju gdjetko na malo sije; dakako slabim uspjehom.

5. Županija **Sriem**, 1. kotar Šid, obćina Adaševci, izvjestitelj g. Jakov Löwy: Obhodnja u polju: 1. kuruza ××, 2. grahorica po prilici polovicu polja i nešto zobi, ostatak ostaje na ugaru, 3. „žito" (pšenica i napolica). Na oranicah u livadah (preorane livade) 1. kuruza ××, 2. „žito"; tuj se neostavlja ugar. Ore se gvozdenim plugom, i drlja drljačom gvozdenih zubaca a branom se povlači. „Žito" se sije rukom. Uz nadnicu se niti nesije, jer koji sam neobradjuje svoje zemlje, daje ju „iz polovice".

2. Grad Petrovaradin, izvjestitelj g. Rade Uzelac: Dopunjak priobćenih podataka u glav. izvještaju od god. 1893. br. X. str. 88. O kakvoj stalnoj obhodnji nemože ovdje biti ni govora, jer je tlo briegovito, valovito, posjed vrlo razštrkan. Narod se naime ovdje nije prije bavio ratarstvom sve do sad, kad mu je vinograd uništen filokserom, Vinogradi pojedinaca bili su razštrkani. Posjedovao je sad na ovom, sad na onom briegu po 2—3 motike vinograda. a to zemljište mora sada da sije žitom ili kojom drugom ratarskom plodinom, da se prehrani. U takvih prilikah nemože se ustaliti kakva stalna obhodnja, već se tlo rabi prema razpoloživoj količini gjubreta sasvim slobodno; bilo da kuruza sljedi za kuruzom po 2—3 godine, bilo da se sije zasebice koja druga žitarica. Tek kod posjednika, koji imaju više zemljišta, bolje a ondirana, opaža se ovaj turnus: 1 kuruza ××; 2 pšenica; 3. ječam; 4. djetelina.

e) Vinogradi.

Prem je berba ove godine mjestimice već započela 12. rujna, te se mnogo toga do 28. rujna i pobralo, to su ipak česte kiše, koje su sve do 4. listopada potrajale, zatekle znatan dio vinograda neobranih i nanjele gotovo zrielu prirodu mnogo štete. bilo tiem, što su oklatile svu silu jagodja, bilo tiem, što je mnogo grožđja nagnjilo i spljesnjivilo. Prama vrsti loze, položaju vinograda, bujnosti nasada i priklonu tla računaju mnogi izvještaji, da je timi kišami naneseno mjestimice i do 50% štete i to baš boljim gospodarom, koji su bud odgadjali berbu, da grožđje savršenije dozrije, bud se držali odredjena roka berbe.

O berbi samoj nemože se izreći obćenit kakav sud, dok za sve porezne obćine nestignu propisani izkazi obćinskih poglavarstva, te nam se je za sada zadovoljiti tiem, da izcrpimo one naznake o berbi i cieni šire, koje su priobćene po gospodi izvjestiteljih iz raznih strana zemlje. O kakvoći pako ovogodišnje šire moglo bi se već sada uztvrditi, da je u pravilu „dobra", u mnogom kraju pače i „vrlo dobra", te daleko bolja nego li što je bila već od više godina, ponajviše po svoj prilici s toga, što do malo iznimaka peronospora nije prije dobe poharala lista. I o lozi samoj glase izvještaji redovito vrlo povoljno, te mnogi izrazuju već sada nadu, da će jim biti do godine, ako nebude kakve nepogode, na zdravoj lozi kriepkih reznika, te prema tomu i obilnije berbe.

Za lozu, ljetos na zeleno ciepljenu, javlja se s raznih strana, da američka podloga nije bila dozriela do konca listopada, pak su s toga primjerice vinogradari u Petrovaradinu morali obustaviti započeto već povaljivanje i grebeničanje ljetošnjih ciepova, dok podloga podpuno nedozrije, jer da jih je izkustvo poučilo, da „nezrieli" povaljenici do godine uginu, te je tad izgubljen uz trud i trošak ciepljenja, takodjer još veći trud i trošak povaljivanja i grebeničanja.

Iz kotara jastrebarskoga javlja g. izvjestitelj Ivanić, kako mu gospodari pripovjedaju, da ove godine nije ginulo trsje s filoksere. Što je prošle godine zdravo bilo, to da je ostalo zdravo sve do danas. No toj viesti dužnost nam je dodati drugu, po kojoj se konstatovalo novo nalazište filoksere u trsju područja obćine Severin kotara Vrbovsko.

A sad da se osvrnemo na podatke o berbi:

1. Županija **Modruš-Rieka**, kotari Novi, Sušak i Vrbovsko: U Vinodolu bila je berba već oko 14. rujna dovršena. Dobila se je izvrstna kapljica, ali prirod nedosiže niti četvrtoga diela lanjskoga pak i to samo po trsju, koje nije silna tuča poharala 21. kolovoza. Po prigorju sušačkoga kotara dosegla je berba jedva trećinu lanjske, ali se šira prodaje lako i skupo sve po 27 do 32 for. i više po hl. U obćinah kotara Vrbovsko dosta je slabo ponjelo trsje. Uz to je prilično dozrielo grožđje silno gnjilo i pljesnivilo s kiša koncem rujna i početkom listopada.

2. Županija **Zagreb**, 1. Kotar Dugoselo (Brckovljan): Vinogradi tako su oštećeni peronosporom, da su ostali gotovo posve bez grožđja. 2. kotar Velika Gorica (Dubranec, Kravarsko). U dobro gnojenih i štrcanih vinogradih nabralo se je 5 do 9 hl po jutru, u ostalih ništa. List nije spao do 4. listopada s trsja, u znak da nije preotela mah peronospora. 3. Kotar Jaska (Plešivica): Američko je trsje liepo urodilo i dozrielo, te je bilo gospodara, koji su ubrali s mladih nasada 10 do 20 hl. I domaća još zdrava loza bila je izdašna, a mošt dobar. 4. Kotar Karlovac (Novigrad, Ribnik): Vinogradi vrlo loši, najbolja berba 1 hl po katastr. jutru. 5. Kotar Kostajnica (Majur): Berba počela 20. rujna, u štrcanih vinogradih prirod dvostruko veći od prošle godine. I po neštrcanih se vinogradih nabralo više nego lani i to ljepšega grožđja, jer je peronospora „zakasnila". 6. Kotar Petrinja (Sunja): Berba dosta slaba, al ipak nešto bolja nego li prijašnjih godina. Mošt nije baš izvrstan, a ciene ga 16 for. po hl. 7. Kotar Samobor (Sv. Martin). Berba vrlo kukavna ili bolje nikakva, pošto je filoksera skoro sasvim uništila stare vinograde, a novo nasadjeni, kojih će biti do 30 jutara, još nerode. 8. Kotar Sisak (Lekenik). Vinogradi su plaćali slabije, nego li što se je očekivalo; jedva jedna desetina gospodara ubrala je više nego lani, ostali većinom manje od prošle godine, ali je šira dobra osobito ondje, gdje se je bralo prije kišâ. 9. Kotâr Sv. Ivan Zelina (Kašina, Moravče): U svem bila

je berba loša, dok filoksera preotimlje mah. Ipak su neki dobili po koji „akov“ i to oni, koji su prije zaraze brali po 100 i više vedara, jer je bila loza jalova, a zelenika posve izdala. Ciena moštu po hl od 14 do 24 for. 10. Kotar Stubica (Bistra, Stubica gornja): Berba za preko polovice slabija od lanjske sbog osipa, no mošt bolji. Ciena po hl 15—19 for. Rozgva na ciepljenoj amer. podlozi dozriela je, gdje je obavljeno za dobe zeleno ciepljenje. 11. Kotar Vrginmost (Vrginmost): Mnoge je vinograde uništila sasvim peronospora, a samo nekoji još vegetiraju, jer se ljudi nedaju uputiti u škropljenje modrom galicom, da spase prirod i rozgvu. Ciene širi bile su razmjerno vrlo visoke, hl po 10—12 for., što da je dalo povoda kvarenju raznimi primjesami.

3. Županija **Varaždin**, 1. Kotar Ivanec: Berba obavila se je po nepovoljnu vremenu, te je sagnjilo mnogo groždja; nabralo se je poprieko gotovo za polovicu manje od prošle godine, no proizvod ipak bolji od lanjskoga. 2. Kotar Klanjec (Kraljevec): Na novih nasadih bilo je prilično priroda. Mošt se prodaje hl po 28—32 for. Ljetos se narodu oči otvaraju, pak svaki počimlje raditi, koji ima zato prikladna zemljišta, a po vinogradih se već kano na jagmu rigola i povaljuje. 3. Kotar Krapina: U obćini istoga imena dobro su obrodili vinogradi američkom lozom obnovljeni, no mnogo je popucalo i sagnjilo groždja s neprestane kiše, pak mjestimice nije bilo ni sve jednako dozrielo. 4. Kotar Ludbrieg, isto imena obćina: Berba većinom vrlo loša, jer je velik dio groždja izpucao i sagnjio. 5. Kotar Novi Marof (Varaždinske Toplice): Berba nešto slabija od lanjske, te se prodaje hl bieloga bljega mošta po 20 do 22 for., a crvenoga, slabijega hl po 12—16 for. 6. Kotar Pregrada (Hum na Sutli). Uspjeh berbe s domaće loze bio je preraznolik. Po katast. jutru dalo je od prilike 3% cielokupnog vinogorja po 20 hl; 80% po 10 hl; 60% po 2 hl; 20% po 1 hl, ostalo bez ikakva priroda. S američke je loze prirod za sada posve neznatan. 7. Kotar Varaždin (Jalžabet): Mošt dosta kiseo i malo ga je, jer je početkom rujna silno zavladala peronospora po trsju, a plaća se po hl sa 16—22 for. 8. Kotar Zlatar (Lobor, Zlatar): Vinogradi na amer. podlozi, pred 2 i 3 godine ciepljeni, bili su prilično rodni, ali su po dva puta oštećeni tučom, te je i ono malo groždja, što je preostalo, jako gnjilo i pljesnivilo. Stari vinogradi, bolje sačuvani, dali su 1 do 2 hl po jutru. U obćini Zajezda bili su ostanci starih vinograda prilično rodni, ali je 26. rujna bura i tuča nemilice smlatila groždje i tako nanjela velike štete.

4. Županija **Bjelovar-Križevci**, 1. Kotar Bjelovar (Kapela. Trojstvo): Vinogradi iznemogli s peronospore prijašnjih godina nastradali su s nje i ove godine, ponajviše s toga, jer da je modra galica kg po 40—45 nč. seljaku preskupa, pak je i berba bila vrlo slaba, gotovo nikakva. 2. Kotar Gjurgjevac (Sesvete, Kloštar): Nabralo se prilično malo, ali mošt je dosta „jak“. 3. Kotar Koprivnica (Sokolovac): Berba bila dozvoljena 1. listopadom, ali se nije potrošilo mnogo vremena tim poslom, jer su opustjeli vinogradi većim dielom, pak su i po hrdjavu vremenu pobrali, koji škaf, koji dva, a sa ukupno 5—10 vedara malo jih se može pohvaliti. U obćini Novigrad dobilo se je malo mošta, ali što se je dobilo, to je vrlo dobro 4. Kotar Križ (Čazma): Vinogradi se izplatiše samo onim, koji su jih branili. Ostali dobiše po koju litru do najviše 1 hl na jutru. Ciena bielomu moštu 18 for., crnomu 14 for. po hl. Loza liepo dozriela, pobudjuje nadu na bolju berbu do godine. 5. Kotar Križevci (Raven): Škropljeni i gnojeni vinogradi dali su liep prirod, veći i bolji od lanjskoga. Ciena i najlošije šire po hl 10 for.; najbolje do 24 for. Ljudi su se opet počeli bolje zanimati za svoje vinograde, koje su bili odnemarili zadnjih godina. 6. Grad Ivanić i okolica: 'Vina ove godine boljega i više nego lani, a ciena širi prvih dana po hl. 28 do 30 for.

5. Županija **Požega**, 1. Kotar Brod (Brebrina, Kaniža i Sibinj): Prirod izpod srednje ruke, ciena šire po hl 14—16 for. U obćinah: Klakar, Podvinje i Trnjani bila je berba srednje ruke, groždje liepo, zdravo i dozrielo, pak s toga je izvrstna šira. 2. Kotar Gradiška nova (Cernik): Berba je bila srednje ruke, vrlo dobre kakvoće. 3. Kotar Pakrac (Dragović): Podpunoma štrcani vinogradi dali su dobar prirod dobra kvaliteta, a i zapušteni dali su više nego lani, a bila bi berba još obilatija, da nije na 1. listopada potukla tuča nepobrane vinograde. I loza je naprednija nego li je bila prošlih godina. Za obćinu Čaglić se pako veli, da nije spomena vriedna berba, te se g. izvjestitelj samo tješi zdravom i dobrom lozom. 4. Kotar Požega (a. Ruševo i Kutjevo): U prvoj obćini da je berba jedva spomena vriedna, jer da ni oni, koji su marnije štrcali, nisu dobili više nego 4—5 hl po jutru. Za potonju obćinu nije bilo moguće ustanoviti popriečni prirod, jer da je bila berba prerazlična, od vrlo dobre do vrlo loše. U obće urodilo je više i boljega mošta nego lani, te bi se moglo dobiti hl po 10—13 for., ali prave prodje jošter neima. Peronospore ljetos da i nije bilo; b) obćina Kaptol: Berba je dosta slaba, samo se oni mogu hvaliti obilnijom, koji su dobro gnojili i štrcali, no i tim su zadnje kiše nanjele mnogo štete, jer je grožđje jako gnjilo; ipak će biti vino znatno bolje nego prošlih godina, budući je peronospore malo bilo. 5. Grad Brod: Uspjeh berbe bio je vrlo povoljan, osim kod onih, kojim je tuča opetovano pobila vinograde, te onih, koji su preveć povaljivali prošle godine. Šira se nudi po 17 for. hl, no kupaca još neima.

6. Županija **Virovitica**. Na žalost iz ciele ove županije imamo malo izvjestnih viesti o uspjehu berbe, akoprem je mjestimice po toj županiji bilo i vrlo dobre berbe, koja je kako novine javljaju primjerice u Djakovštini dosegla i 32 vedra, dakle skoro 18 hl po jutru. 1. Kotar Djakovo (a. Vrbica): U štrcanih vinogradih bilo dosta groždja i to vrlo liepo dozriela, te će biti i vino izvrstno; b. Levanjska varoš i Trnava: Samo dobro redjeni vinogradi dali su berbu „srednje ruke“, dočim je od neredjenih bila vrlo mala korist. Loza je ipak posvuda puno zrelija i bujnija nego prošle godine. 2. Kotar Našice (a. Podgorač): Berba je bila dobra, a vino će biti vrlo dobro, jer je grožđje dobro dozrielo; b. Feričanci: Mnogi su imali berbu „vrlo dobru“, kakvoj se ni nadali nisu, drugi opet „vrlo lošu“, jer nisu škropili, niti 3 put kopali, ni podžinjali travu. Kad bi bili svi obradili vinograde i branili kako valja, krasna feričanska brda dala bi još barem 70% krasnoga vina više 3. Kotar Osjek (Harastin): Vina će biti vrlo malo, ali što ga je, to je dobro. 4. Kotar Virovitica: U obćini Gradina slaba berba sbog osipa za vrieme cvatnje i suše, a s istih uzroka smanjena je takodjer znatno berba u obćini Špišić-Bukovica, gdje se nije više ubralo nego lani. Srednje ruke bila

je berba u obćini Suhopolje, ali je kakvoće izvrstne po vinogradih dobro redjenih; nemarni vinogradari pako brali su vrlo malo; mjestimice skoro ništa. a što su ubrali nevalja. Isto se tako u redjenih, tučom nepotučenih vinogradih nabralo po obćini Cabuna dobrano šire od popriečno 17 do 19% sladora. 5. Grad Osjek: Berba zadovoljuje posve, te je pače dosegla i 40 hl po katast. jutru, kano maximum, nu pošto je trpila većina vinograda zadnjih godina s peronospore, može se uzeti poprieko 13 hl po jutru. Ove se godine peronospora vrlo slabo pokazala i po neškropljenih vinogradih, te je sva loza dobro dozriela. Berba je bila počela već 15. rujna, te je bio i zadnji vinograd obran do 1. listopada.

7. Županija **Sriem,** 1. Kotar Ilok (Čerević): Berbe nije nitko ni imao, do li g. izvjestitelja, koji da je ubrao na 500□° mlada vinograda trećaka preko 20 akova t. j. 11·6 hl. 2. Kotar Irig (Kamenica i Ledinci): Berba sa ciepljenih vinograda bila je rana i obilata, a da nije bilo tuče u lipnju, urodilo bi bilo dvostruko. Grožđje se, kg. po 30 novč., većinom prodalo, te se je zanj utržilo u obje obćine 6000 do 7000 for. Mošta dobili su domaći vinogradari u obćini Ledinci do 700 hl, u Kamenici do 1000 hl. Za početak je taj uspjeh izvrstan. 3. Kotar Mitrovica (Mangjelos, Ležimir, Čalma i Divoš): Berba nikakva; vinogradi domaćom lozom zasadjeni posve su propali, a oni mladi, koji se podižu američkom lozom, izgledaju posve neveseli i žuti. 4. Kotar Vinkovci (Stari Mikanovci i Ivankovo): Vinogradi su prije kišâ pobrani uspjehom izpod srednje ruke, nu svakako boljim nego lanjske godine, jer peronospora nije jako harala list i lozu; koji su predjašnih godina štrcali, imali su skroz dobru berbu. 5. Kotar Vukovar: U obćinah Čakovci, Mikluševci i Tompojevci nabralo se mnogo više nego prošle godine. Osobito vinogradi, koji su prošle 2—3 godine štrcani tako su rodili, da nemože biti bolje. Dapače i neštrcana se loza dobro održala, te nije ljetos patila sa peronospore, pa se stoga nadaju izvrstnu vinu. Vrlo dobra bila je berba i u obćinah Gaboš i Jarmina u štrcanih vinogradih, te je jedan posjednik u potonjoj obćini na 400□° vinograda dobio 50 akova (26·4 hl) šire. Naprotiv u obćini Nuštar bila je berba veoma slaba, pače nikakova, akoprem nevlada ni filoksera, a ni peronospore nije bilo u velike, pak vinogradi ipak nerode, te stariji vinogradari sude, da je iznemoglo trsje, te bi ga valjalo izkrčiti i na novo saditi 6. Grad Petrovaradin. Obnovljeni vinogradi liepo su urodili, grožđje je imalo mnogo sladora, ali je sbog suše razmjerno prema sladoru ostalo i mnogo vinske kiseline, te se ovogodišnje vino neće harmonično razviti. Od svih načina regeneracije pokazalo se ove godine najuspješnijim ciepljenje u razkol na licu mjesta u posadjene pred dvie godine podloge, jer se primilo i dobro sraslo 90—95% ciepova. Ciena šire po hl 19—25 for.

f) Voćarstvo.

Prvih dana listopada pobralo se je najkasnije voće i ukoristilo, kako se je gdje moglo. A po viestih stiglih do konca mjeseca s raznih strana, počele su razne voćke na novo listati i cvjetati iza kiša na toplijem vremenu, poimence mlade šljive i jabuke, s kojih je prerano bio spao list, dok nisu oštri mrazovi oko 17. i 18. listopada učinili kraj tomu doduše zanimivomu ali po gospodare nepovoljnomu pojavu. Kako smo imali lanjske pak i ove godine dosta prilike, bilježiti po glavnih izvještajih tužbe učestale sa svih strana domovine, da raznim voćkam, osobito šljivam, breskvam i jabukam list žuti i pada, te da voćke u velike ginu, ponajviše šljive, tako da su šljivici mjestimice već gotovo opustjeli, upravo je nuždno, da se na koncu druge godine osvrnemo na sve one uzroke, kojimi se je pripisivalo prerano padanje lista, po tom i ploda, te silno propadanje voćaka.

Po naših izvještajih navadjali su se kao uzroci: 1. životinjski nametnici; 2. češće bilinski nametnici; 3. suša i 4. umorenost i iznemoglost tla osobito po voćnjacih. Već lanjske godine upozorio je bivši izvjestitelj obćinâ Kamenica i Ledinci g. Georgievié (glav. izvj. br. VI. g. 1893. str. 55), da ima na listu šljiva neki nametnik. kojemu se ipak nije moglo ući u trag, jer su priposlane grančice tek 11. listopada stigle bile (izvj. br. X. g. 1893. str. 89), ali su konstatovana tri kryptogama. No ove se godine opisi veleč. gospode izvjestitelja Ivančana i Kremplera (glav. izvj. VII. 1894. str. 74) izvan svake sumnje uzpostavilo, da su učestvovale u padanju lista grinje i to pozemna grinja (Trombidiida, Laufmilben) Tetranychus telarius (Pflanzen- ili Spinnmilbe) iz razreda Acaridea, na koju je bilo ove godine svuda tužbe, gdje je god vladala potrajna suša, da je napala sve voćke, grmovlje, grah itd. i počinila silnu štetu osobito na voćkah. Osim ove grinje, koja se na sreću jače množi samo za trajne suše, a uspješno tamani štrcanjem raztopine, sastojeće od 500 g obična škroba (Stärke), koji se vrućom vodom raztvori i 500 g kalijeva sapuna (Schmierseife) na 20 litara vode, spominjali su mnogi izvjestaji i obične listne ušence (Aphis Pruni i Persicae), koji su silno napadali breskve, ovdje ondje i šljive, tako da je voćkam spao za rana list, te su uginula i mnoga stabla. Vrlo često pripisali su izvještaji propadanje šljivovih stabala napadaju peronospore infestans, i to imenito izvještaji one gospode izvjestitelja, za koje se po njihovu zvanju može predmjevati, da jim je dobro poznat taj nametnik, dočim je stručnjačkim nalazkom (glav. izvj. P. 1893. str. 89) konstatovano, da se natječu u tamanjenju voćaka sa peronosporom inf. i gribovi Polystigma rubrum i Phyllosticta prunicola te Puccinia Pruni spinosae, te se preporučalo, da se ciela ta četa suzbija bordožkom raztopinom. Da je potrajna suša sama po sebi na mnogih položajih prouzročila sušenje lišta i stabala, moglo bi se zaključivati, kad i nebi bili brojni izvještaji izrično krivili sušu i žegu, da „podpaljuje" i „frči" list, te da stabla propadaju s pomanjkanja svake vlage, kako su to u istinu činili, primjećujući prečesto, da se nemože niti na lišću niti na žilju opaziti niti kakav nametnik niti kakva ozlieda. Napokon za svu silu prijavljenih slučajeva, gdje su voćke, navlastito šljive propadale po starih voćnjacih, i to mlada i starija stabla u doba, kad je izključeno djelovanje drugoga kojega od navedenih uzroka, te se pojavljivala kadkad kano predtečni znak kloroza, može se uzeti po mnienju nekih izvjestitelja stručnjaka gospodara uzrokom propadanja umorenost tla, koja se pojavljuje i kod ostalih kulturnih bilina osobito djeteline, lana, konoplje, sladorne repe, trsja itd, u dosta kratkih razdobjih.

Razumjeva se samo po sebi, da su u mnogih slučajevih mogli djelovati ne samo jedan nego i više navedenih uzroka, da su u kojem kraju izgubila stabla prije reda list te odmah iza toga, ili pako preko zime ili s proljeća propala, a da i neizgubiše ljeti list, te bi bila stvar pomna iztraživanja na licu mjesta, da se uzmogne ustanoviti u svakom slučaju pravi uzrok.

Po naknadno stiglih viestih, priobćujemo ovdje kako se je ukoriščivao ove jeseni prirod voća u sljedećih obćinah:

1. Županija **Modruš-Rieka,** kotar Delnice, obćine Brod n K., Brod Moravice i Skrad. Od šljiva pekla se je rakija, od krušaka i jabuka osobito divljih pravi se ocat.

2. Županija **Zagreb,** 1. kotar Karlovac, obćine Novigrad i Ribnik: Jabuke i kruške prodavale su se po for. 2.30 hl, a pravila se je od njih takodjer jabukovača i kruškovača. Hektolitar šljiva unovčivao se po for. 1.64, nešto se samo sušilo za kućnu porabu. 2. Kotar Petrinja, obćina Gora: S prilično rodnih šljiva spao je prerano list, plod ostao sitan i nezrio, pak s toga i rakija slaba i kisela, daje malu korist. 3. Kotar Samobor, obćina Sv. Martin: Po običaju pekli su seljaci i ove godine rakiju od šljiva, krušaka, bresaka i borovice, a od jabuka i krušaka pravio se takodjer „napitak"; dakle se voće prilično ukoristilo 4. Kotar Stubica, obćina Oroslavje. Pošto nije bilo berbe s vinograda, pravila se je od obilja krušaka kruškovača i to izvrstna, jer š njom postupaju kano sa širom od groždja. 5. Sv. Ivan Zelina, obćina istoga imena: sbog slaba priroda vinograda ove se godine jabuke i kruške upotriebile za „mošt", što se dosele nije činilo. 6. Kotar Vrginmost, obćina istoga imena: Voće nije urodilo osobito dobro; koji su ga više imali, prodavali su jabuke i kruške hl po fo 1.64 do for. 3.30, a prevrele šljive za rakiju po for. 3 do for. 3.33.

3 Županija **Varaždin,** 1. Kotar Ivanec: Ovoga se je mjeseca prodavalo kostanja, koji je dobro urodio, q s početka po 7 for., poslje po 5 for. 2. Kotar Zlatar, obćina Zajezda: Od voća su obilno rodile breskve i šljive, te je narod dobio priličnu svotu novaca, prodavajući hl šljiva po for. 2.46 a od neprodanih paleći rakiju.

4. Županija **Bjelovar-Križevci,** kotar Križ, obćina Kloštar Ivanić: Od obilno rodnih jabuka, po mjestih i krušaka, pravljen je napitak, jer se nisu mogle prodati.

5. Županija **Virovitica,** 1. kotar Djakovo, obćine Levanjska varoš i Trnava: Trže se ovoga mjeseca neprestance orasi, jabuke i kruške, što je sve obilno urodilo. Oraha hl po 4 do 5 for., jabuka bolje vrsti i srčika hl po for. 1.64 do 2 for.; krušaka, osobito „Miholjača" hl od 80 novč, do for. 1.20, a sve se prodaje u Osjek. Rakiju pale slabu i prodaju hl od 12 do 16 for. 2. Kotar Našice, obćina Feričanci, svakoga četvrtka i subote po 100 natovarenih kola vozi jabuke na sajam u Osjek, gdje jih prodaju od 3 do 6 po hl na tržištu. 3. Kotar Virovitica, obćine Cabuna i Pivnica. Voća ima u obilju, akoprem ga je preko ljeta mnogo odpalo sa suše. No žalibože neima upravo nikakove prodje; od šljiva se peče rakija, a ostalo se kod kuće potrati. 4. Kotar Osjek, obćine Valpovo trg i vanjska valpovačka te Bizovac. Svega voća bilo je dosta, al je bilo sitno i pušljivo, s toga ponajviše pobacano marvi za hranu, jedino šljiva prodana na stablih za kuhanje pekmeza, jer da se neizplaćuje paljenje rakije.

6. Županija **Sriem,** 1. Kotar Vukovar, obćina Nuštar: Šljive su bile ponjele kano riedko kad, te je malo koje stablo ostalo neozledjeno pod teretom priroda. Većim se dielom upotrebljuju za pečenje rakije i kuhanje pekmeza, a dobar se je dio i prodao hl po 1 for. 40 do 1 for. 60 nč., pod konac pače i po 2 for. Bačvani dolazili bi u cielih karavanah po šljivu. 2. Trg Ruma i okolica: Šljiva urodila dobro, te se od 6 hl dobiva 60—70 l rakije od 16°. jabuka ima dosta izvrstnih i zdravih, isto tako i oraha, te će dati liepe koristi.

g) Stoka.

Slinavka i šap nisu još posve prestale po svih obćinah kotara Gospić, Gračac, Korenica, Lapac dolnji i Perušić, akoprem su znatno jenjale te bolesti. Iz kotarâ pako Požega i Našice javljaju gg. izvjestitelji, da je ta bolest posve prestala u njihovih obćinah. Za krmad se javlja da propada po koja glava i to u obćinah Klasnić i Žirovac kotara Glina s „kozica"; u obćini Levanjska varoš i Trnava kotara Djakovo mnije gosp. izvjestitelj da je uzrok pogibanju „slinavka"; napokon u obćinah Otok, Privlaka i Slakovci kotara vinkovačkoga, da pogiba većinom debela krmađ s krvi. Kako nije bilo obilna priroda od misirača, kuruze i crnih žita, dobro je svinjogojstvu došao mjestimice obilniji prirod žira, kako javljaju dotična gospoda izvjestitelji, i to po kotarih Velika Gorica, Dugoselo, Križ, Djakovo i Našice, a bez dvojbe i po drugih stranah, gdje ima prostranih hrastovih šuma. Tu su već svinje od polovice listopada u žirovini, te će se za neko vrieme moći ne samo prehraniti već i utoviti. U Turovu polju (kot. Velika Gorica) n. pr. da će biti dosta žirovine do nove godine, za kojih 40.000 glava krmadi. U feričanskom obć. lugu, kot. Našice prehraniti će se 4.000 glava vrlo dobro kojih 14 dana, a u šumah gospoštije feričanske, koje iznajmljuju seljaci u pojedinih česticah za 50 do 100 for., biti će krme i na dulje vremena, dočim je miholjačko vlastelinstvo prodalo cieli kompleks za 7000 for. U obćini Čazma kotara Križ dozvoljena je žirovina po imovinskih lugovih te pravoužitnici plaćaju 50 nč. a strani 1 for. od svakoga svinjčeta; naprotiv nije dozvoljena žirovina po planini. Ovake izvjestne naznake o žirovini, koja se plaća po glavi, i obavjest, kako su dugo svinje bile u žirovini, dobro bi došle i iz drugih strana, gdje će se narod moći okoristiti žirovinom, da se uzmogne prosuditi, od kolike je vriednosti ove godine prirod žira po svinjogojstvo, koje je u mnogih krajevih najizdašnije vrielo privrede.

U obće nemožemo dosta preporučiti gospodi izvjestiteljem, da se po mogućnosti i po svojem izkustvu redovito služe brojevnimi naznakami, gdje se god radi bilo o kakvom prirodu, bilo o kakvoj novčanoj vriednosti, nazna-

čivši takodjer brojem površinu (jutro i kakvo, ili ha), za koju vriedi prirod, odnosno mjeru, uteg ili vrieme, za koje valja novčana vriednost. Makar da su sve te brojne naznake manje više rezultati „procjene", to nam ipak mogu poslužiti daleko bolje, nego li obćeniti izrazi, kano što „dobro urodilo, prilično, jeftino, skupo" itd. Kad bi nam redovito na odredjene rokove stizali od sve gospode izvjestitelja izvještaji s pozitivnimi naznakami, i to podpuni, neizpustivši ničesa, o čem se u obće javljati može, mogli bismo se u glav. izvještajih obazirati i na geografski detalj, t. j. brojevî za pojedine krajeve zemlje označiti njihove prilike.

Perad nije prestala pogibati tečajem ciele godine u Ogulinu, Kutjevu, kotara požežkoga i Bereku kotara garešničkoga, a da se nije ušlo u trag bolesti,

i) Nadnice.

Gradju za poznavanje nadničarskih prilika, popunjujemo sljedećimi podatci o nadnicah za posebne radnje, upozorujući gg. izvestitelje u vinorodnih krajevih, da se izvole sgodom sjetiti i vinogradarskih raznih nadnica, kakve se plaćaju od sadbe pak sve do berbe i „prešanja" i pretakanja šire, jer su nam podatci te vrsti sve dosele dosta oskudni.

1. Županija **Modruš-Rieka,** 1. kotar Čabar (Gerovo, Plešce): Kosac ima 50 nvč. nadnice uz 5kratnu hranu i vino, grabljačice 25 novč. uz obskrbu kano i koscu. Ni u jesensko doba neima u obće težaka izpod 50, a težakinje izpod 25 novč. uz 5kratnu dobru i preskupu hranu i piće; ako nije takve hrane, neće nitko da radi. 2. Kotar Ogulin (Ogulin): Kosac 50 do 66 novč. i tri obroka kriepke hrane; o podne mora biti slanine ili mesa u varivu; vina ili rakije daju samo bolji gospodari. Žetelice uz 30 novč. nadnice dobivaju 3 obroka, kano i kosci. Težaci se u obće svi dobro hrane, duhandjije dobivaju redovito smotak duhana po 3 novč.

2. Županija **Varaždin**, kotar Pregrada (Hum na Sutli): Gospodarska služinčad se plaća na godinu ovako: kočijaš 36—40 for.; biruš (volar) 30—36 for.; kravar 24—30 for.; služavka 24—36 for., gdje gdje i do 40 for. Seljaci običavaju uzimati čeljad od 10—15 godina, koju obskrbljuju obućom i odjelom mjesto plaće.

3. Županija **Bjelovar-Križevci,** 1. Kotar Garešnica (Hercegovac): Kosac livada dobiva na dan 1 for. uz kriepku trokratnu hranu i piće. Kopači na dan 33 novč. uz hranu bez pila; bez hrane 50—60 novč. 2. Kotar Križ (Čazma): Svinjar u žirovini: 6 kg brašna, 1 kg masti, 1 kg soli, 2 glave kruha na 7 dana i for. 2.50 mjesečno.

4. Županija **Požega,** kotar Brod (Velika Kopanica): Tresač šljiva dobivao je dnevno 1 for., kupilac 40 nč. bez hrane. Berač kuruze 50 novč. i hranu. Plug se plaća sa zubačom 4 for. po katast. jutru uz hranu.

5. Županija **Sriem,** kotar Mitrovica (Martinci, Laćarak, Kuzmin, Grk i Bosut): Nadnica je kod branja kuruze 50 novč. bez hrane. 2. Kotar Vukovar (Nuštar) u berbi kuruze se plaćalo 40—50 novč. nadnice bez svega. 3. Trg Ruma i okolica: Nadničari su jesenas jeftiniji nego prijašnjih godina i to s toga, što jih je došlo mnogo iz Ugarske, gde su brzo svršili svoju berbu kuruze, te su ovdje radili za 40—50 novč. nadnice bez hrane. *J. B.*

Kr. statistički ured.

U Zagrebu 10. studenoga 1894.

Predstojnik:

Zoričić v. r.

Tiskarski zavod „Narodnih Novinah".

GLAVNI IZVJEŠTAJI

o stanju usjeva i o gospodarskih prilikah u obće.

Po izvještajih gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja

sastavlja jih i izdaje

kr. statistički ured u Zagrebu.

I.

Glavni rezultati statistike vinogradarstva godine 1894.

	Hrvatska i Slavonija	Županije: Lika-Krbava	Modruš-Rieka	Zagreb	Varaždin	Bjelovar-Križevci	Požega	Virovitica	Sriem
I. Površine vinograda u jutrih po 1.600 □ hvati.									
1. Ukupna površina vinograda po statističkih izvidih godine 1894	**79.189**	**306**	**3.948**	**23.477**	**10.030**	**16.206**	**7.314**	**8.446**	**9.462**
2. Površina vinogradâ po izvidih g. 1894: nedavajućih prirodа	34.501	81	1.845	16.112	4.070	6.638	818	1.125	3.812
smanjena priroda	31.379	41	1.347	6.353	4.228	7.758	3.812	4.325	3.515
puna priroda	13.309	184	756	1.012	1.732	1.810	2.684	2.996	2.135
3. Medju vinogradi **nedavajućimi nikakva priroda** bilo jih je godine 1894: mladih nasada od godine 1894	1.149	51	31	440	208	69	67	47	236
mladih nasada od prijašnjih godina	1.568	15	48	429	234	320	40	118	364
uništenih filokserom	14.867	—	259	9.488	1.865	836	—	—	2.419
uništenih filokserom i peronosporom	3.769	—	730	1.118	805	835	—	—	281
uništenih filokserom i tučom	735	—	—	725	—	—	—	10	—
uništenih peronosporom	7.103	—	484	1.765	26	3.818	368	528	114
uništenih peronosporom i tučom	1.052	—	113	144	170	239	55	144	187
uništenih peronosporom i mrazom	109	—	—	77	—	—	10	22	—
uništenih drugom kojom bolesti	51	—	—	—	—	—	31	10	10
uništenih tučom	386	—	154	—	—	24	12	91	105
uništenih mrazom	22	—	—	—	—	—	—	18	4
neobradjenih	3.690	15	26	1.926	762	497	235	137	92
4. Medju vinogradi **smanjena priroda** bilo jih je godine 1894: mladih nasada	1.147	—	74	320	92	174	101	99	287
oštećenih filokserom	3.998	—	352	1.342	1.340	402	—	150	412
oštećenih filokserom i peronosporom	4.056	—	57	1.382	1.328	336	—	25	928
oštećenih filokserom i tučom	1.326	—	—	197	491	—	—	540	98
oštećenih peronosporom	16.596	—	320	2.488	803	6.571	2.810	2.494	1.110
oštećenih peronosporom i tučom	1.481	—	15	255	140	121	280	663	7
oštećenih peronosporom i mrazom	392	—	90	207	—	—	14	61	20
oštećenih drugom kojom bolesti	872	—	300	—	—	146	297	10	119
oštećenih tučom	1.411	—	134	162	29	8	310	238	530
oštećenih mrazom	54	—	5	—	—	—	—	45	4
oštećenih sušom	41	41	—	—	—	—	—	—	—
oštećenih ostalimi nesgodami	5	—	—	—	5	—	—	—	—
II. Produkcija vinogradarstva.									
1. **Šire** (mošta) dobilo se je **hektolitara** sa vinogradâ: smanjena priroda, po jutru	3.48	5.00	3.27	2.75	2.43	2.30	4.90	5.79	4.34
smanjena priroda, ukupno	109.177	205	4.408	17.449	10.278	17.858	18.693	25.037	15.249
puna priroda, po jutru	10.22	2.22	14.06	7.58	4.96	6.29	8.93	14.58	13.92
puna priroda, ukupno	136.047	408	10.627	7.666	8.583	11.391	23.970	43.671	29.731
sa svih vinograda davajućih prirod, po jutru	5.49	2.72	7.15	3.41	3.16	3.06	6.57	9.39	7.96
sa svih vinograda davajućih prirod, ukupno	245.224	613	15.035	25.115	18.861	29.249	42.663	68.708	44.980
2. **Šire** prodalo se je: hektolitara	31.557	5	1.225	4.749	5.788	5.425	2.040	5.406	6.919
pod popriečnu cienu od for.	15.15	20.00	27.33	17.22	17.63	16.64	14.41	11.36	11.50
u ukupnoj vriednosti od for.	478.066	100	33.485	81.768	102.063	90.284	29.390	61.406	79.570
3. **Vina** produciralo se je: hektolitara	192.300	547	12.429	18.329	11.765	21.442	36.561	56.972	34.255
u popriečnoj vriedn. od for.	17.21	15.68	25.71	19.68	17.95	16.80	17.28	15.80	15.11
u ukupnoj vriednosti od for.	3,309.857	8.575	319.338	360.739	211.162	360.274	631.893	900.334	517.542
4. **Ukupna vriednost** producirane šire i vina u for.	3,787.923	8.675	352.823	442.507	313.225	450.558	661.283	961.740	597.112
5. **Grоždja** prodalo se je: kilograma	96.427	200	13.950	6.065	2.830	2.635	12.491	7.788	50.468
pod popriečnu cienu od for.	0.17	0.16	0.11	0.21	0.20	0.14	0.16	0.16	0.19
u ukupnoj vriednosti od for.	16.304	32	1.530	1.255	565	364	1.946	1.210	9.402
6. **Ukupna vriednost vinogradarske produkcije u forintih**	3,804.227	8.707	354.353	443.762	313.790	450.922	663.229	962.950	606.514

Skrižaljka ova, u kojoj se objavljuju glavni rezultati statistike vinogradarstva za god. 1894. odgovara svojim sadržajem gotovo posve sličnu pregledu, što ga je I. glavni izvještaj od g. 1894 priobćio o vinogradarstvu godine 1893. Samo se u I. razdielu „Površine vinograda“ daje sada nešto više podataka, jer se je statistika godine 1894 razširila jedno tiem, što su se kod mladih nasada, nedavajućih još nikakva priroda, uzeli lučiti nasadi, potičući iz izvidne godine od nasadâ prijašnjih godina, a drugo tiem, što je g. 1894. trebalo nešto potanje izkazati razne uzroke, oštećujuće ili uništujuće naše vinograde.

Sam materijal sabran je istom metodom i od istih izvidnih organa kao što i god. 1893. Što je dakle u I. glavnom izvještaju za g. 1894 spomenuto o nutarnjoj vriednosti statističke gradje, koja se neosniva o izkazih pojedinih vinogradara već samo o procjenah izvidnih organa, vriediti će u glavnom i za brojeve godine 1894. Ipak treba i opet iztaknuti, da je faktična produkcija god. 1894 jamačno bila bar nešto većom, nego li što ju izkazuje gornja skrižaljka.

Posmotri li se ponajprije ukupna površina vinogradskoga tla, koja se kao takva još vodi u evidenciji i koja je izkazana u prvom redku skrižaljke, te prispodobi li se s podatci za g. 1893, vidjeti će se, da je ukupna ta površina spala u jednoj godini od 91.501 jutra na 79.189 jutara, da se je dakle u cieloj zemlji opet smanjila za 12.312 jutara. A koliko od ukupnoga toga manjka odpada na pojedine županije, neka predoče sljedeći brojevi: Ukupna površina vinogradskoga tla iznosila je jutara u županiji:

Godine	Lika-Krbava	Modruš-Rieka	Zagreb	Varaždin	Bjelovar-Križevci	Požega	Virovitica	Sriem
1893	243	3.945	25.472	11.730	16 725	7.424	8.508	17.454
1894	306	3.948	23.477	10.030	16.206	7.314	8.446	9.462
1894 + ili —	+ 63	+ 3	— 1.995	— 1.700	— 519	— 110	— 62	— 7.992

Prirast od 63 jutra, izkazan tuj kod županije ličko-krbavske, tiče se gotovo sav obćine jablanačke u kotaru senjskom, gdje se već od više godina, dakako u maloj mjeri, stvaraju novi nasadi. Od županije zagrebačke dalje na iztok sve su županije i godine 1894 izgubile prilično znatne površine a najviše županija sriemska sa manjkom od malne 8.000 jutara. Potonja ta površina pretvorena bje po naših izkazih gotovo sva u oranice. No da li se je sve to i sbilja učinilo tečajem jedne jedine godine, nesiže li bar jedan dio tih pretvorba u prijašnje godine, te su jih izvidni organi prije možda propustili izkazati, toga statistički ured nebi mogao zajamčiti.

Od ukupne površine od 79.189 jutara odpalo je g. 1894 34.501 jutro na vinograde, o kojih se je izkazalo, da nisu dali nikakva priroda. Godine 1893 bilo je takvih vinograda 46.549 jutara, površina jim se je dakle prama god. 1893. smanjila za 12.048 jutara. Umanjaj taj odgovara gotovo posve površini onoj, koja je u obće, kako je prije napomenuto, odpala od površine vinograda pretvorbami u druge vrsti gojitbe, ali nije potekao samo od tih pretvorba već i odatle, što su g. 1894 u jednom dielu zemlje površine vinograda bez priroda narasle mladimi nasadi i razširivanjem filoksere, a u drugom se dielu smanjile s uzroka, što je peronospora god. 1894 harala znatno manje nego li god. 1893. Mladih nasada, koji još nedavaju priroda, izkazano bje god. 1893 ukupno 1.315 jutara, godine pako 1894 2.717 jut., a medju potonjimi 1.149 jutara potičućih iz godine 1894. Faktično biti će jim površina po svoj prilici još većom. Izvidnim organom lako su naime izmakle manje novo nasadjene površine, te će statistika u tom pogledu doći do pouzdanijih podataka istom, kad se uzme provadjati zakon stvoren u zaštitu novih nasada. Peronosporom pako uništen bje prirod na sljedećih površinah:

g. 1893: peronosporom samom 13.450 jut., a peronosporom zajedno s drugimi uzroci: 5.810 jut.
g. 1894: „ „ 7.103 „ „ „ „ „ 3.930 „

Površina vinograda s prirodom iznosila je po naših izvidih godine: 1893 44.952, godine 1894: 44.688 jutara, ostala je dakle gotovo nepromienjenom, prem se je zaraza filokserom i posljednje izvidne godine širila sve to dalje. Rezultat je taj u naših okolnostih dosta povoljan. Al da se njim nemogu jednako pohvaliti svi krajevi, pokazuju sljedeći brojevi, uzporedjujući i za pojedine županije brojeve o vinogradih, davajućih još priroda. Ovih bilo je u jutrih u županiji:

Županije:	1893	1894	Godine 1894 + ili — jutara	Godine 1894 + ili — u %
Lika-Krbava	193	215	+ 32	+ 16·59
Modruš-Rieka	2.609	2.103	— 506	— 19·38
Zagreb	8.305	7 365	— 940	— 11·32
Varaždin	7.936	5.960	— 1.976	— 24·89
Bjelovar-Križevci	6.971	9.568	+ 2.597	+ 37·26
Požega	5.318	6.496	+ 1.178	+ 22·15
Virovitica	7.180	7.321	+ 141	+ 1·96
Sriem	6.440	5.650	— 790	— 12·26
Ukupno	44.952	44.688	— 264	— 0·58

U županijah, kojim su vinogradi većim ili bar znatnim dielom zaraženi filokserom, površina se je vinograda u prirodu prilično znatno smanjila i godine 1894, najjače u varaždinskoj, gdje umanjaj iznosi do 2.000 jutara i malne 25%, a jednakim po prilici razmjerjem u županijah zagrebačkoj i sriemskoj. U županijah pako, gdje se filoksera bud još nije pojavila (požežka), bud zarazila samo manji dio vinograda a gdje je god. 1894 imenito peronospora počinila

daleko manje štete nego li g. 1893, površina se je vinograda u prirodu prama prošloj godini ponešto podigla, te se tim prirastom gotovo posve nadomještuje manjak u županijah prije spomenutih.

Razdieljujući u svojih statist. izkazih površine vinograda, davajućih još priroda, prama tomu, jesu li ili nisu li takvi vinogradi bili oštećeni filokserom, peronosporom, drugimi bolesti i raznimi elementarnimi nesgodami, izvidni su organi možda i previdjeli po gdjekoju oštetu te odnosne površine pogriešno izkazali neoštećenimi. No pogrieške takve ponavljati će se po svoj prilici svake godine u prilično jednakoj mjeri, te neće smetati sravnjivanju podataka iz raznih godišta.

Ako li se prispodobe rezultati tih izvida za g. 1893 i 1894, vidjeti će se, da su prilike g. 1894 bar u cielom bile znatno povoljnije nego li g. 1893. Od vinograda davajućih još priroda, odpalo je naime jutara na vinograde (ako se izmedju vinograda smanjena priroda izluče mladi nasadi, koji za takva sravnjivanja nemogu doći u račun):

u županiji	oštećene (smanjena priroda) 1893.	1894.	1894. + ili —	neoštećene (puna priroda) 1893.	1894.	1894. + ili —
Lika-Krbava	26	41	+ 15	167	184	+ 17
Modruš-Rieka	1.284	1.273	— 11	1.303	756	— 547
Zagreb	7.145	6.033	— 1.112	893	1.012	+ 119
Varaždin	7.231	4.136	— 3.095	532	1.732	+ 1.200
Bjelovar-Križevci	6.603	7.584	+ 981	207	1.810	+ 1.603
Požega	5.092	3 711	— 1.381	137	2.684	+ 2.547
Virovitica	6.611	4.226	— 2.385	543	2.996	+ 2.453
Sriem	5.871	3.228	— 2.643	523	2 135	+ 1.612
Ukupno	39 863	30.232	— 9.631	4.305	13.309	+ 9.004

Dok je dakle u cieloj zemlji g. 1893. jedva jedna desetina svih vinograda u prirodu bila izkazana neoštećenom, iznose jim g. 1894. vinogradi puna priroda, podignuvši se od 4.305 na 13.309 jutara, jednu četvrtinu. A kao što u cieloj zemlji tako je razmjerje medju vinogradi smanjena priroda znatno povoljnijim i u svih županijah osim jedine županije modruško-riečke, gdje se je g. 1894. ne samo filoksera znatno raširila već i tuča, osobito u primorskih krajevih, oštetila velik dio vinograda.

U skrižaljci priobćenoj na čelu ovoga izvještaja potanko se nadalje izkazuju razni uzroci, s kojih je prirod g. 1894. što uništen što oštećen. Neupuštajući se tuj u potanje razglabanje svih tih podataka, osvrnuti ću se samo na oštete s filoksere i peronospore.

Peronosporom i to budi njom samom budi u kombinaciji s drugimi uzroci (filokserom, tučom itd.), prirod je godina 1894. i 1893. što uništen što oštećen na sljedećih površinah (u jutrih):

Županija	Prirod uništen: peronosporom samom 1893.	1894.	peronosporom uz druge uzroke 1893.	1894.	Prirod oštećen: peronosporom samom 1893.	1894.	peronosporom uz druge uzroke 1893.	1894.
Lika-Krbava	2	—	—	—	26	—	—	—
Modruš-Rieka	814	484	—	843	812	320	30	162
Zagreb	3 374	1.765	540	1.339	3.009	2.488	1.655	1.844
Varaždin	149	26	342	975	1.739	803	1.989	1.468
Bjelovar-Križevci	6.219	3.818	2.623	1.074	5.126	6.571	938	457
Požega	1.045	368	664	65	1.990	2.810	2.839	294
Virovitica	1.164	528	144	166	5.287	2.494	1.324	749
Sriem	683	114	1.497	468	1.962	1.110	2.758	955
Ukupno	13.450	7.103	5.810	4.930	19.951	16.596	11.533	5.929

Sudeći po brojevih, tičućih se oštetâ sa same peronospore a izkazanih u 1. i 2. te 5. i 6. stupcu ovoga pregleda, perenospora se je godine 1894. u cielom bila znatno manje razširila nego li g. 1893. a nije ni ondje, gdje se pojavila, nanjela toliko šteta, koliko prošle godine. Sušno joj vrieme nije prijalo, a neima sumnje, da su se i sami vinogradari od nje branili mnogo većom eneržijom nego li prijašnjih godina. Površine, na kojih je prirod samom peronosporom uništen, u svih su županijah g. 1894. znatno manje, te su u cielom prama godini 1893. spale od 13.450 na 7.103 jutra. I kod površina, koje su samom peronosporom tek oštećene, ima prama godini umanjaj od preko 3.000 jutara. Razlika je tuj medju obje godine doduše znatno manjom, u dvie su pače županije, u bjelovarsko-križevačkoj i požežkoj, površine oštećene samom peronosperom ponešto narasle. Al se iz gornjega pregleda podjedno razabire i to, da je upravo u županiji bjelovarsko-križevačkoj godine 1894 peronosporom uništen prirod na daleko manjih površinah nego li g. 1893., te da su u županiji požežkoj g. 1894. gotovo posve nestale površine, oštećene peronosporom u kombinaciji s drugimi uzroci, koje su g. 1893. iznosile do 3.000 jutara, tako te je konačni rezultat i po te dvie županije g. 1894. bio znatno povoljnijim. Svakako razjašnjuju već sami brojevi gornjega pregleda, koji li je glavni uzrok, da se ukupna površina vinograda sa prirodom, — prem zaraza filokserna neprestance napreduje — nije god. 1894. go-

tovo ništa smanjila, te da statistika godine 1894. kod vinograda puna priroda izkazuje znatan prirast, što sam ga prije iztaknuo.

Da predočim, kolik je dio i onih vinograda, koji su nam preostali do g. 1894., bila već zahvatila zaraza filokserom, izkazujem u sljedećem pregledu za pojedine županije i cielu zemlju ukupnu površinu vinograda g. 1894. — nakon odbitka mladih nasada, koji tuj nemogu doći u račun — za tiem površine, što jih je filoksera sama i u kombinaciji s drugimi uzroci kao što sa peronosporom, tučom itd., godine 1894. bud samo oštetila, bud jim posve uništila prirod.

Županije	Ukupna površina vinograda u jutrih	Površine vinograda, kojim je prirod filokserom uništen	smanjen	ukupno	Površine, zaražene filokserom u % ciele površine
Lika-Krbava	240	—	—	—	—
Modruš-Rieka	3.795	989	409	1.398	35·41
Zagreb	22.288	11.331	2.921	14.252	60·70
Varaždin	9.496	2.670	3.159	5.829	58·11
Bjelovar-Križevci	15.643	1.671	738	2.409	14·86
Požega	7.106	—	—	—	—
Virovitica	8.182	10	715	725	8·58
Sriem	8.575	2.700	1.438	4.138	43 73
Ukupno	75.325	19.371	9.380	28.751	36·32

U cielom je dakle i od površine od 75.325 jutara, što jih izkazuje prvi stupac ovoga pregleda, već do 29.000 jutara ili preko jedne trećine zaraženo filokserom. U županijah se zagrebačkoj i varaždinskoj postotni dio zaraženih vinograda diže do 60 postotaka, u sriemskoj, koja je već prijašnjih godina od svoje vinogradske površine izgubila više nego li ikoja druga županija, iznosi on preko 43 postotka, pak se već i u županiji virovitičkoj, gdje je filoksera konstatovana istom u najnovije doba, podigao na preko 8 postotaka. Kraj županije ličko krbavske, gdje je vinogradarstvo posve neznatne važnosti, jedina se je još županija požežka bar do g. 1894. srećom očuvala te zaraze.

Brojeve gornjega pregleda još mi je nadopuniti tiem, da navedem imena onih upravnih kotara, u kojih u obće ima vinogradarstva vriedna spomena, a za koje se, bar u statistici god. 1894., neizkazuje nikakvih ošteta s filoksere. To su kotari: u županiji modruško-riečkoj: novljanski sa 890 jut. vinograda, u zagrebačkoj: dvorski i kostajnički sa 554 jut. vinograda, u bjelovarsko-križevačkoj: koprivnički, kutinski, garešnički i grubišnopoljski sa 5.428 jutara vinograda, u požežkoj: svih 6 kotara sa 7.106 jutara, u virovitičkoj: virovitički i našički sa 3.051 jutrom i konačno u sriemskoj: kotari vinkovački i županjski sa 767 jutara. Kraj ovih kotara razmjerno su sada još neznatne oštete u kotarih vrginmostskom, velikogoričkom, pisarovinskom u županiji zagrebačkoj, u kojih su od 2.996 jutara vinograda oštećena ukupno samo 203 jutra, u ludbriežkom u županiji varaždinskoj (oštećena 202 jutra od 1.680 jutara), u gjurgjevačkom, bjelovarskom i križkom u županiji bjelovarsko-križevačkoj (zaraženo 538 jut. od 6.549 jut.), u ostala četiri kotara županije virovitičke (u slatinskom, miholjačkom, djakovačkom i osječkom sa zaraženih 725 jutara od ukupno 5.197 jutara) i konačno u kotaru vukovarskom županije sriemske (118 jut. od 1969 jut.). —

Prelazeći na podatke o vinogradarskoj produkciji, što jih sadržaje drugi razdiel izkaza na čelu ovoga izvještaja*), sravnjujem u sljedećem pregledu podatke o količini šire (mošta), dobivene u Hrvatskoj i Slavoniji ukupno i u pojedinih županijah po statistikah godina 1893. i 1894.

Županije	Ukupno dobilo se je šire hl. 1893.	1894.	Prama g. 1893. ima g. 1894. + ili — hl	u %	Poprieko po jutru dobilo se je hl šire 1893.	1894.
Lika-Krbava	1.041	613	— 428	— 41·15	5·39	2·72
Modruš-Rieka	50.658	15.035	— 35.623	— 70·31	19·42	7·15
Zagreb	33.067	25.115	— 7.952	— 24·04	3·98	3·41
Varaždin	27.306	18.861	— 8.445	— 30.92	3·44	3·16
Bjelovar-Križevci	15.176	29.249	+ 14.073	+ 92·73	2·18	3·06
Požega	15.682	42.663	+ 26.981	+ 172·05	2·95	6·57
Virovitica	25.692	68.708	+ 43.016	+ 167·49	3·58	9·39
Sriem	20.517	44.980	+ 24.463	+ 119·23	3·19	7·96
Ukupno	189.139	245.224	+ 56.085	+ 29.65	4·21	5·49

U prve četiri županije produkcija je šire znatno zaostala za produkcijom godine 1893., jer ne samo da jim se je umanjila površina vinograda, stojećih u prirodu, već su jim i preostali vinogradi mnogo slabije urodili nego li g. 1893. Najgore prošla je županija modruško-riečka, koja se je godine 1893. mogla pohvaliti tako obilnom berbom, da je i absolutnom količinom producirane šire nadkrilila sve ostale županije te da je i naša statistika za nju zabilježila poprieční prirod od malne 20 hl po jutru a kojoj je g. 1894. prirod spao za preko 35.000 hl ili preko 70 posto-

*) U izkazu ovom udariti će možda u oči, da se kod županije ličko-krbavske za vinograde oštećene poprieční prirod po jutru izkazuje sa 5 hl, za vinograde pako, koji g. 1894. nisu bili oštećeni, samo sa 2·22 hl. Razlika ova potiče odatle, što su medju potonje vinograde uračunani i oni, što jih je g. 1893. tuča bila potukla i oštetila tako, da se je i godine 1894. od njih dobio tek posve neznatan prirod. Tuj se u ostalom radi o posve neznatnih površinah i o posve malenu prirodu.

taka. S druge strane vidimo u krajevih, koji su se godine 1894. priličnim uspjehom oteli peronospori, da jim je produkcija šire narasla za preko 100 dielomice pače, kao što u županiji požežkoj i virovitičkoj, za malne dvie sto postotaka. I kod same županije sriemske ima prirast od preko 100 postotaka. Obilnija berba u potonje četiri županije ne samo da je nadoknadila gubitak u prve četiri, već je u cieloj zemlji produkcija šire g. 1894. za 56.085 hl ili 29·65% većom, nego li što je izkazana za g. 1893.

Popriečne ciene širi bile su osim županijah virovitičke i sriemske u svih ostalih županijah više od ciena godine 1893. Osobito se podigoše u županijah ličko-krbavskoj i modruškoj, gdje se je pače za širu, kako je s početka bila jača navala kupaca, davala ciena viša nego li kasnije za novo vino. Kolike su ciene bile novomu vinu godina 1893. i 1894. vidjeti će se iz sljedećih podataka. Po jedan se je hektolitar novoga vina plaćao poprieko u forintih u županiji:

Godine	ličko-krbavskoj	modruško-riečkoj	zagrebačkoj	varaždinskoj	bjelov.-križevačkoj	požežkoj	virovitičkoj	sriemskoj	u cieloj zemlji
1893	13·23	15·94	16·13	17·43	17·71	17·69	17·88	17·25	**16·82**
1894	15·68	25·71	19·68	17·95	16·80	17·28	15·80	15·11	**17·21**
1894 + ili —	+ 2·45	+ 9·77	+ 3·55	+ 0·52	— 0·91	— 0·41	— 2·08	— 2·14	**+ 0·39**

Sljedeći pregled neka konačno predoči, kolikimi se je iznosi za god. 1894 po podatcih o popriečnih cienah šire, novoga vina i prodana grožđja sračunala vriednost ciele vinogradarske produkcije i koliko je ova u cieloj zemlji i u pojedinih županijah većom ili manjom od vriednosti, sračunane po statistici godine 1893 i izkazane u I. glavnom izvještaju od godine 1894.

Ukupna vriednost vinogradarske produkcije iznosila je:

Županije:	1893 forinti	1894 forinti	God. 1894 + ili — u forintih	God. 1894 + ili — u %
Lika-Krbava	12.449	8.707	— 3.742	— 30·06
Modruš-Rieka	714.081	354.353	— 359.728	— 50·37
Zagreb	479.838	443.762	— 36.076	— 7·51
Varaždin	427.228	313.790	— 113.438	— 26.55
Bjelovar-Križevci	241.000	450.922	+ 209.922	+ 87·10
Požega	247.059	663.229	+ 416.170	+ 168·85
Virovitica	408.006	962.950	+ 554.944	+ 136·01
Sriem	312.218	606.514	+ 294.296	+ 94·26
Ukupno	**2,841.879**	**3,804,227**	**+ 962.348**	**+ 33.86**

U potonje četiri županije, u županijah naime bjelovarsko-križevačkoj i u sve tri slavonske županije, ukupna je vriednost produkcije narasla za 1,475.332 for. A jer se je s druge strane u prve četiri županije smanjila ukupno za 513.004 for., vriednost je produkcije u cieloj zemlji samo za po prilici 1 milijun forinti većom, nego li što se je bila uglavila za prošlu g. 1893. Što su postotci kao što kod prirasta tako i kod umanjaja u ovoj skrižaljci nešto manji nego li u pregledu na str. 122., gdje su izkazane diferencije glede količine producirane šire, razjasnjuje se tiem, što su za prve četiri županije sa manjom produkcijom izkazane nešto više, za potonje pako četiri sa većom produkcijom nešto niže popriečne ciene od ciena godine 1893.

Kod ovih brojeva jedva da mi treba napose spomenuti, da ni statist. ured nemože držati posve pouzdanimi, podloge, o kojih se brojevi ti osnivaju, po kojih je naime sračunao ukupnu vriednost produkcije. Ukupna količina dobivene šire i vina biti će po svoj prilici izkazana nešto prenizkimi iznosi, a biti će pogriešaka i kod naznaka o popriečnoj cieni šire i vina, kojih nije bilo moguće ukloniti. Ipak držim, da je i sravnjivanje tih brojeva vrlo poučno i da nije bez koristi posao, koji valja svake godine ulagati u sračunavanje ukupne vriednosti produkcije. Nisu li n. pr. gornji brojevi uz podatke o produciranih količinah dovoljnim dokazom , koliko bi se i kraj svih nedaća, koje su snašle naše vinogradarstvo, mogla podići produkcija sama i vriednost njezina, kad bi se vinogradari svigdje, gdje filoksera još nije dovršila zatornoga svoga posla, postojano i energično branili bar proti peronospori, koja je sama već toliko milijuna otela narodnjemu našemu prihodu? A kamo sreće, kad bi uspjesi polučeni prošle godine u jednom dielu zemlje, potaknuli, da se obrana ta svigdje izvodi jednakim marom i jednakom uztrajnosti. *Zor.*

II.

Glavni izvještaj

o gospodarskih prilikah u obće.

Od 1. studenoga do konca prosinca 1894.

a) Vrieme.

Koliko se može razabrati iz razmjerno malo izvjestnih naznaka o vremenu, što jih dobivamo od gg. stalnih gospodar. izvjestitelja, valja nam za oba ova mjeseca razlikovati tri zemljopisna pojasa, u kojih su vladale ako i ne posve identične, a ono bar u glavnom nalične klimatske prilike. U prvom su tom pojasu južni dio zemlje, predjeli ličko-krbavske i planinski kotari modruško-riečke županije, a kojemu se mogu donekle pribrojiti na zapadu i bregovitiji krajevi županije varaždinske. U drugi pojas može se ubrojiti središte zemlje, ostatak županije modruško-riečke, županije Zagreb, Bjelovar-Križevci i bregovitiji predjeli županije Požega i Virovitice, dočim ostaju u trećem pojasu na iztoku zemlje ravni predjeli slavonskih županija.

Prvih dana mjeseca studenoga počeše osvitati u cieloj zemlji od 2. pak u I. i II. pojasu do 9. u III. do 7. oštri mrazovi, dočim je ob dan znatno ponarasla temperatura. U drugoj dekadi nastade promienljivo, većinom oblačno vrieme izprekidano umjerenimi oborinami, i to kišom osobito 8/9, 11. i 14. uz znatno višu temperaturu, nego li je bila u prvoj trećini mjeseca. Od 15. počela se kiša u pojasu prvom prometati u snieg, a 18. je obćenito zahladilo, te je u zadnjoj trećini mjeseca, na 20., 23., 24., 25., 26., 27. i 28. palo manje više sniega, u Zagorju do 25 cm, a u Lici i gorskom kotaru bilo je i nameta preko metra visokih, tako da je po tih stranah bio spriečen sav promet na više dana. No od 27. stud. počeo je s juga kopniti taj snieg, te ga je osim gorskih predjela s ravnice većinom i nestalo do konca mjeseca. Dok je u bregovitih predjelih I. i II. pojasa zadnje trećine mjeseca obilno zapalo sniega, bilo je u mnogih ravničkih predjelih III. pojasa, poimence 25., 26. i 27. tek malo, a mjestimice ni malo kiše, te se može za cieli iztok zemlje reći, da je vladala i mjeseca studenoga neobična oskudica oborina, kako to pokazuju sljedeći brojevi. U Šljivoševcih palo je cieloga mjeseca 27·2, u gradu Osjeku dapače samo 15·5, u gradu Bjelovaru ipak 51·1 mm. vode. Osrednja temperatura mjeseca studenoga bila je u Osjeku 6·1°C, maksimum 22·2 a minimum —2·9°C, te je samo prvih pet dana bilo znatno studenije nego prošle godine, a ostatak znatno topliji nego li lani, tako, da su se nekoji izvjestitelji pohvalili i „drugim ljetom“ (15—24) a drugi opet „proljetnim mjesecom“ (Lenzmonat).

Akoprem su se kiše 3., 4. i 5. prosinca premećale po predjelih I. i II. pojasa mjestimice u snieg, potrajalo je mekano blago vrieme sve do skoro polovice prosinca. Tad su istom nastajali mrazovi i „golomrazice“ te je 14., 15., 16. počeo mjestimice padati snieg, a oko 18. spade i toplina do —11°C (Bjelovar), dočim se na podnožju Kapele (Jezerane) već na 15. prosinca bilježilo 17·5°C izpod ledišta. Počamši u gorskom kotaru već 22. pripadao je snieg 24., 27—28. i to tako, da nije bilo toga dana nijednoga predjela u zemlji bez sniežnoga pokrivala, prem se s više strana dojavilo, da je istom 30. prosinca zapao prvi „p r a v i s n i e g“. Dne 28—29. biti će osvanuo najnižom temperaturom u mjesecu od —13°C, jer je ta dojavljena iz sriemske ravnice, tom primjetbom, da je već do podne istoga dana poskočila na —3°C. Pošto je pod konac mjeseca studenoga ob dan popuštalo, snieg bio vlažan, a ob noć smrzavalo, to se je počela hvatati po sniegu kora, te se izrazila s više strana bojazan, da se, potraje li dulje ta poledica, nepoduše pod korom usjevi. Koliko su različite klimatske prilike u zemlji izmedju I i III. pojasa vidjeti će se već po tom, da je već od 17. studenoga pak do 26. istoga mjeseca zavladala zima a snieg spriečavao promet po županijah Lika-Krbava, Modruš-Rieka i Varaždin, dočim je po mnogih mjestih slavonske ravnice istom 28. prosinca zapao prvi snieg, a sve dotle bilo kopno, tako da je blago moglo pasti bar oko podne većinom po bujnih usjevih. Dok je po ostalom dielu zemlje bilo manje više sniega, padala je po sriemskoj i slavonskoj ravnici po koja dosta slaba kiša, nešto izdašnija 8. i 9., tako da su bunari i vrela spala primjerice u Špišić-Bukovici za $2^1/_2$ m izpod obične podzemne vodostaje, te su veći posjednici morali dovažati vodu za svoja stada. Po izvještaju veleč. g. izvjestitelja Kalamari-a traje to padanje podzemnih vodâ već petu godinu, te se je bojati užasnih posljedica ljetne suše, ako se obilnimi zimskimi i proljetnimi oborinami nepodigne podzemna vodostaja (Grundwasserstand). U Primorju vladala je o božiću kroz više dana, osobito 24/25. strašna bura, kakve je malo tko doživio, ali nije ipak počinila na kopnu većih šteta.

b) Gospodarske radnje.

a) S j e t v a: Ako se neosvrnemo na ono malo pospremanja biele repe, krmne blitve, kupusa i inoga povrtelja te uvažanja kuruzinca, što no je ovdje ondje ostalo do početka studenoga na polju i pozabavilo po koji dan gospodare, to su bili početkom ovoga mjeseca bez dvojbe glavni rad i najpreča briga gospodarâ obava jesenske sjetve, koja je bila spriečavana nepovoljnim vremenom u mjesecu listopadu i kasnom berbom kuruze, te su s njom bili tako zakasnili manji posjednici, da se po izvještajih diljem naglašivala bojazan, da će ostati mnogo toga neposijano. No ta se bojazan nije izpunila. Pokraj sve promienljivosti vremena u mjesecu studenom, koja je navlastito po zapadnih stranah zemlje gospodarom zadavala mnogo briga, bilo je, ako i ne svagdje neprekidno, toliko liepih, za svaki poljski rad prikladnih dana, da je jesenska sjetva uz vrlo neznatne iznimke sretno obavljena u cieloj zemlji, kako mnogi izvještaji iztiču „upravo po volji, i kako je tko htio“. I siromašnijim bez blaga i pluga pošlo je u pravilu za rukom,

da si usiju što su mogli i htjeli posijati A glavno je to, da je i ono, što je kasnije posijano, na razmjerno toplu dovoljno vlažnu vremenu još prije snijega i „suhomrazice“ ili „strieši“ dobro i brzo nicalo, te pokrilo zemlju.

Dapače ima sa svih strana zemlje, ponajviše iz ravne Slavonije, prijava, da se nije samo posijala ozimina. već se je vanredno marljivo i „ugarilo“ t. j. preoravalo pod jarine, poimence za kuruzu, zob i grahoricu, te ima mnogo občina, gdje je taj proljetni posao već jesenas posvema obavljen, pak će se moći pristupiti odmah čim okopni sjetvi zobi itd. S drugih se opet strana poimence iz Zagorja i Slavonije javljalo, da su se mnogi gospodari, ponukani sgodnim vremenom, riešili, da oziminom kojom zasiju i one parcele, koje obično namienjuju jarinam, i to kuruzi, što no se opetovano iznevjerila svojim prirodom. Početkom prosinca već su dapače sijali u Primorju (Kraljevica) jaru pšenicu i ječam, što obično čine u veljači i ožujku, a po Slavoniji (kotar Brod, Daruvar, Šid) preoraše u mnogih občinah porazdieljene pašnjake i svoje nevaljale livade za proljetnu sjetvu ponajviše kuruze i krme. Tako su u občini Kukujevci, kotara Šid, preorali do 1.000 jutara pašnjaka i livada, ali ekonomi neće sijati tuj kuruze nego se većina njih odvažila, da posije konoplju, sljedeći primjer jednoga iz Ugarske pridošloga zakupnika, koji će sam posijati do 600 jutara konopljom na jednom u zakup uzetom pašnjaku, što no se kanalizacijom ima zaštititi od poplave, te se zanj prije plaćalo 3 000 for. a sad 10.000 for. godišnje zakupnine. Tuj se dakle neradi samo o melijoraciji znatne površine, već je spomenuta viest važna i s toga, što dokazuje kako se i u nas uzimlje svraćati veća pažnja gojitbi predivnoga bilja.

Da se nije moglo niti ove jeseni posijati ozimina onoliko, koliko se obično sije, stiglo je prijava iz kotara: Gračac (Lovinac); Dugoselo (Brckovljani i Dugoselo); Glina (Klasnić); Sisak (Martinska ves); Gradiška (Svinjar) i Slatina (Vočin). Tuj je smetala ponajviše sjetvi prekomjerna vlaga po niže ležećih oranicah. U Klasniću nemogoše dospjeti sjetvom samo siromašniji žitelji, neimajući svojega blaga i pluga, a u občini Brckovljani ostalo je mnogo neposijano, jer je pomanjkalo sjemena. Tuča bila je naime u toj občini potukla hametom ozime usjeve tako, da su se morali pokositi, te narod nije imao od kud da si nabavi sjeme.

b) Ineradnje. Na dosta pogodnu i blagu vremenu dospjelo se je svigdje u pravo doba zagrnuti vinograde, gdje god je to običaj, te se je i inače marljivo radilo po vinogradih, gnojilo, povaljivalo i grebeničalo, dapače vrlo mnogo po treći ili četvrti put okapalo staro trsje, povaljivalo ciepove i rovičalo za mlade nasade. Po voćnjacih i livadah osobito mnogo se je radilo. Osobito iz požežke županije spominje gotovo svaki izvještaj, da se je po voćnjacih kresalo i po livadah krčilo. Čim je vrieme dopuštalo, izvažao se je gnoj na njive i u vinograde, te je toga rada ove jeseni obavljeno mnogo više nego li prošle godine. Samo se je i ove jeseni težkom mukom obskrbljivalo ogrievom za zimu, jer su s kišarenja bili šumski i seoski putevi neprohodni, a kad su nastale „suhosmrzlice“, patilo je vozno blago sa silnoga „špilja“, te se moralo obustaviti dovažanje drva, dok nije zapao snieg i nastao saonik.

Napokon je vriedno zabilježiti kano znak vremena, da se je u prvoj polovici studenoga pokosila u Kostajnici zadnja otava, ali da li se je i spremila, o tom šuti izvještaj.

c) Stanje zimskih usjeva koncem prosinca 1894.

Kano ozimine siju se od žitaricâ: pšeniča, raž i ječam, te smjes pšenice i raži tako zvana napolica (koja bi se mogla najkraće i najsgodnije nazvati narodnim imenom „suražica“); zatim repica ili olaj, malo lana ozimca, za krmu vrlo malo zimske grahorice obično pomješane sa zimskim graškom, ili ovaj potonji sam za sebe. Svi su ovi usjevi, osobito ranije u oktobru posijani, zašli dobro okorienjeni i obuseni, kriepki u zimu, niti su gdje postradali od kakve elementarne nepogode do konca prosinca, kad jih je po cieloj zemlji „pokrivao snieg“. I oni zimski usjevi, koji su kasnije, do polovice studenoga, poimence u najznamenitijih žitničkih predjelih po Slavoniji posijani iza kuruze, nicali su brzo i pravilno, te su se mogli dosta dobro razviti prije nego li što su nastale „suhomrazice“ i „odkravljivanje“ preko dana. Tek za razmjerno neznatni ostatak usjeva, sijanih vrlo kasno, od druge polovice studenoga pak sve do u prosincu, kažu izvještaji, da nisu bili još ni nikli, ili da su bili slabiji, dok jih nije pokrio snieg. Po takvih se slabijih usjevih na neocjedinah opažalo ovdje ondje, da su počeli žutjeti od suviška vlage, da jih voda izjeda, ili „striež“ i „kopnica“ štete. Svi pako oni usjevi, što su ranije bili posijani, tako su bili bujni, mjestimice i prebujni, da su jih morali popasti blagom i ovcami, ili dapače na mekšoj mekoti i kositi (schröpfen), da jih prebujnih nepoduši snieg.

Stanje se dakle svih ozimih usjeva koncem prosinca može nazvati vrlo povoljnim.

Ipak valja ovdje spomenuti prilično znatan broj prijava, da su, prem dosele samo u neznatnoj mjeri, usjeve i djetilišta oštećivali miševi, gdje gdje i „hrčkovi“, a ima i osamljenih prijava, da se opažaju oštete s „crvî“ (Drahtwürmer) i grčice hruštove. Mnogi izvještaji iz slavonskih krajeva, gdje se ti glodavci već nekoliko godina ugnjezdiše, izrazuju bojazan, da bi do godine miševi mogli osbiljno zaprietiti poljskomu prirodu, ako u većem broju prezime i ako opet nastane sušno proljeće.

a) Miševa ima — koliko se to razabire iz stiglih o tom izvještaja — po poljih u većoj množini, te su oštećivali usjeve u kotarih i občinah:

1. Kotar Garešnica, občina Hercegovac. 2. Kotar Kutina, občina Kutina. 3. Kotar Našice, občina Podgorač. 4. Kotar Osjek občine Sarvaš, Tenje, Valpovo trg, Valpovo vanjska i Bizovac (i hrčkovi). 5. Grad Osjek (i hrčki) djetelišta su sva prerešetana, na žitu manje kvara. 6. Kotar Slatina, občine Miholjac gornji i Sopje (vlastelinstvo opetovano trovalo, ali drugi da nečine ništa). 7. Kotar Virovitica, občina Suho polje. 8. Kotar Vukovar, občina Bobota)hrčkovi).

b) „Crvi“ i „grčice“ oštećuju usjeve:

1. Kotar Miholjac gornji, obćine Viljevo i Šljivoševci (crv). 2. Kotar Slatina, obćine Gornji Miholjac i Sopje (grčice hruštove). 3. Kotar Vukovar, obćine Berak, Negoslavci, Stari Jankovci i Sotin (crv).

d) Gospodarski sustav i usjevni red, obhodnja (turnus, rotacija).

Popunjujući sljedećimi izvještaji dosele priobćenu gradju za poznavanje načinâ sjetve i usjevnih redova primjećujemo, da još ima nekojih kotara, za koje nismo mogli dobiti baš nijedan izvještaj o usjevnom redu.*) S toga ponovno umoljavamo onu gg. izvjestitelje, koji toga još nisu učinili, da izvole priposlati za svoj kraj što podpuniji opis načina sjetve i običajne obhodnje.

1. Županija **Lika-Krbava**, 1. kotar Brinje, obćina Jezerane, izvjest. veleč. g. E. M. pl. Strižić, nadopunjuje svoj izvještaj u br. X. god. 1893. str. 83. sljedećimi podatci: Osim pšenice, ječma, zobi i koruna, sije se i sadi ponešto kuruze, proje, malo heljde, pira i karišika, zatim prilično mnogo zelja. vrlo malo biele repe i u novije doba nešto djeteline. Obhodnja je onda ovaka: 1 ugar, 2. okopavina ××, 3. ozimina, 4. jarina koja, odabrana prema vrstnoći tla.

2. Kotar Gospić, obćina Smiljan, izvj. g. Ivan Stipac: a) za „poljske, tanke zemlje“ 1. ugar. 2. korun ××, 3 raž ozima, 4, zob i b) za „debele zemlje“ (vapneno-glinaste) 1. kuruza ××; 2. pšenica, pir, 3. zob, 4. djetelina. *(A proja i heljda?)* Ali taj red nije stalan, jer neki odmah iza pšenice sade opet kuruzu, a gdjekoji i po više godina zapored siju istu plodinu prama snazi tla. Sije li se ozima iza koje strni ili na „ledinu“ (prelog), tad se uvjek gnoji. Većina zaore gnoj, nu nekoji pokriju gnojem usjev, nakon što su ga posijali i pobranali. Gdje siju ozim na korunište, siju mnogi, no ne svi pod brazdu, inače uvjek povrh brazde. Sjeme samo neki kreče, a tek onaj, komu se izrodi mienja sjeme. Ozim siju mnogo gušće nego jaricu, po prilici do 2 hl po jutru. Oraču se plaća na dan 3 for. do 3 for. 50 novč. bez hrane, ali je običaj dodati po čašu vina ili rakije uz skrižku kruha, pa orač i posije, dakako rukom. Plug je nalik na Vidačev i nije loš za ovdješnje prilike. Kad bi se vrgla željezna odgrtača, bio bi pače dosta dobar. Slogovi su osrednji, ali je radna snaga većinom „prtena“, pa se za to ore plitko a na težoj zemlji i preplitko.

3. Kotar Gračac, obćina Gračac. izvjest. Bude Babić: Od ozimina siju pšenicu, raž i suraž, ali najviše pšenice, od jarina kuruzu, korun, zob, proju, heljdu, malo lana i konoplje. Obhodnje su dvie tropoljarske; a) 1. ugar, 2. ozimine ×, 3. jarine, većinom crna žita, i b) 1. okopavine ××; 2. ozimine, 3. jarine. Ore se običnim drvenim plugom, a sije rukom; samo gdje koji sade kuruzu „pod kolac“. Dan oranja (½ jutra) stoji 2 for. a uz to dobre kriepke hrane oraču u tri obroka, jutrom napitak rakije i obligatni smotak duhana. Sjemena se troši na dan oranja 60 litara (1½ kvarte).

4. Kotar Korenica, obćina Petrovo selo ličko, izvjest. g. Kojo Jerković: Kano ozimina sije se poglavito pšenica, a uz nju od nedavna raž i ječam: Usjevni je red: 1. kuruza na ugar dobro podjubren (××); 2. proso; 3. pšenica i po njoj djetelina; 4. djetelina. *(A što dolazi iza djeteline, valjda ne odmah kuruza?)* Za ječam, raž, zob, pir, korun, neima stalne rotacije, ječam dolazi koliko je moguće na dobro pognojeno tlo. Oranje se obavlja domaćim drvenim plugom, ore se na slogove više uzke no široke, i to samo jedan put pod svaku plodinu, osrednje duboko. Od vajkada je u porabi drvena brana sa gvozdenimi klinci. Sije se na priredjenu brazdu omaške iz ruke. Plug stoji na dan 1·50 do 2 for sa hranom; sjetvu obavlja redovito sam gospodar.

2. Županija **Modruš-Rieka**, 1, kotar Ogulin, a) obćina Gomirje, izvjestitelj g. M. Tomašević: Ozimina se ovud vrlo malo sije, nešto pšenice i ječma, a ove godine posijaše i nešto raži. Obhodnja je ova: 1. kuruza ili korun, oboje ××; 2. koja ozimina ili jarina; 3. djetelina. Jarine su proso, zob, te ječam i pšenica. Gdjekoji običaju i zob zelenu pokositi za krmu. Konoplju siju po više godina na istom pregonu i to na dobro gnojenu kupusištu, a lan obično na kojem slogu kuruzišta. Plugovi su većinom drveni, a brane drvene željeznimi zubci. Plug na dva vola stoji dnevno 2 for. a na 2 konja po 3 for. uz trokratnu hranu oraču i blagu. Orač dobiva jutrom rakije, a kod boljih gospodara i vina o podne. — b) obćina Plaški, izvjest. g. M. Ljubibratović: Ozimi su usjevi pšenica i raž, te se siju iza kuruze ili proje, i to obično dosta kasno, dok se ti tegovi nepospreme. Za proljetne usjeve *(koji su to, i koja jim je obhodnja?)* nepreorava se u jeseni zemljište, jer su oranice ponajviše strme, pak bi jih jesenske i proljetne nagle kiše i bujice odronile. Ozimo sjeme miešaju praškom živa vapna, da ugine sniet. Oranje se obavlja drvenim plugom i drevnom drljačom željeznih zubaca. Samo imućniji uzimlju tudji plug uz nadnicu po 2 for i prehranu orača i blaga. Orač i težak dobiva 4 obroka dobre hrane, sastojeće od polente, variva o podne i mesa, a oraču se daje jutrom napitak rakije, o podne litra vina i smotak duhana, tako da hrana i piće skoro dosegne nadnicu. — c) obćina Ogulin, izvj. g. J. Magdić dopunjuje svoj izvještaj (gl. izvj. br. XI. 1894. str. 112): Sjeme se pomno odabire već za vršitbe na guvnu, a pšenično prije sjetve živim vapnom izpremješa; nekoji ga nakvase esencijom od octa; heljdu mješaju pepelom, a proso protoče kroz plamen od slame prije sijanja.

2. Kotar Vojnić, a) obćine Vojnić i Vukmanić, izvjestitelj g. Mile Oparnica: Glavna je ozima žitarica pšenica; osim nje siju još ječam i raž, a od jarina su glavne kuruza, korun, zatim proja i heljda i nešto djeteline štajerske. Istom od novijega doba vidja se i lucerne. Najobičniji usjevni red je ovaj: 1. kuruza ××, 2. pšenica, 3. proja, 4. zob, 5. djetelina. Plugovi su drveni; brane su od drveta željeznimi klinci, a valj malo tko rabi kod proljetne sjetve. Sve se sije omaške rukom, samo neki sade kuruzu pod kolac. Katastralno jutro oranja (bez sjetve) stoji

*) Evo imena kotarâ, iz kojih neimamo još po nijednoga izvještaja: Senj, Novi, Sušak, Vrbovsko, Samobor, Zagreb, Daruvar, Gradiška nova, Novska, Pakrac, Irig i Zemun. Po jedan samo izvještaj dobili smo dosele iz kotara: Korenica, Perušić, Kostajnica, Pisarovina, Stubica, Klanjec, Krapina, Varaždin, Gjurgjevac, Koprivnica, Djakovo, Virovitica, Šid i Vukovar.

3 for. uz prehranu težaka i tegletega blaga. — b) obćina Krstinja, izvj. g. M. Bunčić: Ozimi su usjevi: pšenica, raž i ječam, od kojih se najviše sije pšenice. *(A koje se siju jarine, i kako sliede sve plodine jedna iza druge po istom pregonu?)* Ore se drvenim plugom, a sije sve rukom, plaćajući ral oranja i sjetve po 3 do 4 for.

3. Županija **Zagreb**, 1. kotar Dugo selo, obćine Oborovo i Dugo selo, izvj. g Josip Belec: Gospodarska obhodnja: a) U boljih i racijonalnijih gospodara: 1. kuruza ××, 2. pšenica s djetelinom, 3., 4. djetelina, 5. pšenica, 6. raž, 7. grahorica zu zelenu krmu, u jesen praha (ugarenje, preorica), 8. zob, 9. ječam × (prignojen). Za ljetne usjeve, kano što su proso, heljda i sjerak odredjene su posebne čestice, koje se izmjenice siju svake druge godine po ugaru. Isto tako postoje posebne čestice za korun, zelje i krmnu blitvu (kravsku repu) itd., koje se goje izmjenice i to ovako: 1 korun, 2. zelje ××, 3. krmna blitva, 4. raž ozima za zelenu krmu s proljeća iza košnje opet korun itd. To je tako zvana „vrtna obhodnja". — b) Seljačka obhodnja: 1. kuruza ××, 2. kuruza, 3. kuruza, 4. ječam, 5. djetelina, 6. kuruza, 7. proso. Nekoji u dolnjoj Posavini siju već 20 godina na polojih uzastopce svake godine kuruzu. I ovi imaju posebne čestice za raž, sjerak, heljdu i bob, koje plodine siju izmjenice svake treće godine na ugaru, za tiem opet posebne vrtne čestice za zelje, lan i konoplju, na kojih se siju svake godine nepromienjeno na jednoj te istoj čestici.

Bolji i veći gospodari rabe željezne plugove raznih sustava, željezne brane, a slogovi su obično 4 m široki. Mlatnju žitarica obavljaju najčešće mlatilom na paru, od kojega se plaća najamnina uz cielu obskrbu za 20—30 težaka, dnevno 25 for. Seljaci se služe željeznimi plugovi, ponajviše Zugmayerova sustava. Branu malo koji seljak rabi pa i to jedino kod sijanja proje; inače svim usjevom mjesto branjanja mekotu nakapaju motikom, što je dosta mučan i naporan rad, te i dosta skup. Bolji gospodari čiste sjeme na trieur. Sjemena se troši po katast. jutru i to: pšenice 1 hl do 1·5 hl; raži 1 hl do 1·4 hl; ječma 0·8 do 1 hl; zobi 1·2 do 1·6 hl; proje 15 do 20 a kuruze 20 do 28 litara. Trošak za jedno jutro iznaša sa sjemenom i oranjem 12 do 16 for.; a kod prahe (ugaranja) i 20 i preko 20 for. sa trokratnim oranjem i ostalim obradjivanjem te sjemenom. Seljaci oru slog u 4 do 6 brazda,

2. Kotar D v o r, obćina Dvor, izvj. g. V. Pribičević: Najglavniji su usjevi: pšenica, kuruza, proso i zob. Na dobroj težkoj zemlji siju redomice kuruzu i pšenicu, na slabijoj poslje kuruze zob, gnojeći po svaki put pod kuruzu. Na polojnih oranicah pokraj rieka i potoka sije se skoro neprestance kuruza za kuruzom. Samo vrlo slabe zemlje preleže po jednu, dvie godine pak se zasiju prosom, a poslje zoblju. *(A gdje se sadi korun, druge okopavine? Siju li djetelinu?)* U ovom se kraju radi sve još po starom običaju: plug je drven, malen; brana lagana sa 30 gvozdenih klinaca; veći dio ni nebrana usjevâ, a siju samo rukom. Oraču se plaća za jednu ral po 5 for. bez hrane; tko hrani plaća za plug i „brnaču" 3 for. na dan, ma koliko uzorao i pobranao.

3. Kotar G l i n a: a) obćina Glina I, izvjest. g. A. Verić: Stanovnici su ove obćine većim dielom obrtnici, koji posjeduju po koju česticu zemljišta, na kojem siju izključivo okopavine, a samo malo njih ima više zemalja za težatbu, pak ovi tad siju: 1. kuruzu ××, 2. pšenicu, 3. ječam (kadkad ×), 4. proso, 5. zob. Najviše se sije kuruze, za tiem pšenice, a manje ječma i ostalih žitarica. *(Što stoji oranje po jutru?)*

4. Kotar J a s k a, obćine Cvetković i Jaska, izvjest. g. Ivan Rendulić: U ovih obćinah sije se sljedeća ozimina: pšenica, raž i ječam, i to u Jastrebarskom najviše ječma, zatim raži, a najmanje pšenice, dočim u Cvetkoviću siju najviše pšenice, onda ječma a najmanje raži. Od jarina siju kuruzu, proso i heljdu, zob, lucernu za zelenu, a štajersku djetelinu za suhu krmu i korun i to potonji osebice i kano uzgredni usjev po kuruzi, u koju dodju još grah i buče, dočim bob rado siju po korunu kao glavnom usjevu. Pod korun i kuruzu običaju gnojiti. Jare se pšenice, raži i ječma vrlo riedko sije u ovih obćinah, i to samo od nužde, kad nedospije sjetva ozimina. Iza kuruze pognojene siju koju oziminu, pak onda opet kuruzu, te se to tako izmienjuje. (?) *(A kako se izmienjuju ostale izbrojene plodine na istom pregonu?)* Ore se željeznimi plugovi, a sije rukom, rabeći i branu i valjak. Katastralno jutro oranja, branjanja i povlačenja stoji s proljeća ukupno 9 for. a s jeseni 7 for. (?)

5. Kotar K o s t a j n i c a, obćina Majur, izvjest. g. M. Augustinović: Najviše se sije od ozimina pšenice, malo raži, a vrlo malo ječma i pira, te se uzima za ozimine redovito kuruzište, sijući vrlo malo na uzoranoj ledini (ugaru) ili na prosištu. *(Koje su ostale plodine i kako se izmienjuju jedna s drugom na istom pregonu?)* Sjeme se izredi na trieuru, kreči, dapače inteligencija luži Dupuyevim lužilom. Plug je obično drven, ali sve to više dolaze u porabu i željezni plugovi; brane su drvena okvira i željeznih zubaca. *(Trošak po jutru?)*

6. Kotar P e t r i n j a, obćina Jabukovac, izvj. g. P. Trkulja: Glavna je ozimina pšenica. Raž, ječam i lan ozimac siju se na malo, a jarine su kuruza, korun, proso, djetelina, lucerna. Obhodnja: 1 kuruza ××; 2. ozimina koja ili proso. (?) *(A ostale plodine, ponajpače korun, djetelina i lucerna?)* Plugovi su drveni, za ovaj bregoviti prediel posve prikladni. Gdje je zemlja grudasta rabe i valj, inače samo branu, sijući sve plodine rukom. Katastralno jutro oranja i sjetve stoji popriečno za kuruzu 5 for., a za druge plodine 3 for. 50 nvč. uz običnu hranu.

7. Kotar S t u b i c a d o l n j a, obćina gornja Stubica, izvj. g. Mato Sladojević. Od ozimina sije se najviše raž i ječma a malo pšenice, od jarina: kuruze, koja je glavna plodina za hranu ovdješnjega naroda, i koruna. Zobi sijui samo imućniji koji imaju konje, i gdje što djeteline. U seljačtva je u ovoj obćini tako malo zemljišta, da mnogim nedotiče ni toliko ploda, koliko trebaju za prehranu, pak s toga ni neima kakve stalne obhodnje. Sve se sije na kuruzište i koruništе, pod koje se plodine i gnoji, i to po koja ozimina, iza kojih opet sljedi kuruza, ili kod imućnijih zob, u koju se posije djeteline; ako nesiju zobi posiju djetelinu u koju ozimu žitaricu. Merlina dosta siju po kojoj ja-, rini, a repu okruglicu na koruništu ili na ječmeništu prignojiv dobro. Pod svaku se plodinu ore samo jedanput, jedino djetelište gdjekoji dije „prašiti" (preorati) pod jesen, u proljeće pognojiti i zasijati kuruzom ili kojom jarinom

ako se nije mogla posijati koja ozimina. Ore se obično drvenim plugom, tek imućniji rabe željezni plug, a brazdu obćenito nakapaju motikom, dapače često puti se na strmijem tlu ni neore, nego se zasije li nakapanjem. Sve se sije rukom; valj je nepoznato ratilo. Slogovi su uzki od 6 brazda, riedko koji slaže u 10 brazda. U jednom ovom kraju oru i na kravah i juncih, te se plaća oraču prema snazi blaga na dan od 1·50 do 3·50 for. uz trokratnu hranu i pilo. Osim toga običajno je, da se svakomu oraču dade mesa i kruha, da ponese sobom kući. Nedobije li orač ništa, da sobom ponese, badava ćeš ga tražiti drugi put, da ide orati.

8. Grad Karlovac, izvj. Mj. Dominković: Glavne su žitarice raž i ječam, a osim ovih sije se ponajviše kuruze, prosa, repe i koruna, gnojeći pod kuruzu repu i korun. A obhodnja je obično ova: 1. okopavina ××, 2. ozimina, 3. proso ili ječam s djetelinom, 4. djetelina. Na bolja zemljišta siju kuruzu i po dvie godine uzastopce. Sa kuruzom sade se zajedno grah i bundeve. *(A trošak po jutru?)*

9. Grad Sisak, izvj. veleč. g. Drag. König: Ovdje ni neima prave rotacije, jer su posjednici gradjani koji imaju uz kućni vrt još po $^1/_2$ do 1 jutra zemljišta, na kojem se obično sije kuruza, korun, buče i drugo povrtelje za kućnu porabu. Nešto većih posjedâ imaju u Novom Sisku bivši krajišnici, koji siju po bregovitijem predjelu i oziminu: pšenicu, raž i gdje gdje i ječam, a od jarina ponajviše kuruzu, korun, proso, zob, djetelinu, obično lucernu, koja dobro uspjeva, gnojeć većinom pod okopavine ili ječam. Ore se po potrebi 2 do 3 puta, željeznim plugom, rabeći uz branu i valj osobito kod sjetve proje, a sije se rukom Plug za 1 jutro oranja, branjanja i sjetve (bez sjemena) stoji 5 for. uz hranu blagu i ljudem, piće rakiju i vino. Jutro stoji dakle do 8 for. i više.

4. Županija **Varaždin.** 1. Kotar Klanjec, občina Veliko Trgovište, izvj. g. Franjo Vučić: Ovdje se siju sljedeće žitarice kano ozimine: pšenica, raž, ječam, a kano jarine kuruza, zob, proja i heljda te djetelina. Najglavnija sjetva s proljeća je kuruza, s jeseni pšenica; proje i heljde siju vrlo malo, nešto više djeteline. O sjetvi muhara, krmne blitve, kakve smjesi za krmu niti govora. Korun i kupus sadi se na jednom te istom komadu zemlje, jer je takav običaj u seljaka od vajkada, a žitarice dolaze najčešće na pognojeno kuruzište; s proljeća posije gdjekoji obično u zob ili ječam koju litru djeteline. Samo napredniji gospodari imaju željezne plugove, većina drvene; brane su obične; seljak sve sije rukom. *(Trošak po jutru?)*

2. Kotar Ludbrieg, a) občina Martijanec, izvjest. g. Josip Krušec. Dopunjak (X: 1893. str. 84.) Od ciele oziminom posijane površine odpadaju $^3/_4$ na raž, a ostala četvrtina na ječam i nešto pšenice, i to je posijano s $^3/_4$ na strnište a s $^1/_4$ na kuruzište. *(Izvolite priobćiti sve plodine, što se u polju težaju, i red kojim se izmienjuju na istom zemljištu!)* Orač dobije po jutru za plug po 2 for. za brananje po 1 for., a sijač 40 nč. sve uz hranu ljudem i blagu. — b) občina Gjelekovec, izvjest. g. Stj. Kadija: Od ozimih usjeva sije se najviše raži, mnogo manje pšenice; ozimi ječam, repicu i ozimu grahoricu siju samo vlastela i zakupnici. Sve tri napomenute žitarice siju se i kano jarine, za tiem zob, proja, heljda, kuruza, korun, grahorica, djetelina i lucerna. Najviše gnoje pod kuruzu i proju. *(Kojim se redom izmienjuju od godine do godine na istoj čestici ove plodine?)* Plugovi su obćenito željezni s jednim lemešem u vlastele i seljaka; samo jedan zakupnik ima po nekoliko plugova sa dva i tri lemeša. Branu rabi svaki seljak, valj samo vlastela i zakupnici. Vlastela i zakupnici, posjedujući veće komplekse počimaju čim ranije sjetvom ozimina, već početkom rujna, te se za njimi povodi i gdjekoji seljak; ali većina seljaka nenagli sjetvom, dapače i ono malo što ima, neće da sve u jedno doba zasije, umujući, da su neke godine bolji raniji, druge kasniji usjevi, pak da je zanj bolje kad ima jednih i drugih. Oranje se plaća različito, i to pod jarine po 3 for., pod ozimine po 4 for., pod kuruzu 4 do 5 for. na dan sve bez hrane. Najskuplje je oranje pod kuruzu, jer se nje najviše sije, pak se težko dobije plug. Sa dva dobra pluga izore se na dan 1 kat. jutro, orući od 6 do 12, pak od $2^1/_2$ do 7 sati na večer.

3. Kotar Novimarof, občine Breznica i Gornja Rieka, izvj. veleč. g. A. dr. Rieger: Glavna je ozimina u seljaka raž, ječma siju na malo samo za domaću porabu; vlastela i veći posjednici siju i pšenice, i to dosta rano izmedju gospojina. U seljaka nemože biti govora o turnusu, jer ima premalo zemlje, no ipak se može reći, da na novo pognojenoj zemlji skoro uvjek sije i sadi okopavine, u koje s gospodarskoga gledišta ubraja i kuruzu, a onda tek žitarice. *(Dobro bi došla za prispodobu sa drugimi krajevi zemlje, i po koja vlastelinska obhodnja!)* U ovih krajevih rabe se Zugmayerovi plugovi, te se služe redovito branami, samo kad je okorelija zemlja, nabija se grudje motikom. U obće narod dobro priredjuje zemlju. Vlastela rabe Sackove plugove, te svoje zemlje valjaju i branami draže, jer to zahtjeva sijanje strojevi. Narod sije rukom. Po katastr. jutru oranja plaća se 4 for. i hrana blagu i težaku.

5. Županija **Bjelovar-Križevci.** 1. Kotar Bjelovar, občina Trojstvo, izvjest. veleč. g. Ed. Medeotti: O racijonalnoj kakvoj obhodnji nema ni govora. Na poljskoj zemlji sije sviet ponajviše raž, proju i heljdu, pošto su zemlju preorali 2 do 3 puta. Na ogradah oko kuće siju 1. kuruzu, 2. ječam ili pšenicu, 3. djetelinu uz malo gnojenje. Pšenica se je počela sijati tek prije nekoliko godina, a djetelina se udomljuje istom u najnovije doba. Plugovi se rabe ovi: česki željezni (ruhadlo) i takozvani magjarski željezni (Vidačev) te stari domaći drveni plug, a plaća se na dan po 2 do 3 for. sa podpunom hranom. Slogova ima skoro svih širina, od 4, 5 do 10 brazda, no domaći nedaju se naviknuti na široke slogove po ravnicah.

2. Kotar Garešnica, občina Hercegovac, izvj. veleč. g. P. Brantner dopunjuje ovom crticom način sjetve (gl. izvj. br. XI. 1894. str. 112.). Naš narod nehiti sjetvom, ne što bi bio lien, već načelno, jer drži, da prerana sjetva nije shodna. Čim kasnija, tiem da je bolja, ali se tiem riskira, da zlo vrieme zaprieči posve sjetvu, ili da kasne jesenske zaljevice zapleskaju sjeme, pa nemože niknuti. Naseljenici, osobito Česi počimali su u nas sijati polovinom mjeseca rujna no odustaju od toga. Na sjeveru su morali rano sijati, al na jugu kao da nije probitačno. Zemlje su jim bo gjubrene, dobro uredjene, usjev silno uzbuja, pa se tuši preko zime, a prerani usjev napadaju rado i „crvi-

(Elateride), prem s proljeća izmakne napadaju „rdje“ i snieti. Obćenito se dakle nastoji ni prerano ni prekasno posijati oziminu, tako da se počme početkom a svrši koncem listopada. Naseljenici nezaoravaju sjemena već ga zadrljaju drljačom, pak su se poveli za tim običajem s veće strane i starosjedioci, tako da se sad drži toga staroga običaja tek manjina.

3. Kotar Križ, obćina Kloštar Ivanić, izvj. veleč. g. Stj. Bosanac: Glavna je ozimina raž. Uz nju siju još pšenicu i nešto ječma, a od jarina: zob dvovrstnu djetelinu, kuruzu i krmnu blitvu. Negnoji se jedino pod zob i djetelinu. Siju izmjenice: 1. kuruzu, 2. pšenicu, 3. djetelinu; dočim raž, ječam i grahorica dolazi na „preoricu“. Ore se običnim plugom, a rabi valj i brana, sijući sve rukom. Katastr. jutro oranja i sjetve stoji 5 for.

6. Županija **Požega**, 1. kotar Brod, obćine Andrijevci i Garčin, izvj. g. J. Vértag: Siju se kano ozimine; ponajviše pšenica, malo ječma samo za kućnu porabu, isto tako ozima lana, i repice do 50 ha. *(A koje se siju jarine u polju, i kako se izmienjuju od godine do godine sve te plodine na istoj parceli?)* Polja se vrlo slabo gnoje u seljaka, jer je blago uvjek na paši, a preko zime živi o slami, pak se s toga malo dobiva gnoja. U cieloj se okolici ore gvozdenimi plugovi, te se sije rukom, a zublja drljačom željeznih klinaca. Valj rabe samo Njemci. Katastr. jutro oranja, branjanja i sijanja stoji 4 for. i nešto rakije za napitak.

2. Kotar Požega, obćina Brestovac, izvjest. veleč. g. Sava Stojaković: Od ozimina sije se ovuda, pšenica, raž i ječam, vlastelinstva siju i repicu ili olaj. Svakako seljak ponajviše sije raž, ostali više pšenice. *(A koje se siju jarine, računajući ovamo i djeteline?)* Seljaci siju ozime usjeve najviše po ugaru-trojaku, a u tom neimaju gotovo nikakve obhodnje. Po jednoj te istoj zemlji gotovo neprestano jedan isti usjev! Jedino što kuruzovinu posiju najčešće pšenicom. Vlastelinstva a i napredniji gospodari drže se, dakako u tom nekoga reda i mienjanja *(kojega?)* ali i to kod manjih gospodara radi prevelike „razparčanosti“ zemalja slabo napreduje, dà više puta i protiv svakoga pravila. Dok godj nebude kakve takve komasacije tako će morati i biti. O mjenah u sjetvi nemože dakle za ovaj kotar i seljački posjed biti gotovo ni govora.

7. Županija **Virovitica**. 1. Kotar Našice, obćine Feričanci i Šaptinovci, izvj. veleč. g. N. Mikić. Usjevni je red sljedeći: 1. pšenica, 2. kuruza ili grahorica, 3. pšenica 4. zob ili raž, vrlo riedko 5. proja ili heljda. *(A gnoj?)* Najviše se sije pšenice i kuruze; svi ostali usjevi zapremaju jedva $^1/_4$ površine, od koje na proju i heljdu neodpada niti $^1/_{10}$. Ugara je vrlo malo, od prilike $^1/_7$ svega polja ili oranice, te ga je svake godine sve manje i manje. *(Ratila? Priredba sjemena? Trošak?)*

2. Kotar Osjek, a) obćine Tenje i Sarvaš, izvj. g. J. Niederländer: Sije se ovim redom a) U Tenju: 1. grahorica ××, 2. žito (napolica), 3. kuruza, 4. zob samo za vlastitu porabu. b) U Sarvašu: 1. grahorica ××, 2. žito (napolica) ili pšenica, 3. repica (olaj) ×, 4. kuruza, 5. pšenica ili napolica. Djeteline, muhara, proje, zobi, koruna i krmne blitve sije se samo na malo za najnuždniju vlastitu potrebu. Glavna je sjetva pšenica ozima, napolica ozima i repica za tiem kuruza, a najobičnije gnoje pod grahoricu i repicu. Ovdje rabe jednostavni plug, a kod grudava oranja branu i valj, te se sije više rukom, nego li sijalom, jer ovih ima dosele malo u porabi; trošak oranja po katastr. jutru iznosi 4 for. — b) obćine Dalj i Erdut, izvj. g. Jovan Milanković: Od ozimina se sije ponajviše pšenice, manje napolice, a na ječam odpada do $^1/_5$ ciele površine. Jari su usjevi: kuruza, zob, grahorica, krmna smjes kuruze i sjerka, i do 100—150 jutara jaroga ječma, što ga sije jedno vlastelinstvo. Veći gospodari siju cinquantin za prodaju, sikulske i kuruze „konjski zub“ zvane za domaću porabu, dočim manji ratari redovito siju domaću slavonsku kuruzu. Ozimine se siju po ugaru zelenu i po kuruzištu a na potonjem zasiju manji ratari ječma. *(Kojim se redom izmienjuju obično sve ozime i jare plodine na istoj parceli (turnus) i pod koju se gnoji?)* Plugovi su željezni, a branu i valj rabe svi, te obično dobro priredjuju tlo za svaki usjev. Sijući rukom troše na „lanac“ (slavonsko jutro od 2000□°), 3 do $3^1/_2$ mjerova (1·83—2·14 hl.) sjemena, no ima prilično mnogo ratara, koji siju rednim strojem (Dibelsaemaschine), uzajmivši si stroj od većih gospodara uz dnevnu najamninu od $2^1/_2$ for. pak tada jim treba sjemena: pšenice 2 mjerova (1·22 hl.) a ječma $2^1/_4$ mjerova (1·38 hl.), a kod ranije sjetve, do konca rujna, uzimlje se popriečno 90 do 105 litara sjemena. Veći posjednici siju samo sijalom na 11—17 redova. *(Što stoji „lanac“ oranja?)*

4. Kotar Slatina, obćine Miholjac gornji i Sopje, izvj. g. Ed. pl. Reichel: a) Kod seljačtva su ozima sjetva: pšenica, raž i ječam, a proljetna: zob, kuruza, proja, muhar, grahorica, djetelina, ponešto konoplja, lan i korun, osim toga ima manje važnih okopavina kano kupusa, biele repe itd. a riedko kad malo jara ječma. Ugar je sbog oskudice zemlje kod seljaka sasma napušten, te svaka parcela donosi godišnje po jedan plod, a sa jakih oranica počimlju skidati i po dva priroda n. pr. repu i muhar ili zelenu kuruzu za krmu (Grünmais). Gnojenje je vrlo nedostatno, jer je u naroda malo marve i to goveda, po dvoje loših konja i po koje svinjče, od sitne stoke ni spomena. I to se blago sve slabo timari, jer se producira malo krme, te od mršava blaga nemože biti ni gnoja, tako da njive sve to većma mršave, a prirod u maloposjednika često zaostaje izpod normalne količine. S proljeća je glavno gnojenje, i to obično pod kuruzu, zob i grahoricu. Najobičnija je obhodnja: 1. kuruza ×× ili zob ×× ili grahorica ×× ili djetelina, 2. pšenica, a na mršavije kuzurište raž, te izmjenice opet kuruza itd., tom opazkom, da iza djeteline sljedi redovito kuruza. Što se pod jesen podjubri, zasije se obično pšenicom. Zelena gnojenja i porabe umjetna gnojiva nepoznaje seljak. Grahorište i zobište oru navadno po dva puta (ugare) a treći put pod sjetvu. Ove se njive priprave prilično racijonalno, samo što dubljina oranja često nezadovoljava. Ali priprema (Bestellung) kuzurišta za ozimicu ili oranice za proljetni usjev neodgovara racijonalnim zahtjevom. Poorana se njiva naime zasije, pa se tad sjeme zadrlja, ali pošto nerabe valjka, ostaje njiva busenasta i jamava, niti se može pravilno zasijati, niti se dade sjeme ljudski zadrljati, već dielomice ostane na površini, ili se sgrne medju brazde, te nemože niti pravilno u isto doba niknuti. S toga

*

raspe seljak dosta sjemena, što bi mogao koristnije da upotriebi. Prem poznaje korist valjka i inih strojeva, pošto ima dosta prilike, da vidi sve to na racijonalno i intenzivno vodjenu gospodarsvu vlastelinstva, neće seljak da rabi bar valj, i da se kani starinskih navika. Plugovi su željezni ali drvenim gredeljem i jednim samo lemešem, pak ipak seljačka slaba marva težko tegli, ore i slaže doduše dobro brazdu, ali plitko jedva 3—4" riedko 6" duboko. Sad su već uvidjeli i seljaci, da jim mnogi jarci oduzimlju mnogo zemlje, pa su se kanili uzkih slogova. Riedko se već vidjeva više od 2 sloga na jutru. Rabe samo drljaču ili branu drvenih gredica i željeznih zubaca, ali ima još dosta skroz drvenih. Seljak sije sve rukom na svoju dosta veliku materijalnu štetu, jer on baca na 2000□° 183 l. do 2 hl. „sitne hrane“, pa ako je jutro i manje (1600□°) on svejednako sije svoja najmanje 3 obligatna mjerova (1·83 hl.). Da je sloge, mogla bi se udrugom nabaviti „sijala“, te bi se izplatila prištednjom sjemena. Sjeme se čisti redovito na triebilo (trieur) a pšenično kvasi u raztopini modre galice. Za jednokratno oranje i sijanje jednoga slavonskoga jutra (2000□°) neračunajući sjemena, plaća se 4 for. ili 8 „ručnih snaga“ (težaka). — b) Veleposjed: U području ovih općina ima šest komasiranih posjeda od 1500 do 2700 jutara oranica i livada vlastelinstva virovitičkoga kneza Schaumburg Lippe, koji se svi veoma racijonalno i intenzivno obradjuju. Tuj se ore izključivo gvozdenimi jedno- i dvobrazdnimi plugovi; drlja posve gvozdenimi branami dijagonalnim i na noževe, a zemljište pod kuruzu pripravlja se branom-kašikarom (Löffel-Egge) i rovilom (Grubber), a valjci rabe raznoliki drveni i gvozdeni. Za sjetvu se upotrebljuju strojevi i to omaško sijalo „Aberdeen“ a najviše redna takozvana univerzalna sijala, od kojih strojeva ima na svakom tom dvoru (gospodarstvu) po tri komada. Kuruza se obradjuje škotskim konjskim okapalom, a od 3 godine ovamo kuruznim kultivatorom (ogrtalom) „Planet jr.“ zvanim, koji se stroj može kano dosad najsavršeniji za okapanje i ogrtanje svakomu preporučiti, a stoji u Beču 35 for. uz 2% popusta. Za vršenje žita i runenje kuruze upotrebljuju se parni strojevi od 6 do 12 HP (konjskih sila), od kojih ima na svakom dvoru 1 do 2, ukupno 8 garnitura sa elevatorom, koji slamu odstranjuje od mlatila. Jedno takvo mlatilo od 10 HP može na dan ovršiti, očistiti i razvrstati u 3 razreda 120—160 q pšenice ili raži i 180—230 q zobi. Parni stroj za runenje kuruze može čistoga zrna oruniti na dan, prema tomu kako je kuruza suha, 400—600 q. Što se i koliko se sije godimice, neka služi za primjer gospodarstvo Višnjica, na kojem ima usjeva: 320 jutara pšenice, 50 jut. raži, 140 jut suražice, 10 jut. ječma, 10 jut. graška ozimca (Wintererbsen), 300 jut kuruze, 300 jut. zobi, 100 jut. smjesi grahorice i zobi (Wickhafer), 50 jut. muhara i prosa, 15 jut. krmne blitve, 10 jut. koruna, 180 jut. djeteline, 80 jut. kuruze za zelenu krmu i kiselenje (Sauermais) i 10 jut soje (Sojabohnen) te druge razne sitnarije. Svake se godine 600—800 vozova zelene kuruze meće u jame i kamare, te proizvodi i „sladka silaga“ (Süss-Ensilage), koja je osobito dobra pomješana s pljevom i ponešto sienom za rogatu marvu. Sjeme već sortirano parnim mlatilom, provije se po dva puta Backerovim vijalom i protoči trieurom, te tad istom kvasi modrom galicom ili Dupuyovim lužilom.

8. Županija **Sriem.** 1. Kotar Ruma: a) općine Jarak, Hrtkovci, Platićevo, Grabovci i Ogar, izvjest. g. P. Vukadinović: Od ozimina posijano je: pšenice do 75%, napolice 10%, ječma 10% i crne repice do 5% ciele jesenske sjetve. Jari su usjevi: zob, grahorica, kuruza i muhar. Proja se sije samo za neuspjelom kuruzom i iza požete repice. Pšenica se sije na crnom ili zelenom ugaru, iza kuruze, ječma i zobi, ozimi ječam iza kuruze, zob na strniku iza pšenice, isto tako i kuruza. *(Kako se izmienjuju ostale plodine po istom zemljištu?)* Korun se samo ponešto sadi u vrtovih. Za oranje se rabe kovani rekonstrujirani plugovi uz drljače gvozdenih zubaca na tri gredice i brane od crnoga trnja; bolji ekonomi imaju sijala, a seljaci siju rukom. Valjak imaju samo veleposjednici. Jedno katast. jutro da se preore i posije stoji 3 for. uz, a 4 for. bez hrane. — b) općine Ruma trg, Dobrinci, Indjija, Kraljevci, Putinci i Veliki Radinci, izvj. g. Mirko Purgar: Najvažniji jesenski je usjev u ovom kraju pšenica, napolice ili suraži sije se možebiti 10. dio koliko pšenice; jesenskoga ječma neznatno, a još manje repice. Zimski grašak siju veleposjednici dobrim uspjehom. Taj se grašak može svim gospodarom najtoplije preporučiti, budući da se može u jeseni ili s proljeća jednako dobrim uspjehom sijati kano „čistina“, a u proljeće isto tako kano grahorica zobju pomješan.

Turnus po seoskih općinah je sljedeći: 1. ugar, 2. žito, 3. kuruza; dakle čisto tropoljarski ili: 1. ugar, 2. ozimina, jarina, tom ipak promjenom, da u najnovije vrieme siju po ugarnih zemljištih i grahoricu za krmu, griešeći dosta puta tiem, što siju u kuruzinac žito, pa opet žito, a treće godine kuruzu, pak se tad dobije ova slika obhodnje: · grahorica, 2. žito, 3. kuruza, 4. žito, 5. žito, 6. kuruza. Ova se velika pogrješka po mnogih općinah sve više razširuje s toga uzroka, što se više puta dobije bolji prirod od po drugi put usijana žita nego od onoga, što sljedi neposredno iza kuruze. Al ako se nebudu gnojem poboljšavale njive, kazniti će se u buduće taj neracijonalni postupak. Gjubra se pako producira veoma malo, pošto marva samo po pašnjacih hranu traži i tamo gnoj raztepa, a preko zime s većega o slami žive. Ti veliki općinski pašnjaci nisu s gledišta racijonalnoga gospodarenja koristni po ekonome, jer se svaki oslanja na nje, nesije krme, nehrani stoke u staji, neproducira usljed toga doveljno gjubra, te neima ničim da gnoji valjano svoje njive, pak je njivarstvo i stočarstvo nenapredno. Veleposjednici običaju rotaciju ovako udesiti: 1. grahorica za krmu ××, 2. pšenica, 3. kuruza, 4. zob ili ječam, 5. ugar ili poslje gjubrenja muhar ili proja ili kuruza za krmu, 6. pšenica. 7. kuruza, 8. napolica. Samo lucerna se sije izvan rotacije. Kod veleposjednika radi se željeznimi plugovi različite vrsti. Drljača je u seljaka svud drvena željeznih klinaca, kojom se sjeme rukom posijano pokriva, pa onda trnovom branom „povuče“. Veleposjednici bez iznimke siju sijalom, ali i mnogobrojni mali posjednici služe se od godine do godine sve više sijali raznih sistema. U Rumi i Indjiji malo se nalazi rukom posijana usjeva, po drugih selih ima dosta gospodara, koji siju „mašinom“, jer se osvjedočiše, da je taj način sijanja mnogo koristniji, nego onaj stari rukom. Valj se riedko upotrebljuje u jeseni, ali s proljeća se moraju sve njive jesenskoga i proljetnoga usjeva valjkom povaljati, da budu tvrdje. Parni plug (Dampfpflug) radi ove godine prvi put kod g. Leopolda Pfeiffera, zakupnika na pusti Višnjevci, te stoji oranje tim plugom po katast. jutru 25—30 cm duboko samo 6 for. Za oranje i drljanje navadnimi ratili plaća se po jutru od 1.600□° 3 do 4 for.

2 Kotar Vinkovci: a) obćine Andrijaševci i Cerna, izvj. g. Marijan Mihaljković. S jeseni se sije: pšenica kano glavna plodina, „smjesica" ili suražica, ječam, nešto raži te olaj (repica). Čistoga ili crnoga ugara vrlo se malo ostavlja. A siju obično iza pšenice u proljeću zob ili kuruzu, a poslje kuruze dolazi kano zeleni ugar grahorica i to po prilici na $^3/_4$ zemljišta, na kojem je bila kuruza. Nekoji prevrnu zobište po dva puta, te zasiju olajem; drugi pako siju olaj iza pšenice, preoravši prije strnište dva puta, jer olaj slabo na zobištu uspjeva, makar da se i pognoji. Djeteline se siju obično na „stanovih" i ostaju na istoj čestici po 5 i više godina. Repe (sudeći po opisu sadbe biti će to krmna blitva) sadi se nešto kod boljih i naprednijih gospodara u pognojeno zemljište i to „pod motiku" kano grah ili korun, u razmaku od 20—25 cm sve po dva zrna, a nekoji ju sade kano kuruzu za plugom, no onaj prvi način je bolji, jer bolje niču biljke. Ore se običnimi, valjanimi, željeznimi plugovi, a drljače su drvene željeznih zubaca. Većinom si ore svaki sebi, a tko iznajmi, plati za oranje, drljanje i sijanje 4 for. bez svega po katast. jutru. Oranje samo stoji 3 for. po jutru. — b) obćine Ivankovo, Stari Mikanovci, Retkovci i Vodjinci, izvj. g. Ant. Holterer: Ozimi su usjevi: pšenica, ječam, raž, a najviše se sije pšenice. Stalne i pravilne rotacije u podpunom smislu ni neima, nu postupa se većinom ovako: 1. kuruza ××, 2. pšenica, ječam, 3. ugar ili grahorica, 4. pšenica, 5. olaj ili ugar, 6. zob. *(Sije li se djeteline štajerske i lucerne?)* Ovdje skoro svi siju ozimine i jarine rukom, a kuruzu sade u brazdu iza pluga, pa ju većim dielom i okopavaju plugom. Korun se sadi pod motiku, okapa i ogrće motikom. Plugovi su željezni, brane rabe obćenito, valjak samo doseljenici Njemci. Katast. jutro oranja i sijanja stoji 4 for.

3. Kotar Županja, obćine Babinagreda, Gundinci, Sikirevci i Šamac, izvjest. g. Mijat Živković: Što na ugaru (20%), što na strništu, olajištu i kuruzištu (80%) posijano je koliko i lani: pšenice, napolice (suražice), ječma, raži i olaja, i to najviše pšenice, najmanje raži. Jarine su kuruza, zob, grahorica, proja i muhar. Tropoljarsko gospodarstvo, koje je obstojalo od starine, svake godine sve više izčezava, te je u šamačkoj obćini posve izčeznulo, ali racijonalnomu mjenbenomu sustavu nigdje ni traga, ponajviše stoga, što je posjed odviše razcjepkan, te većina gospodara neima u svakoj rudini (hataru) dovoljno zemljišta, da bi si mogli zasnovati kakvu stalniju rotaciju. Glavna je težnja, da svaki posije čim više žitarica i krme, zato svaki sije, gdje mu se što bolje svikne. Tako ima medju oziminami i „lanovi" nezasijanih parcela, koje će s proljeća zasijati zoblju i grahoricom, a u poljih odredjenih za kuruze, biti će još grahorice, muhara, prosa i sjerka. Djetelinâ nesiju u polju, već na ogradah, koruna vrlo malo, graha nešto više. Ipak se u glavnom drže ovoga turnusa: 1. Kuruza ××, 2. ozimina (pšenica, ječam), 3. jarine: zob, grahorica ili muhar, proso. *(Što siju prije i poslje olaja?)* Gnoj se izvaža zimi ili s proljeća te se odmah i zaore. Ore se gvozdenim plugom (Vidač) na široke slogove 10—15 cm duboko, ponajviše na 2 ili 4 konja, samo nerazdieljene zadruge uprežu 4—6 volova, uz porabu drljače gvozdenih zubaca, dočim valj nigdje nerabi. Sjeme se nemienja, ali se čisti triebilom (trieurom) a troši po jutru 1·5 hl. Obično si svaki sam ore i sije, a tko mora iznajmiti, plaća po kat. jutru 5 for. i hranu težakom.

e) Vinogradi i voćnjaci.

Svi su izvještaji, govoreći o vinogradih u tom suglasni, da je vinova loza neciepljena i za dobe ciepljena podpunoma dozriela, te se je mogla grebeničati i povaljivati do pod mrtvu jesen, dok nisu smrzlica i snieg obustavili savkoliki rad pod vedrim nebom. Istom za one ciepove, što su kasno u srpnju na zeleno ciepljeni, napominju neki izvještaji, da je doduše navrtak sazrio, ali američka podloga da nije bila ni polovicom studenoga dovoljno zriela, te će takvi povaljenici do proljeća propasti. No to su viesti iz onih krajeva, u kojih je tek u začetku regeneracija vinograda na temelju američke loze, te još manjka izkustva, dočim su u drugih predjelih vinogradari već odustali od ciepljenja u mjesecu srpnju, videći da podloge takvih kasnih ciepova nedozriju savršeno ni na najpovoljnijoj jeseni, pak se niti neokorjene u proljeću.

Pa kako je osim nekih vinogorja zaraza peronospore dosta kasno nastala i slabo se razvijala, to je bila i u starih vinogradih, prijašnjih godina odnemarenih, vrlo odrastna loza, te su se vinogradari opet odvažili na marniji rad oko svojega trsja. Sa svih strana, gdjegod neima trsnoga ušenca, ističu izvještaji, da se je radilo po starih vinogradih sve do sniega ove jeseni više i marljivije nego zadnjih 5—6 godina ukupno. Osobito se mnogo gnojilo i povaljivalo, dapače mnogi su seljaci-vinogradari, videći bujnu lozu, jesenas i okopavali trsja, česa u to doba nisu običavali činiti niti prije haranja peronospore. Ima po jedna viest iz kotara Križevci i Ilok, da su seljaci, zavedeni tim nešto bujnijim porastom domaće loze, u dosta obseţnoj mjeri sadili opet domaću lozu po svojih filoksiranih vinogradih „na jagmu", prem jim nije manjkalo poučna i ozbiljna odgovaranja od toga bezuspješnoga rada.

Gdje se već više godina radi oko regeneracije vinograda na američkoj podlozi, tud se je marljivo rigolanjem pripremalo tlo za nove nasade, te će se taj rad sve do proljeća nastavljati čim to dopusti vrieme. Nadamo se, da će nam gospoda izvjestitelji do proljeća, kad budu ti radovi obavljeni, po mogućnosti priobćiti što izvjestnijih podataka o obsjegu rada, o vrstih amer. loze, koja će se saditi, o njenoj cieni, izvoru dobave itd., da uzmognemo nacrtati što potanju sliku, gdje se je, što i kako se je radilo i uradilo na obnovi vinograda.

Onomu, što se je gore kod gospodarskih radnja spomenulo o radnjah po voćnjacih dodajemo, da je i kod raznih voćaka mladorast na blagoj jeseni mogla nesamo dobro dozrieti, nego da je dapače znatna toplina uz dovoljnu vlagu u mnogo voćaka izmamila i cviet, te su se mnoga stabla jabuka, šljiva i krušaka osula cvietom u mjesecu listopadu, a po Slavoniji bilo je i polovicom studenoga vidjeti krušaka u cvietu. Osim jedne viesti iz Djakovštine, koja je spomenula da su neki gospodari svoje voćare preorali, upravo je za čudo, da se evo druge godine nije našla ni jedna naznaka, da bi se gdje pokraj klaštrenja voćaka, stabla po voćnjacih okapala i bilo čim pognojila, prem bi iza obilna priroda i silnih tužba na propadanje voćaka baš te ruke njega bila od prieke potrebe.

Na mladih voćkah počinio je i silan snieg dosta štete poimence po Lici-Krbavi, gorskom kotaru i Zagorju, a sbog opetovane „poledice“ izrazuju mnogi izvjestitelji bojazan, da bi mogle mladice voćaka, a po mjestih i ciepovi vinove loze postradati.

Pokraj 2—3 tužbe na oštete mladih voćaka po zecevih, ima jedna iz dolnjega Pazarišta o vrlo znatnom kvaru počinjenu na ciepovih u školskom i župničkom pokusnom vrtu. Do 3.000 oplemenjenih voćka pobrstiše i oglodaše zecevi, da će jedva koja prolistati.

f) Stoka.

Zdravlje stoke bilo je u ova dva mjeseca po cieloj zemlji vrlo povoljno. Što se je slinavke i šapa bilo pojavilo mjeseca studenoga na pustah Dravica i Martinci u kotaru dolnjem Miholjcu, pošlo je za rukom osamiti i do brza ugušiti nastojanjem oblasti i samih vlastnika.

Goveda, oboljela s ospica u općinah Gračac i Bunić, u potonjoj i krmad, izliečena su bez osjetljiva kvara. U općini Gradusa, kotara Petrinja poginulo je nekoliko glava krmadi, ali je konstatovano, da nije bila uzrokom nikakva priljepčiva bolest. Ovce su u obćini Slakovci kotara Vukovar ošugavile, ali ne u znatnoj mjeri, te je nade, da će se doskora i izliečiti, pošto je zaraza šugom za dobe opažena. Veće, dapače vrlo znatne štete bilo je po selih gornji Srb, Kunovac, i Kupirovo, gdje su goveda i ovce u tolikoj mjeri ometiljavljena, da su skapavala „kano nikad“. Po navodu g. izvjestitelja, da nebude skroz na kvaru, narod je počeo klati i meso sušiti, čim bi se opazili i najmanji znaci, da je počelo koje blažče poboljevati od te neizlječive bolesti. Perad je pogibala naglo po kotarih Ludbrieg (Mali Bukovec); Varaždin (Jalžabet); Garešnica (Berek); Križevci (Raven) i Virovitica (Suhopolje). U kotaru Ludbrieg liečio je po odredbi kot. oblasti kotarski veterinar oboljelu perad vrlo uspješno i to najviše domaćimi sredstvi, te je posve prestala pošast.

Prem je stoka nalazila nešto hrane na paši dosta dugo pod jesen, kako je gdje već ranije ili kasnije snieg zapao — u Slavoniji sve do pred Božić, drugud barem do polovice studenoga — te tiem prištedjeno mnogo krme, to je skoro u pravilu stoka u seoskom posjedu dosta slabo hranjena i mršava došla na stajsku hranu, koja se opet sastoji većinom od slame, kuruzinca i pljeve, pošto se sieno i djeteline štede za muzare krave i voznomu blagu do proljeća, kad nastane razni rad. Pokraj svega toga, što se prištedilo dugom pašom po kuruzincu i bujnih usjevih vrlo mnogo suhe krme, ipak su česte tužbe na nestašicu krme po izvještajih iz sriemske, virovitičke, ličko-krbavske i varaždinske županije, a često se čita i primjetba „blago oskudjeva“. Manje ima iz drugih strana tužba na nedostatnu krmu, prem nisu baš ni od tuda preriedke opazke, da stoka prezimljuje većinom o suhoj slami i kuruzincu dosta slabo, te se malo kad nailazi na naznaku, da ima i da će biti dovoljno krmiva do proljetne paše. Tu činjenicu, da nam stoka veći dio godine živi malo gdje o dovoljnoj paši, a preko zime tek životari o slaboj hrani, ističu mnogi izvjestitelji kano najveću zaprieku napredovanju stočarstva, te preporučuju razdiobu većinom loših pašnjaka i obćenito sijanje raznoga krmovnoga bilja.

Obćenita je pako tužba na vrlo slabe ciene sve vrsti stoke. Samo tovljena goveda i krmad, da ima nešto bolju cienu i prodju.

g) Nadnice.

Prema godišnjoj dobi vrlo se je malo upotrebljavalo nadničara u poljskom radu, te ćemo s toga ovdje pobilježiti samo vinogradarske nadnice, o kojih smo dosele priobćili najmanje viesti.

1. Kotar Jaska, obćine Petrovina i Sv. Jana: Rigolanje do 70 cm. dubljine plaća se po kvadratnom hvatu 10 do 12 novč., ali se pogadja i na poprieko, što je bolje i jeftinije. Ciepljenje na suho ili zeleno na mjestu plaća se po 1 novč. po komadu uz pogodbu, da se plati samo ono što se primi.

2. Kotar Sv. Ivan Zelina, obćina Kašina: Rigolanje ili rovičanje obavlja se u velikom obsegu, te se plaća prama jedrini tla po 1□° 12 do 16 novč.

3. Kotar Brod, obćina Orijovac: Povaljivač trsja dobiva 60—70 novč. uz napitak rakije, a težakinja, koja donaša gnoj 40—50 novč. na dan bez svega. *J. B.*

III.

Dodatak imeniku

p. n. stalnih gospodarskih izvjestitelja.

(Imena u zaporci znače upravne občine, koje čine područje dotičnoga g. stalnoga gospodarskoga izvjestitelja).

a) Odrekoše se izvješćivanja.

1. Županija **Lika-Krbava.** kotar **Gračac**: veleč. g. Ilić Gedeon, paroh, premješten (Gračac).
2. Županija **Zagreb,** kotar **Dugo selo**: veleč. g. Barabaš pl. Eduard, župnik (Brckovljani).
3. Županija **Bjelovar-Križevci,** kotar **Križevci**: g. Lepušić Stjepan, učitelj, premješten. (Vojakovac).
4. Županija **Sriem,** 1. kotar **Irig**: g. Jungwirth Ljubomir, obć. načelnik, preselio se, (Krušedol i Maradik); 2. Kotar **Vukovar**: Golubović Petar, učitelj, premješten, (Berak, Negoslavci, Petrovci i Stari Jankovci); — Koić Krsto, posjednik, (Čakovci) — Stiegelmajer Fran, učitelj, premješten, (Nuštar).

b) Umrli su.

1. Županija **Lika-Krbava,** kotar **Gračac**: g. Dorontić Milan, učitelj, (Bruvno).
2. Županija **Zagreb,** 1. kotar **Glina**: veleč. g. Freudenreich Eugen, upravitelj župe (Maja i Stankovac); 2. kotar **Karlovac**: g. Brückl Ivan, savjetnik i predsjednik dohodarstvene komore kneza Thurn-Taxis, (Banija).
3. Županija **Sriem,** kotar **Šid**: veleč. g. Trausmüller Julio, upravitelj župe, (Babska-Novak).

c) Novoimenovani.

1. Županija **Lika-Krbava,** kotar **Gračac**: g. Guteša Tešo, pučki učitelj u Bruvnu, (Bruvno); — g. Marijan Budislav, pučki učitelj u Zrmanji, (Zrmanja).
2. Županija **Zagreb,** kotar **Dugo selo**: g. Sremac Šandor, posjednik u Brckovljanih, pp. Dugo selo, (Brckovljani); 2. kotar **Glina**: g. Rožić Gjuro, pučki učitelj u Maji, pp. Glina, (Maja i Stankovac); 3. kotar **Karlovac**: veleč. g. Cerovski Ivan, podarcidjakon i župnik u Hrnetiću, pp. Karlovac, (Banija).
3. Županija **Bjelovar-Križevci,** kotar **Križevci**: g. Sušnić Tomo, pučki učitelj u Carevdaru, pp. Križevci, (Vojakovac).
4. Županija **Sriem,** 1. kotar **Irig**: g. Gjurić Petar, obć. bilježnik u Krušedolu, pp. Maradik, (Krušedol i Maradik); 2. kotar **Šid**: g. Djaković Ilija, pučki učitelj u Novaku, pp. Šid, (Babska Novak); 3. kotar **Vukovar**: veleč. g. Labaš Vladimir, gk. župnik u Mikluševcih, pp. Čakovci, (Čakovci); — g. Knittl Mato, pučki učitelj u Nuštru, (Nuštar); — g. Božić pl. Mato, posjednik u Svinjarevcih, pp. Slakovci, (Berak, Negoslavci, Petrovci i Stari Jankovci).

d) Izpravci.

U imeniku (glav. izvj. X) na str. 101 pod IV. Županija Varaždin, 6. Kotar Pregrada mjesto Kaučić Anton ima se čitati: „Kollenc Josip", te pred „Kunović" umetnuti: „Kaučić Anton, vlastelin u Pregradi, (Pregrada); na strani pako 102 pod VII. Županija Virovitica, 5. Kotar Slatina, pred „Reichl" umetnuti: „Prodanović Stevo, obć. bilježnik, upravitelj občine u Drenovcu, pp. Slatina, (Drenovac)".

Kr. statistički ured.

U Zagrebu 15. siečnja 1895.

Predstojnik:

Zoričić v. r.

Tiskarski zavod „Narodnih Novinah".

